

**ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЖУК НАТАЛЯ ТАРАСІВНА

УДК 657:65.011.47:631.162 (043.5)

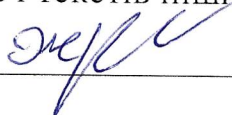
**ДИСЕРТАЦІЯ
АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

071 – облік і оподаткування

07 – Управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____/Жук Н.Т.

Науковий керівник
Рожелюк Вікторія Миколаївна,
доктор економічних наук, професор

Тернопіль – 2023

АНОТАЦІЯ

Жук Н.Т. Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 – Облік і оподаткування (галузь знань 07 – Управління та адміністрування) – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2023.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню та поглибленню теоретико-методичних положень аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості та розробленню методичних і практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення.

В умовах всезростаючої глобалізації та конкурентоспроможності, світових і вітчизняних криз, пандемічних явищ, військової російської агресії та інших форс-мажорних обставин активізується управлінська діяльність підприємницьких структур з максимальною спрямованістю на їх фінансову безпеку. Інформаційною базою та функціональною складовою управління фінансовою безпекою є аналіз. У роботі були поставлені та вирішені такі завдання: обґрунтувати суть, значення фінансової безпеки підприємств в трансформаційних умовах господарювання; розкрити теоретичні передумови оцінки та критерії фінансової безпеки підприємств харчової промисловості; визначити значення, завдання та методику аналізу в системі управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості; ідентифікувати та проаналізувати чинники, загрози та ризики фінансової безпеки підприємства харчової промисловості; дати загальну оцінку фінансового стану підприємств харчової промисловості; проаналізувати фінансову стійкість та ліквідність підприємств харчової промисловості; розробити методику аналітичної діагностики ділової активності як пріоритетної детермінанти системного забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості; удосконалити порядок оцінку кризових станів в системі управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості; адаптувати методику інтегрального аналізу ризиків, як основи аналітичного забезпечення процесів

формування стратегії управління фінансовою безпекою, до внутрішніх та зовнішніх умов функціонування підприємств харчової промисловості.

Для визначення завдань, критеріїв ідентифікації та єдиного методологічного підходу до фінансової безпеки та її аналізу, запропоновано розуміння фінансової безпеки підприємства як системи кількісних та якісних параметрів динамічного фінансового стану підприємства, які характеризують рівень фінансової захищеності від ендогенних і екзогенних загроз та ризиків, уможливають планування та врахування у забезпеченні реалізації фінансових інтересів, завдань й стратегії, а також передбачають власний розвиток достатніми обсягами ресурсно-інформаційного потенціалу.

Доведено, що пріоритетною та стратегічною галуззю економічної системи є харчова промисловість, підприємства якої виконують економічні завдання (участь у формуванні ВВП, створення нових робочих місць) так і соціальні функції (забезпечення зростаючої потреби у продуктах харчування, підвищення якості й тривалості життя). Встановлено, що індикатором забезпечення фінансової безпеки підприємства є підтримання належного фінансового стану підприємства для задоволення фінансових інтересів економічних агентів ведення бізнесу та гарантування стабільного і максимально ефективного функціонування в певні періоди часу та досягнення стійкого, стабільного або ж зростаючого потенціалу в майбутньому.

Забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості охоплює сукупність заходів, методів і засобів для одночасного захисту інтересів власників, керівників суб'єктів господарювання та інших стейкхолдерів, тобто механізм управління та його функціональних складових, основною з яких є аналіз. Опрацьовано теоретичні аспекти та сформовано авторське бачення змісту аналізу фінансової безпеки як процесу дослідження причинно-наслідкових зав'язків фінансово-господарської діяльності та чинників, що впливають на стан підприємства й визначають його фінансову безпеку, віднаходження резервів підвищення ефективності та найпродуктивнішого використання існуючого потенціалу для досягнення стійкого, стабільного або ж зростаючого фінансового

стану й забезпечення фінансової безпеки на певний момент та в майбутньому на оперативному та стратегічному рівнях.

Відповідно до мети та цілей управління, окреслено завдання та запропоновано методичний підхід до здійснення аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості, який охоплює критеріальні характеристики, систему заходів забезпечення фінансової безпеки підприємства, які охоплюють: попередній огляд фінансово-економічного стану підприємства; аналіз та оцінку фінансового стану, що охоплює аналіз ліквідності і платоспроможності, аналіз фінансової стійкості, аналіз ділової активності; аналіз ймовірності банкрутства; аналіз ризиків їх якісне та кількісне вимірювання.

Одночасно доведено, що на фінансово-господарську діяльність підприємств та їх фінансовий стан впливають ряд чинників, загроз та ризиків. Обґрунтовано спільні та відмінні їх риси, що впливають на фінансову безпеку. Розроблено класифікацію загроз та чинників та визначено пріоритетність поділу їх на зовнішні та внутрішні. Систематизація зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на фінансову безпеку підприємств зумовлює їх системне врахування, якісний та кількісний вимір в процесі здійснення аналізу фінансової безпеки, а також уможливорює в управлінській діяльності передбачити або мінімізувати їх вплив на фінансово-господарську діяльність та забезпечити фінансову стійкість підприємств харчової промисловості.

Згідно запропонованої методики аналізу фінансової безпеки, початковим етапом аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості є загальна оцінка фінансового стану підприємства, здійснена методом експрес-аналізу із застосуванням прийомів абсолютних і відносних величин. Визначили динаміку та тенденції зміни показників фінансово-господарської діяльності: наявності власного капіталу та власних оборотних активів, суми обсягу реалізації та фінансового результату, ефективність використання активів та діяльності підприємств харчової промисловості – МП ВАЦАК, ПАТ «ТерА», ЗАТ «Житомирські ласощі». За допомогою нескладних формалізованих математичних процедур та незначної кількості коефіцієнтних показників дано

загальну оцінку фінансового стану підприємств харчової промисловості, які слугують основою прийняття оперативних рішень щодо його покращання.

Для аналізу фінансового стану, який визначає рівень фінансової безпеки запропоновано застосовувати методичні підходи та комплекс аналітичних процедур аналізу фінансової стійкості, ліквідності й платоспроможності та ділової активності підприємств харчової промисловості. Узагальнено методологічні аспекти аналізу фінансової стійкості в контексті ідентифікації фінансової безпеки, які передбачають визначення абсолютних (показники забезпеченості запасів підприємства джерелами їхнього фінансування у їх співвідношенні) та відносних показників-коефіцієнтів (фінансової незалежності, фінансової залежності, концентрації позичкового капіталу, фінансового ризику, коефіцієнт фінансової стабільності, коефіцієнт довгострокової заборгованості, коефіцієнт покриття відсотків, маневреності власного капіталу).

Розраховано показники наявності власного оборотного капіталу, як абсолютної величини ліквідності та оцінки фінансового стану поточної діяльності в короткостроковій перспективі. Здійснено обчислення коефіцієнтів: поточної ліквідності, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності (платоспроможності) і зроблено висновок про негативну тенденцію від'ємного значення показника у досліджуваних підприємствах харчової промисловості.

Запропоновано здійснення аналітичної діагностики ділової активності підприємств харчової промисловості наступним порядком: аналіз зовнішнього середовища непрямого впливу, аналіз зовнішнього середовища безпосереднього впливу (галузеве оточення) та аналіз внутрішнього середовища підприємства. Передбачено кількісний вимір та діагностику результативних показників прибутковості й ефективності використання виробничо-фінансових ресурсів та їх оборотності. Доведено, що застосування запропонованої методики сприяє ефективності управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості та вчасного вжиття заходів щодо її покращання.

З метою аналізу кризових явищ в системі управління фінансовою безпекою, запропоновано використовувати фундаментальні науково-методичні

положення дескриптивних, статичних моделей, які передбачають оцінку співвідношення фінансових коефіцієнтів при побудові дискримінантної функції за допомогою математично-статистичних процедур та розрахунку інтегрального показника: У. Бівера, Е. Альтмана (двофакторна, п'ятифакторна, адаптована), Е. Альтмана, Р. Ліса; Дж. Таффлера, Г. Спрінгейта, О. Терещенка, А.В. Матвійчука та методика міністерства фінансів України. Обґрунтовано, що використання таких моделей уможливило уникнення чинника суб'єктивності в дослідженні ймовірності настання банкрутства фінансово-господарської діяльності та враховує галузеві особливості й розміри підприємств харчової промисловості.

Досліджено підприємства харчової промисловості з допомогою дискримінантних моделей та підтверджено порушення фінансової рівноваги та фінансового стану, що призводить до високої ймовірності настання кризових явищ, тобто банкрутства.

Обґрунтовано, що рівень ризику фінансової стійкості підприємств харчової промисловості та його зміни доцільно відслідковувати за змінами інтегрального індикатора, згенерованого з показників, що відображають ресурсні можливості та результати фінансово-господарської діяльності, а саме: фінансової стійкості; ліквідності та платоспроможності; ділової активності; рентабельності. Розроблено комплексну модель аналізу фінансової безпеки з акцентом на оцінку ризиків, їх якісного та кількісного вимірювання на підприємствах харчової промисловості з урахуванням впливу характерних внутрішніх та зовнішніх чинників їх функціонування, що передбачає реалізацію послідовних методик дослідження і прогнозування фінансового стану суб'єктів господарювання з метою: підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності; мінімізації втрат від прояву загроз і ризиків; одночасного врахування інтересів керівників, власників й інших груп стейкхолдерів; як наслідок – забезпечення антикризового управління на оперативному та стратегічному рівнях. Здійснено розрахунок інтегрального показника у три етапи: обчислення комплексної оцінки за групами фінансових коефіцієнтів; оцінка фінансової

стійкості та потенціалу; ідентифікація рівня ризику підприємства харчової промисловості.

Ідентифіковано рівень ризиків та здійснено селекцію пріоритетів шляхом ранжування проблем та ризиків підприємств харчової промисловості та сформовано комплекс заходів щодо їх попередження чи зведення до мінімуму негативних впливів на фінансову безпеку. Обґрунтовано продукування певного виду стратегії: захисної; попереджувальної дії; відповіді на ризики та загрози.

З метою підвищення ефективності управління, запропоновано розробити та реалізувати стратегію забезпечення фінансової безпеки, що потребує створення відповідної структури, основним завданням якої є: здійснення аналізу фінансового стану та його безпеки, розроблення та впровадження заходів щодо попередження кризових явищ та досягнення фінансової безпеки на підприємствах харчової промисловості з врахування особливостей бізнес-процесів.

Ключові слова: фінансова безпека, аналіз, фінансовий аналіз, експрес-аналіз, харчова промисловість, фінансовий стан, ділова активність, фінансова стійкість, ліквідність, ризик, банкрутство, коефіцієнти.

ABSTRACT

Zhuk N.T. Analysis of financial security of food industry enterprises. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 071 – Accounting and taxation (field of knowledge 07 – Management and Administration) - West Ukrainian National University, Ternopil, 2023.

The dissertation is devoted to the justification and deepening of the theoretical and methodological provisions of the analysis of the financial security of food industry enterprises and the development of methodological and practical recommendations for their improvement.

In the conditions of ever-increasing globalization and competitiveness, world and domestic crises, pandemic phenomena, Russian military aggression and other force

majeure circumstances, the management activities of business structures are intensified with the maximum focus on their financial security. Analysis is the information base and functional component of financial security management. The following tasks were set and solved in the work: to substantiate the essence and importance of financial security of enterprises in the transformational economic conditions; to reveal the theoretical prerequisites of assessment and criteria of financial security of food industry enterprises; determine the meaning, tasks and methods of analysis in the financial security management system of food industry enterprises; identify and analyze the factors, threats and risks of the financial security of the food industry enterprise; give a general assessment of the financial condition of food industry enterprises; analyze the financial stability and liquidity of food industry enterprises; to develop a method of analytical diagnostics of business activity as a priority determinant of system support of financial security of food industry enterprises; improve the procedure for assessing crisis situations in the financial security management system of food industry enterprises; to adapt the methodology of integrated risk analysis, as the basis of analytical support for the processes of forming a financial security management strategy, to the internal and external conditions of the functioning of food industry enterprises.

In order to determine the tasks, identification criteria and a unified methodological approach to financial security and its analysis, an understanding of the financial security of the enterprise as a system of quantitative and qualitative parameters of the dynamic financial state of the enterprise, which characterize the level of financial security against endogenous and exogenous threats and risks, enables planning and consideration is proposed in ensuring the implementation of financial interests, tasks and strategies, as well as provide for their own development with sufficient amounts of resource and information potential.

It has been proven that the food industry is a priority and strategic branch of the economic system, the enterprises of which perform economic tasks (participation in the formation of GDP, creation of new jobs) and social functions (ensuring the growing need for food products, improving the quality and length of life). It has been established

that the indicator of ensuring the financial security of the enterprise is the maintenance of the proper financial condition of the enterprise to satisfy the financial interests of economic agents of doing business and to guarantee stable and maximally effective functioning in certain periods of time and to achieve sustainable, stable or growing potential in the future.

Ensuring the financial security of food industry enterprises includes a set of measures, methods and means for simultaneously protecting the interests of owners, managers of economic entities and other stakeholders, that is, the management mechanism and its functional components, the main of which is analysis. The theoretical aspects were worked out and the author's vision of the content of financial security analysis was formed as a process of researching the cause-and-effect relationships of financial and economic activity and factors that affect the state of the enterprise and determine its financial security, finding reserves for improving efficiency and the most productive use of existing potential to achieve sustainable, stable or growing financial condition and ensuring financial security at a certain moment and in the future at operational and strategic levels.

In accordance with the purpose and goals of management, the task is outlined and a methodical approach to the analysis of the financial security of food industry enterprises is outlined, which includes criteria characteristics, a system of measures to ensure the financial security of the enterprise, which include: a preliminary review of the financial and economic state of the enterprise; analysis and assessment of financial condition, including analysis of liquidity and solvency, analysis of financial stability, analysis of business activity; analysis of the probability of bankruptcy; risk analysis, their qualitative and quantitative measurement.

At the same time, it has been proven that a number of factors, threats and risks affect the financial and economic activity of enterprises and their financial condition. Their common and distinctive features affecting financial security are substantiated. The classification of threats and factors was developed and the priority of their division into external and internal was determined. The systematization of external and internal factors influencing the financial security of enterprises determines their systematic

consideration, qualitative and quantitative measurement in the process of financial security analysis, and also makes it possible in managerial activities to predict or minimize their impact on financial and economic activity and ensure the financial stability of food industry enterprises.

According to the proposed methodology of financial security analysis, the initial stage of financial security analysis of food industry enterprises is the general assessment of the financial state of the enterprise, carried out by the method of express analysis using methods of absolute and relative values. We determined the dynamics and trends of changes in indicators of financial and economic activity: the availability of own capital and own current assets, the amount of the volume of sales and financial results, the efficiency of the use of assets and the activities of food industry enterprises - MP VATSAK, PJSC "TerA", CJSC "Zhytomyrski Lasoshchi". With the help of simple formalized mathematical procedures and a small number of coefficient indicators, a general assessment of the financial condition of food industry enterprises is given, which serve as the basis for making operational decisions regarding its improvement.

To analyze the financial condition, which determines the level of financial security, it is proposed to apply methodical approaches and a complex of analytical procedures for the analysis of financial stability, liquidity and solvency, and business activity of food industry enterprises. Methodological aspects of the analysis of financial stability in the context of identification of financial security are summarized, which involve the determination of absolute (indicators of the supply of the company's stocks with sources of their financing in their ratio) and relative indicators-coefficients (financial independence, financial dependence, concentration of loan capital, financial risk, coefficient of financial stability, long-term debt ratio, interest coverage ratio, equity capital flexibility).

Indicators of the availability of own working capital, as an absolute value of liquidity and assessment of the financial condition of current activities in the short-term perspective, were calculated. The coefficients of: current liquidity, quick liquidity, absolute liquidity (solvency) were calculated and a conclusion was made about the

negative trend of the negative value of the indicator in the studied food industry enterprises.

Analytical diagnosis of the business activity of food industry enterprises is proposed in the following order: analysis of the external environment of indirect influence, analysis of the external environment of direct influence (industry environment) and analysis of the internal environment of the enterprise. Quantitative measurement and diagnostics of effective indicators of profitability and efficiency of use of production and financial resources and their turnover are foreseen. It has been proven that the application of the proposed methodology contributes to the effectiveness of the management of the financial security of food industry enterprises and the timely adoption of measures to improve it.

In order to analyze crisis phenomena in the financial security management system, it is proposed to use the fundamental scientific and methodological provisions of descriptive, static models, which provide for the estimation of the ratio of financial coefficients when constructing a discriminant function using mathematical and statistical procedures and the calculation of an integral indicator: U. Biver, E. Altman (two-factor, five-factor, adapted), E. Altman, R. Lis; J. Tuffler, H. Springate, O. Tereshchenko, A.V. Matviychuk and the methodology of the Ministry of Finance of Ukraine. It is substantiated that the use of such models makes it possible to avoid the factor of subjectivity in the study of the probability of bankruptcy of financial and economic activity and takes into account the sectoral features and sizes of food industry enterprises.

The enterprises of the food industry were studied using discriminant models and the violation of financial balance and financial condition was confirmed, which leads to a high probability of crisis phenomena, i.e. bankruptcy.

It is substantiated that the level of risk of financial stability of food industry enterprises and its changes should be monitored by changes in the integral indicator generated from indicators reflecting resource capabilities and results of financial and economic activity, namely: financial stability; liquidity and solvency; business activity; profitability. A comprehensive model of financial security analysis has been developed

with an emphasis on risk assessment, their qualitative and quantitative measurement at food industry enterprises, taking into account the influence of characteristic internal and external factors of their functioning, which involves the implementation of consistent methods of research and forecasting of the financial state of economic entities with the aim of: increasing efficiency of financial and economic activity; minimization of losses from threats and risks; simultaneous consideration of the interests of managers, owners and other groups of stakeholders; as a result - ensuring anti-crisis management at operational and strategic levels. The integral indicator was calculated in three stages: calculation of a comprehensive assessment by groups of financial ratios; assessment of financial stability and potential; identification of the risk level of the food industry enterprise.

The enterprises of the food industry were studied using discriminant models and the violation of financial balance and financial condition was confirmed, which leads to a high probability of crisis phenomena, i.e. bankruptcy.

It is substantiated that the level of risk of financial stability of food industry enterprises and its changes should be monitored by changes in the integral indicator generated from indicators reflecting resource capabilities and results of financial and economic activity, namely: financial stability; liquidity and solvency; business activity; profitability. A comprehensive model of financial security analysis has been developed with an emphasis on risk assessment, their qualitative and quantitative measurement at food industry enterprises, taking into account the influence of characteristic internal and external factors of their functioning, which involves the implementation of consistent methods of research and forecasting of the financial state of economic entities with the aim of: increasing efficiency of financial and economic activity; minimization of losses from threats and risks; simultaneous consideration of the interests of managers, owners and other groups of stakeholders; as a result - ensuring anti-crisis management at operational and strategic levels. The integral indicator was calculated in three stages: calculation of a comprehensive assessment by groups of financial ratios; assessment of financial stability and potential; identification of the risk level of the food industry enterprise.

Keywords: financial security, analysis, financial analysis, express analysis, food industry, financial condition, business activity, financial stability, liquidity, risk, bankruptcy, ratios.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»:

1. Жукевич С., Жук Н., Фінансовий аналіз в управлінській інформаційній системі: суть, значення, основні напрями здійснення. *Облік, економіка, менеджмент: наукові нотатки*. Випуск 4. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. С. 127-134 (0,6д.а.; особисто автору належать 0, 3 д.а.)
2. Жук Н. Аналітична оцінка рівня фінансової безпеки підприємств. *Світ фінансів*. Випуск 3 (72), 2022 р. С.165-176 (0,9 д.а.)
3. Жук Н. Аналіз фінансового стану як домінуючий індикатор фінансової безпеки підприємств. *Вісник економіки №4*, 2022 р.С.97-112 (0,8 д.а.)
4. Жукевич С., Жук Н. Аналіз ймовірності настання кризових явищ як детермінанта фінансової безпеки підприємств харчової промисловості. *Вісник економіки*. 2023. Вип. 1. С. 182–200. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.01.182> (0,9 д.а.; особисто автору належать 0,45 д.а.)

Монографії

5. Жук Н. Управлінський облік як інформаційна складова системи фінансово-економічної безпеки підприємства. Концептуальні основи розвитку системи бухгалтерського і управлінського обліку та звітності: монографія. Тернопіль: ТНЕУ. Економічна думка, 2019 (0,8 д.а.)
6. Жукевич С., Жук Н. Методика аналізу фінансової стійкості закладу охорони здоров'я. Стан і перспективи розвитку бухгалтерського і управлінського

обліку в умовах глобалізації: монографія. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка». 2020. С. 207-222 (0,9 д.а.,; особисто автору належать 0,45 д.а.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Жукевич С., Жук Н. Методологічні аспекти аналізу майна підприємства в контексті управління його фінансовим станом. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали III міжнар.наук.-практ.конф.,10-11 жовтня 2014 р. Тернопіль: ТНЕУ С. 203-205 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)

8. Жукевич С., Жук Н. Діагностика ділової активності в інформаційній системі управління підприємством. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали IV міжнар.наук.-практ.конф., 10-11 травня 2016 р. Тернопіль: ТНЕУ, С. 333-335 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)

9. Жук Н. Аналітичне забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємства. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали міжнародної науково- практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 30 червня 2017 р.) Тернопіль: ТНЕУ, 2017. с. 232-234 (0,2 д.а.)

10. Рожелюк В.М., Жук Н.Т. Експрес-діагностика фінансового стану в системі управління безпекою підприємства. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали міжнародної науково- практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, листопад 2017 р.) Тернопіль: ТНЕУ, 2017. с. 232-234 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)

11. Жукевич С. Жук Н. Аналітична складова управління фінансовою безпекою підприємства. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу*: тези виступів Міжнар.наук.конф. Житомир: видавництво ЖДТУ, 2017. С. 315-316 (0,1 д.а., особисто автору належать 0,05 д.а.)

12. Рожелюк В.М., Жук Н.Т. Нормативно-правове забезпечення облікової складової комерційної таємниці підприємства. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу*: тези виступів міжнар.наук.конф.

Житомир: видавництво ЖДТУ, 2017. С. 315-316 (0,1 д.а., особисто автору належать 0,05 д.а.)

13. Жук Н. Роль фінансового аналізу в системі економічної безпеки підприємства. *Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці*: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 18-19 квітня 2018 р. С. 193-196 (0,3 д.а.)

14. Жук Н. Звітність підприємства як інформаційна складова системи фінансової безпеки підприємства. *Актуальні напрями модернізації бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в Україні*: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 23 травня 2018 року Україна, м. Харків, С. 82-84 (0,2 д.а.)

15. Жук Н., Кузь В. Компаративний аналіз фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад Тернопільської області. Облік, оподаткування і контроль: збірник матеріалів III Міжнар.наук-прак.інтернет-конференції. С.85-87 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)

16. Жукевич С., Жук Н. Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління фінансовою безпекою підприємства. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали IV міжнар.наук.-прак.конф., 10-11 травня 2018 р. Тернопіль: ТНЕУ С. 233-235 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)

17. Рожелюк В.М., Жук Н.Т. Фінансові ризики та загрози в системі економічної безпеки підприємств. *Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв; 20-21 листопада 2018р. Миколаїв: МНАУ, 2018. С. 42-44 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)

18. Жукевич С., Жук Н. Аналіз та оцінка основних детермінант фінансової безпеки підприємства. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-

практичної конференції (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 року). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 225-228 (0,3 д.а.; особисто автору належать 0,15 д.а.)

19. Жук Н. Критерії фінансової безпеки підприємства. *Теорія та практика менеджменту безпеки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (14 травня 2019 р.) / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2019. 160с. С. 42-44 (0,2 д.а.; особисто автору належать 0,1 д.а.)

20. Жук Н. Аналіз фінансової безпеки в системі антикризового управління підприємством. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 2 (м. Полтава, 23 квітня 2019 року). Полтава, 2019. С. 177-180 (0,3 д.а.)

21. Жук Н., Фалатович К.-М. Економічна суть неприбуткових установ як об'єктів обліково-аналітичного дослідження. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (м. Тернопіль, 28 червня 2019 р.) Тернопіль: ТНЕУ, 2019., С. 21-23 (0, 2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)

22. Жук Н. Діагностика фінансового стану як функціональна складова менеджменту безпеки підприємства. *Теорія та практика менеджменту*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13 травня 2020 р.). Луцьк, 2020. С 197-199 (0,2 д.а.)

23. Жук Н., Шегера О. Аналітичне забезпечення фінансової стійкості управління комунальним некомерційним підприємством. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки*. Збірник матеріалів доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, Тернопіль, ТНЕУ. 2020 (0,12 д.а., особисто автору належать 0,06 д.а.)

24. Жук Н. Аналіз та оцінка фінансових загроз в системі управління фінансовою безпекою в умовах глобалізаційних викликів. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних*

викликів: Міжнародний круглий стіл , 31 травня 2021 р., ЗУНУ, Тернопіль (0,2 д.а.)

25. Жук Н. Фінансова безпека в управлінні підприємств сфери гостинності. *Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022. С. 249-253. (0,4 д.а.)*

26. Жук Н., Жукевич С. Аналіз стратегії фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського Союзу: зб. праць учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (10 листоп. 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С.36-39 DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.21699275.v1> (0,3 д.а., особисто автору належать 0,15 д.а.)*

27. Жук Н. Аналіз зовнішніх чинників впливу на фінансову безпеку підприємств харчової промисловості. *Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України. I Всеукраїнська науково-практична конференція присвячена пам'яті проф. Войнаренка М.П., (м. Хмельницький, 27-28 жовтня 2022 року) С.208-210 (0, 2 д.а.).*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	29
1.1. Суть, завдання фінансової безпеки підприємства у трансформаційних умовах господарювання.....	29
1.2. Теоретичні передумови оцінки фінансової безпеки підприємств харчової промисловості.....	46
1.3. Аналіз в системі управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості.....	60
Висновки до розділу 1.....	79
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ СКЛАДОВИХ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	81
2.1. Ідентифікація та аналіз чинників, загроз, ризиків фінансової безпеки підприємств харчової промисловості.....	81
2.2. Загальна оцінка фінансового стану підприємств харчової промисловості.....	95
2.3. Аналіз фінансової стійкості та ліквідності підприємств харчової промисловості.....	105
2.4. Аналітична діагностика ділової активності як детермінанта фінансової безпеки підприємств харчової промисловості.....	126
Висновки до розділу 2.....	147
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ.....	150
3.1. Аналіз ймовірності настання кризових станів в системі управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості.....	150
3.2. Інтегральний аналіз ризиків у системі досягнення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості.....	168
3.3. Аналітико-організаційне забезпечення формування стратегії управління фінансовою безпекою.....	188
Висновки до розділу 3.....	206
ВИСНОВКИ.....	209
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	215
ДОДАТКИ.....	240

ВСТУП

Нові умови господарювання породжують вагомі виклики для економіки України. Це зумовлено невизначеністю, нестабільністю, ризиками і загрозами, що спричинені поглибленням глобалізаційних процесів, всезростаючою конкурентоспроможністю, світовими й вітчизняними кризами, пандемічними явищами та військовою російською агресією. Нині надзвичайно велике значення має безпека життєдіяльності особистості, держави та окремих суб'єктів господарювання.

Особливо це стосується пріоритетної й стратегічно важливої галузі – харчової промисловості України, яка забезпечує внутрішній та світовий ринок у базових потребах. Охоплюючи понад 20 галузей (більше 40 видів виробництв), харчова промисловість впродовж останніх десяти років увійшла до трійки найбільших секторів економіки, в яких працює близько 18% населення країни. Необхідність та важливість харчової промисловості визначається економічними функціями та соціальним значенням галузі – забезпечує населення продовольчими товарами, створює велику кількість робочих місць, вносить суттєвий вклад у виробництво валового внутрішнього продукту й залучає в країну іноземні інвестиції. Крім того, харчова промисловість – одна з економічних галузей, у якій обсяги виробництва відновилися та перевищили довоєнні показники. Зберігаючи потужний соціально-економічний потенціал, вона є важливим елементом підтримки економіки країни у час війни. Тому досягнення безпеки галузі та підприємств харчової промисловості є пріоритетом національного розвитку та запорукою світового продовольчого добробуту.

Проте, форс-мажорні, непередбачувані умови господарювання внесли корективи у реалізацію бізнес-процесів та управлінську діяльність підприємницьких структур харчової промисловості. Все більша увага звертається на безпеко-орієнтоване управління діяльністю підприємств, що зумовлює необхідність активізації наукових досліджень та прикладних розробок у цій сфері. Особливо важливою для підприємств харчової промисловості є необхідність ідентифікації загроз і ризиків, вчасного реагування на небезпеку,

прийняття заходів щодо запобігання чи коригування кризових ситуації, що досягається через систему управління фінансовою безпекою на мікрорівні. Інформаційною базою та функціональною складовою управлінської діяльності є аналіз фінансової безпеки.

Фінансова безпека на різних рівнях управління є об'єктом досліджень значної кількості науковців та практиків. На рівні держави, проблематику економічної і фінансової безпеки досліджують науковці О. Барановський, М. Єрмошенко, О. Кириленко, О. Ляшенко, Я. Жаліло, О. Петрук та інші.

Фінансова безпека на рівні суб'єктів господарювання є предметом наукових пошуків таких науковців, як: О. Ареф'єва, І. Бланк, З. Варналій, О. Вівчар, К. Горячева, О. Головка, О. Губарєв, О. Кириченко, Л. Парфентій, І. Феофанова, Л. Феофанов.

Застосування технологій обліку та аналізу у механізмі забезпечення функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємств входять до сфери наукових інтересів Л. Гнилицької, М. Бондара, В. Дерія, Н. Дорош, В. Євдокимова, В. Жука, С. Жукевич, З-М Задорожного, О. Кузьмінської, О. Лаговської, С. Легенчука, І. Мельничук, В. Муравського, В. Рожелюк, В. Семанюк та іншими вченими.

Слід відзначити вагомий науковий доробок авторів у питаннях сутності фінансової безпеки підприємства, індикаторів її визначення, механізму забезпечення. Водночас, існує висока ступінь невизначеності і фрагментарності досліджень у цьому напрямі. Особливої уваги потребує врахування галузевого аспекту в оптимізації аналізу фінансової безпеки. Це зумовлює актуальність обраної теми дисертаційного досліджень, яка полягає в удосконаленні методики аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості, що є пріоритетною галуззю економіки й потребує значної уваги до забезпечення ефективного функціонування у сучасних умовах прояву агресивних ризиків та загроз.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Західноукраїнського національного університету:

- прикладної науково-дослідної теми, яка виконується за рахунок державного бюджету на тему «Домінанти управлінського обліку в умовах діджиталізації для забезпечення економічної безпеки» (державний реєстраційний номер 0123U101580), де автором розробляється методика аналізу фінансової безпеки в умовах діджиталізації;

- науково-дослідної теми: «Стан та перспективи розвитку системи бухгалтерського обліку та оподаткування в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0117U000147), де особисто автором було запропоновано науково-методичний підхід аналізу фінансової безпеки підприємств в контексті управлінського обліку;

- науково-дослідної теми: «Розвиток системи бухгалтерського та управлінського обліку в умовах соціально-економічних викликів» (державний реєстраційний номер 0122U000927), де автором було запропоновано методику діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства в контексті стратегічного розвитку з використанням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних положень аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості, розроблення методичних і практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Відповідно до поставленої мети визначено сукупність **завдань**, спрямованих на її досягнення:

- обґрунтувати суть, значення фінансової безпеки підприємств в трансформаційних умовах господарювання;

- розкрити теоретичні передумови оцінки та критерії фінансової безпеки підприємств харчової промисловості;

- визначити значення, завдання та методику аналізу в системі управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості;

- ідентифікувати та проаналізувати чинники, загрози та ризики фінансової безпеки підприємства харчової промисловості;
- дати загальну оцінку фінансового стану підприємств харчової промисловості;
- проаналізувати фінансову стійкість та ліквідність підприємств харчової промисловості;
- розробити методику аналітичної діагностики ділової активності як пріоритетної детермінанти системного забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості;
- удосконалити порядок оцінку кризових станів в системі управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості;
- адаптувати методику інтегрального аналізу ризиків, як основи аналітичного забезпечення процесів формування стратегії управління фінансовою безпекою, до внутрішніх та зовнішніх умов функціонування підприємств харчової промисловості.

Об'єктом дослідження є процес фінансово-господарської діяльності підприємств харчової промисловості в контексті аналізу фінансової безпеки.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних, методичних положень здійснення аналізу фінансової безпеки підприємствами харчової промисловості.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний підхід до пізнання економічних явищ та процесів, що охоплює сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. При висвітленні теоретичних основ та визначенні дефініцій «безпека», «фінансова безпека», вивченні методичних підходів застосований метод теоретичного узагальнення, групування, порівняння наукових розвідок та бібліографічний метод пізнання в контексті історичного підходу (розділ 1).

Для узагальнення існуючої практики здійснення аналітичної функції управління в контексті методики визначення та забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості, а також при розгляді методик складових

визначення фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності та обґрунтуванні можливості їх використання було використано методи наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, методи фінансового аналізу – коефіцієнтний, вертикальний, горизонтальний, абсолютних й відносних різниць (розділ 2).

Комплексний інтегральний аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості розроблений за допомогою методу групування та системного підходу до кризових явищ та інтегральної оцінки ризику з використанням економіко-математичних методів та моделей, що дає можливість розробити стратегію фінансової безпеки (розділ 3).

Табличний і графічний прийоми застосовувалися для візуалізації отриманих результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження слугували наукові праці (монографії, наукові статті) вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів з питань фінансової безпеки, аналізу господарської діяльності, фінансового аналізу; офіційні документи, нормативно-правова й законодавча база, що регламентує різні аспекти діяльності харчової галузі та визначають фінансову безпеку підприємств харчової промисловості; публічна інформація органів Державної служби статистики; інформаційні дані підприємств харчової промисловості; довідкові та інформаційні видання професійних організацій, інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні й обґрунтуванні теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості.

Основні положення наукової новизни полягають у наступному:

вперше:

– розроблено комплексну модель аналізу фінансової безпеки з акцентом на оцінку ризиків, їх якісного та кількісного вимірювання на підприємствах харчової промисловості з урахуванням впливу характерних внутрішніх та

зовнішніх чинників їх функціонування, що передбачає реалізацію послідовних методик дослідження і прогнозування фінансового стану суб'єктів господарювання з метою: підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності; мінімізації втрат від прояву загроз і ризиків; одночасного врахування інтересів керівників, власників й інших груп стейкхолдерів; як наслідок – забезпечення антикризового управління на оперативному та стратегічному рівнях;

удосконалено :

– методику загальної оцінки фінансового стану підприємств харчової промисловості, що дає можливість за допомогою нескладних формалізованих математичних процедур та незначної кількості коефіцієнтних показників охарактеризувати фінансовий стан та прийняти оперативні рішення щодо його покращання;

– методику аналізу фінансової стійкості, ліквідності та ділової активності у частині адаптації до галузевих особливостей з метою врахування впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, що дає змогу комплексно оцінити рівень фінансової безпеки підприємств харчової промисловості і, на відміну від існуючої практики, сприяє деталізації й системності аналітичного процесу;

– науково обґрунтовані підходи до діагностики кризових станів в системі управління фінансовою безпекою, які дають можливість мінімізувати чинник суб'єктивності в дослідженні ймовірності настання банкрутства фінансово-господарської діяльності підприємств з врахуванням галузевих особливостей та розміру підприємств харчової промисловості;

- елементи інтегральної оцінки ризиків у системі управління фінансовою безпекою у частині адаптації актуальних методик аналізу до специфічних внутрішніх і зовнішніх чинників функціонування підприємств харчової промисловості через: підбір оптимальної комбінації індикаторів, коригування їх вагових коефіцієнтів, аналітичну інтерпретацію в управлінській діяльності та використання у розробленні стратегії антикризового управління, що сприяє

систематизації, врахуванню, попередженню або мінімізації прояву ризиків і загроз фінансовій безпеці суб'єктів господарювання досліджуваної галузі економіки;

одержали подальший розвиток:

– економічна сутність та зміст дефініції «фінансова безпека», що визначається як система кількісних та якісних параметрів динамічного фінансового стану підприємства, які комплексно відображають рівень його фінансової захищеності від ідентифікованих ендегенних і екзогенних загроз та ризиків, здатністю їх передбачати й попереджувати та забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, завдань й стратегії, а також власний розвиток достатніми обсягами ресурсно-інформаційного потенціалу;

– ідентифікація чинників, ризиків, загроз фінансової безпеки із обґрунтуванням: спільних та відмінних рис; необхідності системного врахування, якісного та кількісного виміру в процесі здійснення аналізу фінансової безпеки; пріоритетності поділу у контексті зовнішнього та внутрішнього впливу на фінансовий стан підприємства; можливості передбачення, попередження або мінімізації впливу на фінансовий стан, як критерій забезпечення фінансової стійкості підприємств харчової промисловості;

– теоретико-методичні положення аналізу фінансової безпеки через розкриття його завдань та методики здійснення для підприємств харчової промисловості, що охоплює критеріальні характеристики, послідовність здійснення та систему заходів щодо забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання та розроблення стратегії фінансової безпеки як складової генеральної стратегії розвитку підприємництва в ринковому просторі.

Практичне значення одержаних результатів. Результати та рекомендації, що отримані під час дослідження є методичною базою оцінювання і забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості. Практичне значення мають пропозиції щодо: методики аналізу фінансової стійкості, ділової активності, загальної оцінки фінансового стану підприємства,

діагностики кризових станів та інтегрального аналізу ризику в системі забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості.

Основні положення дисертаційної роботи доведені до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які використовуються у діяльності підприємств харчової промисловості та можуть бути застосовані.

Наукові результати, отримані у дисертації, пройшли апробацію і використовуються у практичній діяльності підприємств харчової промисловості, зокрема: ПАТ «ТерА» місто Тернопіль (№ 3/02 від 07.02.2023 р.); ЗАТ «Житомирські ласощі», м. Житомир (№123 від 17.10.2022 р.); ТзОВ «МІТ МІКС» (№89 від 24.01.2023 р.); Департаменті економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної військової адміністрації (№01/2-11/1010 від 11.11.2022р.); Головному управлінні Дежспоживслужби в Тернопільській області (№37 від 29.11.2022р.). Деякі результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін: «Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання», «Основи фінансово-економічного аналізу», «Управлінський облік» (№ 126-2/468 від 20.03.2023р.).

Окремі результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі кафедри фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України при підготовці і викладанні лекцій з навчальної дисципліни «Фінансово-економічна безпека» (Акт про впровадження дисертаційного дослідження 29/1/9-1629 а/ві 15.03.23 р.).

Особистий внесок автора. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, в якому особисто автором розроблено теоретико-методичні основи та практичні рекомендації щодо аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості. Автору належать наукові ідеї роботи, теоретичні розробки й узагальнення, вибір методів дослідження, висновки та рекомендації, практичне впровадження результатів наукових досліджень.

Внесок автора в колективні опубліковані праці конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, викладені у дисертації, доповідалися, обговорювалися та одержали позитивну оцінку на 21 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах. Зокрема – Міжнародні науково-практичні конференції: «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (10-11 жовтня 2014 р., м. Тернопіль); «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні» (10-11 травня 2016 р. м. Тернопіль); «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія» (м. Тернопіль, 30 червня 2017 р.); «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія» (м. Тернопіль, листопад 2017 р.); «Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу» (м. Житомир, 2017р.); «Бухгалтерський облік, оподаткування, аналіз і аудит (м. Чернігів, 27 листопада 2017 р.); «Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці» (м. Ужгород, 18-19 квітня 2018 р.); «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія» (м. Тернопіль, листопад 2018 р.); «Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні(м. Тернопіль, 10-11 травня 2018 р.); «Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір» (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 р.); «Теорія та практика менеджменту безпеки» (м. Луцьк, 14 травня 2019 р.); «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія» (м. Тернопіль, 28 червня 2019 р.); «Теорія та практика менеджменту» (м. Луцьк, 13 травня 2020 р.); «Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект» (м. Чернівці, 5 травня 2022 р.); «Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського Союзу» (м. Житомир, 10 листопада 2022 р.).

Всеукраїнські науково-практичні конференції: «Актуальні напрями модернізації бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в Україні» (м. Харків, 23 травня 2018 р.); «Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку» (м. Миколаїв, 20-21 листопада 2018р.);

«Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 23 квітня 2019 р.); «Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки» (м. Тернопіль, 2020 р.); «Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України» (м. Хмельницький, 27-28 жовтня 2022 р.).

Міжнародний круглий стіл – «Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів» (м. Тернопіль, 31 травня 2021 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 27 наукових працях, із них: 2 праці – співучасть у колективних монографіях; 4 статей – у наукових фахових виданнях України, що зареєстровані в міжнародних наукометричних базах; 21 публікація – в інших виданнях.

Загальний обсяг опублікованих праць становить 9,16 друк. арк. (особисто автору належить 5,76 друк. арк.), в тому числі наукових праць, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації – 3,7 друк. арк., наукових праць апробаційного характеру – 2,06 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 195 сторінок. Робота містить 36 таблиць, 62 рисунки, 27 додатків на 40 сторінках. Список використаних джерел налічує 224 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

1.1. Суть, завдання фінансової безпеки підприємств у трансформаційних умовах господарювання

Глобалізаційні процеси, всезростаюча конкурентоспроможність, світових і вітчизняних криз, пандемічні явища, військова російська агресія та інші форс-мажорні обставини зумовлюють невизначеність, нестабільність, ризики і загрози, непередбачувані умови господарювання та вносять свої корективи у реалізацію бізнес-процесів та управлінську діяльність підприємницьких структур. з максимальною спрямованістю на їх фінансово-економічну безпеку. Вищезазначене є одночасно джерелом виникнення фінансових загроз і ризиків та чинниками впливу на фінансову безпеку країни загалом та суб'єктів господарювання зокрема.

В таких умовах, все більша увага звертається на безпеко-орієнтоване управління у практичній діяльності бізнес-структур та необхідність наукового пізнання цієї сфери. Активізується фінансова система, яка є самостійним сегментом економіки і має значний потенціал, що визначає її пріоритетність у системі господарювання. Саме тому фінансова безпека нині є важливою складовою управлінської діяльності підприємства, забезпеченню якої приділяється особлива увага і потребує системного підходу в застосуванні наукових теорій з використанням у практичній діяльності.

Теоретичні засади формування та забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання є предметом розгляду вітчизняній та закордонних науковців. Зарубіжними дослідниками у цій сфері є Берле А., Коуза Р., М. Дженсена М., Вільямсона О., Дженсена М., Мінза Г, Мерфі К., Меклінга В., Шиназі Г.

На рівні держави, питання економічної і фінансової безпеки розглядаються

такими вітчизняними науковцями як: О. Барановський, М. Єрмошенко, О. Кириленко, О. Ляшенко, Я. Жаліло, В. Момот, В. Москаленко, В. Мунтіян, М. Мурашко, О. Пластун, Н. Сабліна, Марченко О. М., О. Петруком, Пушак Я. Я., Ревак І. О та інші.

Фінансова безпека первинного рівня господарювання – підприємства досліджується вітчизняними науковцями О. Арєф'євою, І. Бланком, З. Варналієм, О. Вівчар, К. Горячевою, О. Головком, О. Губарєвим, О. Кириченком, О. Кузьмінською, В. Муравським, Л. Парфентієм, В. Рожелюк, О. Сусіденком, І. Феофановою, Л. Феофановим та іншими.

Зважаючи на значний науковий доробок учених, варто зазначити, що необхідний подальший розвиток теоретико-методичної бази в питаннях фінансової безпеки з врахуванням сучасних подій та тенденцій суспільних трансформацій. Усвідомлення того факту, що в контексті адаптації вітчизняних підприємств до особливостей Індустрії 5.0, їх спроб фізично та економічно вижити в реаліях воєнного та післявоєнного часу та необхідності найближчим часом адаптуватися до моделі BANI World, традиційні й класичні підходи до безпекоорієнтованих процесів управління бізнесом навряд чи зможуть гарантувати досягнення суб'єктами господарювання їх тактичних і стратегічних цілей. Вищезазначене зумовлює необхідність виявлення джерел можливої трансформації механізму управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання в умовах нестабільності, ризиків та сучасних потреб економіки України.

Розробка концепції фінансової безпеки підприємства потребує розуміння основних підходів до теоретико-методологічних основ з висвітленням власного бачення і врахування тенденцій сучасності. Відтак, початковим етапом є з'ясування етимології понять, що лежать в основі вироблення концептуальних складових методології та визначення методів для досягнення мети дослідження. А саме зупинимося на термінах «безпека», «економічна безпека», «фінансова безпека».

Безпека, як стан особистості, суб'єктів господарювання, держави нині має

особливе значення, а за умов поширення коронавірусної інфекції і, особливо, війни в країні набуває нового значення і актуальності. Безпека в практичній діяльності суб'єктів господарювання є особливим атрибутом, і є невід'ємною складовою наукових досліджень. А необхідність усестороннього вивчення цього явища, процесу, стану обґрунтовує актуальність розвитку теорії безпекознавства у різних сферах життєдіяльності, в тому числі й економічної із можливістю застосування на практиці.

У Західній Європі поширення терміну «безпека» відбувся у 1190 році, що вказувало на «спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки» [40]. У XVII – XVIII ст. термін «безпека» отримує нове наповнення та у суспільних науках трактується як «... стан, ситуація спокою, яка з'являється в результаті відсутності реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації» [43, с. 15].

Вікіпедія, використовуючи логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «безпека», визначає його як «такі умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до наявних, на даному етапі, потреб, знань та уявлень» [24]. Там ж виділяється більше двох десятків видів безпеки, які охоплюють різні сторони життєдіяльності. У цьому визначенні робиться наголос на ключові чинники, що впливають та визначають безпеку – зовнішні та внутрішні.

Сутність дефініції «безпека» обговорюється вітчизняними науковцями.

Опрацювавши теоретичні наукові доробки, визначені наступні підходи: «безпека розглядається як стан складної системи, зовнішні й внутрішні чинники якого не спричиняють негативні зміни у функціонуванні» [1]; «ступінь захищеності від негативних впливів та його спроможність протистояти змінам умов функціонування» [41]; «певний стан захищеності будь-якого суб'єкту від загроз, який можливо досягти лише за умов певної діяльності» [130].

Виділяючи умови існування об'єкта, дослідники поєднують поняття

безпеки поєднують з «небезпекою» й розглядає безпеку як відсутність небезпеки. Безпека, на думку Я. А. Жаліла – це «низький рівень загроз, які можуть перешкоджати стійкому функціонуванню певного суб'єкта» [44].

Здійснення заходів щодо попередження загроз й небезпек – є основним наративом у визначенні В. Серебрянікова, який стверджує, що «безпека – це діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства, народів з пошуку, запобігання, послаблення, ліквідації та спрощення небезпек, здатних їх знищити, призвести до втрати фундаментальних і духовних цінностей, завдати непоправної шкоди, стати на шляху їх виживання і розвитку» [95].

Найповнішим, комплексним визначенням, вирізняється визначення Парфентія Л.А, який детально вивчивши і систематизувавши основні підходи до категорії «безпека» сучасних вітчизняних дослідників, узагальнив його як «динамічний стан захищеності суб'єкта (об'єкта) від загроз (ризиків) зовнішнього та внутрішнього характеру, який є можливим у разі їх низького рівня та/або здійснення превентивних заходів щодо нівелювання їхнього впливу, і забезпечує його самозбереження та розвиток як в поточному, так і в перспективному періодах» [130, с.10]. Відповідно, науковець під «безпекою підприємства розуміє стан його захищеності від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, який полягає у стабільності функціонування та наявності сприятливих умов для розвитку в майбутньому і досягається внаслідок діяльності системи безпеки» [130, с.10].

Отже, термін «безпека» найчастіше співвідносять з певним об'єктом (системою, суспільством, особою, державою) та пов'язують з поняттями ризику, загроз, небезпеки.

Початково безпека розглядалася на рівні держави. «Національна безпека» як науковий термін був впроваджений 26-м президентом США Т. Рузвельтом, який на початку ХХ ст. визначив його як «сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства» [103, с. 15]. Активне дослідження проблем національної безпеки зарубіжними та вітчизняними науковцями почалося у 80-х

роках ХХ століття, і було зумовлено необхідністю захисту національних інтересів, підтримання суверенітету держави, її стабільності, підвищенню життєвого рівня населення.

Значний інтерес до проблеми національної, економічної безпеки науковців, політичних та суспільних діячів пострадянського простору та України відбувся в 90-ті роки ХХ століття і зайняло чітку позицію в політичних дискусіях. Зокрема в Конституції України (стаття 3, 17), чітко зазначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю....., а поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу» [89]. Законом «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII визначено, що «національна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [140].

У 90-ті роки ХХ століття зарубіжними науковцями відбувся процес систематизації та концептуалізації економічної безпеки як складової національної безпеки держави. До того часу вважалося, що актуальними означені питання є тільки для держав, які утворилися внаслідок розпаду «соціалістичного табору». Проте фінансові кризи, які періодично виникають у різних країнах світу і набули характеру системності, довели хибність такого уявлення та актуальність економічної безпеки на всіх рівнях.

Відтак поняття «економічна безпека», «фінансова безпека» на початку 90-х років минулого століття були взагалі відсутніми в економістів і правників, особливо вітчизняних. Термін «економічна безпека» у науковий обіг був запроваджений науковцями із США та Великої Британії у 1984 році. Головним завданням забезпечення економічної безпеки держави західні вчені Д. Олвей, Дж. Р. Голден та Р. Келлі в праці «Економічна безпека держави», вважали зберегти й зміцнити позиції країни у господарській системі світу.

Незважаючи на те, що поняття економічної безпеки є в нормативних і законодавчих документах та є предметом політичних дискусій з економічних питань, на сьогодні у нормативно-правовому законодавстві відсутнє визначення цієї дефініції, незважаючи на те, що у 2021 році прийнято закон «Про Бюро економічної безпеки України», яке того ж року створене і функціонує. У «Методичних рекомендаціях із розрахунку рівня економічної безпеки України» [113], затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 економічна безпека держави – «це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі та характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» [113]. В інших нормативних актах вживаються і визначаються терміни, які характеризують безпекове середовище та різні види безпеки, не зупиняючись на конкретизації розумінні безпеки як основоположної складової (додаток А).

Утвердження ринкової економіки зумовлює актуальність й необхідність дослідження науковцями питань економічної безпеки всіх рівнів, невід'ємною складовою якої є фінансовий аспект.

О. Ляшенко вважає, що економічна безпека – це «міра економічної свободи підприємства, що досягається внаслідок керованого процесу взаємоузгодження економічних інтересів стейкхолдерів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства, який має на меті протистояння загрозам економічній безпеці підприємства та потребує необхідних для такого протистояння ресурсів» [104].

Економічна безпека підприємства розглядається науковцями як явище, стан системи, а саме: «...такий стан економіки підприємства (економічної системи), який можна характеризувати внутрішньою збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі реалізації власних економічних інтересів свій сталий і ефективний розвиток» [112]; «стан захищеності підприємства від різного роду загроз та

ризиків» [40]; «стан найбільш ефективного використання ресурсів підприємства, завдяки якому забезпечується стійкість підприємства до цих загроз» [42]. Проте, на найефективніше використання ресурсної бази, не може завадити виникнення кризових ситуацій, які зумовлені зовнішніми чинниками (Додаток Б).

Погоджуємося із думкою Л. Парфентія, який стверджує, що під «економічною безпекою підприємства необхідно розуміти стан захищеності його економічної системи від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, як реальних, так і потенційних, який характеризується її стабільністю функціонування та спроможністю до розвитку в майбутньому і досягається завдяки цілеспрямованій діяльності щодо його забезпечення» [130, с. 12].

Говорячи про економічну безпеку, слід відмітити, що її актуальність визначається на всіх рівнях, які мають взаємопов'язаний вплив між собою. Виділяють глобальний, міжнародний, державний, регіональний й галузевий, рівень суб'єкта господарювання, домогосподарств й особистості (рис 1.1).

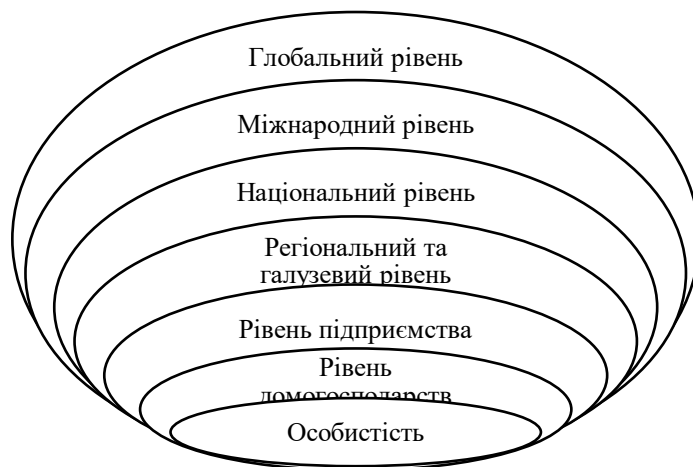

Рис.1.1. Ієрархія рівнів економічної безпеки*

*Розроблено автором

Оскільки економічна безпека підприємств є поняттям системним та комплексним, то вона складається із структурних елементів, набір яких залежить від розуміння й підходу науковців-дослідників. В економічній літературі визначення складових економічної безпеки підприємства відбувається за системним, ресурсним та функціональним підходами.

Системність економічної безпеки передбачає наявність складових: «фінансової, інтелектуально-кадрової, техніко-технологічної, політико-

правової, інформаційної, екологічної, силової» [31].

Ресурсний підхід передбачає безпеку використання всіх видів ресурсного потенціалу: матеріально-технічних (капітал), людських (персонал), інформаційно-технологічних, правові, які охоплюють питання щодо прав підприємства на використання певних обмежених ресурсів [6].

Найдосконалішим та найпоширенішим є функціональний підхід, при застосуванні якого вирізняють наступні складові елементи: безпека фінансової діяльності, техніко-технологічної, людського потенціалу, політико-правової, інформаційної, екологічної, силової діяльності [42].

Методичні рекомендації визначають наступні складові: «виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпека» [42].

Ми вважаємо, що набір змінних не є постійним і залежить від вимог часу, особливостей діяльності, розміру підприємства, тобто від чинників які впливають на діяльність та визначають рівень фінансової безпеки.

Однак, незважаючи на дискусійність щодо набору складових економічної безпеки, основним і визначальним елементом є фінансова безпека. «Грунтовною складовою економічної безпеки, вважає М. М. Єрмошенко є фінансова безпека або безпека фінансово-кредитної сфери, адже на фінансах базується економіка будь-якої країни, фінанси – «кров» економічної системи держави, без якої економіка будь-якої країни в сучасних умовах не може функціонувати» [42, с.47]; «за ринкових умов господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи» [41].

Першочерговість фінансової складової Л. Петренко аргументує так: «фінансова діяльність забезпечує основну форму ресурсного забезпечення реалізації економічної стратегії підприємства; операції, пов'язані з фінансовою діяльністю, носять стабільний характер, здійснюються постійно; фінансова діяльність відіграє пріоритетну роль у забезпеченні стабілізації економічного розвитку підприємства в цілому; ризики, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства (фінансові ризики), за своїми негативними наслідками відносяться

до категорії найбільш небезпечних» [19].

Треба, зазначити, що термін фінансової безпеки підприємства в законодавчому полі не визначене. У проекті Концепції фінансової безпеки України, розробленому науковцями О. І. Барановським, Ю. О. Блащук, М. І. Пузяк вказується: «Фінансова безпека – складова економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз)» [6].

Опрацювання й узагальнення наукових праць щодо сутності фінансової безпеки суб'єктів господарювання вказує на значну кількість визначень цієї дефініції (додаток В).

Перші дослідження фінансової безпеки у вітчизняних наукових колах прослідковується в кінці минулого століття і присвячені питанням макроекономічної безпеки. Так, академік В. М. Геєць визначав фінансову безпеку як «стабільний розвиток фінансової системи країни та її стійкість до потенційно негативного впливу зовнішніх і внутрішніх шоків» [28, с. 64].

Професор О.І. Барановський стверджує, що «фінансова безпека це ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин» [6] та «якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан» [6].

М. М. Єрмошенко вважає, що «фінансова безпека держави виступає як такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення і в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток» [42, с.114].

Обґрунтовуючи взаємозв'язок і взаємообумовленість фінансової безпеки різних рівнів, дослідники розглядають фінансову безпеку як складову

структурних елементів макроекономічної системи, яка охоплює «бюджетний, грошово-кредитний, інвестиційний, валютний, банківський, фондовий і страховий сектори» [41].

Одним із рівнів фінансової безпеки є безпека первинної ланки економіки – підприємства, яку науковці розглядають «як сукупність умов і чинників, що характеризують поточний стан його фінансової діяльності, стабільність, стійкість і поступовість розвитку» [44]. «Фінансова безпека виступає: з одного боку, як ступінь інтеграції фінансової системи підприємства в національну фінансово-кредитну сферу, з іншого – у певній мірі незалежності фінансової системи підприємства від фінансово-кредитної сфери країни, що характерно для ринкових умов» [43, с.114].

О.І. Барановський визначає, що «фінансова безпека підприємства – це рівень забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення його потреб і виконання наявних зобов'язань, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування та економічне зростання» [7].

І.О. Бланк вважає, що фінансовою безпекою підприємства є «кількісно і якісно детермінований рівень його фінансового стану, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри яких визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його сталого розвитку в поточному і перспективному періоді» [13]. Автор виділяє захист фінансових інтересів підприємства і обмежує використання інших складових фінансового механізму – необхідність використання збалансованої системи фінансових інструментів, технологій.

Фінансова безпека економічного агента «розглядається за ресурсною, функціональною ознакою і враховує стратегічні орієнтири щодо захисту

фінансових інтересів, а її забезпечення – це процес реалізації функціональних складових фінансової безпеки з метою запобігання можливим збиткам і досягнення максимального рівня фінансової безпеки нині і в перспективі» [7].

Фінансова безпека є «системою кількісних та якісних параметрів фінансового стану підприємства, які комплексно відображають рівень його фінансової захищеності, що охоплюють різні сторони діяльності суб'єктів господарювання і мають на них прямий чи опосередкований вплив» [28].

К.С. Горячева наголошує, що «фінансова безпека підприємства – це фінансовий стан, який характеризується збалансованістю й якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії та завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи» [42].

Достатньо повним є визначення фінансової безпеки як «...такий його фінансовий стан, що характеризується: збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством; стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; здатністю забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи» [76, с.114].

Грунтовним є визначення фінансової безпеки Мулика Я.І. як «стану захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує його самозбереження та розвиток у поточній та стратегічній перспективах» [119, с. 201],

Купира М.І., під фінансовою безпекою підприємства розуміє «захищений стабільний стан підприємства, за якого простежується нейтралізація впливу негативних факторів, що в підсумку працює на покращення фінансового стану та базисно веде до самонаповнення, самовідтворення, ефективного управління,

стійкого розвитку та формування якісного інвестиційного клімату» [97].

Стратегічний підхід присутній у визначенні досліджуваної термінології в колективу науковців, які стверджують, що «сутність фінансової безпеки підприємства у здатності підприємства самостійно розробляти й проводити фінансову стратегію, відповідно до цілей та завдань корпоративної стратегії, в умовах невизначеного й конкурентного середовища» [15].

Важко не погодитися із обґрунтованим тлумаченням фінансової безпеки як явища й процесу науковця З.С. Варналія «Фінансова безпека підприємства, стверджує автор, - головний елемент економічної безпеки, який дозволяє комплексно впливати на фінансовий стан суб'єкта господарювання, забезпечуючи здатність ефективно використовувати фінансові ресурси, коректно реагуючи на загрози внутрішнього і зовнішнього характеру, для досягнення ефективного розвитку діяльності, реалізації стратегії підприємства в майбутніх періодах» [182, с.44].

Пропонуючи інтегральний підхід до визначення й дослідження фінансової безпеки суб'єкта господарювання, автори визначають фінансову безпеку підприємства – як «комплексний процес, який повинен розроблятися з урахуванням особливостей конкретного підприємства і може включати наступні елементи: постійний аналіз внутрішніх (усередині підприємства) і зовнішніх (регіональних, загальнонаціональних) економічних ситуацій і тенденцій; контроль і планування діяльності; забезпечення обмеження доступу до фінансової інформації, звітності; обмеження прав на одноосібне прийняття ключових рішень; контроль за фінансовою діяльністю, за станом бізнесу (проведення аудиту і т. п.); активна протидія корпоративному шахрайству; створення резервних фондів, які дозволять підтримувати діяльність підприємства у разі відсутності будь-яких надходжень протягом певного часу; робота з дебіторською заборгованістю» [182, с. 43-44]. Позитивним є те, що цей підхід передбачає включення у процес всіх функціональних складових управління фінансовою безпекою, в тому числі аналіз.

Власне трактування сутності фінансової безпеки пропонує Л. С. Крючко,

яке звучить як «здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність, ефективно та стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ» [92, с.50]. Розглядаючи фінансову безпеку як комплекс заходів, автор не наголошує на критерії її визначення й забезпечення.

Характеризуючи фінансову безпеку підприємства Є.П. Картузов стверджує, що умовами її забезпечення є «високий ступінь гармонізації й узгодження фінансових інтересів підприємства з інтересами навколишнього середовища та інтересами його персоналу; наявність на підприємстві стійкої до загроз фінансової системи, яка спроможна забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, місії і завдань; збалансованість і комплексність фінансових інструментів і технологій, які використовуються на підприємстві; постійний і динамічний розвиток фінансової системи (підсистеми) підприємства» [78]. Погоджуючись із думкою науковця, який розглядає фінансову безпеку як систему фінансових інтересів, технологій та інструментів, доцільно конкретизувати чинниками впливу та критеріями визначення – стійкий фінансовий стан, ділова активність підприємства, високий рівень ліквідності та рентабельності показників підприємства, ефективність використання ресурсного потенціалу.

Досить повним та комплексним є визначення Парфентія М., який стверджує, що «під фінансовою безпекою підприємства будемо розуміти його динамічний фінансовий стан, від ідентифікованих ендогенних і екзогенних загроз та здатністю забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів, місії і завдань, а також власний розвиток достатніми обсягами фінансових ресурсів» [129, с.18]. Позитивним є те, що автор відмічає динамічність досліджуваної категорії, яка визначається специфічними властивостями та кризовими явищами і тому не може бути статичною категорією. Таку ж думку має В. П. Приходько,

яка стверджує, що «сприйняття фінансової безпеки як статичної категорії є помилковим тому, що кризові явища підтверджують, що досліджувана категорія має динамічну структуру, яка визначається її специфічними властивостями» [15].

Динамічність та мінливість фінансової безпеки підприємства залежно від чинників впливу прослідковується у зарубіжних дослідників. Правомірним й актуальним є визначення Г. Шиназі, який зазначає, що це «здатність сприяти та розширювати економічні процеси корпорації, управляти ризиками діяльності та нівелювати їх наслідки. Більше того, категорія фінансової безпеки – така категорія, яка характеризується ознакою неперервності у часі: вона може лише видозмінюватися як похідна сукупності всіх елементів категорії фінанси» [74].

Важливість й актуальність фінансової безпеки суб'єктів господарювання в контексті розвитку цифрової економіки обґрунтовується Varnalii Z., Mehed A. Досліджуючи концепцію та аналізуючи тренди в управлінні фінансовою безпекою компаній в контексті цифрової економіки, дослідники пропонують модель управління фінансовою безпекою, яка охоплює драйвери як мікро-, так і макрорівня та побудована за ієрархією «цифрова економіка – фінансова безпека держави – фінансова безпека компаній» з використанням кількісних та якісних методів оцінки фінансової безпеки компаній у цифровій економіці [213].

Начасним є дослідження Zachosova N., Kutsenko D., Koval O., які розглядають механізм та стратегію управління фінансово-економічною безпекою, які мають використовуватися вітчизняними підприємствами у воєнний період та в період повоєнного відновлення в умовах поширення тенденцій Четвертої промислової революції в реаліях світу BANI World [219].

Наведені визначення досить повно відображають функціональні характеристики фінансової безпеки підприємства. Можна зробити висновок, що спільним для всіх у визначенні є ототожнення, тобто критерієм визначення фінансової безпеки суб'єкта підприємництва є фінансовий стан підприємства та задоволення фінансових інтересів, що є правомірним.

Відтак, здійснивши аналіз існуючих визначень та підходів, які досить повно відображають функціональні характеристики фінансової безпеки

підприємства і погоджуюся із кожним з них, можна виділити визначальні характерні особливості фінансової безпеки, а саме: стан найефективнішого використання ресурсів підприємства; рівень фінансового стану підприємства; ідентифікація ендогенних і екзогенних загроз, внутрішніх та зовнішніх чинників; здатність забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів; можливість розробляти фінансову стратегію та її реалізовувати; керувати ризиками, ресурсами, фінансовими інтересами шляхом використання фінансових технологій та послуг та застосування методів визначення фінансової безпеки.

Визначаючи мету та завдання досліджуваного об'єкта, відмітимо, що система забезпечення фінансової безпеки підприємства спрямована на досягнення головної мети господарюючого суб'єкта.

У науковій літературі виділяються декілька моделей визначення головної мети підприємства (рис.2.1).

Рис. 1.2 Моделі визначення головної мети підприємства*
*розроблено автором самостійно

Найбільш системною та комплексною моделлю, яка відповідає ринковій економіці і поєднує у собі всі інші моделі визначення головної мети підприємства вважається максимізація ринкової вартості підприємства, що підтримується рядом науковців [6; 40; 43; 129; 135]. Вибір такого критерію М. Єрмошенко аргументує сучасною парадигмою теорії фірми і стверджує, що «в сьогоденних умовах основною метою функціонування підприємства виступає максимізація добробуту його власників» [41, с. 123].

Мета підприємства, на нашу думку, залежить від сили, рівня нестабільності зовнішньої ситуації та етапу життєвого циклу економічної діяльності підприємства.

Наступним кроком є виділення завдань, які виконує фінансова безпека підприємства. На думку М. Єрмошенка «завдання фінансової безпеки підприємства полягають забезпеченні стійкого розвитку підприємства, стабільності грошових розрахунків й основних фінансово-економічних параметрів:

- нейтралізації негативного впливу фінансових, банківських криз, негативних впливів конкурентів, тіньових структур на підприємство;
- запобіганні агентським конфліктам між акціонерами, менеджерами й кредиторами з приводу розподілу, використання й контролю за грошовими потоками підприємства;
- найбільш оптимальному залученні та використанні різних джерел фінансування;
- запобіганні господарсько-адміністративним правопорушенням у фінансових правовідносинах» [42].

Також виділяються наступні завдання: «забезпечує рівноважний і стійкий фінансовий стан; сприяє ефективній діяльності суб'єкта підприємництва; дає змогу на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності організації; нейтралізує кризи та запобігає банкрутству» [133].

Стверджуючи, що фінансова безпека представляє певний стан підприємства, науковці під редакцією П. Бубенко, окреслюють завдання досліджуваної категорії для забезпечення головної місії, яку вона виконує – забезпечення фінансової безпеки підприємства. А саме: «дозволяє забезпечити фінансову рівновагу, стабільність, платоспроможність і ліквідність підприємства у довгостроковому періоді; задовольняє потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення виробництва; забезпечує достатню фінансову незалежність підприємства; дозволяє гідно протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і погрозам, що прагнуть завдати фінансової

шкоди підприємству, або змінити небажано структуру капіталу, або примусово ліквідувати підприємство; забезпечує достатню гнучкість при прийнятті фінансових рішень; забезпечує захищеність фінансових інтересів власників підприємства» [15].

Розшифрування мети управління фінансовою безпекою підприємства на конкретні цілі було здійснене Ю. В. Лавровою: «забезпечення високої фінансової ефективності роботи; підтримка фінансової стійкості та незалежності підприємства; забезпечення високої ліквідності активів; підтримка належного рівня ділової активності; забезпечення захисту інформаційного поля і комерційної таємниці; ефективна організація безпеки капіталу та майна підприємства, а також його комерційних інтересів» [100].

Дещо по-іншому бачить завдання системи управління фінансовою безпекою підприємства Н.Н. Пойда-Носик: визначення пріоритетних фінансових інтересів, які потребують захисту в процесі розвитку підприємства; ідентифікація і прогнозування загроз та оцінка їх рівня з точки зору нанесення можливих збитків підприємству; здійснення ефективних заходів для попередження загроз та усунення їх наслідків [135].

Підтримуючи думку Л. Парфентій, окреслимо завдання управління фінансовою безпекою: здійснення постійного моніторингу зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємства з метою виявлення та оцінка загроз його фінансовій безпеці; здійснення превентивних заходів із усунення чи недопущення виникнення загроз і нівелюванню негативного впливу факторів на фінансову безпеку; здійснення заходів щодо мінімізації наслідків негативного впливу факторів; контроль за ефективністю управління фінансовою безпекою [130, с.24-25].

Погоджуємось із думками дослідників, особливо із останньою, в якій частково конкретизується об'єкт як стан підприємства та критерії фінансової безпеки підприємства – фінансова рівновага, стабільність, платоспроможність і ліквідність підприємства у довгостроковому періоді. Однак, вважаємо, що такі ж критерії необхідні і для поточного періоду, який є основою довгострокової

результативності.

Тому, узагальнивши вищенаведені дослідження із врахуванням критичного аналізу, пропонуємо визначення фінансової безпеки підприємства у наступній редакції: як систему кількісних та якісних параметрів динамічного фінансового стану підприємства, які характеризують рівень фінансової захищеності від ендогенних і екзогенних загроз та ризиків, уможливають планування та врахування у забезпеченні реалізації фінансових інтересів, завдань й стратегії, а також передбачають власний розвиток достатніми обсягами ресурсно-інформаційного потенціалу. Метою фінансової безпеки підприємства, на нашу думку є гарантування стабільного і максимально ефективного функціонування в певний період часу та досягнення стійкого, стабільного або ж зростаючого потенціалу в майбутньому.

Забезпечення фінансової безпеки – це сукупність заходів, методів і засобів для захисту інтересів власників й керівників суб'єктів господарювання, тобто це механізм, розробка якого є прерогативою найвищого керівництва із впровадженням всіх функціональних складових, основною з яких є аналіз.

Для стабільності розвитку механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідно дослідити чинники впливу, систематизувати та ідентифікувати критерії, які визначають методологію подальшого дослідження та будуть розглядатися у наступному параграфі.

1.2. Теоретичні передумови оцінки фінансової безпеки підприємств харчової промисловості

Умови господарювання, які склалися в Україні створюють багато викликів для економіки загалом та харчової промисловості зокрема. Глобалізаційні, кризові явища, нестабільність, економічна депресія під час пандемічного карантину, російська агресія зумовлюють впровадження новітніх стратегій розвитку з метою забезпечення конкурентних позицій і темпів економічного

зростання першочерговими питаннями якої є безпека на всіх рівнях й ланках національної економіки, зокрема й промисловості.

Пріоритетною і стратегічно важливою галуззю є харчова промисловість України, яка забезпечує потреби світового та внутрішнього ринку. Охоплюючи понад 20 галузей (понад 40 виробництв), вона забезпечує базові потреби населення у їжі, взутті, одязі. Харчова промисловість — одна з галузей, у якій обсяги виробництва відновилися з початку війни, а в липні перевищили довоєнні (відповідно – 34% і 24%) [127]. Харчова промисловість найкраще зберігає свій потужний потенціал, забезпечує харчування, підтримує економіку країни під час війни, а її зростання є важливим пріоритетом національного розвитку та запорукою світового продовольчого добробуту.

Однак, забезпечення стійкого розвитку підприємств харчової промисловості, стабільності результатів їх фінансово-господарської діяльності та досягнення цілей стає можливим за наявності надійної системи фінансової безпеки, критерієм якої є фінансовий стан підприємства.

Економічні основи харчової промисловості та підприємств, які в ній функціонують досліджуються провідними українськими та зарубіжними вченими: Римар О., Мазуркевич І., Товста Т., Тищенко О., Бутка М., Золотарьова А., Швець Ю., Грехем А., Хеллівелл Р., Бертон Дж., Густаво Н. Науковці Гальчинський, В. Геєць, А.Мамочко, О. Мірошніченко, А. Сухорукова розглядали питання організації та управління інвестиціями в харчову промисловість. Досліджуючи економіку харчової галузі та її підприємств, науковці недостатньо звертають увагу на проблему забезпечення фінансової безпеки.

«Секторальна експортна стратегія 2019–2023: харчова і переробна промисловість України», розроблена міністерством економічного розвитку і торгівлі визначила загальне бачення, а саме – Україна повинна бути визнана як «глобальний, конкурентоспроможний і надійний партнер, який відповідає потребам світового ринку та пропонує широкий асортимент якісної продукції харчової та переробної промисловості з високою доданою вартістю та з

аутентичними смаковими властивостями» [162, с.6].

Впродовж останніх десяти років харчова та переробна промисловість увійшли до трійки найбільших секторів, в яких працює близько 18% населення країни, зайнявши передові позиції в економіці України. Так, у 2021 році українська промисловість демонструвала зростання на 1,9% – 101,9% у порівнянні з 2019 роком, хоча в 2021 році показники харчової промисловості у порівнянні з 2019 році становили – 94,60%, що свідчить про зменшення індексу на 5,4% попереднього періоду (рис.1.3).

Місце галузі в структурі промислового комплексу країни характеризують дані таблиці 1.1 та 1.2.

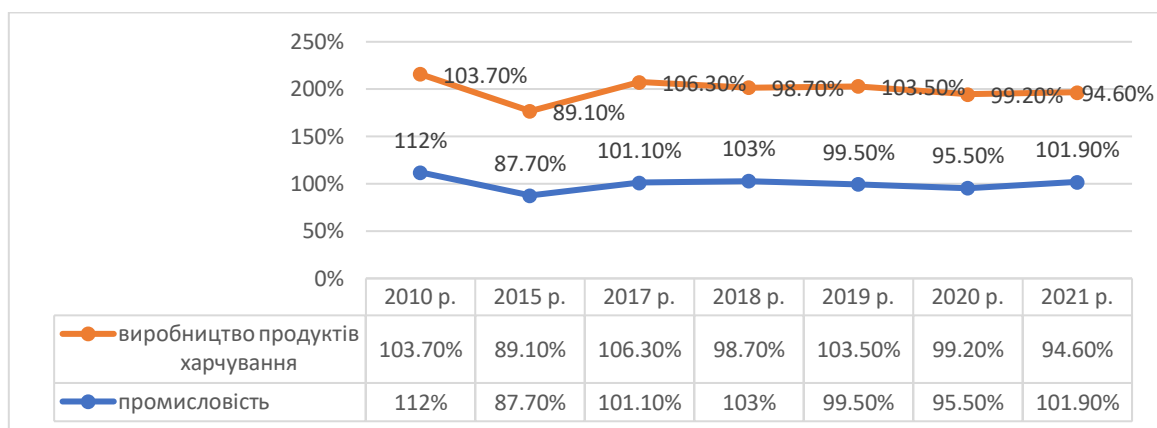

Рис 1.3. Індекси промислової продукції за видами діяльності (% до попереднього року)

*розроблено автором за даними [1]

Таблиця 1.1

Харчова промисловість в економіці України, 2021 р.*

	Показники	Всього	Промисловість	Переробна промисловість	Харчова промисловість	Частка харчової промисловості % у		
						всього	Пром.	Перер.пром
1	Частка в обсязі ВВП		100	10,1	2,01			
2	Вартість основних засобів, млн.грн	10577278	4023577	1630237	326047,4	3,1	8,1	20
3	Обсяг реалізованої продукції, млн.грн	5240051,1	4999408,2	2618398,1	842596,40	5,5	16,8	32,1
4	Кількість зайнятих, тис.осіб	8931861	2184999	1541308	365757	4,1	16,7	23,7
5	Капітальні інвестиції, млн.грн	528802	191176	82861	21281	4	11,1	25
6	Кількість суб'єктів господарювання тис.од	1956300	126337	115133	15190	0,8	12	13

*сформовано автором на основі [127]

З таблиці помітно, що досліджувана галузь виконує свою головну функцію – забезпечує населення продовольчими товарами (5,5% від усього обсягу реалізованої продукції та 16,8% від промислового виробництва та третину у переробній промисловості), створює велику кількість робочих місць (4,1% від зайнятих в народно-господарському комплексі, 16,7% зайнятих у промисловості та 23,7% зайнятих переробної промисловості), вносить суттєвий вклад у виробництво валового внутрішнього продукту й залучає в країну іноземні капітали. Крім того, спотерігається значна частка галузі в промислових комплексах ряду регіонів країни, в тому числі й Тернопільській області.

Незважаючи на умови системної кризи, відбувається зростання обсягу промислового виробництва та реалізації загалом та харчової промисловості зокрема. Про що свідчать дані таблиці 1.2 та рис 1.4.

Таблиця 1.2

Обсяг реалізованої продукції за 2010-2021 р.р.*

Галузі	2010 р		2015 р		2020 р		2021 р		2021 р % до	
	млн.грн	%	млн.грн	%	млн.грн	%	млн.грн	%	2010	2020
Промисловість	1065850,5	100	3236369,1	100	3236369,1	100	4678908,6	100	339	45
Переробна промисловість	716400,6	67,2	1879375,3	64,1	1879375,3	58	2618398,1	56	265	39
Харчова промисловість млн.грн	193055,6	18,1	678844,40	22,4	678844,40	21	842596,40	18	336	24

*сформовано автором на основі [127]

Зокрема, позитивним є річний приріст обсягу реалізації у промисловості у 2021 році на становив – 45%, у харчовій промисловості – 24%.

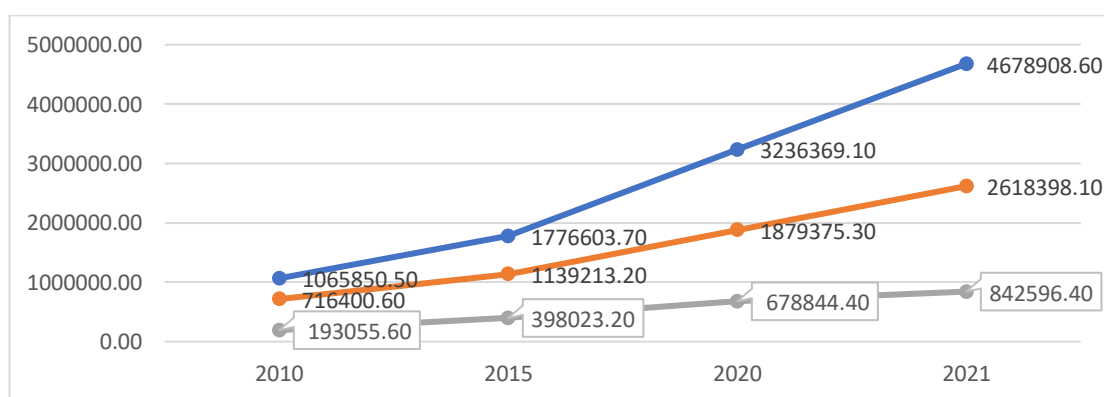

Рис. 1.4. Динаміка обсягу реалізованої промислової продукції*

*сформовано автором на основі [127]

Незважаючи на абсолютне зростання обсягів реалізації у промисловості, її питома вага з загальному народногосподарському обсязі дещо зменшується, а у харчовій галузі залишається майже незмінною (рис 1.5.).

Під час повномасштабного воєнного вторгнення Українська економіка закономірно зазнала численних руйнувань і втрат. За оцінками експертів Інституту економічних досліджень та політичних консультацій результатом війни стало падіння промисловості на 42,6% при зменшенні ВВП на 31%. При цьому стійкість промисловості відрізняється для різних галузей.

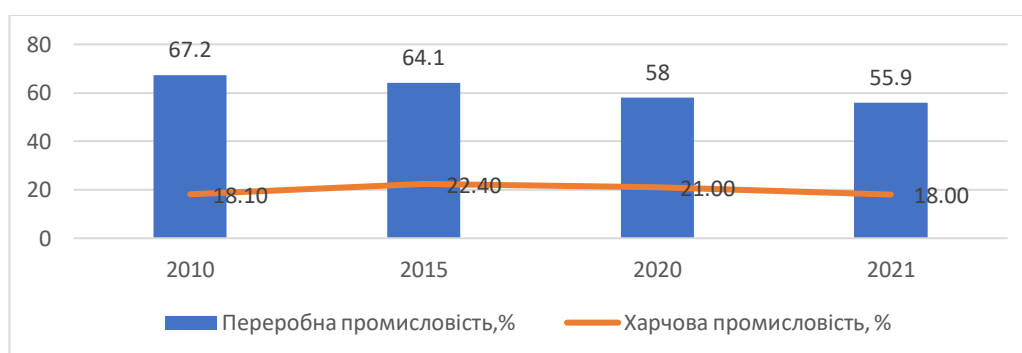

Рис.1.5. Частка обсягу реалізованої промислової продукції в загальній кількості*

*Сформовано автором на основі даних [127]

Значна чисельність галузей стали заручниками війни, яка спричинила втрату зовнішніх і внутрішніх логістичних ланцюгів постачання, блокування морських шляхів експорту, пошкодженню або ж знищенню виробничих потужностей.

Незважаючи, що відбувся критичний спад виробництва (рис.1.6.), «харчова галузь демонструє відносну стійкість на тлі інших видів діяльності. Станом на вересень сумарно 62% підприємств харчової промисловості працювали на майже повній (75–99%) або повній і вище потужності порівняно з довоєнним періодом» [182].

Згідно з результатами опитування інституту економічних досліджень «саме виробники продуктів харчування найчастіше працюють на сто та більше відсотків потужності порівняно з довоєнним періодом, зокрема, 18%

підприємств станом на вересень. Харчова галузь найкраще зберігає свій потужний потенціал і годує не лише громадян, а й економіку країни під час війни» [182].

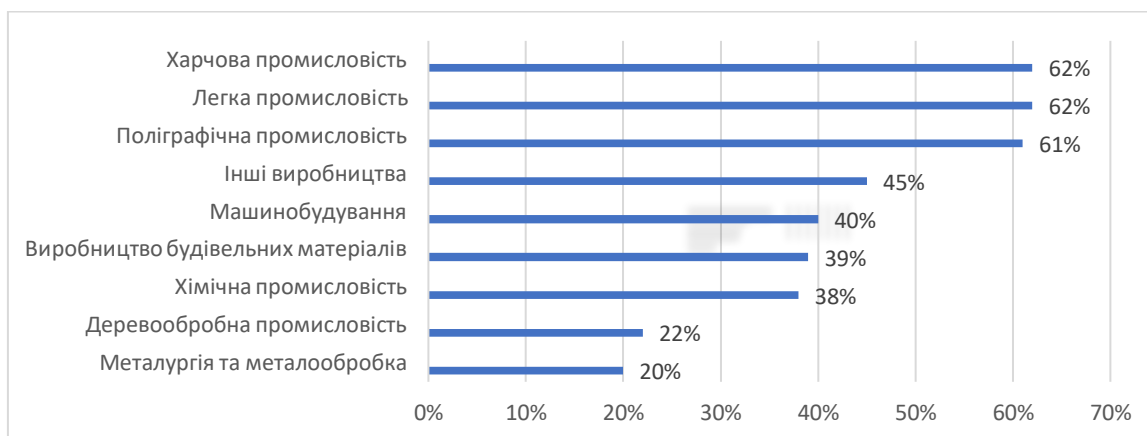

Рис.1.6. Частка промислових підприємств, що працюють майже на повну потужність (75-99%,100%) станом на вересень 2022 року

*Сформовано на основі даних [182]

Ще одним позитивним моментом, який обґрунтовує важливість та необхідність галузі є позитивна динаміка показників фінансово-економічної діяльності, які характеризують підвищення ділової активності на ринку (рис.1.7.).

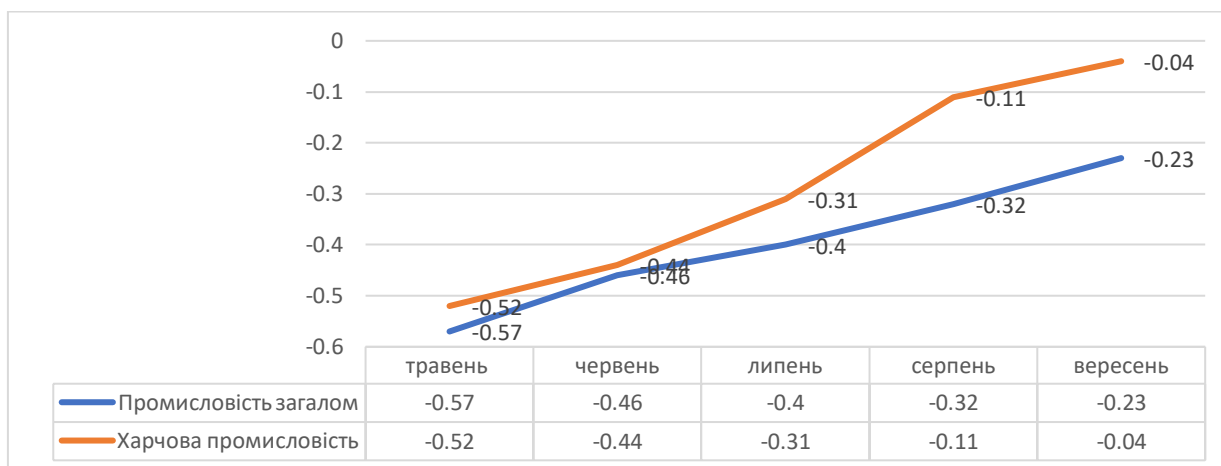

Рис. 1.7. Індекси загальноєкономічного середовища, 2022 р.*

* Сформовано на основі даних [3]

Спостерігаємо, що травень та червень характеризується суттєвим зниженням тренду загальноєкономічної ситуації у харчовій промисловості. І тільки, починаючи з липня швидшими темпами відновлюється оптимізм,

результатом чого у вересні оцінка ділового середовища харчової промисловості була — 0,04 (за середньої -0,23 для всієї промисловості) (рис. 1.7).

За результатами опитування інституту економічних досліджень «лише 10% опитаних у галузі погано оцінюють ділове середовище, тоді як у середньому у промисловості — 30%. Попри це галузь зберігає обережний оптимізм щодо майбутніх змін» [182].

Водночас «представники галузі набагато краще оцінювали поточну фінансово-економічну ситуацію на своїх підприємствах. Якщо у травні відповідний індекс становив -0,39 загалом для всієї промисловості, то для харчової галузі відповідний показник був лише -0,14» [182] (рис. 1.8).

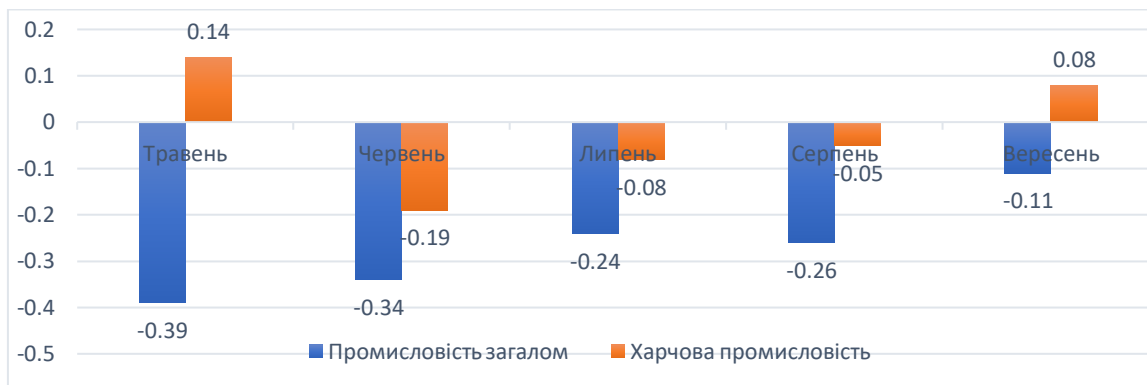

Рис. 1.8. Індеси фінансово-економічної ситуації на підприємстві, 2022 р.*
* Сформовано на основі даних [3]

Щодо експортної діяльності, то тут спостерігається аналогічна ситуація-зниження продажів за кордон спричинило спад експортної діяльності (рис. 1.9.).

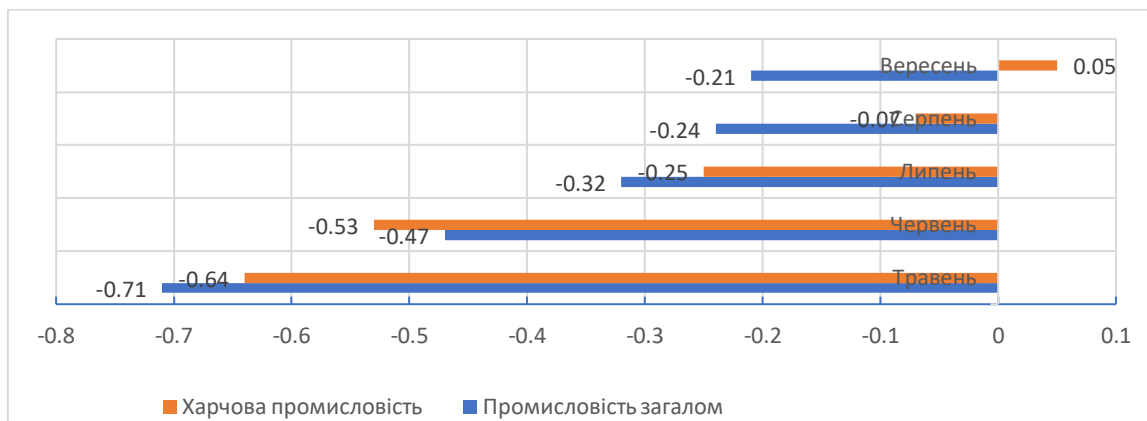

Рис. 1.9. Індеси зміни експорту, травень-вересень 2022 р.*
*Сформовано на основі даних [3]

Проте, в харчовій галузі негативний тренд швидше виправлявся та у

вересні відповідний індекс досягнув +0,05 у той час як у промисловості лише -0,21. Частка підприємств, які збільшували обсяги експорту (24%) перевищила частку тих, що зменшували (19%) [3]. Станом на вересень «кожне друге підприємство галузі (53%) повідомляє, що не припиняло експортувати взагалі. Водночас лише 15% експортерів харчової промисловості не змогли відновити експортну діяльність (16% на рівні країни)» [182].

Однак, експортна діяльність харчовиків «гальмується» серйозними логістичними труднощами, тобто: «черги на західних кордонах (68% опитаних), морська блокада (62%). В умовах глобального зростання цін харчова промисловість найменше відчуває падіння попиту на свою продукцію на зовнішніх ринках, що відображає безальтернативність української продукції на міжнародних ринках. У результаті 17% харчових підприємств за останні три місяці експортували в 11 і більше країн (11% серед усіх опитаних)» [182].

Відносний позитив у галузі відображають виробничі показники.

Так, на фоні серйозного зниження показників фінансово-господарської діяльності всієї промисловості, харчовій галузі вдалося втримати обсяги виробництва (рис. 1.10).

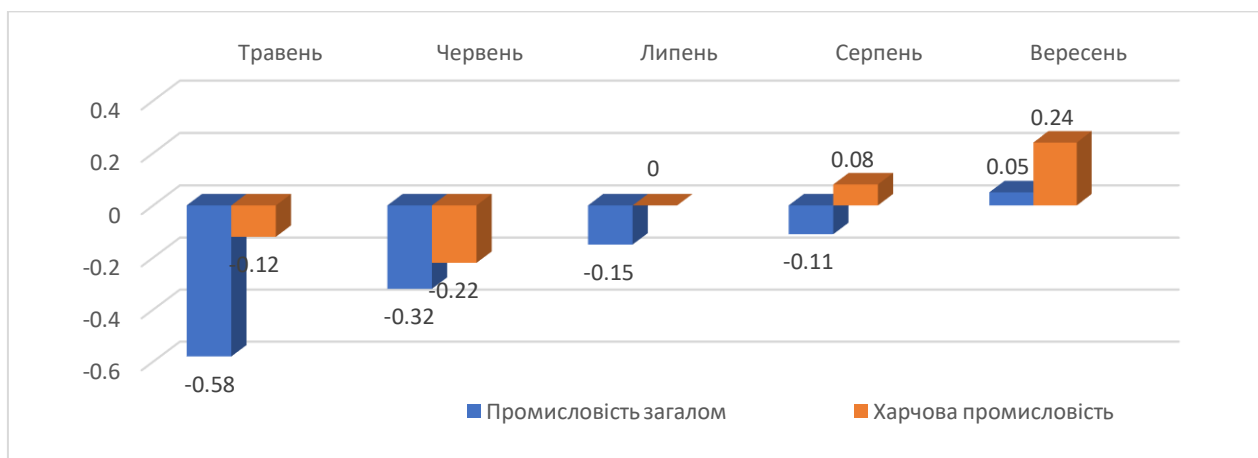

Рис. 1.10. Індеси зміни виробництва, 2022 р.*

*Сформовано автором за даними [127]

Фінансова діяльність, яка є основою забезпечення фінансової безпеки характеризувалася наступними тенденціями (рис.1.11).

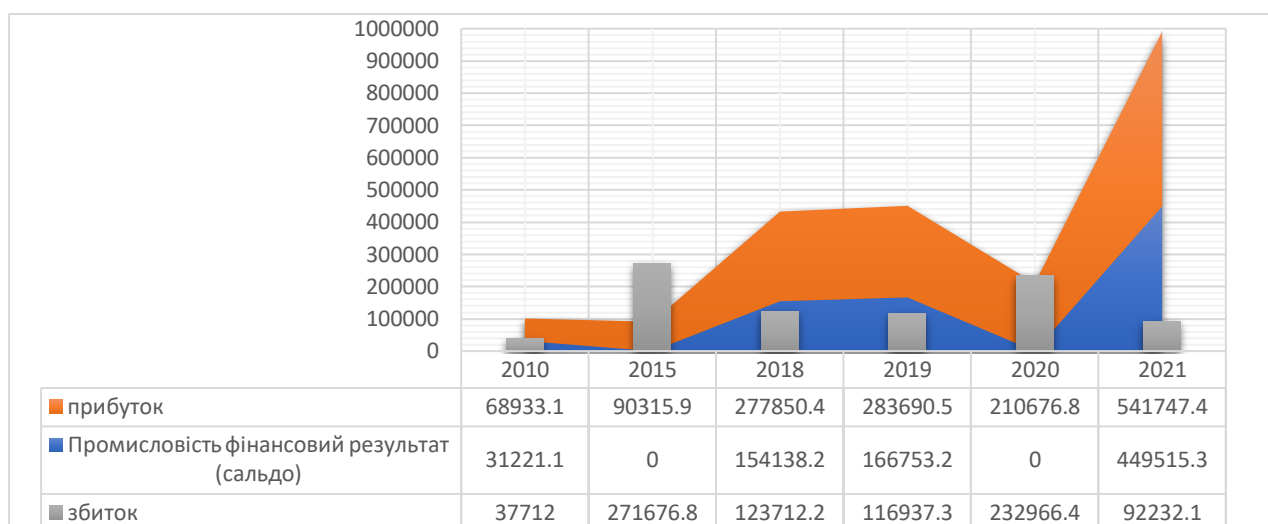

Рис.1.11. Фінансові результати промисловості за 2010-2021 р.р.*

*Сформовано автором за даними [127]

Ми можемо спостерігати зростання ефективності діяльності промислових підприємств, які були прибутковими.

Галузь має високу інвестиційну привабливість завдяки більш короткому терміну окупності вкладень (два-три роки) порівняно з базовими галузями промисловості та доволі високим рівнем рентабельності, яка особливо зросла у 2021 році (рис.1.12) і є важливим чинником в умовах економічної нестабільності.

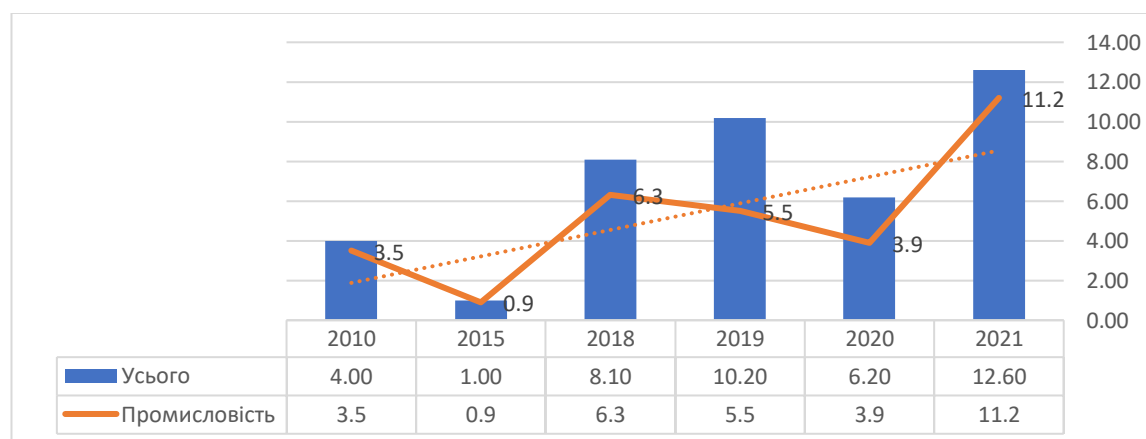

Рис. 1.12. Рентабельність операційної діяльності за 2010-2021 р.р.*

*Сформовано автором за даними [127]

Отже, незважаючи на отримані прибутки, які значно зростають у промисловості, частка збиткових підприємств становить 28,7%, що є досить суттєвим показником і ще раз доводить необхідність та актуальність питань фінансової безпеки харчової галузі загалом та окремих суб'єктів

господарювання в кризових умовах української економіки (рис 1.13).

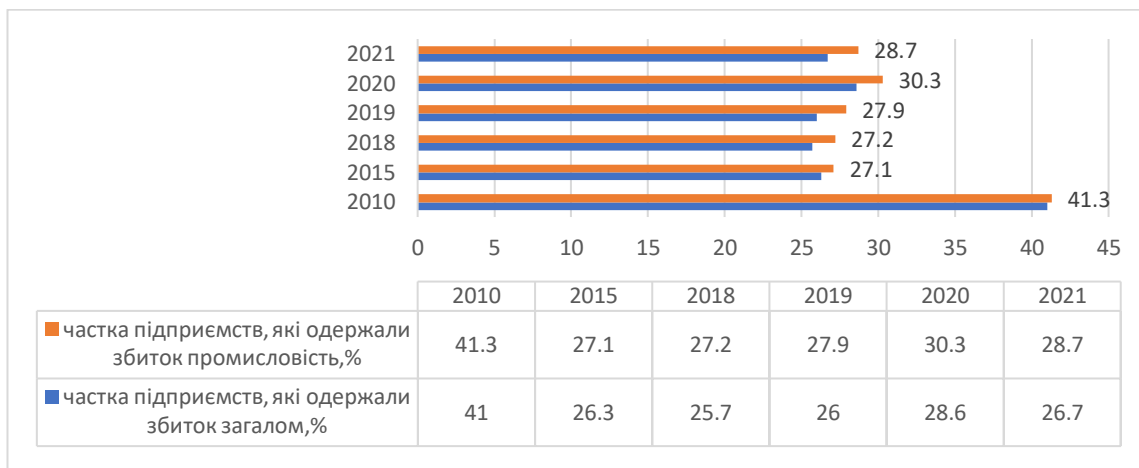

Рис.1.13. Частка збиткових підприємств за 2010-2021 р.р.*

*Сформовано автором за даними [127]

Динаміка збиткових промислових підприємств, яка має постійний характер доводить те, що значну увагу треба приділяти досягненню безпеки та недопущення кризових явищ на рівні підприємств. Особливо це стосується підприємств харчової промисловості, які виконують важливі економічні завдання та соціальні функції як на рівні держави, регіону так і на рівні домогосподарства й окремої особи.

Тому збереження, розвиток потенціалу харчової промисловості та окремих її господарюючих суб'єктів їх конкурентоспроможність в ринковому просторі значною мірою визначається фінансовою безпекою.

Попередньо визначено, що метою фінансової безпеки підприємства є її забезпечення, яке досягається стабільним, стійким фінансовим станом, що дозволяє гарантувати задоволення фінансових інтересів всіх зацікавлених осіб. Це доводить, що критерієм, індикатором забезпечення фінансової безпеки є стабільний, стійкий фінансовий стан підприємства. У такому контексті надзвичайно важливим питанням є досягнення означеного фінансового стану, який б забезпечив фінансову безпеку підприємства.

Однак, спільним критерієм фінансової безпеки суб'єкта підприємництва у всіх визначеннях є фінансовий стан підприємства та задоволення фінансових інтересів, що є правомірним. Критерії прибутковості, стійкості, ефективності

використання ресурсів, як складові фінансових інтересів присутні у багатьох дослідників фінансової безпеки. Не заперечуючи правоти дослідників, відмітимо, що ці характеристики є однобокими, неповними і складовими елементами загальної мети, яка є комплексним і системним поняттям. Тому, слід звернути увагу й на інші критерії та індикатори (ключові чинники) фінансової безпеки (ділова активність, платоспроможність, ліквідність), які визначають фінансовий стан підприємства, створюють потенційні можливості економічного агента протистояти негативному впливу середовища як внутрішнього, так і зовнішнього та будуть нами розглядатися далі.

Також ми підтримуємо думку дослідників, які доводять, що показником фінансової безпеки підприємства є фінансова стійкість, яка «відображає ефективність управління фінансами, а також показує, наскільки стабільно компанія може розвиватися в умовах високих мікро- та макроризиків. Особливо це актуально для малого та середнього бізнесу, який є однією з найважливіших підсистем ринкової економіки» [217]

Крім того, враховуючи те, що підприємства здійснюють свою діяльність в зовнішньому оточенні, взаємодіючи із іншими господарюючими структурами, конкурентами, постачальниками, споживачами, інвесторами, державними органами, то стан фінансової безпеки залежить від узгодженості їх фінансових інтересів. Тоді фінансову безпеку підприємства можна розглядати як «міру гармонізації у часі і просторі фінансових інтересів підприємства з інтересами складових оточуючого середовища – держави, ринку, конкурентів» [45, с.133]

Деякі науковці вбачають забезпечення фінансової безпеки підприємства як «процес запобігання будь-яких збитків від негативних впливів внутрішніх і зовнішніх чинників на різні аспекти комерційної діяльності» [46]. «Саме запобігання збитків від комерційної діяльності підприємства, котрі як вочевидь загрожують фінансовій безпеці, так можуть бути і потенційними, складає ефективний результат комерційної діяльності із забезпечення її прибутковості і стійкості, і зрозуміло – що й фінансової безпеки» [79].

Система забезпечення фінансової безпеки підприємства визначається

пріоритетними фінансовими інтересами, які на думку І. Бланка «є формою прояву об'єктивних потреб підприємства в сфері його фінансової діяльності, збалансованих з потребами інших суб'єктів фінансових відносин, задоволення яких забезпечує реалізацію основних цілей фінансової діяльності на кожному етапі його фінансового розвитку» [14].

Також поділяємо думку Н. Ковальчук, яка стверджує, що в умовах ринку «магістральними фінансовими інтересами підприємства виступає максимізація прибутків, зростання ринкової вартості підприємства, забезпечення основним і оборотним капіталом, забезпечення інвестиціями» [88].

Крім того, більшість визначень фінансової безпеки підприємства охоплюють такі інтереси, як «сталий», «стабільний», «стійкий» стан підприємств, тобто ефективні результати діяльності є пріоритетними фінансовими інтересами та стратегією розвитку.

Відтак, на нашу думку, основним пріоритетним критерієм забезпечення фінансової безпеки підприємства є підтримання належного фінансового стану підприємства, для задоволення фінансових інтересів економічних агентів ведення бізнесу та чинники, що на нього впливають.

Економічна характеристика поняття «фінансовий стан підприємства» досить складна в силу його комплексності і дискусійності у його підходах до розуміння й визначень.

Позитивним моментом є те, що фінансовий стан став об'єктом нормативно-законодавчого врегулювання в Україні. Так, у «Положенні про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» [149], фінансовий стан підприємства визначається як «сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні можливості підприємства» [149]. У визначенні не обмежуються фінансовими ресурсами, тобто йдеться про всі ресурси (матеріальні, фінансові, трудові), що використовуються для провадження фінансово-господарської діяльності.

У «Методичних рекомендаціях щодо аналізу фінансово-господарського

стану підприємств або організацій» [194] Державної податкової адміністрації визначено, що «фінансове положення (стан) є комплексним поняттям і відображає рейтинг підприємства на фінансовому ринку, його кредито- і податкоспроможність і характеризується системою показників, які визначають на конкретну дату» [194]. У зазначеному визначенні фінансовий стан обмежується показниками кредито- і податкоспроможності.

Фонд державного майна України тлумачить, що «фінансовий аналіз діяльності підприємства – комплексне вивчення фінансового стану підприємства з метою оцінки досягнутих фінансових результатів, що проводиться за допомогою методів фінансового аналізу за даними бухгалтерської (фінансової) звітності» [149].

Не виділяючи фінансовий стан як окрему дефініцію, закордонні дослідники узагальнюють його із фінансовим положенням (*financial position*), фінансовим результатом (*financial performance*), фінансовою стійкістю (*financial sustainability*), фінансовою гнучкістю (*financial flexibility*). При аналізі діяльності господарюючих суб'єктів, звертається увага на спроможність покриття своїх зобов'язань, забезпечення власної платоспроможності, покриття витрат фінансово-господарської діяльності, виготовляючи своєрідну продукцію, використовуючи існуючий виробничий потенціал з можливістю отримувати прибутки.

Значна частина дослідників аналітичного напрямку вважають, що «фінансовий стан підприємства — це комплексно-системна дефініція, яка є наслідком взаємності всіх елементів системи фінансового механізму та відносин економічного агента, формується сукупністю чинників виробничо-господарської та фінансової діяльності і визначається сукупністю моделей, методів, прийомів і показників, що відображують наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів» [9; 13]. Такий підхід вирізняє застосування виключно фінансових ресурсів, що, на нашу думку, локалізує ресурсну складову у розумінні фінансового стану суб'єктів господарювання. Незаперечною умовою фінансові ресурси є необхідною складовою, але недостатньою умовою

ефективного ведення фінансово-господарської діяльності та досягнення такого фінансового стану, який би забезпечував фінансову безпеку суб'єкта господарювання. Слід враховувати ще й ефективне використання інших складових ресурсного потенціалу, серед яких матеріальні, людські, інформаційні ресурси.

Фінансовий стан економічного агента є характеристикою рівня забезпечення фінансовими засобами на визначену дату (здебільшого звіту) для здійснення господарської діяльності, оптимальність їх розміщення та ефективність використання. Ознакою фінансової стабільності суб'єктів господарювання на ринку є задовільний фінансовий стан підприємства впродовж певного часу (3-5 років).

Фінансова стабільність досягається налагодженням ритмічної і ефективної діяльності підприємства, вмілого управління матеріально-технічними засобами (активами) і джерелами їх формування (пасивами) суб'єкта господарювання. Така вимога забезпечується аналітично обґрунтованою, об'єктивною оцінкою фінансового стану за інформацією фінансової звітності, прийняття оптимально-виважених управлінських рішень для забезпечення фінансової стабільності, розміщення та ефективного використання власного і залученого капіталу [13].

Отже, пріоритетною галуззю економічної системи є харчова промисловість, підприємства якої виконують економічні завдання (участь у формуванні ВВП, створення нових робочих місць) так і соціальні функції (задоволення щоденних потреб у їжі, підвищення якості й тривалості життя). Основним чинником попередження впливу кризових явищ на фінансово-господарську діяльність підприємств харчової промисловості є досягнення певного рівня фінансової безпеки. Основним індикатором фінансової безпеки визначено фінансовий стан підприємства, який визначається комплексом показників та чинниками, що на нього впливають. Для успішної, ефективної діяльності підприємств харчової промисловості необхідно налагодити систему управління фінансової безпеки, основною й всеохоплюючою функцією якого є економічний аналіз.

1.3. Аналіз в системі управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості

Фінансова безпека підприємства, як процес і явище, потребує підтримки її максимального рівня. Це є складний і безперервний процес, який потребує компетентного системного управління з врахуванням умов сьогодення на фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання загалом та його фінансову безпеку зокрема. Складність процесу зумовлюється надзвичайно великою кількістю та різноманітністю чинників, а безперервність – тенденцією нестабільного й мінливого середовища, в якому функціонує підприємство, так званого світу VANI (V — brittle (крихкий), A — anxious (тривожний), N — nonlinear (нелінійний), I — incomprehensible (незрозумілий) .

Попри складні умови й різноманіття чинників, що впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства і досягнення ним цілей, важливе значення має управлінська діяльність, парадигма якої в умовах сьогодення передбачає забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Необхідність здійснення управління досліджуваного процесу та явища є доведеним й беззаперечним. Загальноживаним є розуміння управління як «процес або ж діяльність, що пов'язані з впливом керуючого суб'єкта на керований об'єкт з метою досягнення певних результатів» [6].

Гарантування стабільного і максимально ефективного функціонування в певний період часу та досягнення стійкого, стабільного або ж зростаючого потенціалу в майбутньому – це мета фінансової безпеки підприємства, яка визначає візію, завдання, засади однойменного управління.

У науковій літературі, що висвітлює питання управління фінансовою безпекою та механізм її забезпечення існують різні думки, вивчення яких нам допоможе визначити суть та методику подальшого дослідження. Отож, наукові дослідження управлінської діяльності щодо фінансової безпеки здійснювали І. Бланк, А. Вергун, Л. Волощук, І. Вахович, Ю. Кім, М. Купира, С. Мельник, Н. Вавдіюк, Ю. Хижняк та інші.

Системою забезпечення фінансової безпеки підприємства є «впорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдину функціональну цілісність, призначену для захисту фінансових інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз» [134].

Під управлінням фінансовою безпекою підприємства, зазначає науковець О. Ареф'єва розуміють «систему принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з забезпеченням захисту його пріоритетних фінансових інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз» [5].

М. Парфентій стверджує, що під «системою управління фінансовою безпекою підприємства слід розуміти впорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдину функціональну цілісність, призначену для встановлення та підтримки оптимального рівня фінансової безпеки» [132, с. 22].

Цілком погоджуємося із визначенням науковця Ю. Кім, який адаптує класичне визначення управлінського процесу до особливостей фінансової безпеки, й стверджує, що управління фінансовою безпекою є «свідомий, цілеспрямований вплив з боку суб'єктів управління підприємством і системою його безпеки на об'єкти безпеки (організація й управління фінансами, планування, контроль і аналіз фінансів, інформаційні ресурси, зовнішньоекономічна діяльність, персонал тощо), який здійснюється для спрямування їх дії на зниження рівня загроз і ризиків, а також попередження небажаних результатів діяльності» [84, с. 79].

Підтримуючи думку провідних науковців щодо досліджуваного питання, нашою є наступна думка, що, управління фінансовою безпекою підприємства є процес впливу суб'єктів на об'єкт управління, що створює необхідні умови для досягнення певного (оптимального, необхідного) рівня фінансової безпеки, який забезпечується стійким фінансовим станом нині та його підтриманням та підвищенням в майбутньому. Такий управлінський процес є складним і потребує окремої уваги щодо визначення складових або ж механізму його здійснення.

Головними елементами системи управління фінансової безпеки

підприємства, які визначають механізм її забезпечення є: об'єкт; суб'єкт; фінансові інтереси підприємства; концепція та стратегія фінансової безпеки підприємства; цілі функціонування системи; завдання, поставлені відповідно до цих цілей; функції суб'єкта; засоби, інструменти, способи та методи виконання цих функцій та завдань і досягнення поставлених цілей, а також важелі забезпечення фінансової безпеки підприємства; засади функціонування системи; ризики; чинники впливу на ефективність її функціонування; загрози; критерії оцінювання фінансової безпеки та ефективності управління нею; індикатори стану фінансової безпеки підприємства; забезпечуючі системи фінансової безпеки.

Доцільно відмітити, що цілеспрямовано ототожнюємо складові елементи та механізм забезпечення фінансової системи. Така думка сформована на основі розуміння наведених понять у визначеннях і підходах науковців-дослідників, які обґрунтовують єдність процесу й системи управління. У цій єдності закладено діалектичну суперечність змісту – процесу управління та форми – структура управління. Запропонований склад механізму управління фінансової безпеки обґрунтовується думками науковців.

Початково механізм будь-якого виду безпеки охоплює сукупність цілей, функцій, засади, методи й організація її забезпечення, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування системи безпеки.

А. Балабаниць, В. Мацука зауважують, що «сучасний механізм управління фінансово-економічною безпекою розглядається як сукупність станів та процесів, з яких складається управління, щодо виникнення ризиків, загроз та протидій небезпек. До складу компонентів даного механізму варто включати: принципи, методи, фінансові інструменти, організаційну структуру, функції управління, а також систему управління та прийняття управлінських рішень, критерії оцінювання рівня фінансової безпеки» [6].

На думку Є. Картузова механізм (система) фінансово-економічної безпеки «включає використовувані засоби, методи і заходи, сукупність яких спроможна захистити свої структурні підрозділи, зберегти ефективно використовувати

фінансові, матеріальні та інформаційні ресурси» [81].

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства, як вважає І. Бланк, охоплює наступні елементи: «система державного нормативно-правового регулювання фінансової безпеки підприємства, ринковий механізм регулювання фінансової безпеки підприємства, внутрішній механізм управління фінансовою безпекою підприємства, система методів управління, система інструментів управління» [14]. Незважаючи на комплексність підходу, треба звернути увагу на відсутність організаційної складової управління фінансовою безпекою підприємства.

Існують й інші підходи щодо складових елементів: «економічні закономірності, мету і завдання управління, функції, організаційну структуру, принципи управління, методи управління, кадри управління, техніку і технологію управління, критерії оцінки ефективності системи управління» [33].

Не зупиняючись на детальному аналізі кожної складової управління фінансовою безпекою підприємства, які вже розглядали чи будемо розглядати в межах нашого предмета та об'єкта дослідження, визначимо елементи (рис.1.14).

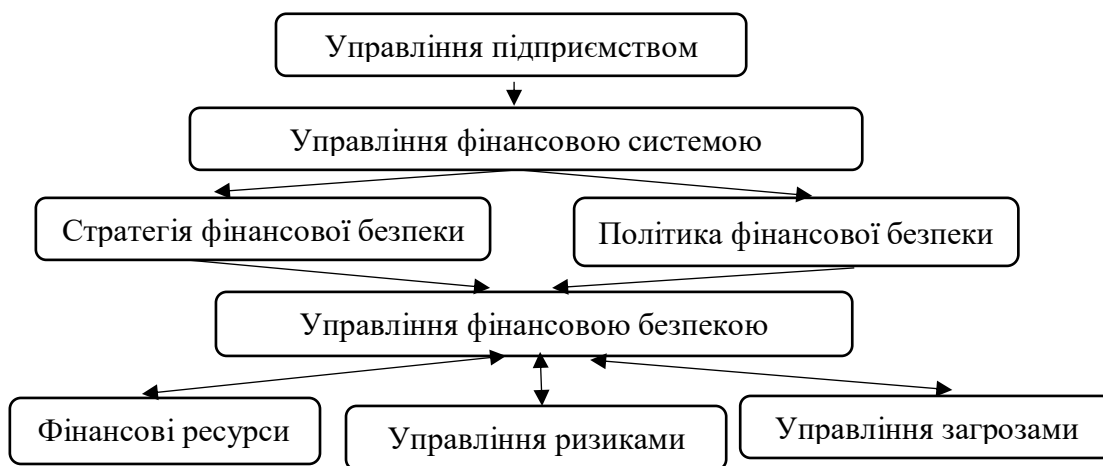

Рис. 1.14. Управління фінансовою безпекою в системі управлінської діяльності підприємств *

*Розроблено автором самостійно

Оскільки фінансова безпека визначається станом підприємства, то конкретним об'єктом управління фінансової безпеки є фінансовий стан суб'єкта господарювання. Відповідно, суб'єктами управління є структурний підрозділ,

керівники, менеджери різних відділів та рівнів, власники, інвестори, зовнішні зацікавлені суб'єкти, а також працівники, які є виконавцями оперативних завдань стратегічних рішень. Крім того, треба відзначити, що в «умовах непередбачуваності та бурхливості умов сьогодення економічна безпека підприємств великою мірою залежить від вмінь менеджерів досліджувати та використовувати можливості, що відкриваються перед підприємствами протягом усього ланцюжка створення вартості» [116, с.167].

Концептуальними основами фінансової безпеки є «формування засад системи управління фінансовою безпекою, спрямованої на створення умов стабільного і поступального розвитку, а також функціонування підприємства та задоволення його потреб у фінансовій безпеці» [83].

Важливість стратегічної спрямованості управління фінансової безпеки підприємства обґрунтовується Н. Пойдою-Носик, «що полягає у формуванні довгострокових цілей безпечного розвитку підприємства, виборі найбільш ефективних шляхів їх досягнення, а також адекватному коригуванню форм та способів захисту інтересів при зміні умов функціонування підприємства внаслідок впливу зовнішніх факторів» [137]. Досягнення мети, на думку науковців, можливе виконуючи наступні завдання: «а) визначення пріоритетних фінансових інтересів, які потребують захисту в процесі розвитку підприємства; б) ідентифікація і прогнозування загроз та оцінка їх рівня з точки зору нанесення можливих збитків підприємству; в) здійснення ефективних заходів для попередження загроз та усунення їх наслідків» [137].

Також існують інші думки щодо мети управління фінансової безпеки підприємства, які заслуговують уваги, і полягають в: «захисті фінансових інтересів підприємства від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечення фінансової рівноваги і стійкого розвитку у довгостроковому періоді» [91]; «в гарантуванні його стабільного та максимально ефективного функціонування сьогодні та високий потенціал розвитку в майбутньому» [108].

До управлінських цілей системи фінансової безпеки підприємства, науковці також відносять: «а) захист фінансових інтересів підприємства, його

структурних підрозділів та працівників; б) відновлення та забезпечення фінансової рівноваги підприємства у довгостроковому періоді; в) збереження та ефективне використання не лише фінансових, але й матеріальних та інформаційних ресурсів» [25].

Погоджуючись із баченням науковців, вважаємо аргументованим виділяти не тільки фінансові інтереси власників (максимізація їх добробуту), адже вони часто не співпадають із фінансовими інтересами працівників і навпаки.

Відповідно, досягнення мети, на думку вищеназваних дослідників, потребує вирішення наступних завдань:

- «- діагностика фінансового стану суб'єкта підприємництва з метою оцінки ймовірності настання кризових явищ, а також оцінки рівня фінансової безпеки;
- дослідження основних факторів, що обумовлюють його кризовий стан;
- створення і реалізація заходів щодо запобігання кризам і попередження банкрутства;
- оптимізація фінансового управління та забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів;
- контроль та оцінка ефективності заходів щодо забезпечення відповідного рівня фінансової безпеки» [116].

У процесі управління фінансовою безпекою, на думку Л. Парфентія, потрібно вирішити наступні завдання: « здійснення постійного моніторингу зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємства з метою виявлення та оцінення загроз його фінансовій безпеці; здійснення превентивних заходів по усуненню чи недопущенню виникнення загроз і нівелюванню негативного впливу факторів на фінансову безпеку; здійснення заходів по мінімізації наслідків негативного впливу факторів; контроль за ефективністю управління фінансовою безпекою та ін» [132, с.24].

Погоджуючись із думками науковців, систематизуючи та узагальнюючи їхні твердження, можна сформулювати висновок, що завдання управлінської діяльності із забезпечення фінансової безпеки повинні бути окреслені відповідно до виконання мети із залученням до процесу всіх функціональних складових.

Щодо функцій управління фінансовою безпекою підприємства, то прослідковуються дискусійні думки. Не зупиняючись на критичному аналізі тверджень науковців (це не впливає на предмет нашого дослідження), зазначимо, що загальними класичними функціями управління загалом та, відповідно, фінансовою безпекою підприємства є: планування, в тому числі програмування і прогнозування; організація і регулювання; облік; контроль, аналіз і аудит.

Розуміння фінансової безпеки як складової управлінської діяльності підприємства є найприйнятнішим, якщо міру її реалізації й забезпечення встановлювати відповідно до результативності управління підприємством загалом. Таке розуміння має стратегічний характер. В свою чергу, результативність управління фінансовою безпекою підприємства залежать від достатньо великої кількості чинників та комплементарності функціональних складових, які носять адаптивний характер. Враховуючи те, що адаптивність передбачає пристосування до мінливих умов, то функціональні складові управлінської діяльності є інструментом забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах «впливу взаємовідносин «середовище – об'єкт», що передбачає взаємодію «елементів всередині підприємства в рамках середовища, яке формується самим підприємством й на організаційну поведінку підприємства в цілому в ринковому середовищі» [106, с.168].

Однією із важливих складових управлінського процесу загалом та фінансовою безпекою зокрема є аналітична функція.

Слід відмітити, аналіз як функція управління та самостійний вид економічної діяльності досліджується науковцями зарубіжного й вітчизняного простору. Класиками аналітичної думки є: І. Бланк, Ф. Бутинець, С. Голов, Б. Литвин, Є. Мних, М. Пушкар, В. Рудницький, М. Чумаченко, С. Шкарабан І. Фаріон та інші.

Однак, дослідження фінансової безпеки в контексті її аналізу є ще недостатніми внаслідок її відносної новизни, що потребує уточнення та системності вивчення методики, методів, прийомів здійснення аналізу з можливістю практичного застосування в управлінні підприємствами різних

галузей та адаптації до нестабільних, невизначених умов господарювання.

Перш ніж розглядати аналіз в площині управління фінансовою безпекою, слід розкрити його суть як категорії. Дефініція «аналіз» передбачає «метод дослідження, який полягає в умовному поділі цілого на складові частини із виділенням окремих сторін, властивостей, зв'язків» [37]. Позаяк аналіз є методом пізнання, його застосовують при вивченні явищ, процесів всіх видів діяльності, тому він пов'язаний із мисленням та свідомим, активним сприйняттям людиною реальної дійсності. Невід'ємною частиною теорії пізнання є мислення як аналітико-синтетична діяльність мозку та розуміння концептуалізації необхідності, безперервності, діалектичності пізнавального процесу, що є відображенням реальної дійсності, критерієм якої є практика.

Дослідження економічних явищ є прерогативою економічного аналізу. Економічний аналіз, будучи важливим контентом пізнання економічних явищ, господарсько-фінансових, бізнес-процесів, діалектично поєднує живе спостереження, абстрактне мислення і практичне застосування. Процес спостереження відбувається через систему економічної інформації, яка є в основі якісних і кількісних характеристик досліджуваних явища та процесів та передбачає взаємодію людського інтелекту та когнітивних обчислень для надання персоналізованих продуктів. Більше того, система економіко-аналітичної інформації забезпечує вимоги подальшої пізнавальної стадії, що наслідком обґрунтованих висновків. Треба відмітити, що «аналіз, даючи змогу пізнати окремі сторони предмета, порушує його цілісність, зумовлює абстрактність, що не дає можливості повною мірою характеризувати предмет. Через це він не є кінцевою метою наукового дослідження, що полягає у відтворенні цілого, розумінні його внутрішньої структури, характеру функціонування, закону розвитку. Цього досягають подальшим теоретичним синтезом – поєднанням частин і елементів у одне ціле» [37].

Класик аналітичної науки М. Г. Чумаченко зазначає, що «економічний аналіз – це комплексне глибоке вивчення роботи підприємств, їх підрозділів та інших господарських формувань для об'єктивної оцінки її результатів і

виявлення можливостей підвищення ефективності господарювання» [42, с. 44].

Колектив науковців очолюваних В. Микитюком визначають економічний аналіз як «систему спеціальних знань для дослідження зміни та розвитку економічних явищ і процесів у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості, з метою забезпечення цільового управління ними» [118, с.6].

Однак, «технології Індустрії 4.0 – Big Data, інтернет речей, цифрові платформи, доповнена та віртуальна реальність і 3D-друк, що формують супер розумне суспільство на базі використання штучного інтелекту, робототехніки, оптичного розпізнавання символів» [163] кардинально змінюють організацію та функціонування бізнесу й потребують інших підходів до розуміння і ролі, завдань аналітичної функції управління.

Зазначимо, що метою аналізу економічних явищ та процесів є дослідження причинно-наслідкових процесів фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання у взаємозв'язку і розвитку, впливу чинників та причин на відхилення для виявлення недоліків та віднаходження резервів підвищення ефективності та найпродуктивнішого використання існуючого потенціалу та розроблення заходів щодо залучення ресурсних можливостей та заходів, які спрямовані на вдосконалення обліку та контролю за їх успішною реалізацією досягнення поставлених цілей функціонування у ринковому просторі.

Відповідно до мети фінансової безпеки підприємства в контексті її забезпечення й управління, можна окреслити мету аналізу фінансової безпеки, яка буде визначати методіку нашого подальшого дослідження і позиціонується як дослідження причинно-наслідкових процесів фінансово-господарської діяльності та чинників, що впливають на стан підприємства й визначають його фінансову безпеку, віднаходження резервів підвищення ефективності та найпродуктивнішого використання існуючого потенціалу для досягнення стійкого, стабільного або ж зростаючого фінансового стану й забезпечення фінансової безпеки на даний момент та в майбутньому.

Отже, вищезазначене визначення й попередні дослідження обґрунтували, що основним критерієм фінансової безпеки є рівень фінансового стану

підприємства, відповідно, всі подальші дослідження будуть базуватися на аналізі фінансового стану та його визначальних складових.

Передусім зазначимо, що фінансовий стан є комплексною економічною категорією, дослідженням якого займаються науковці-аналітики, предметом вивчення яких є фінансовий аналіз. Зокрема Я. Базилінська, М. Білик, О. Павловські, Н. Притуляк, Н. Невмержицька, І. Бланк, С. Жукевич, В. Ковальов, О. Олійник, О. Петруком, Г. Савицька, Р. Сайфулін, Ю. Цал-Цалко та інші. Питання обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання досліджуються Л. Гнилицькою, М. Бондаром, Н. Дорош, В. Євдокимовим, В. Жуком, З-М Задорожним, О. Кузьмінською, О. Лаговською, С. Легенчуком, В. Муравським, Я. Мулик, В. Рожелюк, В. Семанюк та іншими вченими.

Слід відзначити вагомий науковий доробок науковців щодо сутності фінансового стану як складової здійснення фінансового аналізу, однак фінансовий стан як індикатор визначення фінансової безпеки підприємства, критерії його визначення розглядаються фрагментарно.

Науковцями фінансовий аналіз (аналіз фінансового стану) розглядається як «процес дослідження фінансового стану і основних результатів фінансово-господарської діяльності підприємства з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку; це засіб накопичення, трансформації й використання інформації фінансового характеру» [105]. Будучи методом пізнання фінансового механізму підприємства й процесів формування та використання фінансових ресурсів для операційної та інвестиційної діяльності, фінансовий аналіз дає оцінку фінансовому благополуччю, стану майна (активів), швидкості його обертання, характеризує структуру активів та джерел їх формування, ефективності використання коштів. Результатом аналізу є обґрунтовані висновки щодо стану об'єкта та передбачення майбутніх змін.

«Фінансовий аналіз – це метод оцінки і прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності. Такий аналіз може

виконувати як управлінський персонал даного підприємства, так і будь-який зовнішній аналітик, оскільки згаданий аналіз базований здебільшого на загальнодоступній інформації» [13, с. 4].

Фінансовий аналіз – це «засіб нагромадження, трансформації і використання фінансової інформації, що має на меті: оцінити поточний і перспективний фінансовий стан підприємства; визначити можливі й доцільні темпи розвитку підприємства з позиції їх фінансового забезпечення; виявити доступні джерела засобів і оцінити можливість та доцільність їхньої мобілізації; спрогнозувати місце підприємства на ринку капіталів» [190].

Завданнями аналізу фінансової безпеки підприємства згідно його мети та цілей управління є: аналіз та оцінка фінансового стану суб'єкта підприємництва та його основних чинникових детермінант: структури активів, ліквідності й платоспроможності, ділової активності, фінансових результатів та рентабельності; аналіз та оцінка ймовірності настання кризових явищ, аналіз та оцінки рівня фінансової безпеки; моніторинг й аналіз основних чинників, що впливають чи можуть вплинути на діяльність підприємства та його фінансову безпеку; аналіз та обґрунтування необхідності здійснення певних заходів щодо попередження кризових явищ та банкрутства; аналіз ефективного використання ресурсів; аналіз ризиків їх якісний та кількісний вимір, з метою визначення пріоритетності проблемних місць у фінансовій безпеці; аналітичне обґрунтування вироблення й реалізації стратегії фінансової безпеки підприємства; аналіз у контролі досягнутого рівня фінансової безпеки й продуктивності дій щодо її забезпечення.

Крім того, погоджуючись із думками науковців, можна стверджувати, що домінантним індикатором фінансової безпеки підприємства є показник рівня його фінансового стану, аналіз якого є важливим елементом механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. Під індикатором ми розуміємо «показник, який дозволяє судити про стан або зміни економічного стану, ситуації» [25].

Аналітичну діагностику фінансового стану, як визначального індикатора

фінансової безпеки підприємства слід здійснювати використовуючи показники, методи, інструментарій, що розроблений фахівцями з фінансового аналізу.

Методика аналізу фінансового стану підприємства в контексті фінансової безпеки визначається метою та забезпечуючими чинниками: необхідна глибина дослідження, період, методичне, інформаційне, методичне, програмно-технічне й кадрове забезпечення. Відповідно до часових потреб і необхідної деталізації аналізу фінансового стану економічного агента для прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень щодо фінансової безпеки можна застосувати методику експрес-аналізу фінансового стану та поглибленого аналізу фінансового стану. При цьому застосовуються різний набір, кількість індикаторів та методів дослідження.

Методика експрес-аналізу фінансового стану або, як ще її називають - загальний аналіз фінансового стану є початковим етапом визначення рівня фінансової безпеки. Вона досить поверхнева, однак наочна й ефективна. Метою експрес-аналізу є предметна та відносно проста оцінка динаміки розвитку суб'єкта господарювання та його фінансової безпеки. Зазначена методика передбачає такі етапи: підготовчий, попередній огляд й аналіз звітності. Її застосування можливе будь-якою зацікавленою особою, яка здатна інтерпретувати звітність, що є основною інформаційною базою для здійснення експрес-аналізу та неконференційною.

Обґрунтованість здійснення аналізу фінансової звітності визначається на підготовчому етапі й передбачає ознайомлення із фінансовою бухгалтерською звітністю. Під час цього аналізуються основні результати діяльності, визначаються основні тенденції та зміни показників в майновому та фінансовому стані з врахуванням інфляційних чинників та недоліків балансу. Аналітична інтерпретація звітності узагальнюється оцінкою результатів діяльності підприємства.

Експрес-діагностика дослідження фінансового стану передбачає застосування незначної кількості показників та відстеження їх динаміки (табл. 1.3).

Поглиблений фінансовий аналіз фінансового характеризує майновий та фінансовий стан суб'єкта господарювання, результатів його фінансової

діяльності у поточному та перспективному періодах з врахуванням впливу різноманітних чинників у їх якісному й кількісному вимірі.

Таблиця 1.3

Основні етапи здійснення експрес-діагностики*

Напрями аналізу	Показники
I. Аналіз фінансового стану	
Аналіз майнового стану	Величина власних коштів їхня питома вага в сумі активів, коефіцієнт зносу основних активів, сума основних активів та оборотних активів, їх пропорція
Аналіз фінансового стану	Величина власних коштів та їхня питома вага в сумі джерел, коефіцієнт загальної ліквідності, питома вага власних оборотних коштів у загальній їх сумі, частка довгострокових позикових коштів у загальній сумі джерел, коефіцієнт покриття запасів
Аналіз проблемних статей у балансі	Збитки, позики, не погашені в термін, протермінована дебіторська, кредиторська заборгованості, векселі, видані або отримані в розстрочку
II. Аналіз результативності фінансово-господарської діяльності	
Аналіз ефективності діяльності	Загальний прибуток, рентабельність реалізації, рентабельність діяльності
Аналіз використання економічного потенціалу	Рентабельність основного капіталу, рентабельність власного капіталу
Визначення й аналіз тенденцій змін	Визначення темпів зміни: обсягу реалізації, прибутку та авансованого капіталу, оборотність активів, обчислення тривалості операційного та фінансового циклу, коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості

*сформовано автором на основі [9; 13; 105]

Поглиблений фінансовий аналіз фінансового характеризує майновий та фінансовий стан суб'єкта господарювання, результатів його фінансової діяльності у поточному та перспективному періодах з врахуванням впливу різноманітних чинників у їх якісному й кількісному вимірі.

Порядок поглибленого фінансового аналізу охоплює: попередній огляд економічного і фінансового стану підприємства, аналіз та оцінка економічного потенціалу підприємства, аналіз результативності фінансово-господарської діяльності та чинників, що на неї впливають.

Враховуючи об'єкти дослідження фінансового аналізу, які визначені науковцями-аналітиками, пропонується їх доповнити аналізом ризиків та аналізом й оцінкою ймовірності банкрутства та здійснювати аналіз фінансової безпеки за наступним порядком (рис.1.15).

Етап 1. Попередній огляд економічного і фінансового стану підприємства	
	характеристика загального напрямку фінансово-господарської діяльності
	виявлення «хворих» статей звітності
Етап 2. Аналіз та оцінка економічного потенціалу підприємства	
	аналіз майнового стану
	аналіз якісних та кількісних змін у майновому стані
Етап 3. Аналіз фінансового стану	
	аналіз ліквідності та платоспроможності
	аналіз фінансової стійкості
	аналіз ділової активності
	аналіз кредитоспроможності
Етап 4. Аналіз результативності фінансово-господарської діяльності	
	аналіз основної діяльності
	аналіз рентабельності
	аналіз стану на ринку цінних паперів
Етап 5. Аналіз й оцінка ймовірності банкрутства	
Етап 6. Аналіз ризиків їх якісне та кількісне вимірювання	

Рис.1.15. Порядок аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості*

*сформовано автором самостійно

Важливою складовою, яка визначає достовірність й повноту дослідження є інформаційна база. Зокрема, для аналізу фінансової безпеки доцільним є використання як внутрішніх так і зовнішніх інформаційних джерел. До внутрішніх джерел слід віднести дані обліку (фінансового, управлінського), планові дані (бізнес-план, стратегічний план) та інші економічні дані, які в тій чи іншій мірі дотичні до складових фінансової безпеки.

Вирішальними нині є проблеми інформаційного обґрунтування будь-якої безпеки суб'єкта господарювання, фінансової зокрема. Першочерговим в системі інформаційній базі управління та аналізу забезпечення є облікова складова. «Вона передбачає збір й обробку зовнішньої та внутрішньої інформації, яка є основою розроблення і прийняття тактичних, стратегічних завдань в управлінні фінансово-економічною безпекою підприємства» [15].

Початком застосування облікової системи в управлінні фінансової безпеки відбулося з актуалізацією відповідної проблеми – 90-ті роки минулого століття, і трактувалося у дослідженнях як «обліково-аналітична система», яка характеризує впорядковане формування інформації з облікових і звітних даних» [27]. Такий підхід щодо інформаційного бази управління фінансовою безпекою розглядається в науковців: Т. Ганущак, Л. Гнилицька, Т. Давидюк, В. Євдокимов, В.Кірсанова, Я. Крупка, Я. Мулик, Л. Тринька.

Наприклад, Л. Гнилицька, досліджуючи обліково-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки, визначає його як «механізм, який передбачає збір інформації, оцінку її достовірності, способи узагальнення, а також технології надання безпосереднім користувачам з метою визначення рівня та стану економічної безпеки підприємства як для його власників, чи персоналу, так і для інших зацікавлених у його діяльності осіб» [30].

Визначаючи облікову складову в системі безпеки суб'єкта господарювання, Т. Ганущак робить висновки, що «облікове забезпечення є складовою інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства. В свою чергу, останнє необхідно розглядати як сукупну інформаційну систему, що об'єднує методи, технології протидії екзогенним та ендогенним загрозам з врахуванням плинності часу» [27].

«Під обліково-аналітичним забезпеченням управління фінансовою безпекою, Я. Мулик розуміє, процес збору, підготовки, реєстрації та обробки обліково-аналітичної інформації та прийняття на її основі управлінських рішень направлених на забезпечення захисту фінансових інтересів підприємств на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх

і зовнішніх загроз» [124].

«Обліково-аналітичне забезпечення утворює інформаційну систему, яка поєднує в собі методи бухгалтерського обліку, аналізу та процесу прийняття управлінських рішень щодо внутрішніх і зовнішніх загроз, безпечної діяльності та сталого розвитку підприємства. Сутність системи обліково-аналітичного забезпечення полягає в об'єднанні облікових та аналітичних операцій в один процес, здійсненні оперативного мікроаналізу та використання його результатів при моделюванні управлінських рішень в системі фінансово-економічної безпеки підприємства. Тому її головною метою є надання достовірної інформації для управління економічними процесами підприємства при виборі напрямів підтримання його безпеки та стійкого розвитку та мінімізація ризиків, пов'язаних з недостовірною обліковою інформацією» [30].

«Система обліково-аналітичного забезпечення ґрунтується на даних фінансового і управлінського обліку, включаючи оперативні дані, і використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову та інші види інформації. Тому така система виконує збір, опрацювання та оцінку всіх видів інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень на всіх рівнях» [15].

Отже, особлива інформативність мають дані облікової системи. Критичний аналіз відсутності облікової складової у забезпеченні фінансової безпеки відмітив В.М. Жук, правомірно стверджуючи про «відсутність бухгалтерської складової у науковому забезпеченні вирішення проблем фінансової безпеки, зазначивши, що більшість вітчизняних дослідників пов'язують фінансову безпеку з усім, окрім обліку. Натомість очевидно, що на практиці забезпечити фінансову безпеку без бухгалтерів неможливо. Адже: західна наукова думка, наприклад, Асват Дамодаран, Семюель А. Діпіаза–молодший, Роберт Дж. Екклз та багато інших переконливо обґрунтовують ключові позиції обліку і фінансової звітності у питаннях фінансів, в т. ч. і фінансової безпеки» [49, с. 20].

Першочерговість у системі інформаційного забезпечення належить

бухгалтерському обліку, який згідно Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [141] визначається як «процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про господарську діяльність зовнішнім та внутрішнім користувачам» [141].

Бухгалтерський облік охоплює фінансовий та управлінський облік, які мають свої функціональні особливості, вимоги користувачів та завдання керуючої ланки.

У вищезазначеному законі визначено, що «бухгалтерський (фінансовий) облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичування, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємств зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень» [141]. Одночасно внутрішньогосподарський (управлінський) облік подається, як «...система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством». Крім того визначено, що «підприємство самостійно розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів» [141].

Відтак, основними джерелом про фінансову діяльність є бухгалтерська звітність, яка є узагальненням даних фінансового обліку та інформаційною ланкою, що пов'язує підприємство з діловими партнерами, стейкхолдерами та іншими зацікавленими зовнішніми особами. «Бухгалтерська звітність – це система показників, що відображають майновий та фінансовий стан підприємства на відповідну дату, а також фінансові результати його діяльності за звітний період» [143]. Вимоги до фінансової звітності, яку заповнюють, подають у відповідні органи всі юридичні особи (окрім банків та бюджетних установ) визначені у Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [143]. Крім того, не менш важливою є управлінська звітність, яка поєднує обліковий процес та систему управління.

Зазначимо, що дані бухгалтерського й управлінського обліку та їх звітності є вирішальними для аналізу фінансової безпеки в контексті управлінської діяльності підприємств харчової промисловості з метою:

- продукування стратегії фінансової безпеки як складової генеральної концепції розвитку підприємств в конкурентних умовах;
- використання методів і моделей управління фінансовою безпекою у практичну фінансово-господарську діяльність підприємств;
- аналіз, діагностика та оцінка рівня фінансової безпеки та генерування висновків для обґрунтованого, вчасного прийняття управлінських рішень керівництвом чи власниками підприємства;
- вивчення, моніторинг чинників зовнішнього та внутрішнього середовища з метою визначення, попередження загроз та ризиків фінансовій безпеці підприємств;
- вироблення комплексу заходів та їх альтернативних варіантів для реалізації стратегії фінансової безпеки підприємств;
- вирішення проблемних обставин, які виникають у процесі управління фінансовою безпекою підприємств.

Оптимізація процесу пізнання і отримання достовірних знань передбачає використання методів дослідження, вибір яких залежить від міри їх відповідності критеріям, що склалися в науці: науковість, ефективність, простота, надійність, допустимість, економічність, безпечність [106, с.156]. Це дозволить оптимізувати процес пізнання і отримати достовірні знання найбільш простим шляхом. Відтак, для дослідження й аналізу фінансової безпеки використовуються класичні й спеціальні методи аналітичного дослідження. Хоча аналітична функція в управлінні фінансовою безпекою набула свого значення як самостійний напрямок, однак вона не обмежується від інших складових, тому спостерігається взаємопроникнення методів. Відтак, розвиток управління фінансовою безпекою відбувається не тільки за рахунок вироблених прийомів і методів, але і за рахунок постійного запозичення специфічних методів й інструментів (рис. 1.16).

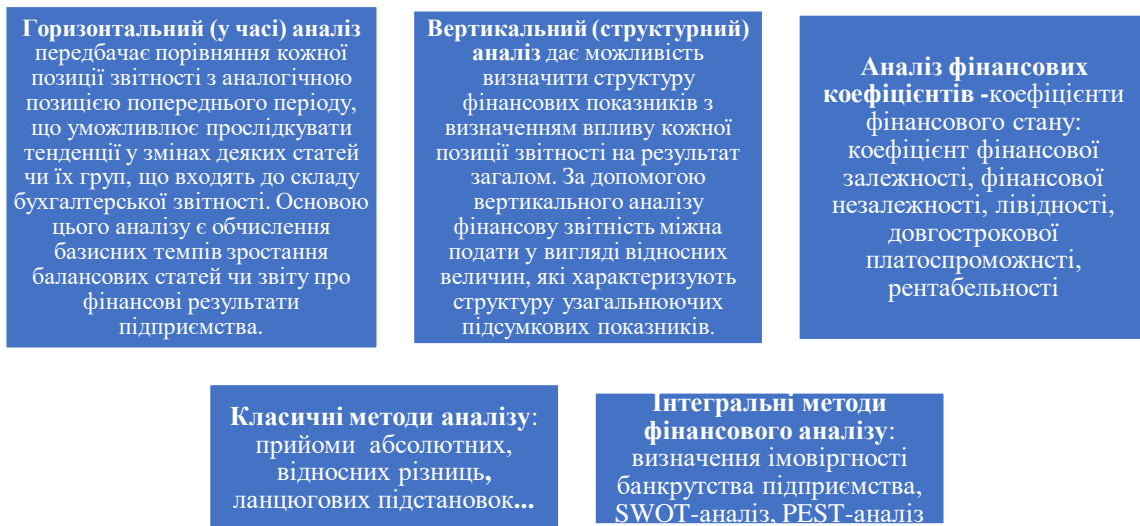

Рис. 1.16. Методи, що застосовуються для обчислення фінансового стану*
*узагальнено автором на основі [8; 12]

Слід відмітити, що оцінка фінансового стану здійснюється за допомогою системи показників, що обчислюються в статичі та динаміці. Оптимальна кількість показників та методичних прийомів для аналізу фінансового стану суб'єкта господарювання визначається метою та основними завданнями аналітичного дослідження.

Також доцільно звернути увагу на вплив на аналітичні процеси цифрової економіки та інтеграції інноваційних інформаційних технологій, що дозволяє регулярно застосовувати новітнє програмно-математичне забезпечення для вирішення складних, системних завдань та ухвалювати ефективні, вчасні рішення для досягнення достатнього рівня гнучкості та реагування на ризики.

Отже, управління фінансовою безпекою повинне забезпечувати та намагатися підтримувати максимально високий рівень фінансової безпеки підприємства поточному та перспективному періоді, що є безперервним і досить складним процесом, який потребує аналітичного обґрунтування. В умовах нестабільності та непередбачуваності, завдання, предмет, методи дослідження економічного аналізу значно розширюються і набувають особливого значення як інформаційної бази прийняття управлінських рішень щодо забезпечення фінансової безпеки, методика аналізу якої нами будуть розглядатися в наступному розділі.

Висновки до розділу 1

Висвітлені в першому розділі дисертації теоретико-методичні основи аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості уможливають зробити наступні висновки:

1. Вивчення й узагальнення основних підходів до розуміння терміну безпека дає можливість стверджувати, що це – існування реальних та потенційних загроз й небезпек, що негативно впливають на діяльність підприємства. Запропоновано визначення фінансової безпеки підприємства у наступній редакції: як систему кількісних та якісних параметрів динамічного фінансового стану підприємства, які характеризують рівень фінансової захищеності від ендогенних і екзогенних загроз та ризиків, уможливають планування та врахування у забезпеченні реалізації фінансових інтересів, завдань й стратегії, а також передбачають власний розвиток достатніми обсягами ресурсно-інформаційного потенціалу.

2. Забезпечення фінансової безпеки - це сукупність заходів, методів і засобів для захисту інтересів власників й керівників суб'єктів господарювання, тобто це механізм, розробка якого є прерогативою найвищого керівництва із впровадженням всіх функціональних складових, основною з яких є аналіз.

3. Доведено, що пріоритетною галуззю економічної системи є харчова промисловість, підприємства якої виконують економічні завдання (участь у формуванні ВВП, створення нових робочих місць) так і соціальні функції (задоволення щоденних потреб у їжі, підвищення якості й тривалості життя). Основним чинником попередження впливу кризових явищ на фінансово-господарську діяльність підприємств харчової промисловості є досягнення певного рівня фінансової безпеки. Основним індикатором фінансової безпеки визначено фінансовий стан підприємства, який визначається комплексом показників та чинниками, що на нього впливають. Для успішної, ефективної діяльності підприємств харчової промисловості необхідно налагодити систему управління фінансової безпеки, основною й всеохоплюючою функцією якого є економічний аналіз.

4. Визначено, що управління фінансовою безпекою підприємства є процес впливу суб'єктів на об'єкт управління, що створює необхідні умови для досягнення певного (оптимального, необхідного) рівня фінансової безпеки, який забезпечується стійким фінансовим станом нині та його підтриманням та підвищенням в майбутньому. Однією з основних і забезпечуючих функцій управління є аналіз.

5. Запропоновано визначення аналізу фінансової безпеки, як дослідження причинно-наслідкових процесів фінансово-господарської діяльності та чинників, що впливають на стан підприємства й визначають його фінансову безпеку, віднаходження резервів підвищення ефективності та найпродуктивнішого використання існуючого потенціалу для досягнення стійкого, стабільного або ж зростаючого фінансового стану й забезпечення фінансової безпеки на даний момент та в майбутньому.

6. Завданнями аналізу фінансової безпеки підприємства згідно його мети та цілей управління є: аналіз та оцінка фінансового стану суб'єкта підприємництва та його основних чинникових детермінант: структури активів, ліквідності й платоспроможності, ділової активності, фінансових результатів та рентабельності; аналіз та оцінка ймовірності настання кризових явищ, аналіз та оцінки рівня фінансової безпеки; моніторинг й аналіз основних чинників, що впливають чи можуть вплинути на діяльність підприємства та його фінансову безпеку; аналіз та обґрунтування необхідності здійснення певних заходів щодо попередження кризових явищ та банкрутства; аналіз ефективного використання ресурсів; аналіз ризиків їх якісний та кількісний вимір, з метою визначення пріоритетності проблемних місць у фінансовій безпеці; аналітичне обґрунтування вироблення й реалізації стратегії фінансової безпеки підприємства; аналіз у контролі досягнутого рівня фінансової безпеки й продуктивності дій щодо її забезпечення.

Основні результати дослідження, що висвітлені у першому розділі дисертації знайшли відображення в наукових працях автора, що є у списку використаних джерел [55 – 61; 70; 73; 158].

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ СКЛАДОВИХ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

2.1. Ідентифікація чинників, загроз, ризиків фінансової безпеки підприємств харчової промисловості

Для досягнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання необхідно використовувати системний підхід, який дозволяє комплексно враховувати всі умови та чинники їх діяльності. Тому, важливим завданням в управлінні фінансовою безпекою підприємства є ідентифікація та класифікація чинників, що впливають на її стан. Цьому може посприяти комплексне дослідження бази теоретичних знань, що містяться у науковій літературі, присвяченій даній проблематиці.

Питання впливу чинників на фінансову безпеку розглядалися науковцями-дослідниками проблем економічної та фінансової безпеки підприємств. А саме: І. Бланк, О. Барановський, К. Горячева, О. Грицик, М. Єрмошенко, Ю. Кім, О. Ожаровський, Л. Парфентій, Н. Чопко, О. Жук, Н. Магас, В.Мунтіян, О. Яременко та інші. Однак, віддаючи належне дослідникам щодо висвітлення цих питань, відмітимо відсутність одностайності, системності та комплексності у розумінні взаємозв'язаних термінів та їх використання в умовах кризових станів.

Досліджуючи питання впливу чинників на фінансову безпеку підприємств, відслідковується тенденція переплетення термінів «чинник», «загроза», «ризик». Попри те, що ці дефініції взаємопов'язані, взаємопересічні, вони відрізняються між собою, а межі дослідницького поля розмиті й нечіткі. Тому комплексне дослідження бази теоретичних знань, що міститься у науковій літературі, присвяченій даній проблематиці може посприяти їх чіткому розумінню з метою застосування до нашого об'єкту дослідження.

Чинник – слово латинського походження (factor) – «той, що робить, чинить; умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його

характер або одну з основних рис, тобто чинить, здійснює вплив, діє; джерело впливу на процес, явище, систему; змінна величина, яка, за припущенням, впливає на результати досліджуваного явища чи процесу» [25].

Вивчивши наукову літературу щодо чинників фінансової безпеки підприємств, можна стверджувати що спільним для них є поділ чинників на зовнішні та внутрішні, однак, відсутнє одностороннє бачення щодо їх складових елементів.

Дослідник Ю. Кім виділяє такі чинники: «нестабільна політична та соціально-економічна ситуація в країні, недосконале комерційне законодавство, криміналізація суспільства, влади та бізнесу, корупція, шахрайство» [84].

Так, О. Ожаровський, ототожнюючи чинники з причинами фінансового «неблагополуччя» підприємства, виділяє такі елементи: «недолік інвестиційних ресурсів; висока міра зносу основних виробничих фондів; низька конкурентоспроможність продукції і незатребуваність її на внутрішньому та зовнішньому ринках; застарілі технології; висока матеріаломісткість виробництва і ін.» [126]. Однак цей перелік складається лише із внутрішніх причин, які виникають безпосередньо на підприємстві. Це є неповною і обмеженою позицією в мінливих умовах ринкової економіки.

Науковці Н. Чопко та О. Жук виділяють «зовнішні та внутрішні чинники впливу на фінансову безпеку підприємства, негативна дія яких призведе до припинення його діяльності, внаслідок зменшення прибутковості» [217]. До зовнішніх вони відносять: спекуляції з цінними паперами підприємства, цінову конкуренцію, зміну податків, зміну курсів валют, платоспроможність дебіторів, надійність партнерів, діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування тощо. Внутрішніми, на їх думку, є: «система фінансового планування та бюджетування, система внутрішнього контролю, кваліфікація фінансово-економічного персоналу, а також вміння та навички вищого керівництва, розроблені товарна, маркетингова, кадрова, дивідендна стратегії підприємства тощо» [217]. Не заперечуючи тверджень науковців, які визначають чинники, що впливають на прибутковість як основний критерій і, відповідно,

фінансовий інтерес забезпечення фінансової безпеки, треба відмітити про недостатність тільки цієї характеристики.

Заслуговує уваги системна класифікація запропонована Н. Магаса, який чинники згрупував та конкретизував відносно зовнішніх та внутрішніх ознак фінансової безпеки суб'єктів господарювання (Додаток Г).

О. Грицик також пропонує виділити зовнішні та внутрішні чинники впливу на фінансову безпеку суб'єктів господарювання на сучасному фінансовому ринку, з подальшою їх конкретизацією [27]. Науковець, як багато інших, не розділяючи терміни чинників та загроз, вживає їх як синоніми, що є на нашу думку некоректним.

Ми частково поділяємо думку дослідника О. Ф. Яременко, який у зовнішніх чинниках виділив рівень макро і мікросередовища, що є доречним, а внутрішні чинники розділив на чинники опосередкованого та прямого впливу, що, на нашу думку, не є зовсім обґрунтованим, в силу того, що всі ресурси, що задіяні для ефективного функціонування підприємства та досягнення фінансових інтересів мають безпосередній вплив на фінансову безпеку підприємства [196]. Крім того, не уточнено і не виділено чинники фінансової безпеки, загроз та небезпек.

Застосувавши метод SWOT-аналізу забезпечення фінансової безпеки підприємства, дослідницею Т. В. Ганущак виділено позитивні чинники, які автор правомірно згрупувала у чинники впливу на рівні держави та на рівні підприємства (Додаток Г).

Вищезазначені науковці та ряд інших, досліджуючи питання чинників впливу, неправомірно і необґрунтовано поєднують чинники і загрози.

Оскільки фінансова безпека підприємства весь час знаходиться під впливом різноманітних чинників як негативного, так і позитивного характеру, то їх ідентифікація та врахування в управлінській діяльності має велике значення при дослідженні фінансової безпеки економічного агента. Це обґрунтовується тим, що значна кількість суттєвих негативних чинників є загрозами та можуть зумовити істотне зниження рівня фінансової безпеки підприємства. Тому з

метою попередження, нейтралізації та зведення до мінімуму негативного впливу загроз і ризиків необхідно здійснювати моніторинг, володіти інформацією про природу їх походження та напрямки потенційного впливу. Проте, слід відмітити, що загрози завжди є чинниками, але не всі чинники є загрозами, на які слід зважати в фінансово-господарській діяльності з метою їх попередження. Аналогічно можна говорити про чинники позитивного впливу чи нейтральні, врахування яких у діяльності може стати можливістю для покращання результативності діяльності.

Загроза – це «можлива небезпека; будь-які обставини або події, що виникають у зовнішньому середовищі, які можуть бути причиною порушення нормального функціонування і (або) нанесення збитків» [25].

Науковцями загроза в контексті фінансової безпеки визначається як: «потенційно можливі або реальні події, процеси, обставини або дії зловмисників, здатні нанести моральний, фізичний або матеріальний збиток» [84]; «будь-який конфлікт цілей із зовнішнім середовищем або внутрішньою структурою й алгоритмами функціонування» [132]; «наявне чи потенційно можливе явище або чинник, що створює небезпеку для реалізації фінансових інтересів підприємства» [45, с.134-135]; «сукупність умов і факторів, які перешкоджають реалізації економічних і фінансових інтересів підприємства і створюють можливості для нанесення шкоди підприємству в залежності від його економічного потенціалу, тобто для оцінки загрози, необхідно простежити зменшення економічного потенціалу підприємства за певний проміжок часу» [43, с. 28].

Ю. Біляк обґрунтовано вживає термін загроза втрати фінансової безпеки підприємства, визначаючи його як «реальна або потенційна можливість прояву деструктивного впливу різних факторів на фінансовий розвиток корпоративного підприємства, що приводить до певного економічного збитку» [12].

Отже, основним атрибутом безпеки завжди є небезпека. На рівні підприємства під «небезпекою слід розуміти об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на його функціонування, внаслідок чого йому може бути

заподіяна шкода, яка може призвести до кризового стану. В загальному значенні безпекою є такий стан об'єкта, який здатний зберегти свій рівень в умовах руйнівного внутрішнього або зовнішнього впливу, це – стан захищеності від негативного впливу якихось чинників внутрішнього і зовнішнього характеру. Основною властивістю безпеки є наявність гомеостазису» [45, с.134-135].

Дослідивши проблеми ідентифікації загроз як дефініції та явища, яке існує в економічному просторі і не тільки, доцільно виокремити характерні особливості. Об'єктивність, проявляється незалежно від суб'єктів забезпечення фінансової безпеки та є характерною особливістю фінансового механізму в межах якого розвиваються різного роду суперечності між фінансовими інтересами і фінансовим середовищем їхньої реалізації в умовах ринкових конкурентних умовах. Ці суперечності приймають форму загроз фінансовій безпеці підприємства, які на практиці можуть бути виявлені аналітичним шляхом.

Аргументом нетотожності чинників й загроз є те, що джерелом загроз є деструктивна дія на фінансові інтереси чинників та умови функціонування фінансової системи підприємства та його фінансову безпеку. Імовірнісний характер негативної дії чинника це загроза, яка спричиняє безпосередній (втрата доходу, капіталу тощо) або опосередкований, непрямий (упущена вигода, зниження фінансової репутації підприємства тощо) збиток підприємству.

Наступною характеристикою загрози як явища, та яка знову ж таки підкреслює відмінність між досліджуваними категоріями є – непостійність. Така характеристика обґрунтовується постійною мінливістю фінансових інтересів підприємства, чинників й умов функціонування складових фінансового механізму – фінансової системи та суб'єктів фінансових відносин суб'єкта господарювання.

В ринковому мінливому світі існує безліч загроз, ідентифікацію яких здійснюють дослідники з подальшою їх класифікацією. Опрацювавши наукові праці щодо питання виділення загроз фінансовій безпеці [12; 45; 110;130;192], відзначимо, що спільним для них є поділ на зовнішні та внутрішні. Хоча щодо

складових то тут відсутня одностайність в думках.

Х. Цвайг до зовнішніх загроз відносить: «кризові ситуації в країні несприятливі умови ведення бізнесу; політична нестабільність; часті зміни в нормативно-правових актах, кредитної та податкової політики; високий рівень інфляції; погіршення показників інвестиційної привабливості; значний вплив недосконалої конкуренції на ринку; висока криміногенна ситуація; природні катаклізми»[192, с. 183].

Основними загрозами забезпечення фінансової безпеки України, вважає О. Стащук є: «недостатні обсяги вітчизняних та іноземних інвестицій; часта зміна законодавства у фінансовій сфері, низький рівень конкурентоспроможності банківської системи України, нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, інфляція, низький рівень використання фінансових інструментів, високий рівень зовнішнього боргу, відтік капіталу за межі України, дефіцит бюджету, тіньова економіка» [169]. Зовнішні загрози фінансової безпеки вітчизняних підприємств дослідниця поділяє за сферами їх виникнення загрози: бюджетної сфери; грошово-кредитного сектору економіки України, валютного ринку; боргової політики; страхового ринку; фондового ринку, інші зовнішні загрози [169].

Однією із суттєвих загроз фінансовій безпеці підприємств є всезростаюча економічна нестабільність у державі, особливо в умовах форс-мажорних, непередбачуваних обставин на кшталт затяжного пандемічного локдауна, війни в країні. Це проявляється через погіршення основних макроекономічних показників: зниження обсягу ВВП, зростання рівня безробіття, темпів інфляції та девальвації національної валюти.

Внутрішніми загрозами є небезпеки, негативні чинники, що виникають безпосередньо на підприємстві й негативно впливають на його фінансово-господарську діяльність, спричиняючи шкоду, яка може призвести до банкрутства.

Ми погоджуємося із думкою О. Стащук, що «основними внутрішніми загрозами фінансової безпеки підприємств, є: низький рівень менеджменту на підприємстві, неефективна система маркетингу, відсутність стратегічних та

тактичних планів, низький рівень оснащення підприємства, недостатня ліквідність активів підприємства, неефективна структура капіталу підприємства, низький рівень самофінансування підприємницьких структур, плинність кадрів та низький рівень їх кваліфікації» [169]. Поряд з тим, авторка вважає за доцільне усю сукупність внутрішніх загроз поділити сферами їх виникнення: – в операційній діяльності; – в інвестиційній діяльності; – у фінансовій діяльності; – інші внутрішні загрози [169].

Одночасно, доцільно сукупність внутрішніх загроз розподілити за такими сферами їх виникнення (табл.2.1).

Таблиця 2.1.

Класифікація загроз за сферами їх виникнення*

Операційна діяльність	Інвестиційна діяльність	Фінансова діяльності	Внутрішні загрози інші
неефективне ціноутворення	значний рівень зношеності основних засобів	висока вартість залучення власного та позикового капіталу	плинність кадрів
збитковість підприємств	відсутність фінансового інвестування	неоптимальна структура капіталу	некваліфікований менеджмент
високий рівень постійних витрат	низький рівень ліквідності поточних фінансових інвестицій	низький рівень рентабельності капіталу	відсутність системи антикризового фінансового управління
високий рівень оподаткування прибутку	низький рівень самофінансування інвестиційних проєктів		неефективна система збуту продукції
високий рівень витрат на обслуговування позикових фінансових ресурсів			відсутність бізнес-плану
розбалансованість грошових потоків			

*сформовано автором на основі [12; 192]

Досліджуючи загрози фінансовим інтересам підприємства, І. О. Бланк класифікує їх за наступними ознаками: «рівень фінансової діяльності, функціональний вид фінансової діяльності, об'єктна направленість, характер

прояву, джерела виникнення, характер походження, часовий період, рівень ймовірності реалізації, розмір можливого збитку, можливість передбачення» [14].

До внутрішніх небезпек і загроз, що впливають на фінансову безпеку підприємства, на думку Ю. Біляк відносяться «навмисні або випадкові помилки менеджменту в галузі управління фінансами підприємства, пов'язані з: вибором стратегії підприємства; управлінням і оптимізацією активів і пасивів підприємства (розробка, впровадження та контроль управління дебіторською та кредиторською заборгованостями, вибір інвестиційних проектів і джерел їх фінансування, оптимізація амортизаційної і податкової політики)» [12]. На нашу думку, у визначенні загроз не слід обмежуватися фінансовою діяльністю.

Таким чином, дослідивши існуючі підходи до визначення загроз й небезпек, враховуючи те, що повний перелік внутрішніх загроз фінансовій безпеці навести неможливо в силу їх індивідуальності та нестабільності, ми виділили найактуальніші на нашу думку ознаки, й розробили узагальнюючу класифікацію загроз фінансовій безпеці підприємств (додаток Д).

Наведене дає можливість стверджувати, що загрозою реалізації головного фінансового інтересу підприємства виступає зниження ефективності його фінансової діяльності з-за негативного впливу різних чинників і умов функціонування, що призводить до зменшення ринкової вартості підприємства.

Термін «фінансова безпека» дуже пов'язаний із поняттям «ризик». Для визначення зв'язку між ризиком фінансової діяльності і загрозою фінансовій безпеці підприємства, розглянемо визначення ризику й фінансового ризику, що є предметом детального вивчення ризик-менеджменту.

«Ризик – це результат впливу невизначеності на досягнення поставлених цілей; безпосередня певна подія, яка здатна принести кому-небудь прибуток або збитки» [25].

В економічній літературі є такі підходи щодо природи визначення ризику: суб'єктивний, об'єктивний та суб'єктивно-об'єктивний.

Об'єктивний підхід присутній у Г. Лень, який визначає «ризик як

об'єктивну категорію, яка може мати вартісну оцінку та притаманна кожному фінансовому або господарському рішенню. Ризик як все проникаючий феномен нашого буття повинен враховуватися кожною особою, що приймає рішення, інакше вона приречена на невдачі у своїй роботі» [80]. Суб'єктивний підхід присутній в І.Бланка, який фінансовий ризик розглядає як «сукупність специфічних видів ризику, генерованих невизначеністю внутрішніх і зовнішніх умов здійснення фінансової діяльності підприємства [14] і надає фінансовому ризику наступні основні характеристики: наявність економічної природи, об'єктивність проявлення, дія в умовах вибору, альтернативність вибору, цілеспрямована дія, імовірність досягнення мети, невизначеність наслідків, очікувана несприятливість наслідків, динамічність рівня, суб'єктивність оцінки» [14].

Погоджуємося з думкою про суб'єктивно-об'єктивний природу ризику загалом та фінансового зокрема на яку наголошує Я. Белінська, стверджуючи, що «ризик – це економічна категорія, сутність якої полягає у невизначеності реального очікуваного результату в ситуації управління та оцінювання і яка має діалектичну об'єктивно-суб'єктивну структуру» [116, с.7]. Основним аргументом, на користь останнього твердження «є той факт, що процес фінансово-господарської діяльності, прийняття управлінських рішень здійснюється людиною, колективом, які вступають в суб'єктивні відносини. Разом з тим, величина ризику є як суб'єктивною, так і об'єктивною, тому що це якісне й кількісне вираження реально існуючих чинників невизначеності. Відтак, у зв'язку з тим, що ризик в умовах невизначеності та складної ситуації створює необхідність вибору серед множини альтернатив та розрахунку імовірнісного результату, то він є діалектичною єдністю об'єктивного і суб'єктивного» [80].

На думку М. Парфентія «під ризиком у системі фінансової безпеки підприємства слід розуміти ймовірність настання негативних фінансових наслідків (економічного збитку або фінансових втрат) його дій по причині його прорахунків чи у силу непрогнозованості та некерованості певних факторів» [132, с. 44].

Отже, майже усі дослідники пов'язують сутність ризику із невизначеністю результатів будь-якої економічної діяльності. А сама «невизначеність трактується як наявність неповної інформації про умови прийняття господарських рішень або відсутність такої вичерпної інформації» [34].

Треба зазначити, що джерелом ризику, як і загроз, є чинники, що впливають на фінансово-господарську й комерційну діяльність підприємства та спричиняють невизначеність результатів.

Окрім суб'єктивно-об'єктивної природи фінансового ризику, досліджуваній категорії властиві наступні характеристики: основою ризику є імовірнісна природа ринкової, конкурентної системи, що спричиняє невизначеність ситуації, умов та результатів фінансово-господарської діяльності підприємства; ризик є невід'ємним елементом здійснення фінансової діяльності; можливий кількісний вимір та оцінка ризику; суб'єктивність в здійсненні оцінки ризику.

Із вищеназаних характеристик ми можемо виділити спільні та відмінні риси дефініцій «фінансовий ризик» і «загроза фінансовій безпеці». Спільним є те, що вони є наслідком впливу несприятливих чинників, які зумовлені нестабільністю, невизначеністю ситуації в якій здійснюється фінансово-господарська (відзначимо, що не тільки фінансова) діяльність підприємства. Мова йде не тільки про здійснення фінансової діяльності, яка є об'єктом підвищеного ризику. Ризик на відміну від загрози можна кількісно виміряти і передбачити. Загроза є об'єктивним явищем, в той час, як ризик стосується управлінських рішень менеджерів та власників і має – суб'єктивно-об'єктивну природу. Загроза це виявлене явище, подія, яка має конкретні описові характеристики, «міститься» у ризику, і акумулюється в конкретну загрозу за певних умов.

Здійснюючи дискусію, щодо первинності ризику чи загрози, науковець М. Перфентій вважає, що «доцільним є поділ загроз фінансовій безпеці підприємства на потенційні (що можуть виникнути у випадку наявності певних передумов) і реальні (які уже є і здійснюють негативний вплив)» [132, с. 44].

Дослідник вважає, що ризик є усвідомленою потенційною загрозою, для усунення чи мінімізації негативних наслідків яких необхідно здійснити попереджувальні заходи. Реалізація ж реальних ризиків негативно впливає та загрожує фінансовій безпеці підприємств. При чому ця залежність обернено пропорційна: значні ризики зумовлює низький рівень фінансової безпеки та навпаки. Так, «абсолютна» безпека можлива при «нульовому» ризику – це так званий принцип ALAPA (аббревіатура від «a Low as Practically Achievable», тобто «настільки низько, наскільки це є досяжним у практиці» [33, с. 137-138].

Взаємозв'язок між дефініціями наступний (рис.2.1.).

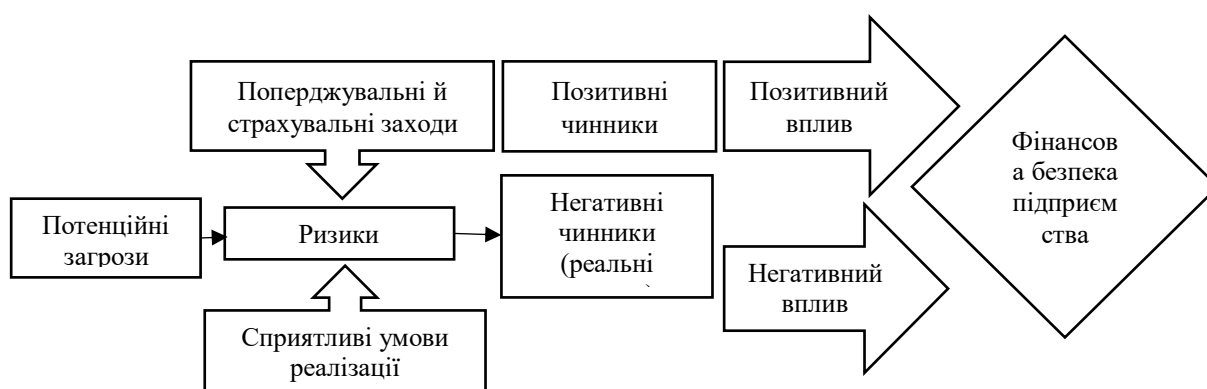

Рис. 2.1. Зв'язок дефініцій та явищ «загроза», «ризик» і «чинник» на фінансову безпеку підприємства*

* авторська розробка

З визначення випливає, що, чинник негативного впливу є загрозою, позаяк чинник позитивного впливу це можливість для підприємства.

Отже, дослідивши наукові підходи у цих питаннях, здійснивши їх критичний аналіз, ми пропонуємо класифікацію чинників впливу на фінансову безпеку підприємств (додаток Е).

На нашу думку, чинники слід поділити на зовнішні та внутрішні (рис.2.2.).

При виділенні зовнішніх чинників (чинники зовнішнього середовища, зовнішні чинники впливу), врахуємо те, що «зовнішнє оточення бізнесу – це комбінація чинників, що перебувають у постійному русі, особливо в ринкових умовах. Воно складається із макросередовища (віддалене оточення) та мікросередовища (ближнє чи галузеве оточення). Макросередовище включає

загальні фактори, які впливають на прийняття довготермінових рішень і в меншій мірі стосуються короткотермінової діяльності підприємства. Мікросередовище охоплює всі зацікавлені групи, які прямо впливають чи перебувають під безпосереднім впливом основної діяльності підприємства» [43, с. 40].

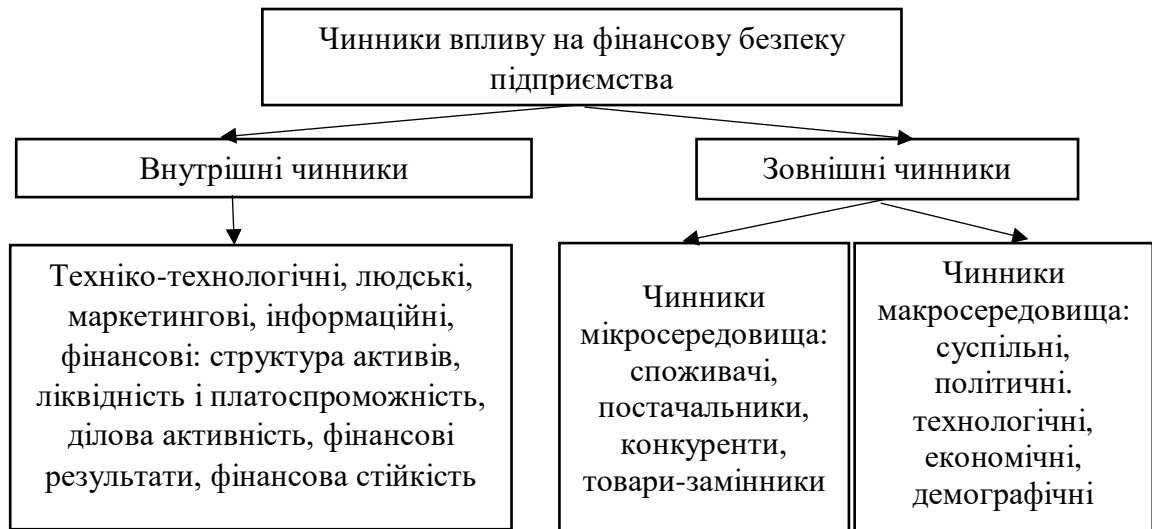

Рис. 2.2. Чинники впливу на фінансову безпеку підприємств харчової промисловості*

*Розроблено автором

Мінливість макрооточення впливає на мікросередовище та окреслює ринкове стратегічне позиціонування підприємства. Одночасно чинника є джерелом виникнення загроз й небезпек, які впливають негативно на фінансові інтереси та фінансову безпеку суб'єктів господарювання. Тому завданням управлінської діяльності є прогнозування, відслідковування, аналіз ситуацій та подій, що є потенційними чинниками впливу на фінансову безпеку економічного агента.

Значна кількість імовірних чинників макросередовища створює необхідність виділення тих, що найістотніше впливають на діяльність суб'єкта господарювання. Для цього доцільно застосовувати методики аналізу зовнішнього середовища, які охоплюють суспільні, технологічні, економічні й політико-правові чинники. В спеціальній літературі пропонується застосовувати

такі метод аналіз як «PEST-аналіз (political-legal (політико-правові), economic (економічні), sociocultural (соціокультурні), technological forces (технологічні фактори), які комплексним інструментом оцінки зовнішніх впливів підприємницького середовища на суб'єкт підприємництва за схемою «чинник – підприємство» [186].

Використовуючи методи комплексного добору чинників, слід звернути увагу на індивідуальний підхід щодо їх вибору. Тому ми підтримуємо узагальнення чинників зовнішнього середовища у вищезазначені групи.

Чинники мікросередовища (безпосереднього оточення) мають прямий вплив на діяльність підприємства, тому їх ще називають галузевими чинниками. Ці чинники можуть створювати можливості чи загрози для підприємства у мікросередовищі, і враховують галузеву особливість досліджуваного суб'єкту господарювання. Знову ж таки, повинна бути присутня індивідуальність у визначенні з урахування особливостей об'єкта дослідження, хоча спільними для будь-якої галузі пріоритетними чинниками мікросередовища є: споживачі, конкуренти, постачальники.

Крім того, на нашу думку система чинників впливу на фінансову безпеку підприємства повинна бути доповнена форс-мажорними чинниками, про що довели останні події, які відбуваються в світі та Україні – затяжний локдаун, війна.

Що стосується внутрішніх чинників, то на їх відбір значний вплив мають критерії визначення чи забезпечення фінансових інтересів та, відповідно фінансової безпеки підприємства. Тому зупинимося на уточненні критеріїв з адаптацією їх на об'єкт нашого дослідження.

Перш за все відмітимо, що джерелом внутрішніх чинників є внутрішнє середовище підприємства, яке науковці вважають «джерелом життєвої сили (потенціал) та проблем, внутрішніми змінними, що характеризують сильні та слабкі сторони підприємства, внутрішніми чинниками підприємства, що визначають процес його діяльності, стратегічним потенціалом, що визначає конкурентні переваги» [139].

Внутрішні чинники впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства загалом та його фінансову безпеку зокрема визначаються структурними складовими внутрішнього середовища підприємства, які забезпечують процеси його «життєдіяльності». Їхня основна відмінна характеристика полягає в тому, що вони знаходяться в площині управлінської діяльності, тобто можуть відслідковуватися, аналізуватися, підлягають контролю, одночасно здійснюють безпосередній вплив на ведення фінансово-господарської діяльності, її результатів та, відповідно, є основними чинниками забезпечення фінансової безпеки.

Водночас внутрішнє середовище підприємства, як джерело формування чинників та його стан визначається наявністю матеріально-технічної бази та ресурсного потенціалу, фінансових ресурсів та їх використання, професіоналізму управління, кваліфікації персоналу, маркетингової, інвестиційно-інноваційної діяльності, організаційної культури, соціальної атмосфери та інші. Відповідно кожна зазначена вище складова є елементом системи чинників, що впливають на фінансово-господарську діяльність, фінансову стійкість та безпеку підприємства, яка характеризується можливістю господарюючого суб'єкта переносити кризові явища. Тобто стан внутрішнього середовища визначається керування чинниками.

Уточнимо, що метою фінансової безпеки підприємства є її забезпечення, яке досягається стабільним, стійким фінансовим станом, що дозволяє гарантувати задоволення фінансових інтересів всіх зацікавлених осіб. А критерієм, індикатором забезпечення фінансової безпеки є стабільний, стійкий фінансовий стан підприємства. У такому контексті надзвичайно важливим питанням є аналіз складових фінансового стану, початковим етапом якого (аналізу) є аналіз та оцінка загального стану підприємств харчової промисловості, методика якої розглядається у наступному параграфі.

2.2. Загальна оцінка фінансового стану підприємств харчової промисловості

Початковим етапом в аналізі фінансової безпеки має стати загальна оцінка фінансового стану підприємства. Таке загальне оцінювання в економічній аналітичній літературі обґрунтовано називають експрес-аналіз фінансового стану підприємства, адже «аналіз і загальна оцінка фінансового стану підприємства проводиться з метою оперативного реагування і прийняття управлінських рішень, скерованих на зміцнення фінансового стану, забезпечення фінансової стабільності в наступному періоді і на перспективу» [13; 105].

Основним джерелом інформації для такого аналізу є регламентована фінансова звітність, внутрішні облікові реєстри та інші джерела, які охоплюють дані неформалізованого характеру. Регламентованими є форми фінансової звітності за період, що аналізується, зокрема: «Баланс (Звіт про фінансовий стан), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, Примітки до звітності» [143].

Метод швидкого оцінювання фінансового стану називають – аналізом (читанням) звітності. Оскільки «звітність – це групування інформації на початок та на кінець звітного періоду, тобто підсумок господарських операцій на певну звітну дату» [143], то його вивчення дозволяє управлінцям відслідковувати ефективність використання ресурсів, вірність обраного стратегічного курсу тощо. Аналізуючи фінансовий стан підприємства читанням балансу, необхідно володіти знаннями формування, змісту, способу оцінки та якісною характеристикою статей балансу у їх взаємозв'язку. А застосування цієї методики дає змогу отримати необхідну інформацію про фінансовий стан і динаміку розвитку підприємства за звітний період.

Відтак, аналіз фінансової безпеки слід починати з експрес-аналізу, послідовність здійснення якого зображена на рис.2.3

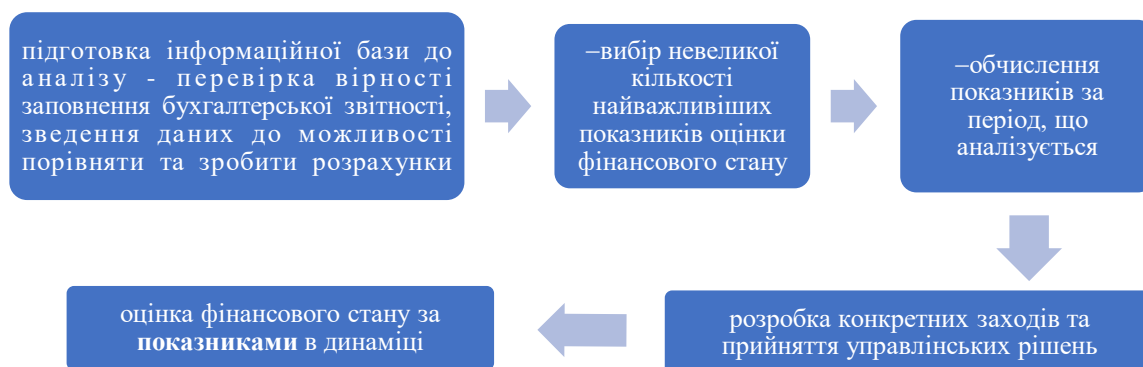

Рис. 2.3. Послідовність здійснення експрес-аналізу фінансового стану підприємства*

*Сформовано автором самостійно

Перевірка готовності звітності до аналізу є в деякій мірі технічною процедурою, яка полягає у візуальній та найпростішій рахунковій перевірці звітності за формальними ознаками і суттю. А саме: «визначають наявність усіх необхідних форм і додатків, реквізитів та підписів; звіряють правильність і чіткість заповнення звітних форм; перевіряють валюту балансу й усі проміжні підсумки; аналізують взаємне ув'язування показників звітних форм та основні контрольні співвідношення між ними» [141].

Аналітики зважають на те, що звітні форми взаємопов'язані логічно й інформаційно, що проявляється взаємній кореспонденції розділів і статей форм звітності. Ряд важливих балансових статей розшифровується в супутніх формах, а обґрунтування показників відбувається в аналітичному обліку. Інформаційні зв'язки доповнюються логічними, які проявляються в прямих (показник прослідковується одночасно у кількох звітних формах) і непрямих контрольних співвідношеннях між деякими показниками звітних форм. Знання цих взаємозв'язків є необхідним для аналізу й контролю, що дає можливість з'ясувати структуру звітності, проконтролювати правильність її складання шляхом візуальної перевірки певних показників і арифметичних співвідношень між ними. Примітками до звіту уможливають визначення динаміки основних показників фінансово-господарської діяльності, та проаналізувати зміни у фінансовому й майновому стані господарюючого суб'єкта. Однак, потрібно

враховувати вплив інфляції.

Експрес-аналіз результатів діяльності підприємства харчової промисловості та його фінансового стану, є, по суті, дослідженням абсолютних і відносних показників звітності. Результатом такого аналізу є оцінка стану майна, активів та джерел їх утворення, наявність власного капіталу та власних оборотних активів, загальну суму обсягу реалізації та динаміку отриманого фінансового результату, ефективність використання активів та діяльності. Таке вивчення й дослідження здійснюється з використанням методів горизонтального, вертикального та коефіцієнтного аналізу. За допомогою вертикального (структурного) аналізу визначається питома вага статей звітності до загального підсумку, тобто структура активу й пасиву. Горизонтальний аналіз дає можливість обчислити та проаналізувати абсолютні та відносні зміни статей звітності за період тому це часовий аналіз. Крім того, для прийняття обґрунтованих рішень є необхідним сформулювати динаміку змін, тенденцію розвитку чи навпаки за певний період, тобто визначити тренд показників. Мова йде про обчислення відносних відхилень показників звітності за досліджуваний період.

Позаяк вивчення звітності починаємо із балансу, то враховуємо, що регламентований баланс має певні аналітичні обмеження. А саме: «є історичним за своєю природою; не відображає стан активів та зобов'язань між контрольними датами і не дає відповіді на питання, в силу чого виникає така ситуація на контрольні дати; інтерпретація балансових показників можлива лише із залученням даних про обороти; фінансовий стан підприємства і перспективи його зміни знаходяться під впливом не тільки факторів фінансового характеру, але і багатьох інших факторів, які взагалі не мають вартісної оцінки; у балансі є статті, що носять характер регулятивів, здійснюють «інформаційний шум» та завищують валюту балансу» [9].

Тому для первинного аналізу доцільно спростити баланс до основних розділів й важливих груп статей, побудувавши агрегований аналітичний баланс, модель якого буде відповідати балансовій рівності формулу 2.1 об'єднаних груп

активу (сума необоротних активів НА, запасів З, грошових коштів ГК, дебіторської заборгованості ДЗ) та пасивів (сума власного капіталу ВК, позикових коштів, розрахунків та інших пасивів КК+ДЗ), а методика розрахунку наведена в додатку Ж.

$$НА + З + ГК + ДЗ = ВК + (КК + ДЗ) + КЗ \quad 2.1$$

Крім того, доповнення балансу показниками динаміки, структури, структурної динаміки активів та джерел їх формування, що визначаються методами горизонтального й вертикального аналізу, підсилить його інформативність для аналізу. У зв'язку з не регламентованістю складання аналітичного балансу, методика його перетворення залежить від цілей та кваліфікації аналітика.

За такою методикою сформовано агреговані аналітичні баланси підприємств харчової промисловості, сфера діяльності яких подібна та належить до виробництва кондитерських виробів (Додатки 3.1-3.3). Вибір зроблено на користь підприємств, які є досить активними на ринку кондитерських виробів та, на нашу думку, відображають реальну ситуацію щодо розвитку харчової галузі. А саме: МП ВАЦАК, ПАТ «ТерА», ЗАТ «Житомирські ласощі».

Зважаючи на різноманітність і неоднозначність підходів та методик аналізу загального стану діяльності підприємства, слід відзначити про врахування особливостей діяльності суб'єкта господарювання та мети здійснення аналізу – визначення загроз та резервів фінансової безпеки підприємства.

Усі розраховані показники агрегованої звітності уможливають аналіз: структури балансу (гр. 3,5,7,10,11); динаміки балансу (гр. 8, 9, 12, 13); структурної динаміки балансу (гр. 14-17) Додатків 3.1-3.3.

Найважливішими для загального аналізу фінансового стану є показники групи № 9. Порівняння структурних змін активу й пасиву балансу дає можливість визначити джерела надходження нових засобів та їх вкладення.

Однак, групування статей у порівняльному аналітичному балансі передбачає індивідуальний підхід і враховує значимість кожної статті для конкретного підприємства.

Так, із агрегованих балансів у Додатках 3.1-3.3. можна зробити висновок, що досліджувані підприємства покращують свою діяльність, про що свідчить збільшення абсолютної величини валюти балансу та темпів зростання. Валюта балансу у ПАТ «ТерА» за 2021 році збільшилася на 8791,00 тис. грн, що є хорошим результатом, тому що у 2020 році річне зростання відбулося на 2227,00 тис. грн, що у 4 рази менше ніж у звітному періоді. Відповідно й темпи зростання становили у 2020 р – 1,22 (22%), 2021 – 1,71 (71%), що ще раз підтверджує зростання виробничих можливостей підприємства та реальне зростання навіть з врахуванням інфляційного чинника.

Приріст абсолютних зростань валюти балансу на 65% у 2021 році відбувся на МП ВАЦАК, які у 2020 р. становили 35804,40 тис.грн, а у 2021 р – 59021,10 тис.грн, хоча темп зростання у 2020 році був 2,02 (102%), тобто більший від 2020 р. -1,83 (83%).

Заслуговує високої оцінки діяльність ЗАТ «Житомирські ласощі» зростання приросту абсолютних збільшень валюти балансу у 2,29 рази за 2021 рік, річні темпи зростання якого у 2020 році становили 1,15 (41546,00 тис.грн) та 1,30 (95205,00 тис грн) у 2021 році, що також є позитивним.

Позитивним є зростання власного капіталу у МП ВАЦАК на 1481,40 тис. грн. (226%) у 2020 році, та на 2437,30 тис грн (114%) у 2021 році, питома вага якого зросла із 1,87% 2019 року до 3,52% у валюті балансу 2021 року.

Зменшення власного капіталу відбулося у ЗАТ «Житомирські ласощі» на 15% (28002,00 тис.грн) у 2020 році та на 9% (14114,00 тис. грн) у 2021 роках.

Інша ситуація, яка потребує більш глибокого аналізу у ПАТ «ТерА», де вже три роки поспіль власний капітал становить від'ємне значення за рахунок значної питомої ваги (67,03% у 2019 р) непокритого збитку. І хоча сума непокритого збитку зменшується у 2020 році на 124,0 тис.грн, а в 2021 р. на 208,0 тис.грн. це не є безпековою ситуацією на підприємстві і потребує більш глибокого дослідження і з'ясування причин такого стану. Тим паче, що частка непокритого збитку у 2021 році зменшилася і становила 56,50% проти 34,65% у 2020 році. Негативним аспектом є збільшення поточних зобов'язань на 2103,00

тис. грн. (17%) у 2020 році та на 8583,00 тис.грн (59 %) у 2021 році.

У МП ВАЦАК також спостерігається збільшення поточних зобов'язань на 35% (40227,40 тис.грн) у 2020 році та 12% (21185,30 тис.грн) у 2021 році.

Така ж тенденція є у ЗАТ «Житомирські ласощі», де поточні зобов'язання зросли на 69548,00 тис грн к 2020 році та 109319,00 тис грн у 2021 році. Не досить, що у 2021 році питома вага яких у валюті балансу складала 32,40% у 2019 році, то у наступних роках, коли темпи зростання склали 1,77 та 1,69 пункти відповідно 2020-2021 роки, їх питома вага зросла до 49,98% та 64,89% у 2020-2021 роках відповідно.

Характеризуючи структуру активів досліджуваних підприємств, відзначимо, що вона набула позитивної динаміки в плані зменшення нематеріальних активів та збільшення оборотного капіталу, який є робочим, тобто таким, що створює прибуток (рис.2.4).

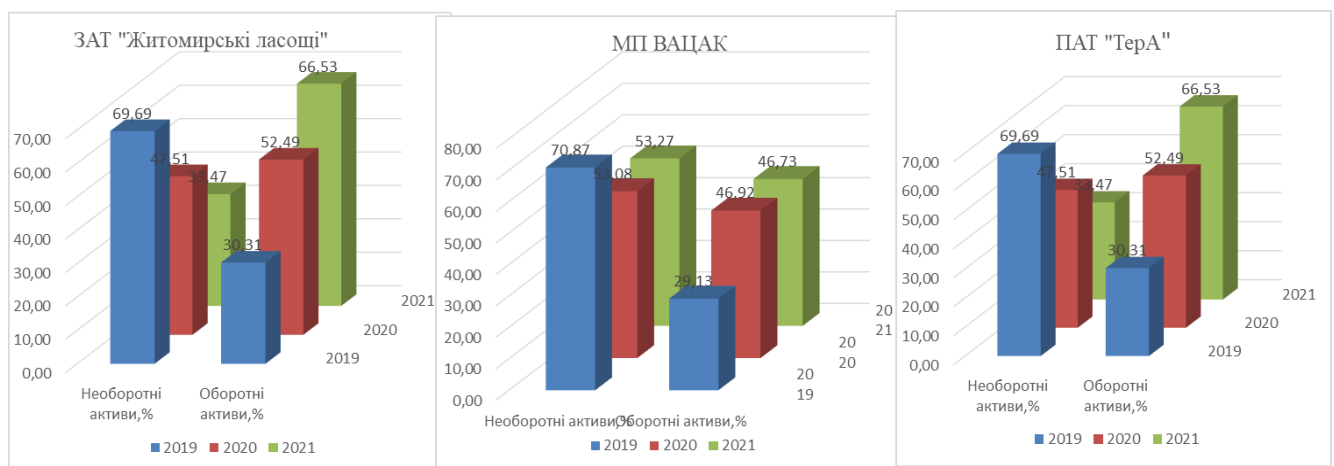

Рис. 2.4. Структура активів досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр*

*Сформовано автором на основі [128; 129; 130]

Так, за розрахунками у ПАТ «ТерА» можна спостерігати незначне збільшення у 2021 році (на 10%) необоротних активів та суттєве 110% збільшенням оборотних активів, серед яких на 55% збільшилися запаси на фоні значного збільшення грошових коштів на 217% та короткострокової дебіторської заборгованості та інших оборотних активів на 239%. Зрозуміло, що збільшення дебіторської заборгованості не є позитивним явищем для підприємства, оскільки

із обороту вибувають кошти, які втрачають свою вартість з інфляцією та могли б приймати участь у максимізації прибутку. Збільшенням дебіторської заборгованості призводить до дефіциту фінансових ресурсів. А зростання більш ніж 30 % грошових коштів та більш ніж 40% дебіторської заборгованості від суми оборотних активів, що є присутнім у досліджуваному підприємстві є ознакою проблемних статей, що порушують безпекову ситуацію.

Велике значення для забезпечення фінансової безпеки має визначення структури та динаміки оборотних активів (рис. 2.5).

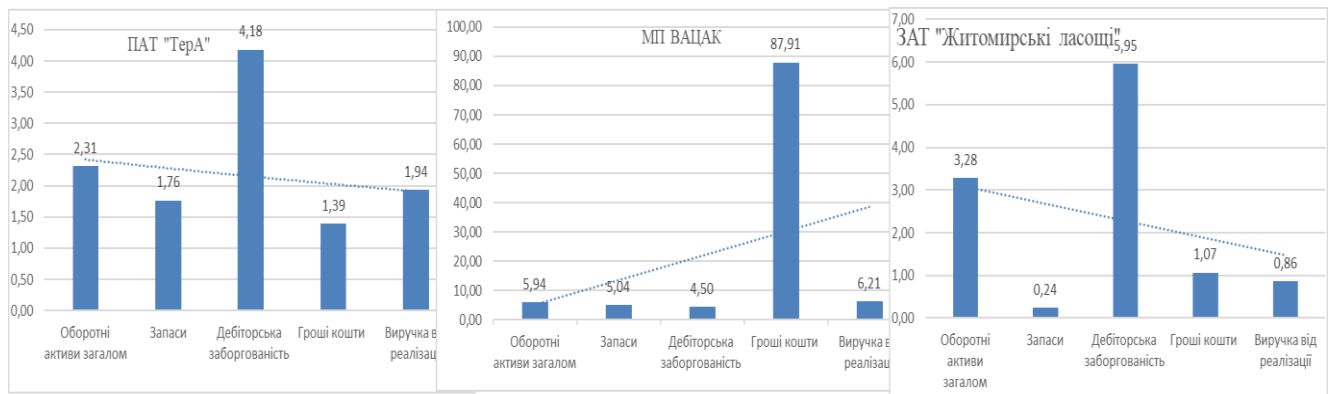

Рис. 2.5. Динаміка темпів зростання досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр*

*Сформовано автором на основі [128; 129; 130]

Адже, негативною ознакою і, відповідно загрозою фінансовій безпеці є більш ніж 30 % зростання грошових коштів від суми оборотних активів (МП ВАЦАК); зменшення нижче 10 % грошових коштів від суми оборотних активів (ЗАТ «Житомирські ласощі»); зростання більш ніж 40% дебіторської заборгованості від суми оборотних активів (ПАТ «ТерА»); зменшення виробничих запасів при збільшенні обсягу і виручки у всіх підприємствах.

Що стосується джерел формування активів, то можна бачити відсутність позикових коштів у всіх підприємствах. У ПАТ «ТерА» за останні роки відбулося від'ємне значення власного капіталу, причиною якого є наявність непокритого збитку, що є незадовільним та є загрозою для фінансової безпеки. Хоча, відбувається зменшення непокритого збитку у 2020 році на 208,0 тис грн, а у 2021 році на 332,0 тис.грн.

Для більшої інформативності початкового загального ознайомлення із фінансовим станом досліджуваних підприємств ми використаємо Звіт про фінансові результати (сукупний дохід) та агрегуємо його у таблицю 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка фінансових результатів досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021рр.*

Фінансові результати МП ВАЦАК, тис.грн								
№ з/п	Показники	2019	2020	2021	Абсолютне. +/-		Темп зростання	
					20/19	21/20	20/19	21/20
1.	Чистий дохід від реалізації продукції	47924,10	129331,50	297451,40	81407,40	168119,90	2,70	2,30
2.	Собівартість реалізованої продукції	33390,40	106106,70	252088,30	72716,30	145981,60	3,18	2,38
3.	Питома вага у чистому доході, %	69,67	82,04	84,75	12,37	2,71	1,18	1,03
4.	Чистий прибуток (збиток)	635,20	1481,40	2437,30	846,20	955,90	2,33	1,65
Фінансові результати ПАТ "ГерА", тис.грн								
1.	Чистий дохід від реалізації продукції	42774,00	44291,00	82984,00	1517,00	38693,00	1,04	1,87
2.	Собівартість реалізованої продукції	47596,00	47897,00	81587,00	301,00	33690,00	1,01	1,70
3.	Питома вага у чистому доході, %	111,27	108,14	98,32	-3,13	-9,83	0,97	0,91
4.	Чистий фінансовий результат: прибуток, збиток	-98,00	124,00	208,00	222,00	84,00	-1,27	1,68
Фінансові результати ЗАТ "Житомирські ласощі", тис.грн								
1.	Чистий дохід від реалізації продукції	306391,00	269816,00	263023,00	-36575,00	-6793,00	0,88	0,97
2.	Собівартість реалізованої продукції	300379,00	271517,00	223664,00	-28862,00	-47853,00	0,90	0,82
3.	Питома вага у чистому доході, %	98,04	100,63	85,04	2,59	-15,59	1,03	0,85
4.	Чистий фінансовий результат: прибуток, збиток	-11601	12 340	682	23941,00	-11658,00	-1,06	0,06

*Сформовано автором на основі [128; 129; 130]

Аналіз динаміки зміни чистого доходу, собівартості та чистого прибутку (збитку) на досліджуваних підприємствах, показав, що темпи зростання чистого доходу підприємств впродовж 2019-2021 років є нестабільними. Стабільне зростання показників за досліджуваний період прослідковується і за окремими підприємствами. Так, для МП ВАЦАК показник чистого прибутку зростає впродовж 2019-2021 років. Позитивним для ПАТ «ГерА» та ЗАТ «Житомирські

ласощі» є те, що із негативного фінансового результату (збитку) у 2019 році вони зуміли добитися позитивного фінансового результату й отримати прибуток рис.2.6.

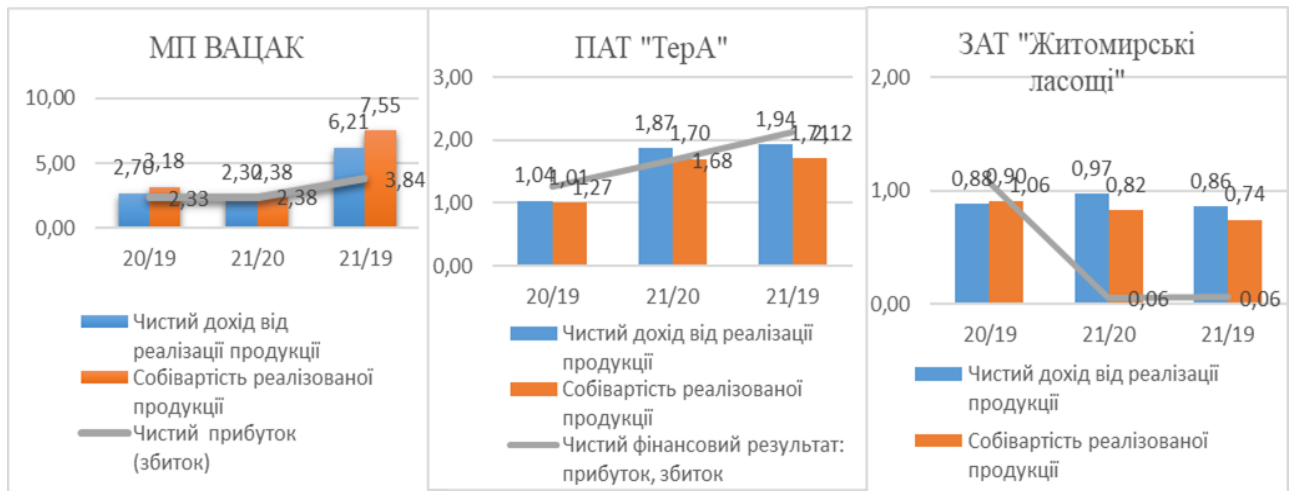

Рис. 2.6. Динаміка фінансових результатів досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021рр*

*Сформовано автором на основі [128; 129; 130]

Отже, початкова загальна оцінка фінансового стану підприємства дає можливість визначити проблемні статті, які є попередженням про незадовільну роботу підприємства і, відповідно, є фінансовою небезпекою для підприємства. До таких відносяться: «непокріті збитки; скорочення суми нерозподіленого прибутку; неоплачений капітал; вилучений капітал; скорочення резервного капіталу; сумнівні борги; прострочена та безнадійна дебіторська (кредиторська) заборгованість; векселі видані (отримані) прострочені; необоротні матеріальні активи, що знаходяться на консервації та тимчасово не використовуються; зростання грошових коштів на більше ніж 30 % від суми оборотних активів; зменшення грошових коштів нижче 10 % від суми оборотних активів; зростання дебіторської заборгованості на більше ніж 40% від суми оборотних активів; зменшення виробничих запасів при збільшенні обсягу і виручки» [9, с. 22].

Позитивними характеристиками фінансового стану є: «збільшення валюти балансу в кінці звітного періоду порівняно з початком; відсутність різких змін у значеннях окремих статей балансу; збільшення статутного капіталу; збільшення нерозподіленого прибутку; збільшення резервного капіталу;

відносна рівновага дебіторської заборгованості з кредиторською; відсутність «хворих» статей у балансі; темпи приросту оборотних активів вищі, ніж темпи приросту необоротних активів; збільшення частки оборотних активів (може свідчити про формування мобільнішої структури активів, яка сприяє прискоренню обігу оборотних засобів); зростання робочого капіталу; не перевищення запасами величини робочого капіталу більш ніж удвічі (запаси повинні бути наполовину сформовані за рахунок власних коштів); власний капітал підприємства перевищує позиковий і темпи його зростання вищі, ніж темпи зростання позикового капіталу».

Враховуючи те, що особливістю експрес-аналізу є характеристика незначної чисельності найдоцільніших та достовірних у визначенні показників-коефіцієнтів та постійне відстеження їхньої динаміки, то систематизовано перелік показників, які характеризують фінансовий стан і економічну ефективність функціонування підприємства та висвітлена методика розрахунку в Додатку II. Однак, для експрес-аналізу, використовують обмежену кількість розрахункових показників-коефіцієнтів, до яких відносяться наступні: коефіцієнт фінансової незалежності (забезпеченості власним капіталом), коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт інвестування, величина власних оборотних коштів (власного оборотного капіталу), коефіцієнт маневрування, коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, рентабельність продажів, сукупного капіталу, власного капіталу.

У додатках К.1 – К.3 зроблені розрахунки вищезазначених коефіцієнтів, інтерпретація яких буде зроблена у наступних параграфах.

Однак, треба відмітити, що експрес-аналіз може здійснюватися із локальною метою, що передбачає дослідження необхідної ділянки фінансово-господарської діяльності чи певного завдання, що виникає у керівників, власників чи іншої зацікавленої сторони. У такому випадку аналіз фінансового стану підприємства може здійснюватися із використанням вужчого кола

показників. Зокрема, аналізуючи платоспроможність доцільно використовувати показники 1, 3, 6, 9 – 16, аналіз ліквідності вимагає розрахунку показників 12-15, аналіз ефективності функціонування - 1-6, 17.

Застосування методики загальної оцінки фінансового стану є доцільною у застосуванні в умовах терміновості або ж обмеженості інформації. Результати такого аналізу дають загальну поверхневу оцінку стану фінансової системи підприємства і, відповідно, фінансової безпеки. Однак, для більш глибокого аналізу, який дасть можливість звернути увагу на окремі сторони діяльності суб'єкта господарювання з врахуванням чинників та можливих ризиків й загроз в контексті визначення проблемних ділянок послаблення безпеки й виникнення небезпеки, необхідно здійснювати аналіз детермінантних складових фінансової безпеки, а саме – фінансової стійкості, ділової активності, ліквідності й платоспроможності. Ці питання є предметом подальших досліджень.

2.3. Аналіз фінансової стійкості та ліквідності підприємств харчової промисловості

Адаптація традиційних підходів до безпекоорієнтованої управлінської діяльності в умовах невизначеності післявоєнного періоду передбачає трансформацію механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Мова йде про фінансову захищеність та попередження ризиків й загроз військової агресії, глобальних пандемій, поширення тренду Індустрії 5.0 та реалій світу VANI на корпоративний ресурсний потенціал підприємства. Адже забезпечення високого рівня фінансової безпеки зумовлюється стійкістю його фінансового стану, ліквідністю й ефективністю фінансової діяльності та можливістю протидіяти негативним зовнішнім та внутрішнім чинникам. Позаяк фінансова безпека, як міра фінансової захищеності визначається системою кількісних та якісних параметрів фінансового стану підприємства, то фінансова стійкість є пріоритетною й важливою її характеристикою та застосовується в

аналізі фінансового стану підприємства.

Значний внесок у теоретичне обґрунтування та проблематика методичного застосування фінансової стійкості та ліквідності як складових управління фінансовим станом на підприємстві вивчали відомі вітчизняні та закордонні науковці: Ю. Цал-Цалко, Г. Савицька, О. Базилінська, С. Жукевич, В. Коваленко, О. Павловська, А. Ковальов, К. Друрі, Дж. Ф. Маршалл та В.К. Бансал та інші дослідники аналітичної науки та практики.

Однак, ознайомлення з авторськими доробками свідчить про суперечливість та дискусійність підходів в окресленні кола показників, методики їх визначення, особливо в контексті фінансової безпеки.

Оскільки фінансовий стан підприємства не є сталою величиною і змінюється у безперервному процесі обороту капіталу, то, провадячи операційну, інвестиційну та фінансову діяльність, змінюється структура засобів і джерел його формування, наявність та необхідність у фінансових ресурсах, а, відтак, змінюється фінансова стійкість підприємства. Зовнішнім проявом стійкого фінансового стану та фінансової безпеки підприємства є можливість підтримувати свою платоспроможність.

Спершу необхідно зазначити, що поняття «фінансова стійкість підприємства» часто використовують як синонім до терміну «фінансовий стан», ототожнюючи його з «фінансовою рівновагою», «фінансова стабільністю», «стійким, сталим розвитком підприємства» [13, с. 218–223]. На нашу думку, ці понятійні категорії є «морфологічно» відмінними, але взаємопов'язаними.

Вдало поєднати ці категорії зуміли науковці-дослідники фінансового аналізу, які стверджують, що «запорукою виживання підприємств в умовах кризи та основою їх фінансово стійкого стану є фінансова стабільність.. це спроможність підприємства досягати стану фінансової рівноваги при збереженні достатнього ступеня фінансової стійкості та зберігати цей стан у довгостроковій перспективі при ефективному управлінні фінансами» [9; 105; 190].

Науковці стверджують, що «фінансова стійкість - це такий стан фінансових ресурсів підприємства, за якого раціональне розпорядження ними є гарантією

наявності власних коштів, стабільної прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення» [9, с. 187].

Науковці на чолі з А.М. Поддєрьогіним характеризують підприємства як «такий його стан, що дає змогу за рахунок власних і позикових коштів забезпечити поточну виробничу діяльність та інвестиційно-інноваційний розвиток підприємства, зберігаючи темпи приросту власного капіталу, платоспроможність та кредитоспроможність» [136].

Науковець Савицька Г.В. стверджує, що «фінансова стійкість організації – це її здатність функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу балансу в мінливому внутрішньому та зовнішньому середовищі, що гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість» [161, с. 320].

На думку С. Жукевич та В. Рожелюк «фінансова стійкість відображає такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи коштами, здатне шляхом ефективного їхнього використання забезпечувати безперервний процес виробництва і реалізації продукції й послуг, а також витрат по його розширенню й відновленню» [76].

Заслужують на увагу й інші визначення фінансової стійкості, а саме: «здатність економічної системи не відхилятися від свого стану (статистичного або динамічного) за різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливів за рахунок ефективного формування і використання фінансових, виробничих і організаційних механізмів» [43, с. 28]; «рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, який забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення в тривалій перспективі з урахуванням найважливіших зовнішніх і внутрішніх чинників» [44, с. 267]; «потенційні можливості підприємства повернутися у стан рівноваги, в якому підприємство має позитивну динаміку функціонування або не виходить за межі встановлених границь» [16, с. 12].

Даючи характеристику фінансовій стійкості підприємства, О. Базилінська відмічає її залежність від ефективного управління фінансовими ресурсами. На думку авторки, вона «визначається оптимальною структурою активів,

оптимальним співвідношенням власних і позикових коштів, оптимальним співвідношенням активів та джерел їх фінансування» [9, ст.107].

Отже, узагальнивши сказане та окресливши їх в контексті фінансової безпеки, можемо стверджувати, що фінансова стійкість – це стан ресурсного потенціалу підприємства, який уможливорює вільне маневрування фінансовими коштами та ефективне використання ресурсів для безперебійності бізнес-процесів виробництва і реалізації продукції й послуг, а також забезпечує збереження високого потенціалу у майбутньому, що дає можливість досягнути фінансової рівноваги, фінансової стабільності та фінансової безпеки підприємства.

Можливість функціонувати й розвиватися, зберігаючи рівновагу своїх пасивів і активів у мінливому внутрішньому та нестабільному зовнішньому середовищах, зумовлюється фінансовою стійкістю, що гарантує платоспроможність, інвестиційну привабливість і, відповідно, фінансову безпеку підприємства.

Фінансова стійкість підприємства визначає стабільність фінансового становища підприємства та забезпечується достатнім рівнем власного капіталу в складі джерел фінансування. Тобто, підприємством використовуються позикові джерела фінансування лише в обсязі можливого їх своєчасного й повного повернення. Тому сума короткострокових зобов'язань не повинна перевищувати вартості ліквідних активів (грошові кошти, дебіторська заборгованість і запаси готової продукції призначені для продажу).

Відтак, визначення, аналіз та оцінка фінансової стабільності підприємства є однією з найважливіших потреб для розробки заходів із забезпечення фінансової безпеки в умовах конкурентних, «ринкових умов господарювання, оскільки недостатня фінансова стабільність може призвести до неплатоспроможності підприємства, до відсутності у нього коштів для фінансування поточної і інвестиційної діяльності, одночасна надлишкова фінансова стабільність буде ставати перешкодою на шляху розвитку підприємства, обтяжуючи його витрати зайвими запасами й резервами» [105].

Аналіз фінансової стійкості передбачає визначення спроможності підприємства протистояти негативній дії внутрішніх, зовнішніх, форс-мажорних чинників, що впливають на його фінансовий стан. А результати аналізу й оцінки є необхідними для власників, керівників, акціонерів, ділових партнерів з метою визначення майбутніх фінансових можливостей та безпеки.

Щодо методики здійснення аналізу фінансової стійкості, то в спеціальній літературі прослідковуються розбіжність думок. Не зупиняючись на аналізі різних підходів, систематизувавши думки, застосуємо існуючі методики до підприємств харчової промисловості з максимальною вимогою до потреб управління фінансовою безпекою підприємства.

В економічній літературі із фінансового аналізу науковцями [9; 13; 105; 190] пропонується аналіз фінансової стійкості підприємства здійснювати за допомогою розрахунку відносних та абсолютних показників, які дозволяють порівняти активи та джерела їх фінансування та оцінити фінансову стійкість, визначивши її тип, що визначає рівень фінансової безпеки.

Абсолютними показниками визначення типу фінансової стійкості вважають показники забезпеченості запасів підприємства джерелами їхнього фінансування у їх співвідношенні. При цьому уточнимо, що «запасами вважають готову продукцію, товари, виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, строк погашення яких менший ніж 12 місяців» [143].

Нормальними джерелами фінансування запасів (ЗД) є робочий капітал та короткострокові кредити банків.

Визначимо існуючі джерела фінансування запасів досліджуваних підприємств за допомогою показників (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Алгоритм визначення джерел фінансування запасів*

№	Назва показника	Алгоритм визначення	Методика визначення
1	2	3	4
1.	Наявність власних коштів (Н ₁)	Власний капітал (ВК) - необоротні активи (НА) підприємства	Н ₁ = Ф. 1 р. 1495 – р. 1095

продовження таблиці 2.3

1	2	3	4
2.	Наявність власних та довгострокових позикових коштів (робочий капітал) (H_2)	Наявність власних коштів (H_1) + сума довгострокових зобов'язань (ДЗ)	$H_2 = \Phi. 1 \text{ р. } 1495 + \text{ р. } 1595 \text{ р.} - \text{ р. } 1095$
3.	Наявність загальних коштів (H_3)	Наявність власних та довгострокових позикових коштів (робочий капітал) (H_2)+сума короткострокових кредитів банків (КК)	$H_3 = \Phi. 1 \text{ р. } 1495 + \text{ р. } 1595 + \text{ р. } 1665 + \text{ р. } 1600 - \text{ р. } 1095$
4.	Запаси (H_4)	Сума всіх запасів	$H_4 = \Phi. 1 \text{ р. } 1100$

*Сформовано автором на основі [9; 105]

Зазначеним джерелам фінансування запасів відповідають показники забезпеченості запасів джерелами їхнього фінансування (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4

Показники забезпеченості запасів джерелами їхнього фінансування*

№	Назва показника	Алгоритм визначення	Методика визначення
1	2	3	4
1.	Надлишок (+) або дефіцит (-) власних коштів (E_1)	Наявність власних коштів (H_1) - запаси (H_4)	$E_1 = \Phi. 1 (\text{ р. } 1495 - \text{ р. } 1095) - \text{ р. } 1100$
2.	Надлишок (+) чи дефіцит (-) власних та довгострокових позикових коштів (E_2):	Наявність власних та довгострокових позикових коштів (робочий капітал) (H_2) - запаси (H_4)	$E_2 = \Phi. 1 (\text{ р. } 1495 + \text{ р. } 1595 \text{ р.} - \text{ р. } 1095) - \text{ р. } 1100$
3.	Надлишок (+) чи дефіцит (-) загальних коштів (E_3)	Наявність загальних коштів (H_3) - запаси (H_4)	$E_3 = \Phi. 1 (\text{ р. } 1495 + \text{ р. } 1595 + \text{ р. } 1665 *** + \text{ р. } 1600 - \text{ р. } 1095) - \text{ р. } 1100$
4.	Запас стійкості фінансового стану, днів (ЗС)	Надлишок (+) чи дефіцит (-) загальних коштів (E_3) $\times 360$ / чистий дохід від реалізації продукції	$ЗС = \frac{E_3 \times 360}{\Phi. 2 \text{ р. } 2000}$
5.	Надлишок (+), нестача (-) джерел фінансування на 1 грн запасів, грн (D_1)	Надлишок (+) чи дефіцит (-) загальних коштів (E_3)/ загальна сума запасів (H_4)	$D_1 = \frac{E_3}{\Phi. 1 \text{ р. } 1100}$

*Сформовано автором на основі [9; 105]

Для визначення типу фінансової стійкості досліджуваних підприємств використаємо, запропонований дослідниками трикомпонентний показник [9;105]:

$$\bar{\Phi}С = \{\Phi C_1(\pm E_1), \Phi C_2(\pm E_2), \Phi C_3(\pm E_3)\}, \quad (3.2)$$

де ФС функція, яку розрахуємо як [105]:

$$\text{ФС}(X) \begin{cases} 1, \text{ якщо } X \geq 0 \\ 0, \text{ якщо } X < 0 \end{cases} \quad (3.3)$$

Обчисливши вищевказані показники, отримуємо результат, порівняння якого дає змогу визначити до якого типу фінансової стійкості слід віднести підприємства харчової промисловості (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Критерії типу фінансової стійкості*

	Тип фінансової стійкості			
	Абсолютна	Нормальна	Нестійка	Кризова
$E_1 = B - 3\pi$	$E_1 \geq 0$	$E_1 < 0$	$E_1 < 0$	$E_1 < 0$
$E_2 = ВД - 3\pi$	$E_2 \geq 0$	$E_2 \geq 0$	$E_2 < 0$	$E_2 < 0$
$E_3 = 3К - 3\pi$	$E_3 \geq 0$	$E_3 \geq 0$	$E_3 \geq 0$	$E_3 < 0$

* Сформовано автором на основі [9; 105]

В науковій літературі вирізняють [9; 12; 105]:

1. Абсолютну стійкість, яка характеризується достатньою кількістю власного оборотного капіталу, відсутністю зовнішніх джерел фінансування, відповідно, є платоспроможним (3.4):

$$\begin{cases} \pm E_1 \geq 0 \\ \pm E_2 \geq 0. \bar{S} = (1,1,1). \\ \pm E_3 \geq 0 \end{cases} \quad (3.4)$$

2. Нормальну стійкість – це стан платоспроможності, тобто у підприємства поряд з достатньою кількістю власного (постійного) капіталу залучені довгострокові кредити та позики (3.5).

$$\begin{cases} \pm E_1 < 0 \\ \pm E_2 \geq 0. \bar{S} = (0,1,1). \\ \pm E_3 \geq 0 \end{cases} \quad (3.5)$$

3. Нестійкий (передкризовий, критичний) фінансовий стан характеризується порушенням платоспроможності (3.6)

$$\begin{cases} \pm E_1 < 0 \\ \pm E_2 < 0. \bar{S} = (0,0,1). \\ \pm E_3 \geq 0 \end{cases} \quad (3.6)$$

Треба зазначити, якщо величина запозичених коштів та короткострокових

кредитів не більша вартості матеріалів, сировини й виготовлених послуг загалом, то такий стан вважається прийнятним. Відновлення ж стійкості можливе за допомогою пришвидшенням оборотності запасів, скорченням чи оптимізацією дебіторської заборгованості.

4. Кризовий фінансовий стан – це висока імовірність банкрутства (3.7), три якій прострочені позики й кредиторська заборгованість не покриваються дебіторською заборгованістю, грошовими коштами та короткостроковими цінними паперами.

$$\begin{cases} \pm E_1 < 0 \\ \pm E_2 < 0. \bar{S} = (0,0,0). \\ \pm E_3 < 0 \end{cases} \quad (3.7)$$

Така ситуація характерна тоді, коли запаси не покриваються джерелами їх фінансування, а оновлення запасів здійснюється завдяки коштам від уповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

оряд з оптимізацією структури пасивів у ситуаціях, що задаються останніми двома умовами, стійкість може бути відновлена шляхом обґрунтованого зниження рівня запасів і витрат

Комплексну характеристику кожному типу фінансового стану підприємства дає набір показників (табл. 2.6): «коефіцієнт забезпеченості запасів джерелами фінансування (КЗС), надлишок (нестача) коштів для формування запасів (+; -), запас стійкості фінансового стану (ЗС), надлишок (нестача) джерел фінансування на 1 грн запасів (+; -)» [13].

Таблиця 2.6

Оцінка стійкості фінансового стану підприємства*

№	Тип сталості	Абсолютна	Нормальна	Передкризова	Кризова
1.	КЗС	$H_4: H_4 > 1$	$H_2 : H_4 = 1$	$H_3 : H_4 = 1$	$H_3 : H_4 < 1$
2.	(+; -), грн.	$E_1 > 0$	$E_2 > 0$	$E_3 < 0$	$E_4 < 0$
3.	ЗС, дні	$(E_1 \times 360) : D_1 > 0$	$(E_2 \times 360) : D_1 > 0$	$(E_3 \times 360) : D_1 > 0$	$(E_3 \times 360) : D_1 < 0$
4.	(+; -), грн.	$E_1 : H_4 > 0$	$E_1 : H_4 > 0$	$E_1 : H_4 > 0$	$E_1 : H_4 < 0$

*Систематизовано автором на основі [13]

Згрупувавши фактичні дані досліджуваних підприємств харчової промисловості та зробивши необхідні розрахунки за вищезазначеним

алгоритмом (табл. 2.7), ми можемо зробити висновок про незадовільну фінансову стійкість підприємства ПАТ «ТерА», що зумовлено негативним значенням показника величини власного капіталу.

Таблиця 2.7

Визначення типу фінансової стійкості підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр*
ПАТ «ТерА»

№ з/п	Показники	2019	2020	2021	Відхилення +/-		Відхилення, %	
					21/20	21/19	21/20	21/19
1	H ₁	-5598,00	-7016,00	-7265,00	-249,00	-1667,00	1,04	1,30
2	H ₂	-5598,00	-7016,00	-7265,00	-249,00	-1667,00	1,04	1,30
3	H ₃	-5598,00	-7016,00	-7265,00	-249,00	-1667,00	1,04	1,30
4	H ₄	43234,00	4752,00	7471,00	2719,00	-35763,00	1,57	0,17
5	E ₁	-48832,00	-11768,00	-14736,00	-2968,00	34096,00	1,25	0,30
6	E ₂	-48832,00	-11768,00	-14736,00	-2968,00	34096,00	1,25	0,30
7	E ₃	-48832,00	-11768,00	-14736,00	-2968,00	34096,00	1,25	0,30
8	ЗС	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
9	Д ₁	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
10	ТФС	0; 0; 0	0; 0; 0	0; 0; 0				
ЗАТ «Житомирські ласощі»								
№	Показники	2019	2020	2021	21/20	21/19	21/20	21/19
1	H ₁	185 347	157 345	143 231	-14114,00	-42116,00	0,91	0,77
2	H ₂	185 347	157 345	143 231	-14114,00	-42116,00	0,91	0,77
3	H ₃	185 347	157 345	143 231	-14114,00	-42116,00	0,91	0,77
4	H ₄	38 050	7 759	9 040	1281,00	-29010,00	1,17	0,24
5	E ₁	147 297	149 586	134 191	-15395,00	-13106,00	0,90	0,91
6	E ₂	147 297	149 586	134 191	-15395,00	-13106,00	0,90	0,91
7	E ₃	147 297	149 586	134 191	-15395,00	-13106,00	0,90	0,91
8	ЗС	173,0694	175,7589	157,6703	-18,09	-15,40	0,90	0,91
9	Д ₁	3,871143	19,27903	14,84414	-4,43	10,97	0,77	3,83
10	ТФС	1;1;1						
МП ВАЦАК								
	Показники	2019	2020	2021	21/20	21/19	21/20	21/19
1	H ₁	643,00	2121,20	4509,60	2388,40	3866,60	2,13	7,01
2	H ₂	15383,90	10957,70	48744,60	37786,90	33360,70	4,45	3,17
3	H ₃	15383,90	10957,70	48744,60	37786,90	33360,70	4,45	3,17
4	H ₄	3300,80	16548,90	16641,70	92,80	13340,90	1,01	5,04
5	E ₁	-2657,80	-14427,70	-12132,10	2295,60	-9474,30	0,84	4,56
6	E ₂	12083,10	-5591,20	32102,90	37694,10	20019,80	-5,74	2,66
7	E ₃	12083,10	-5591,20	32102,90	37694,10	20019,80	-5,74	2,66
8	ЗС	90,77	-42,00	241,15	283,15	150,39	-5,74	2,66
9	Д ₁	0,317558	-0,72061	3,551206	4,27	3,23	-4,93	11,18
10	ТФС	0; 1; 1	0; 0; 0	0; 1; 1				

*Розраховано автором на основі [128-130]

Фінансова стійкість МП ВАЦАК за розрахунковими даними є нормальною, а от ЗАТ «Житомирські ласощі» є фінансово стійким. Однак, фінансування запасів у всіх підприємствах здійснюється без залучення додаткових джерел, тобто банківських кредитів. З одного боку не використання зовнішніх джерел є позитивним, однак, підприємствами не використовується фінансовий леверидж, який міг би принести додатковий прибуток.

Проте цілком очевидно, що за умови платоспроможності підприємства впливає не один, а два напрями оцінки фінансової стійкості підприємства, а саме:

1. Оцінка фінансової стійкості підприємства, з огляду на ступінь покриття запасів і витрат джерелами коштів.

2. Оцінка фінансової стійкості підприємства, з огляду на ступінь покриття основних коштів і інших позаоборотних активів джерелами коштів.

Обидва напрямки оцінки фінансової стійкості впливають із загальної формули стійкості, яка означає, що вкладення капіталу в основні кошти і матеріальні запаси не повинні перевищувати величини перманентного капіталу.

Відтак, абсолютні показники треба підсилити фінансовими коефіцієнтами, які також характеризують фінансову стійкість підприємства, методика розрахунку яких наведена у Додатку И. До таких показників-коефіцієнтів належать:

- коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) (показник 1) ;
- коефіцієнт фінансової залежності (мультиплікатор власного капіталу) (показник 2);
- коефіцієнт концентрації позичкового капіталу (показник 3);
- коефіцієнт фінансового ризику (показник 4);
- коефіцієнт фінансової стабільності (показник 5);
- коефіцієнт довгострокової заборгованості (показник 7);
- коефіцієнт покриття відсотків (покриття фінансових витрат) (показник 16);
- коефіцієнт маневреності власного капіталу (показник 10).

Розрахунок коефіцієнтів зроблений у Додатках К.1, К.2., К.3. Розглянемо їх аналітичній оцінці.

Частка власного капіталу в загальній сумі авансованих засобів, рекомендований розмір якої 0,5-0,6 характеризує коефіцієнт фінансової незалежності або коефіцієнт автономії чи платоспроможності. Однак, «японські компанії мають значення показника на рівні 0,2–0,3» [9]. Він визначається відношення власного капіталу до підсумку балансу суб'єкта господарювання.

Результати розрахунків (додатки К1-К.3) показали, що найкраща ситуація у ЗАТ «Житомирські ласощі», питома вага власного капіталу у 2019 році становила 67%, з тенденцією до зменшення у 2021 році – 35% (темп зменшення становив 51%) (рис 2.7).

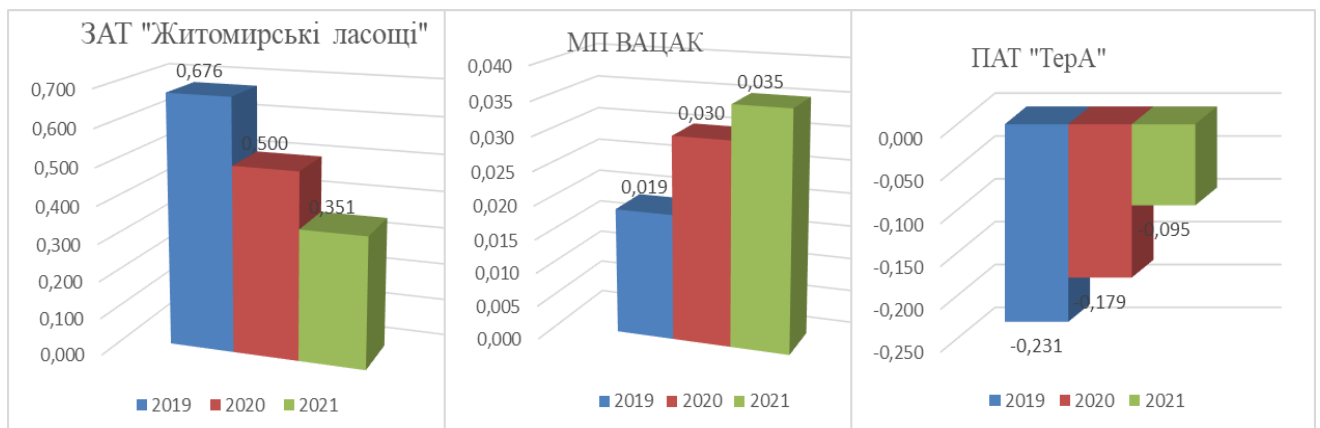

Рис. 2.7. Динаміка коефіцієнту фінансової незалежності досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

У МП ВАЦАК спостерігається позитивна тенденція до зростання питомої ваги власного капіталу з 1,9% у 2019 році до 3,5% у 2021 році, хоча коефіцієнт не відповідає і є значно нижчим від нормативного значення. Найгіршою є ситуація у ПАТ «ТерА», де власний капітал є від'ємним значенням впродовж досліджуваного періоду.

Оберненим до попереднього коефіцієнта-показника є коефіцієнт фінансової залежності (Кфз) (мультиплікатор власного капіталу) – це відношення валюти балансу до власного капіталу. Рекомендоване значення його є менше ніж 2 (тобто 1/0,5).

Як видно з рисунка 2.8 у підприємствах МП ВАЦАК та ПАТ «ТерА» розрахований коефіцієнт не відповідає нормативним значенням і тільки у ЗАТ «Житомирські ласощі» коефіцієнт фінансової залежності у 2019 році був у межах норми – 1,48, а наступні роки відбулося його зростання, що є негативним.

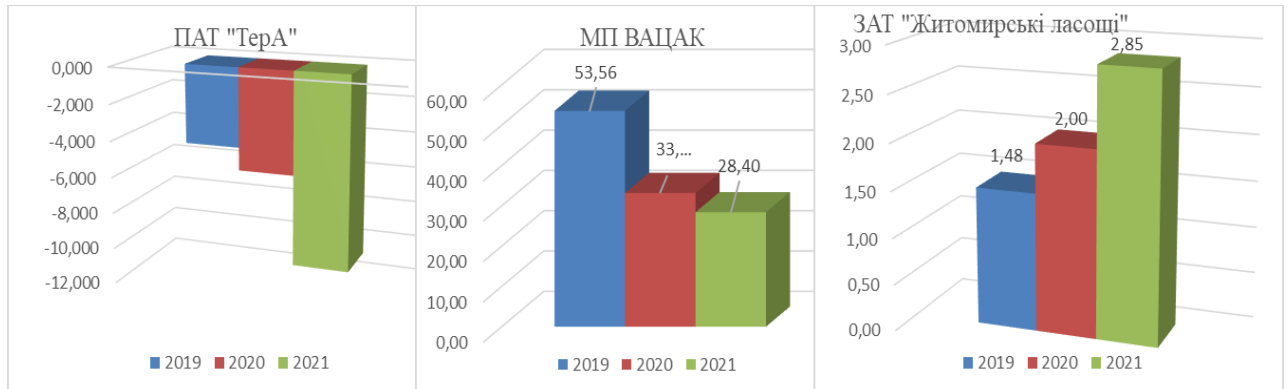

Рис. 2.8. Динаміка коефіцієнт фінансової залежності досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу (Ккпк) (Deb Ratio) є показником залежності суб'єкта господарювання від кредиторів. Він вказує частку залученого майна в активах підприємства, тому є різницею між 1 та коефіцієнтом фінансової незалежності та розраховується як відношення позикового капіталу до суми балансу. Відповідно, негативною є зростання динаміки коефіцієнта і вказує на збільшення залежності економічного агента від зовнішніх джерел фінансування.

З рис. 2.9 можна бачити значення розрахованого коефіцієнта для досліджуваних підприємств, зниження якого відбувається у ПАТ «ТерА» та однакова динаміка спостерігається в інших підприємствах.

Співвідношення позикових та власних коштів, тобто сума залучених (позикових) коштів в одній гривні власних коштів, що вкладені в активи висвітлює коефіцієнт фінансового ризику (Кфр) (коефіцієнт фінансового левериджу), рекомендованим значенням якого вважають менше 1. Збільшення значення показника підвищує ризик інвестування капіталу в діяльність підприємства. Водночас, якщо позикові кошти становлять третю частину

загального фінансування (співвідношення 1:2), то це вважається нормальним явищем.

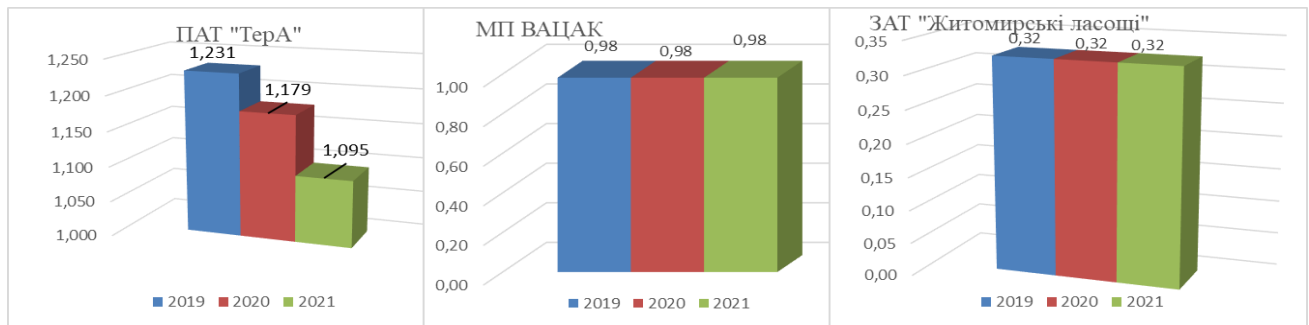

Рис. 2.9. Динаміка коефіцієнт концентрації позикового капіталу досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Співвідношення позикових та власних коштів, тобто сума залучених (позикових) коштів в одній гривні власних коштів, що вкладені в активи висвітлює коефіцієнт фінансового ризику (Кфр) (коефіцієнт фінансового левериджу), рекомендованим значенням якого вважають менше 1. Збільшення значення показника підвищує ризик інвестування капіталу в діяльність підприємства. Водночас, якщо позикові кошти становлять третю частину загального фінансування (співвідношення 1:2), то це вважається нормальним явищем.

Позаяк, збільшення коефіцієнта фінансового ризику зумовлює ще більшу залежність суб'єкта господарювання від запозиченого капіталу та, відповідно, до зниження його фінансової незалежності й стійкості, але економічні агенти можуть бути зацікавлені у використанні позикових коштів. Науковцями-аналітиками це обґрунтовується такими причинами: «по-перше, фінансові витрати зменшують величину прибутку до оподаткування, а по-друге, якщо фінансові витрати менші, ніж величина прибутку, отриманого від використання позикових коштів, то це сприяє зростанню рентабельності власного капіталу» [105, с. 89]. Співвідношення позикових та власних коштів має галузеву відмінність і «залежить як від менталітету країни, так і від оборотності капіталу. Чим вища оборотність капіталу, тим більшим може бути цей коефіцієнт» [105, с. 89].

Розрахунок цього показника для досліджуваних підприємств має наступні значення (рис.2.10). Значний фінансовий ризик спостерігається у ПАТ «ТерА», що зумовлено від'ємним значенням показника власного капіталу.

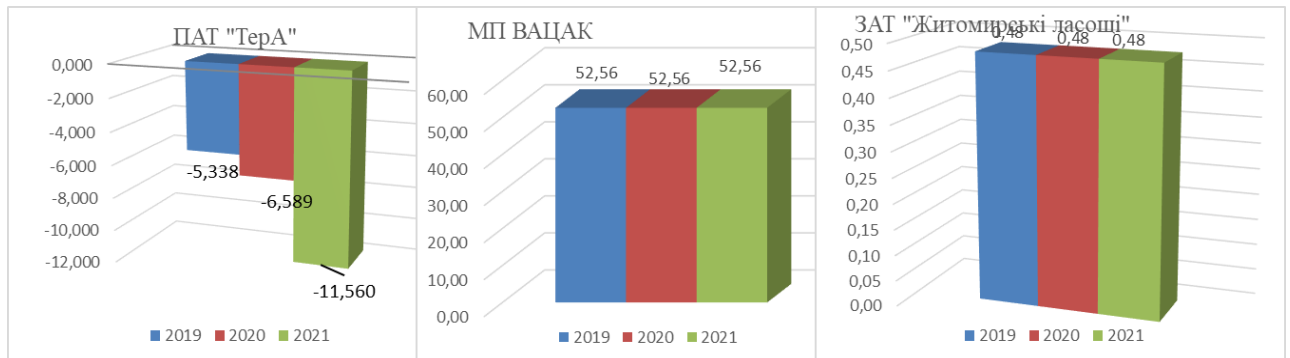

Рис. 2.10. Динаміка коефіцієнта фінансового ризику досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Коефіцієнт фінансової стабільності (Кфс) характеризує покриття боргів власним капіталом. Будучи оберненим показником до коефіцієнта фінансового ризику, він обчислюється як відношення власних коштів до позикових. Залежно від галузевої належності суб'єктів господарювання величина коефіцієнта фінансової стабільності коливається в досить широких межах, Хоча рекомендованим є значення більше ніж 1. Західні аналітики вважають оптимальним значенням коефіцієнта фінансової стабільності 0,5–0,7. Коливання показника у межах 4–6 означає самостійність ведення своєї виробничої діяльності, використовуючи власні ресурси.

У досліджуваних підприємствах спостерігається наступне (рис.2.11).

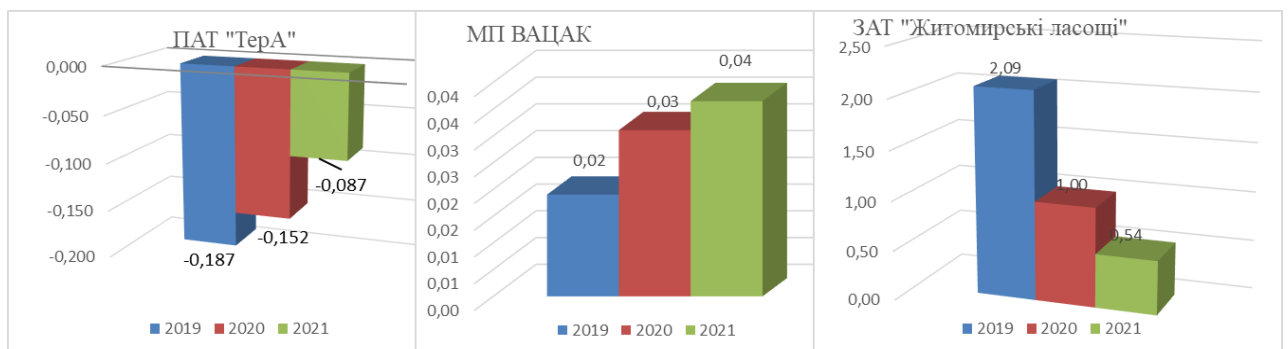

Рис. 2.11. Динаміка коефіцієнта фінансової стабільності досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

У МП ВАЦАК за досліджуваний період відбувається зростання цього показника у два рази, хоча значення розрахункового коефіцієнту не відповідає нормативному. У ЗАТ «Житомирські ласощі» досліджуваний коефіцієнт зменшується, значення якого у 2019 році становило 2,09, а в 2021 році – 0,54.

Загальну капіталізацію підприємства характеризує коефіцієнт довгострокової заборгованості (Кдз) (коефіцієнт фінансової залежності капіталізованих джерел), який показує відсоток довгострокових зобов'язань у капіталізованих джерелах. Під загальною капіталізацією підприємства вважають суму довгострокових зобов'язань і власного капіталу. Тому підвищення цього показника характеризує посилення залежності від зовнішніх кредиторів з одночасним судженням про довіру банків і населення з врахуванням фінансової надійності підприємства.

Оскільки, довгострокова заборгованість є тільки у МП ВАЦАК, то розрахунок цього коефіцієнта для досліджуваного підприємства показав значний відсоток довгострокових зобов'язань у капіталізованих джерелах – 90% (рис.2.12).

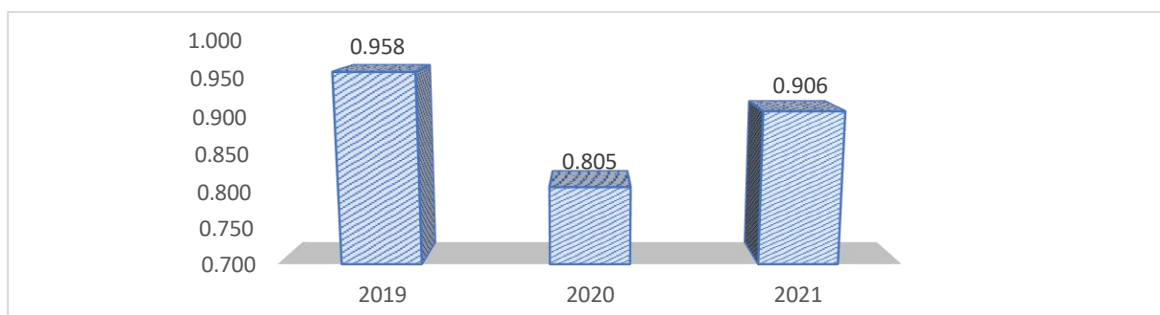

Рис.2.12 Динаміка коефіцієнта довгострокової заборгованості МП ВАЦАК за 2019-2021 рр*

* Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Коефіцієнт покриття відсотків (Кпв) (коефіцієнт покриття фінансових витрат) вважають відносним показником довгострокової платоспроможності, який визначається як відношення величини прибутку до сплати відсотків та податків (ЕВІТ) до витрат на сплату відсотків. Відповідно його зменшення свідчить про зростання витрат суб'єкта господарювання на виплати кредитних відсотків. Коефіцієнт є ознакою потенційної можливості підприємства погасити

позику, ступінь захищеності кредиторів від несплати відсоткових платежів.

Результати розрахунків для досліджуваних підприємств показали однаковий результат а збільшення цього коефіцієнта свідчить про зменшення витрат на обслуговування позикових коштів (рис.2.13).

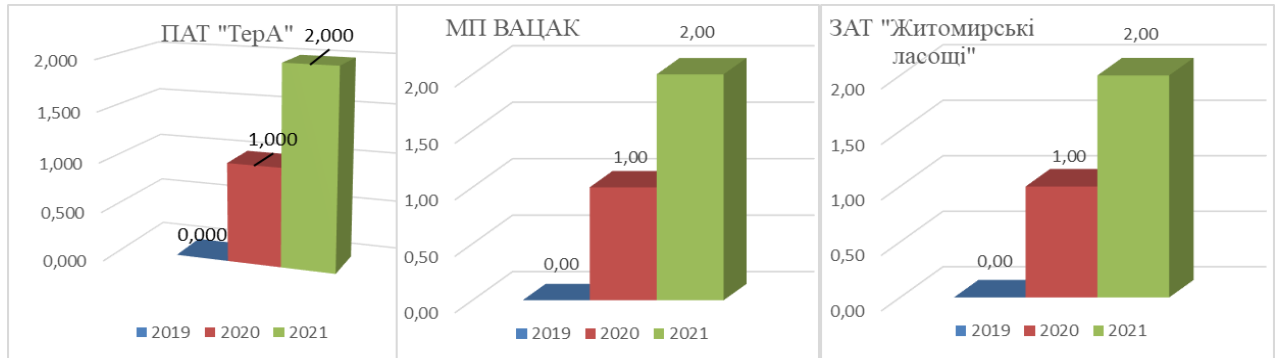

Рис. 2.13. Динаміка коефіцієнта покриття відсотків для досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

* Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Важливим є розрахунок коефіцієнта маневреності власного капіталу (Кмнвк), який «характеризує ступінь мобільності власного капіталу, тобто показує ту частину власного капіталу, яка знаходиться в обігу і використовується для фінансування поточної діяльності» [13]. Даючи характеристику питомої ваги власного капіталу, залученої в оборотні активи, показник обчислюється відношенням робочого капіталу (РК) до власного капіталу. Позитивним є досить високе значення з невеликим його зростанням у динаміці, що забезпечує гнучкість використання власних коштів підприємства.

Розрахунок зазначеного показника для досліджуваних підприємств показав позитивне значення та динаміку зростання коефіцієнта маневреності у ПАТ «ТерА». Зростання показника з переходом від негативного його значення до позитивного відбувається у ЗАТ «Житомирські ласощі». Зростанням показника також присутнє у МП ВАЦАК, хоча впродовж досліджуваного періоду так і не перетнуло позначку вище нуля (рис.2.14).

Отже, розраховані показники-коефіцієнти доводять про неоднозначність трактування фінансової стійкості й вимагає додаткового дослідження.

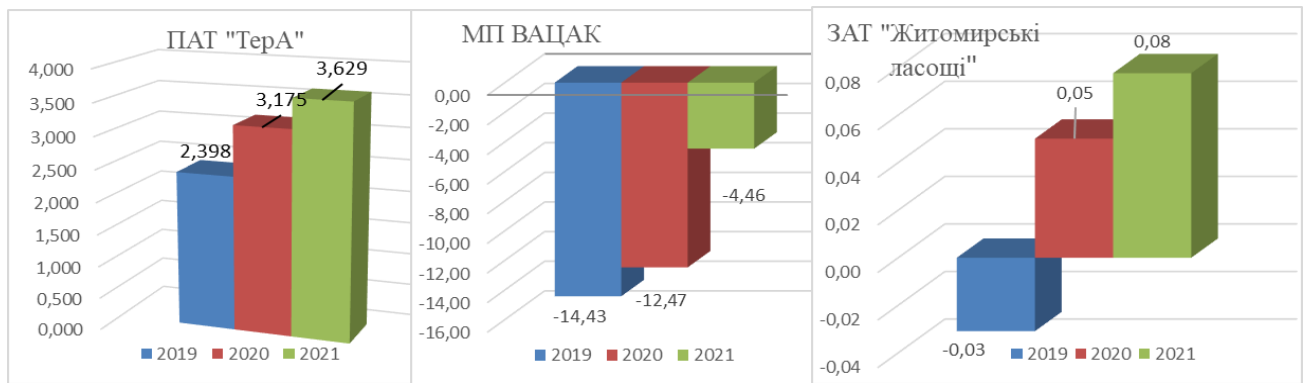

Рис. 2.14. Динаміка коефіцієнта маневреності власного капіталу для досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

* Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Наступною групою показників, що характеризують фінансовий стан є показники ліквідності та платоспроможності, які дають оцінку фінансовому стану поточної діяльності або ж короткостроковій перспективі підприємства.

Термін «ліквідний» передбачає безперешкодне перетворення майна на гроші. «Під ліквідністю підприємства слід розуміти його здатність покривати зобов'язання активами, строк перетворення яких у грошову форму відповідає строку погашення зобов'язань. Ліквідність означає безумовну платоспроможність підприємства і передбачає постійну тотожність між його активами та зобов'язаннями одночасно за загальною сумою, термінами перетворення активів у гроші та термінами погашення зобов'язань» [9].

Розглядають поняття майнової (абсолютної) і фінансової (відносної) ліквідності. Майнова ліквідність означає здатність активу за певний термін трансформуватися в кошти. Фінансова ліквідність означає можливість та здатність суб'єкта господарювання здійснювати повністю свої зобов'язання у визначені кредитним договором терміни. Такі умови окреслюються стратегічною спрямованістю підприємства щодо підтримання ліквідності, основним завдання якої є запобігання неліквідності і неплатоспроможності завдяки пошуку в необхідних обсягах резервів коштів й інших ліквідних активів.

Критерієм ліквідності вважається переважання оборотних активів над поточними пасивами (у вартісній оцінці). З позиції впливу ліквідності на фінансовий стан підприємства, таке перевищення має бути якомога більше.

Відтак, абсолютним показником ліквідності вважають робочий капітал (власні оборотні кошти), який визначають як «величина оборотних коштів, що залишається у підприємства після розрахунків за короткостроковими зобов'язаннями» [105] і визначають як різницю між поточними активами та пасивами.

Здійсненні розрахунки власного оборотного капіталу у досліджуваних підприємствах показав негативну тенденцію від'ємного значення показника у ПАТ «ТерА» та МП ВАЦАК (рис. 2.15). Причому впродовж досліджуваного періоду відбувається зменшення власного оборотного капіталу, що є негативним. У ЗАТ «Житомирські ласощі» відбулося суттєве збільшення робочого капіталу у 2020 році в порівнянні з 2019 р та деяким зменшенням у 2021 році. Тобто найкращою є ситуація в останнього підприємства, що доказує його ліквідність.

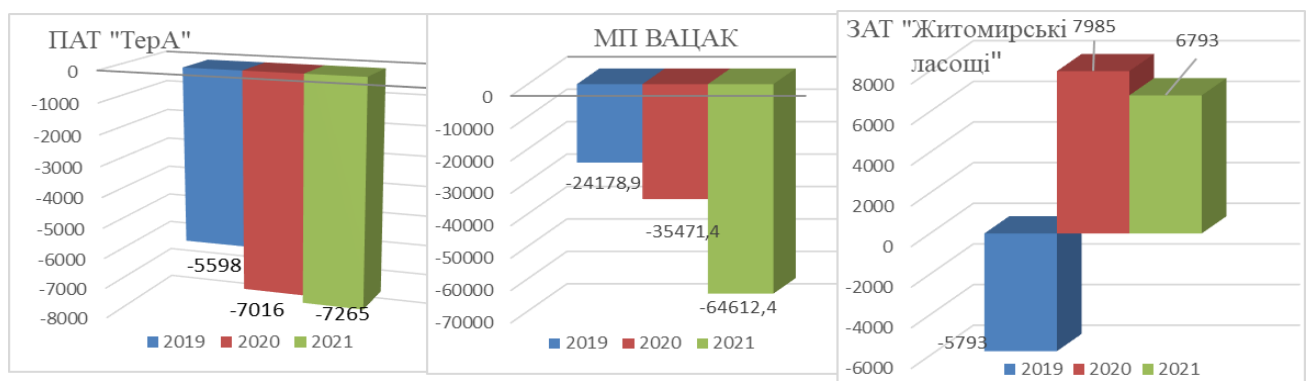

Рис. 2.15. Динаміка власного оборотного капіталу досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

* Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Також ліквідність підприємства можна оперативіно визначити за допомогою коефіцієнтів: поточної ліквідності, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності (платоспроможності).

Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує загальну оцінку ліквідності активів й визначається відношенням поточних активів (підсумок II розділу активу) до поточних зобов'язань (підсумок IV розділу пасиву). Показник виявляє скільки на одну гривню поточних зобов'язань приходить оборотних активів підприємства. Оскільки поточні зобов'язання перебиваються здебільшого

оборотними активами, а на підприємстві виконується вищезазначена умова переважання оборотних активів над поточними зобов'язаннями то воно вважається ліквідним. Величина перевищення є коефіцієнтом покриття, а рекомендованим є подвійне перевищення оборотних активів над поточними зобов'язаннями. Обліково-аналітична практика західних країн вважає за критичне нижнє значення цього показника, позаяк це залежить від галузі та виду діяльності.

Розраховані коефіцієнти покриття для досліджуваних підприємств дають можливість зробити висновок, що у підприємствах ПАТ «ТерА» та МП ВАЦАК відношення оборотних активів і поточних зобов'язань нижчі, ніж 1:1, що свідчить про достатньо високий рівень фінансового ризику, тому що у підприємства є проблеми із оплатою рахунків (рис.2.16).

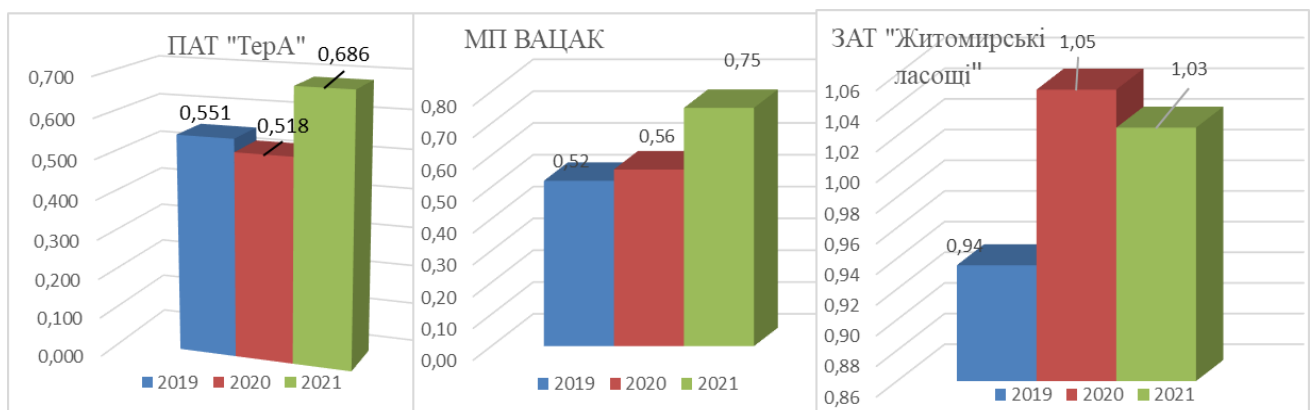

Рис. 2.16. Динаміка коефіцієнта поточної ліквідності для досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

* Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Хоча співвідношення 1:1 означає рівність поточних активів і короткострокових зобов'язань, однак є активи, що не будуть відразу реалізовані в силу різного рівня їх ліквідності, що спричиняє загрозу для фінансової стабільності підприємства.

Підприємство ЗАТ «Житомирські ласощі» має чималі обсяги вільних власних ресурсів, про що свідчить значення коефіцієнта покриття, яке перевищує співвідношення 1. Це найприйнятніший варіант для кредиторів. Однак, нагромадження запасів на підприємстві, відволікання грошей дебіторською

заборгованістю характеризує неефективний менеджмент. Зменшення значення коефіцієнта поточної ліквідності відбувається під впливом двох чинників: зменшення оборотних активів, зростання поточних зобов'язань.

Аналогічним коефіцієнту поточної ліквідності (з поточних активів вилучені запаси) є коефіцієнт швидкої ліквідності. Матеріальні запаси вилучаються з причини меншої їх ліквідності, тобто виручена готівка їх реалізації є нижчою від закупівельної ціни. Достатнім коефіцієнтом швидкої ліквідності є співвідношення 0,6-1.

Визначення показника швидкої ліквідності для досліджуваних підприємств показує, що ближче нормативного значення має ЗАТ «Житомирські ласощі», значення коефіцієнта якого зросло впродовж досліджуваного періоду з 0,51 у 2019 році до 0,99 у 2021 році (рис.2.17). Інші ж досліджувані підприємства не відповідають нормативному значенню, що є негативним і підтверджує про низький рівень ліквідності підприємств.

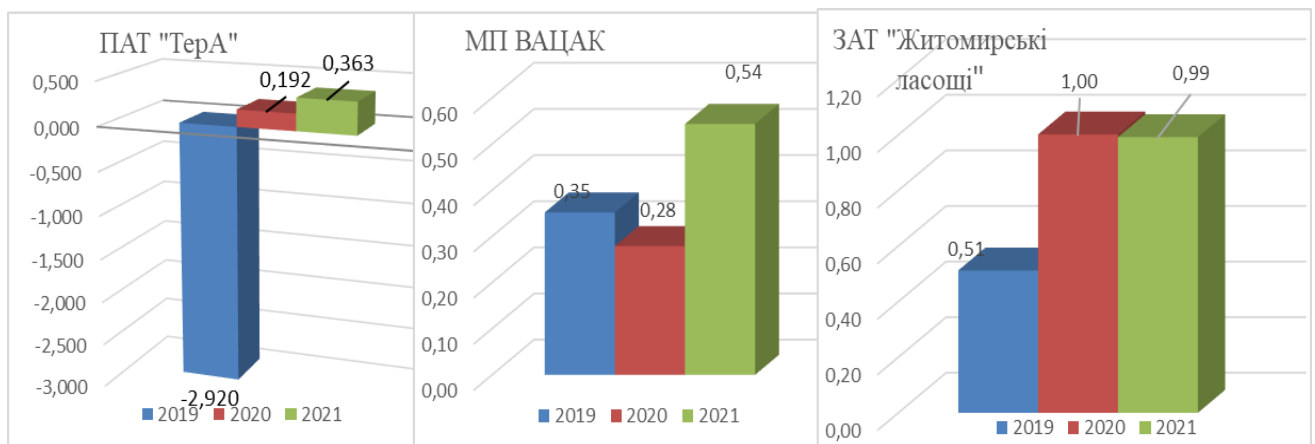

Рис. 2.17. Динаміка коефіцієнта швидкої ліквідності для досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

* Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Наступним показником, що показує частину короткострокових позикових зобов'язань, які можуть бути погашено за необхідності негайно є коефіцієнт абсолютної ліквідності, який визначається як відношення грошових коштів до поточних зобов'язань. Теоретично достатнім значенням для коефіцієнта абсолютної ліквідності є 0,2–0,6.

Розрахунок коефіцієнтів абсолютної ліквідності показав, що у

досліджуваних підприємствах він не відповідає нормативному значенню (рис. 2.18)

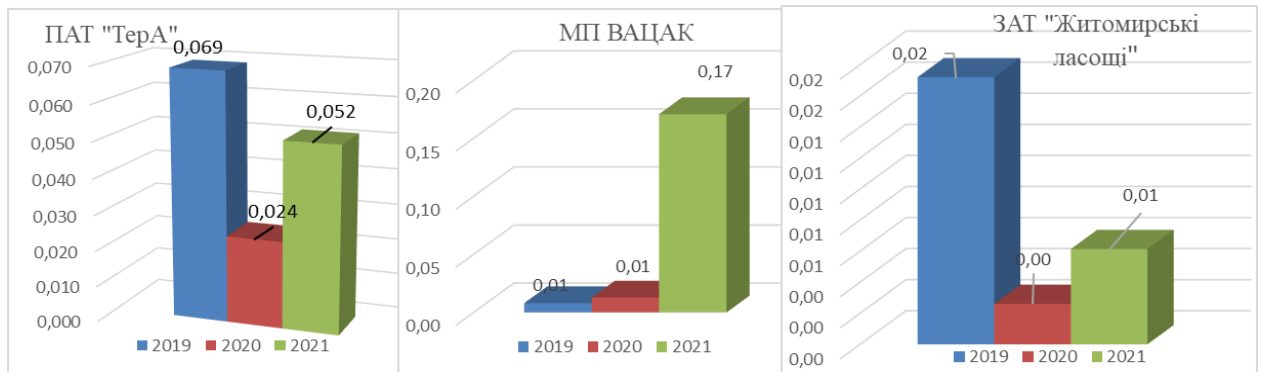

Рис. 2.18. Динаміка коефіцієнта абсолютної ліквідності для досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*

* Розраховано автором на основі [128-130] та додатків К.1-К.3

Отже, фінансова стійкість – це стан ресурсного потенціалу підприємства, який уможливорює вільне маневрування фінансовими коштами та ефективне використання ресурсів для безперебійності бізнес-процесів виробництва і реалізації продукції й послуг, а також забезпечує збереження високого потенціалу у майбутньому, що дає можливість досягнути фінансової рівноваги, фінансової стабільності та фінансової безпеки підприємства.

Дослідивши фінансову стійкість за допомогою розрахунку ряду показників та коефіцієнтів, можна стверджувати про негативні тенденції у ПАТ «ТерА» та МП ВАЦАК, при чому кожен наступний коефіцієнт підтверджує тлумачення попереднього і дає підстави для зробленого висновку про прийняття заходів щодо покращення фінансової стійкості названих підприємств та утримання позиції підприємству ЗАТ «Житомирські ласощі».

Однак, для більш ґрунтовного висновку необхідно розглянути ділову активність досліджуваних підприємств у наступному параграфі.

2.4. Аналітична діагностика ділової активності як детермінанта фінансової безпеки підприємств харчової промисловості

Участь України в глобальних й інтеграційних процесах крім нових можливостей передбачає суттєві ризики та загрози, що необхідно враховувати при формуванні стратегії подальшої фінансово-господарської діяльності. Оцінка реального фінансового стану господарської діяльності, власних можливостей є неодмінною умовою для адекватного та своєчасного реагування на ці виклики. При цьому, доцільно наголосити на необхідності дослідження впливу зовнішньо-економічних процесів на діяльність підприємства обов'язково доповнювати дослідженнями галузевих особливостей. Позаяк нині сильних конкурентних позицій харчової галузі, які сприяють економічному розвитку їх суб'єктів господарювання, явно недостатньо, одночасно – Значні конкурентні позиції та ділова активність окремих підприємств харчової промисловості стають локомотивами національної економіки. Одночасно сильних конкурентних позицій харчової галузі, які сприяють економічному розвитку їх суб'єктів господарювання, явно недостатньо.

Закономірно, ефективність діяльності господарюючих суб'єктів визначає ділову активність підприємств харчової промисловості, що обґрунтовує актуальність дослідження визначальних детермінант забезпечення фінансової безпеки підприємства в трансформаційних умовах господарювання.

Ділова активність як економічна категорія, яка характеризує процес фінансово-господарської діяльності в ринковому просторі стала предметом дослідження з розвитком таких її атрибутів як рейдерство, ризик, криза, невизначеність, передбачення й запобігання яких потребує сучасних методів управлінської діяльності і стала предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців.

Методичні фундаментальні основи визначення ділової активності досліджуються науковцями в сфері фінансового аналізу: Д. Аакер, Я. Базилінської, Е. Долан, А. Д. Шеремета, В. В. Ковальова, Г. В. Савицької, М.

Білик, О. Павловська, Н. Невмержицька.

Одночасно методика аналізу й діагностики ділової активності як детермінанти фінансової безпеки підприємств харчової промисловості є практично не розробленою. Існуючі методичні розробки є фрагментарними та висвітлюють лише окремі аспекти результативності господарського суб'єкта. Відтак, виникає необхідність посилення наукових розвідок щодо методики аналізу ділової активності як детермінанти фінансової безпеки суб'єктів господарювання загалом та підприємств харчової промисловості зокрема з врахуванням сучасних тенденцій господарювання.

Успішна діяльність підприємств в сучасних умовах розвитку економічних відносин суттєво пов'язана із підсиленням активних інструментів аналітичної діагностики ділової активності в інформаційній системі управління підприємств харчової промисловості. Як важлива детермінанта фінансової безпеки, ділова активність дозволяє продіагностувати управлінську систему різних рівнів на наявність проблем чи «вузьких місць». Це уможлиблює своєчасне запровадження попереджувальних заходів, що забезпечує зниження негативних ризиків, підвищення ліквідності, фінансової стійкості та безпеки підприємств харчової промисловості у конкурентному середовищі. Зрозуміло, що функціональне призначення суб'єктів господарювання значною мірою визначається діловою активністю, а її аналіз забезпечує ефективність діяльності підприємства. Відтак, доцільно зупинитися на розумінні фундаментальних положень.

«Аналітична діагностика – це процес установлення діагнозу безконтактними й контактними методами за допомогою маркетингової, статистичної інформації, використання результатів маркетингового дослідження, методів конкурентного аналізу стратегічних груп, аналізу конкурентних карт ринку» [25].

Формування системи аналітичної діагностики фінансової безпеки передбачає організаційно-методичну комплексну систему інтеграції інформаційно-аналітичної забезпечення, що дозволяє приймати обґрунтовані

управлінські рішення та їх контролювати.

Визначено, що пріоритетним інтегральним індикатором фінансової безпеки є фінансовий стан підприємства, складовою якого є ділова активність, а інструментом її ідентифікації є аналіз й діагностика як функції управлінського процесу в кризових умовах господарювання.

Діагностика ділової активності – це система аналітичних досліджень, спрямованих на ідентифікацію розміру й причин відхилення існуючого стану фінансово-господарської системи від запланованого чи нормативного, з метою прийняття управлінських рішень щодо реалізації заходів із виправлення ситуації. Мова йде про управління за цільовими параметрами та реагування на їх відхилення. Відтак, діагностика ділової активності поєднує дослідження як зовнішніх чинників так і внутрішніх у їх єдності та як окремих чинників.

Дослідження теоретичних аспектів ділової активності дало можливість сформулювати основні підходи до цього поняття. А саме: «комплексна характеристика, яка втілює різні аспекти діяльності підприємства, а тому визначається системою таких критеріїв, як місце підприємства на ринку конкретних товарів, географія ділових відносин, репутація підприємства як партнера, активність інноваційно-інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність» [116]; як «мотивований на макро-та мікрорівні процес управління ефективністю господарської діяльності суб'єктів економічних відносин, який спрямований на забезпечення розвитку підприємства, збільшення трудової зайнятості й ефективне використання всіх видів ресурсів з метою досягнення ринкової конкурентоспроможності й формування сучасного інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів ринкових відносин і національної економіки в цілому» [175].

Цал-Цалко Ю. С. визначає, що «ділова активність підприємства формується за рахунок внутрішньої і зовнішньої ефективності. Внутрішня ефективність забезпечується організацією господарської діяльності, зовнішня – найкращим асортиментом готової продукції, товарів, робіт і послуг. Щодо переліку об'єктів діяльності підприємства, то виділяють 2 концепції:

маркетингову – визначену потребами ринку, і технологічну – побудовану на інноваційних можливостях» [190].

«Виникнення і розвиток поняття ділової активності діалектично зумовлене та практично виправдане, - стверджують науковці М. Білик, О. Павловська О.В та інші, - оскільки в цілому відображує суть змін в економіці, коли гостро постає потреба зіставлення розмірів вкладених ресурсів з проміжними та кінцевими результатами їх використання, що безпосередньо впливає на фінансовий стан суб'єкта господарювання і тісно пов'язане з ним» [13].

Аналіз ділової активності на думку вищезазначених авторів: «передбачає визначення результативності діяльності суб'єкта господарювання шляхом застосування комплексної оцінки ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів, що формують оптимальне співвідношення темпів зростання основних показників, а також зумовлюють проміжні та кінцеві результати діяльності» [13].

Ділова активність на думку Шеремета О. О. це «зусилля, які підприємство докладає для виходу на ринок продукції, праці, капіталу, а при аналізі фінансово-господарської діяльності цей термін застосовується для характеристики поточної виробничої і комерційної діяльності» [193].

О. Базилінська доводить, що «у широкому розумінні ділова активність охоплює всі заходи і зусилля підприємства, спрямовані на підвищення його конкурентоспроможності. Такий підхід передбачає оцінку конкурентних переваг продукції, ділової репутації підприємства та його клієнтів, широти ринків збуту тощо. У контексті фінансового аналізу цей термін розглядають у вузькому сенсі, а саме – на рівні поточної операційної і комерційної діяльності, а у фінансовому аналізі ділова активність відображає рівень ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових і інших ресурсів і в той же час характеризує якість управління, а також можливості потенційного розвитку підприємства» [9].

Як один із етапів дослідження фінансової складової, в тому числі й фінансової безпеки, це «важливий етап оцінки фінансового стану підприємства, в результатах якого зацікавлені як внутрішні, так і зовнішні користувачі

інформації. Основними завданнями аналізу ділової активності є: оцінка господарської ситуації; виявлення факторів і причин досягнутого стану; підготовка та обґрунтування майбутніх рішень; викриття й мобілізація резервів підвищення ефективності господарської діяльності» [89]. «Передусім оцінюється ефективність використання ресурсів підприємства та визначаються резерви її підвищення, - доводять автори, адже наявність і ефективність використання ресурсів значною мірою визначають результативність діяльності підприємства» [89].

С. Жукевич визначає, що ділова активність підприємства є «поняттям багатокритеріальним, а моніторинг та аналітична діагностика ділової активності – це комплексна оцінка ефективності використання суб'єктом господарювання всіх ресурсів та система аналітичних заходів, спрямованих на визначення величини й причин відхилення критеріїв ділової активності від бажаних чи нормативних, з метою здійснення управлінських впливів щодо досягнення позитивних результатів діяльності підприємства, створення сприятливого інвестиційного клімату, підтримання стабільного фінансового стану та забезпечення постійного розширення й росту обсягів виробництва та реалізації продукції і послуг» [65].

Отже, ділова активність визначається ефективністю використання ресурсного потенціалу суб'єкта господарювання, що уможливорює високу конкурентоспроможність на ринку, тобто виготовлення та реалізація продукції, яка користується попитом, охоплення значної частки ринку, наявність хорошого іміджу серед постачальників, покупців та інших стейкхолдерів.

Аналітична діагностика ділової активності – це дослідження ефективності використання ресурсного потенціалу (існуючого та потенційного) в комплексі та взаємозв'язку із чинниками зовнішнього середовища, система аналітичних методів та інструментів визначення відхилення запланованого стану від існуючого, з обґрунтуванням причин та наслідків таких змін з метою прийняття вчасних управлінських рішень щодо передбачення чи попередження недопущення кризових явищ та прийняття заходів щодо забезпечення фінансової

безпеки підприємства.

Однозначним у всіх науковців є поділ ділової активності на рівні з такою ідентифікацією та відповідною їй характеристику виробничо-господарської ситуації (рис. 2.19).

Ідентифікація рівнів ділової активності		
Високий (достатній)	Середній (задовільний)	Низький незадовільний)
⇕	⇕	⇕
Нормальна	Проблемна	Кризова
Відповідна фінансово-господарська ситуація		
Характеризується стійкою тенденцією підвищення темпів зростання показників ефективності та існують сприятливі умови для функціонування підприємства	Характеризується впливом чинників та умов до погіршення стану суб'єкта господарювання, що спричиняє нестійку динаміку показників-характеристик ділової активності	Характеризується стійкою негативною тенденцією показників-критеріїв ділової активності, на які впливають чинники та збіг обставин може спричинити високу ймовірність виникнення банкрутства підприємства

Рис. 2.19. Ідентифікація рівнів ділової активності та відповідних характеристик фінансово-господарської ситуації*

*Розроблено автором самостійно

Кризова ситуація, яка характеризує низький рівень ділової активності спричиняється не тільки впливом несприятливих чинників зовнішнього середовища, але й зумовлена відсутністю професійного, ефективного оперативного реагування на негативні загрози й ризики, стратегічного їх передбачення, запровадження вчасних заходів та дій попередження впливу кризових ситуацій на фінансово-господарську діяльність підприємства. Мова йде про управління діловою активністю, ефективність якого визначається імплементацією сучасних методів та моделей аналітичної діагностики для досягнення стабільності та забезпечення фінансової безпеки.

Аналіз ділової активності підприємства здійснюється з допомогою якісних та кількісних методів. Якісні методи доцільно застосовувати для важко або неформалізованих процесів та явищ, які є у зовнішньому середовищі та які важко

алгоритмізувати.

Отже, аналіз ділової активності як незамінної складової визначення фінансової безпеки, доцільно здійснювати на таких рівнях – аналіз зовнішнього середовища непрямого впливу, аналіз зовнішнього середовища безпосереднього впливу (галузеве оточення) та аналіз внутрішнього середовища підприємства.

Ділову активність харчової промисловості на макрорівні визначає її місце і показники діяльності серед інших галузей промисловості та у вітчизняній економіці загалом. Ці питання розглянуті в попередніх розділах..

Аналіз зовнішнього середовища, що безпосередньо впливає на підприємства називають галузевим аналізом. Метою аналізу є визначення можливостей і загроз для фінансової безпеки підприємства. Цей етап в аналізі фінансової безпеки є необхідним й охоплює різноманітність підходів методичного характеру, які адаптовані до трансформаційних умов з урахуванням особливостей об'єкта дослідження.

Першочерговим в галузевому дослідженні має аналіз рівня конкуренції на ринку подібних товарів, сила та ступінь впливу конкурентів у ринковому просторі загалом та територіальної визначеності. Ці питання досліджувалися професор Гарвардської школи бізнесу М. Портером, який характеризує природу і ступінь впливу на підприємство таких конкурентних сил: «суперництво між фірмами всередині галузі; наявність товарів–замінників; потенційні конкуренти; постачальники; споживачі» [139].

Треба відмітити, що «конкуренція на внутрішньому ринку солодоців досить велика. У галузі налічується близько 750 компаній. Великим виробникам доводиться боротися за увагу покупця з невеликими місцевими операторами та торговими мережами з власними пекарнями» [130]. Результати аналітичних досліджень демонструють тенденцію до надмірного споживання українцями солодоців. Країна входить у десятку глобальних споживачів солодоців та споживає близько 15 кг кондитерських виробів на людину щорічно. Тоді як у США цей показник складає лише 10 кг» [130].

Слід наголосити, що ділова активність тісно пов'язана й зумовлюється

конкуреноспроможністю підприємства, що передбачає оцінку конкурентних переваг продукції, ділової репутації підприємства та його стейхолдерів, частку ринкового збуту та інше.

Конкурентними перевагами досліджуваних підприємств та їх виробів є «використання традиційно-класичних рецептур, широкий асортимент кондитерських виробів, якісні та натуральні інгредієнти, без використання консервантів та сировини, що містить ГМО, контроль сировини за показниками безпеки; відповідність вимогам сертифікації управління безпечністю харчових продуктів ДСТУ ISO 22000:2007» [130].

Оскільки, ринок вітчизняної харчової промисловості та кондитерських виробів зокрема функціонує в умовах нестабільності та високого конкурентного рівня, то аналіз споживачів, як складової забезпечення високого рівня ділової активності і фінансової безпеки повинен здійснюватися регулярно. Для цього спроможність підприємств харчової промисловості задовольнити потреби, вимоги і смаки покупців з можливістю розширити коло потенційних споживачів доцільно здійснювати за допомогою рейтингової оцінки (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Оцінка адаптивності підприємства до цільового ринку споживачів*

№ з/п	Характеристика	критерії	Бальна оцінка		
			1	2	3
1.	Можливість суб'єкта господарювання задовольнити та передбачати споживацькі смаки, потреби, вимоги,	А. Асортиментна відповідність вимогам покупців	-	+/-	+
		Б. Прийнятність ціни товарів	-	+/-	+
		В. Відповідність якості реалізованих товарів вимогам споживачів	-	+/-	+
2.	Наявність потенціалу для розширення кола потенційних споживачів	А. Існує невдоволений попит	-	+/-	+
		Б. Існують незайняті або ж привабливі сегменти	-	+/-	+

*Сформовано автором

У досліджуваних підприємствах добре розвинута маркетингова діяльність, що підтверджується регулярним вивченням смаків та вподобань покупців, відбувається вдосконалення існуючого та розроблення нового асортименту продукції, освоюються нові територіальні ринки збуту продукції. В результаті

вивчення споживацьких смаків неодноразово приймалося рішення про впровадження нового типу упаковки для продукції, що виробляється, модернізується асортимент з його апробацією, враховуючи реалізаційні тенденції та інтереси споживачів.

На основі аналізу показників руху товарів та обсягів реалізації асортиментної групи підприємства необхідно: визначити чинники, які визначають обсяг реалізованої продукції та попиту на неї в розрізі асортиментних груп; дослідити та порівняти поточні умови реалізації товарів, що уможлиблює оцінити існуючий та потенційний попит на продукцію підприємства.

Аналогічно можна дослідити такі складові ділового середовища, які впливають на його активність як постачальники, конкуренти. Доцільно врахувати, що постачальники, як співучасники ділових відносин, є гарантами стабільної діяльності підприємств харчової промисловості, тому потрібно сформулювати їх перелік згідно груп та видів товарів, визначити їх надійність, конкурентну силу та цінову політику.

Щодо конкурентів, то їх аналіз дає можливість: оцінити стан ринку, кількість активних конкурентів, питому вагу агентів конкурентної боротьби, визначити потенціал діючих конкурентів та передбачити силу потенційних. Доцільно вивчити силу та потенціал кожного конкурента, застосовуючи якісні методи аналітичного дослідження – бальна оцінка визначення пріоритетності конкурентних агентів, складання профілю діяльності активних конкурентів.

Для цього враховуються такі показники діяльності активно існуючих та потенційних конкурентів: обсяг вироблення та динаміка реалізації продукції; асортиментний ряд та якість реалізованих товарів; цінова політика; витрати на виробництво та збут; рекламні засоби й методи; методи продажу та якість обслуговування покупців, супутні послуги, що надаються; управлінська діяльність; показники фінансово-господарської діяльності.

Узагальнення результатів аналізу чинників безпосереднього оточення дає можливість виявити прогалини, ризики та можливості, що є у галузевому

оточенні (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Оцінка чинників безпосереднього оточення підприємства харчової промисловості ПАТ «ТерА»*

Група чинників	Чинники	Характер впливу на підприємство (+;-)	Оцінка чинника, у балах**
Споживачі	А. Стан та динаміка ринку кондитерських товарів	+	2
	Б. Стан та динаміка попиту на продукцію, що виготовляється	+	3
	В. Швидкість зміни споживацьких смаків, вимог, потреб	-	1
	Г. Платоспроможність покупців	+	3
Постачальники	Д. Репутація на ринку в контексті прихильності покупців до продукції, що виготовляється	+	3
	А. Стан фінансово-господарської діяльності та конкурентна позиція постачальника	+	2
	Б. Надійність постачальників	+	1
Конкуренти	В. Цінова політика постачальника	+	1
	А. Конкурентна активність в харчовій промисловості	-	2
	Б. Сила конкурентної боротьби	-	3
	В. Кількість активно-діючих конкурентів	-	2

*Сформовано актором

** Характер впливу чинника оцінюють експертним шляхом

Отже, слід відзначити, що в умовах нестабільності суспільно-політичного й економічного життя, нині як ніколи актуальними та необхідними є оцінка чинників зовнішнього середовища, як складової аналізу фінансової безпеки. Адже вони мають вплив на господарсько-фінансову діяльність підприємств, а можливість передбачення виникнення нових чи тенденції дії й впливу вже виявлених чинників є можливим завдяки моніторингу.

Наступним рівнем і складовою ділової активності є внутрішнє середовище підприємства, аналіз якого має за мету кількісно виміряти та продіагностувати чинники, що визначають і одночасно формують результативні показники прибутковості та перспективи їх зростання, дослідити ефективність використання виробничо-фінансових ресурсів. Цей етап аналізу передбачає застосування методів кількісної діагностики ділової активності із залученням показників прибутковості й ефективності використання ресурсів та їх оборотності.

Систематизувавши алгоритми та визначення складових аналітичної діагностики ділової активності [9; 13; 37; 105] та адаптувавши до нашого об'єкту дослідження, пропонуємо здійснювати її за такими етапами.

1) Аналіз співзалежності темпів зростання абсолютних значень показників: активів (ТА), чистого доходу (ТЧД), чистого прибутку (ТЧП). Таке співвідношення в спеціальній літературі називається «золотим правилом» економіки і рекомендованим є така залежність [9; 105]:

$$100\% = < TA < TЧД < TЧП, \quad 2.8$$

де, $100\% < TA$ характеризує масштабування фінансово-економічного потенціалу підприємства збільшенням економічного потенціалу;

$TA < TЧД$ характеризує зростання доходу більш швидкими темпами, ніж його економічний потенціал, що означає інтенсивне використання ресурсного потенціалу підприємства.

$TЧД < TЧП$ характеризує зростання прибутку швидшими темпами, ніж обсяг реалізації та сукупний капітал, що можливо збільшенням рентабельності продаж.

Розрахунок й аналіз даних досліджуваних підприємств за 2019-2021рр дає можливість зробити наступний висновок:

$$\text{ПАТ «ТерА» } 100\% = < 2,09 < 1,94 < 2,12 \quad 2.9$$

ПАТ «ТерА» - впродовж 2019-2021рр спостерігається випереджаюче зростання активів підприємства, що свідчить про нарощення потенціалу підприємства, однак більшу увагу слід звернути на зростання й підвищення обсягів реалізації, хоча чистий прибуток має позитивну динаміку й зростає швидше за дохід.

$$\text{МП ВАЦАК } 100\% = < 1,49 < 6,2 > 3,84 \quad 2.10$$

На цьому підприємстві спостерігається позитивне зростання активів та доходу підприємства і хоча чистий прибуток має хорошу динаміку, однак слід звернути увагу на підвищення рентабельності продажів.

$$\text{ЗАТ «Житомирські ласощі» } 100\% = < 1,64 > 0,86 > 0,06 \quad 2.11$$

Незважаючи на зростання економічного потенціалу на ЗАТ «Житомирські ласощі», керівництву підприємства треба звернути увагу на інтенсивність використання ресурсів на підприємстві та підвищення рентабельності продаж, про що свідчить відставання зростання доходу й прибутку підприємства у порівнянні з активами.

2) Наступною складовою аналітичної діагностики ділової активності є аналіз відносних показників та їх динаміки, які оцінюють результативність використання ресурсної бази підприємства. На цьому етапі необхідно розрахувати й оцінити показники: оборотності, ресурсовіддачі, тривалості циклів, методика і розрахунок фактичних даних досліджуваних підприємств, методика розрахунку яких висвітлена у додатку Л. Доцільно розглянути результати розрахунків показників та тенденції їх зміни за 2019-2021 рр., що зроблені у додатках М.1 та М.2.

Оборот активів (сукупного капіталу) досліджуваних підприємств характеризує коефіцієнт оборотності активів, який визначає кількість здійснюваних повних циклів виробництва й обігу за період, що аналізується і беруть участь у створенні прибутку або ж вклад одиниці активів у кількість грошових одиниць реалізованої продукції.

Динаміка показників оборотності активів зображена на рисунку 2.20 дає можливість зробити висновок, що найефективніше майно використовувалося у МП ВАЦАК, про що свідчить зростання досліджуваного коефіцієнта на 1,69 за 2019-2021 роки.

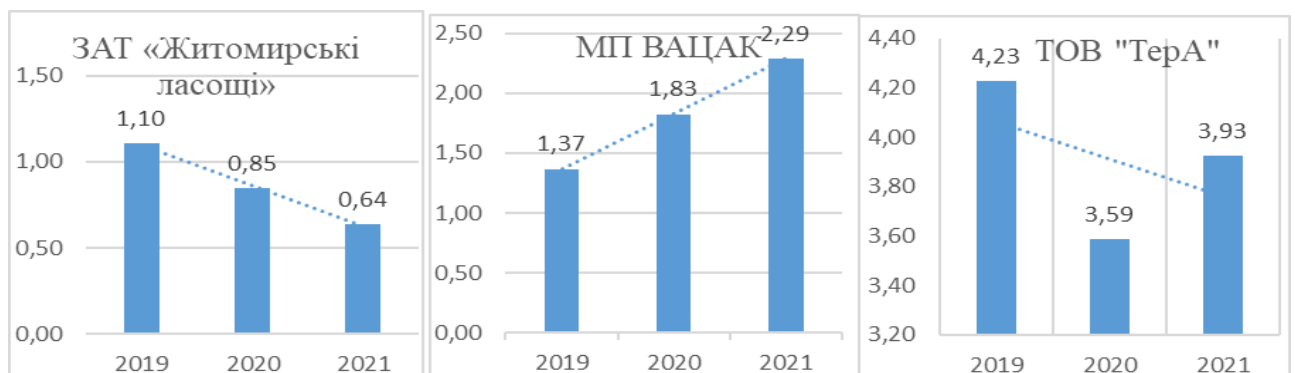

Рис.2.20 Динаміка оборотності усіх активів (КОА) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр*

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.1

Негативним є зменшення коефіцієнта у ЗАТ «Житомирські ласощі», що демонструє збільшення тривалості обороту капіталу за досліджуваний період на 0,57. Нерегулярність оборотності спостерігається у ТОВ «ТерА», позаяк у 2020 році вона зменшилася на 0,95, а у 2021 році зросла на 1,09.

Оборотність постійних активів (фондовіддача) (КОПА) характеризує ефективність використання основних засобів суб'єктів господарювання. Як видно з рисунка 2.21 у всіх досліджуваних підприємствах оборотність зростає, що є позитивним і вказує на ефективне використання основних засобів.

Рис.2.21. Динаміка оборотності постійних активів (КОПА) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*
*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.1

Наступним коефіцієнтом є оборотність оборотних засобів (рис.2.22). Він характеризує ефективність використання оборотних активів, важливість яких зумовлюється безпосередньо участю у створенні нової вартості та отриманні прибутку.

Рис.2.22 Динаміка оборотності оборотних активів (КОоА) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*
*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.1

Негативним є зменшення цього коефіцієнту у ЗАТ «Житомирські ласощі» на 2,69 п, темп зменшення становить – 74%, та у ТОВ «ТерА» зменшення відбулося на 1,01 п (26%) впродовж досліджуваного періоду. Позитивним є незначне збільшення коефіцієнту на 0,20 п (4%) у МП ВАЦАК (рис.2.22).

Коефіцієнт оборотності робочого капіталу (КОРК) показує ефективність робочого капіталу. Підприємства МП ВАЦАК та ТОВ «ТерА» мають негативні значення, що означає перевищення короткострокових зобов'язань над оборотними активами. У ЗАТ «Житомирські ласощі», незважаючи на зменшення оборотних активів, значно зросла ефективність використання робочого капіталу, а темп зростання у 2021 році у порівнянні з 2020 роком становив 1,15 (рис. 2.23).

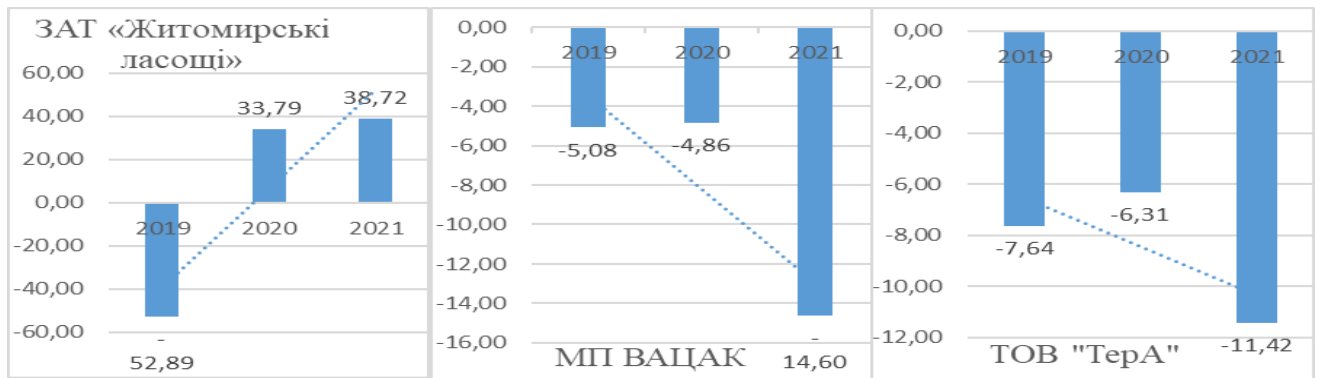

Рис.2.23 Динаміка оборотності робочого капіталу (КОРК) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.1

Коефіцієнт оборотності запасів (КОЗ) відображає число оборотів товарно-матеріальних запасів та у досліджуваних підприємств за 2019-2021 роки має позитивну динаміку (рис. 2.24).

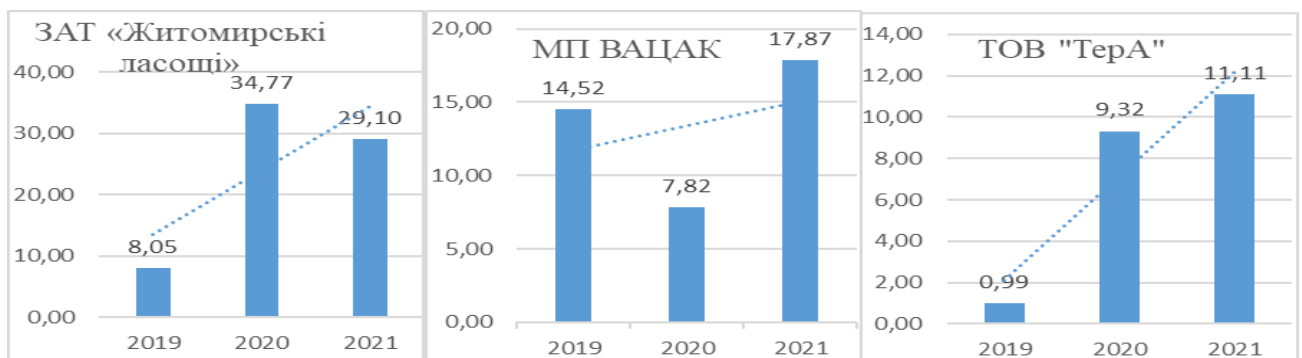

Рис.2.24 Динаміка оборотності запасів (КОЗ) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.1

Розрахунок коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості, який є характеристикою кількості здійснених оборотів грошових коштів, що вкладені в розрахунки за досліджуваний період показав, що позитивну динаміку зберігає МП ВАЦАК – темп зростання становить коефіцієнту становить 1,44. Негативним є зменшення кількості оборотів у ТОВ «ТерА» на 50% та ЗАТ «Житомирські ласощі» на 86% (рис.2.25).

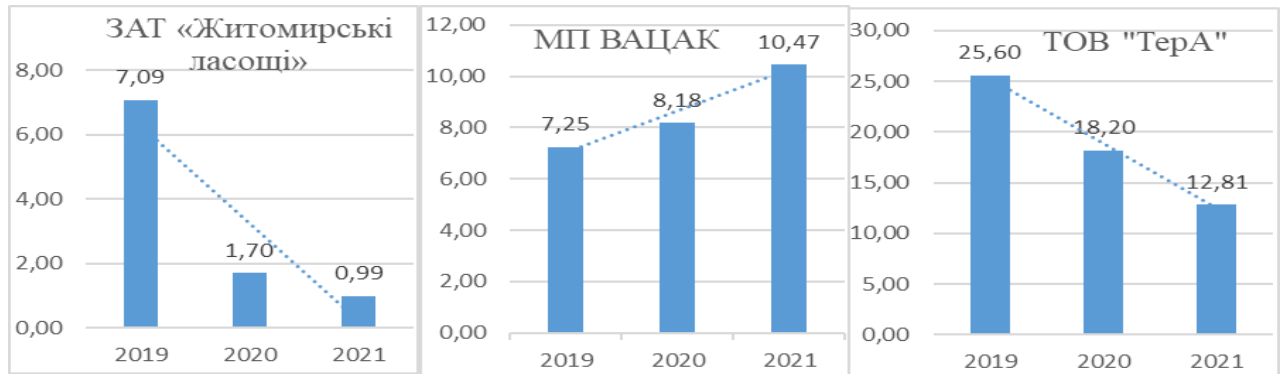

Рис.2.25. Динаміка оборотності дебіторської заборгованості (КОД) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.1

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості висвітлює рівень заборгованості (комерційного кредиту) підприємства. Збільшення ефективності кредиторської заборгованості з 2019-2021 рр відбулося у МП ВАЦАК – темп зростання показника становить – 1,50 та у ТОВ «ТерА» – темп зростання показника у 2021 році становив 1,18. Негативною тенденцією є зниження обертів кредиторської заборгованості у ЗАТ «Житомирські ласощі» на 2,43 п. (рис. 2.26).

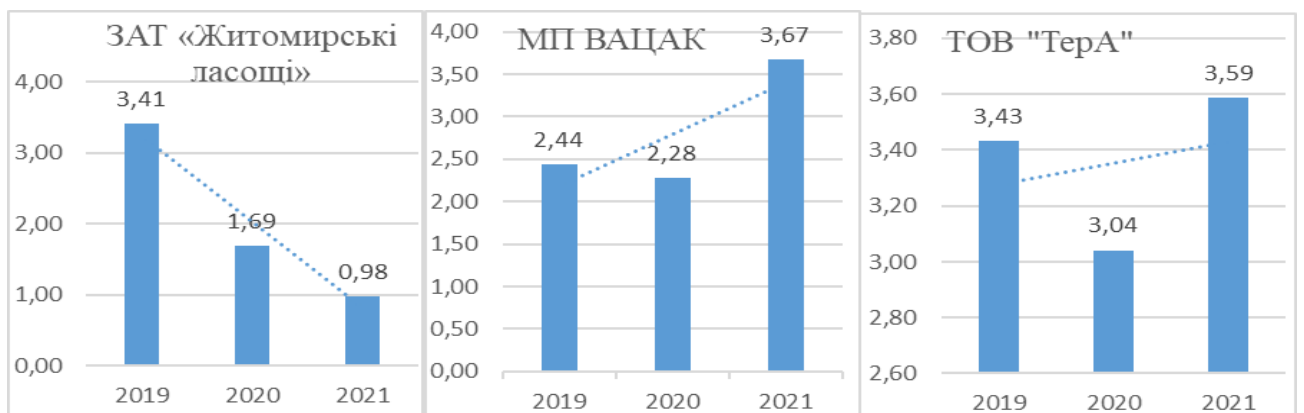

Рис.2.26. Динаміка оборотності кредиторської заборгованості (КОД) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.1

3) Логічним продовженням здійснення аналітичної діагностики ділової активності є обчислення показників рентабельності та їх динаміки. Вони є індикаторами відносної дохідності підприємства, алгоритм розрахунку яких та їх визначення для досліджуваних підприємств поданий у додатку М.2 Доцільно зупинимося їх на візуальному розгляді та інтерпретації.

Рівень прибутку, який формується всіма балансовими активами, що перебувають у використанні суб'єкта господарювання характеризує коефіцієнт рентабельності активів (сукупного капіталу). Зображена на рисунку 2.27 динаміка економічної ефективності свідчить про низький рівень показника, який є значно нижче нормативного чи середньогалузевого. Негативна тенденція зниження ефективності спостерігається у ЗАТ «Житомирські ласощі», яка з 4% у 2019 р знизилася до нуля у 2021 році.

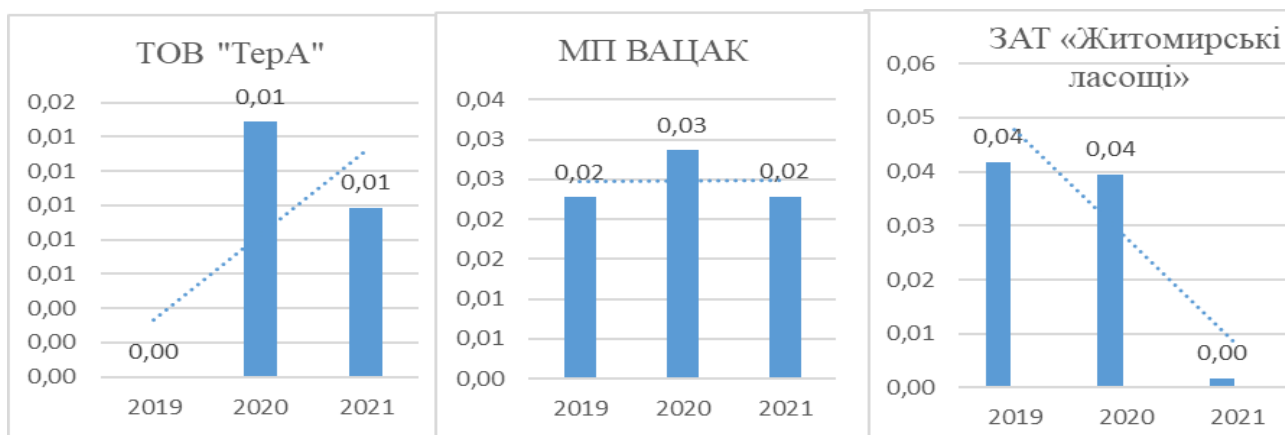

Рис. 2.27 Динаміка рентабельності активів (Ра) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.2

Так, у ТОВ «ТерА» коефіцієнт незначно зріс впродовж 2019-2021 р.р. і становить 0,01 або 1%. У МП ВАЦАК коефіцієнт балансує між 0,02 у 2019 й 2021 роках і 0,03 у 2020 році.

Для наявних і потенційних власників, акціонерів й інвесторів найбільший інтерес має коефіцієнт рентабельності власного капіталу, який дає характеристику прибутковості власного капіталу, вкладеного в підприємство, а його рівень показує верхню межу дивідендних виплат. З огляду на від'ємні значення показника (0%) та негативну тенденцію динаміки цього коефіцієнта у

2019-2021 рр досліджувані підприємства не є привабними для інвесторів (рис. 2.28).

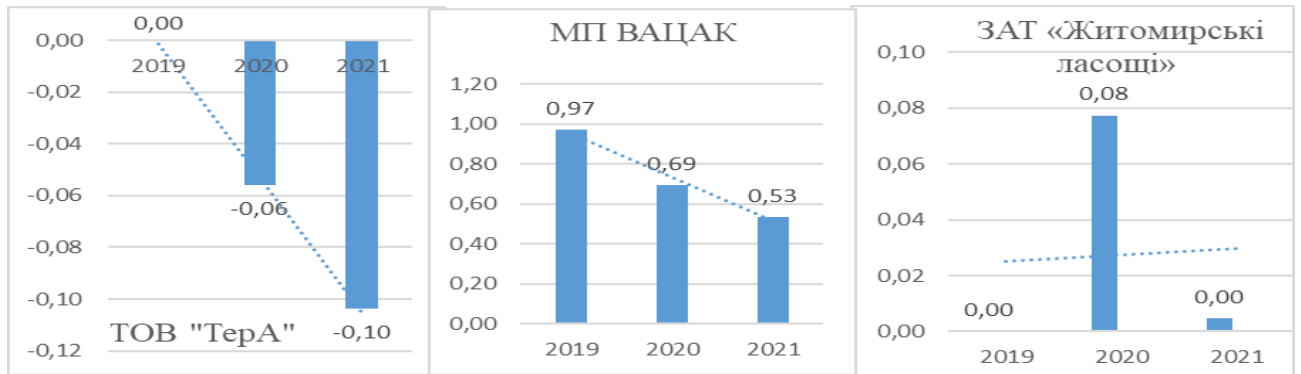

Рис. 2.28. Динаміка рентабельності власного капіталу (Рвк) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.2

Розрахована рентабельність оборотного капіталу (Рок), як характеристика його ефективності (рис. 2.29) свідчить про неефективне використання оборотних активів у ЗАТ «Житомирські ласощі» у 2019 та 2021рр, та 8% рентабельності у 2020 році.

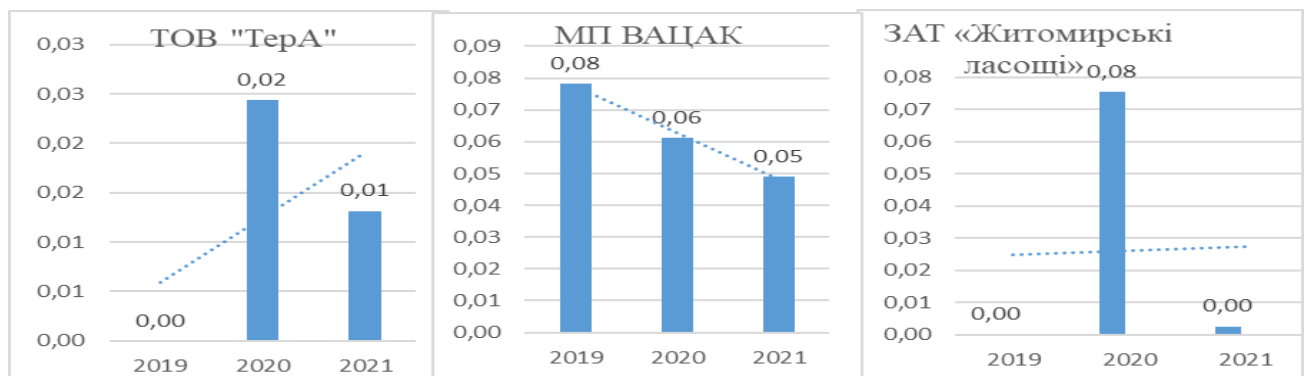

Рис. 2.29. Динаміка рентабельності оборотного капіталу (Рок) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.2

У МП ВАЦАК прослідковується зниження ефективності з 8% у 2019 р до 5% 2021, що є найкращою ситуацією у порівнянні з іншими досліджуваними підприємствами. ТОВ «ТерА», маючи деякий прогрес у 2020 р – 2% рентабельності у порівнянні з нерентабельним 2019 р та зниженням її у 2021 р на 1%, що є негативним для фінансової безпеки.

Коефіцієнт рентабельності діяльності визначається як відношення чистого прибутку підприємства до чистої виручки від реалізації продукції (робіт,

послуг). Зрозуміло, що про зростання ефективності господарської діяльності підприємства свідчить збільшення цього показника, а зменшення навпаки. За здійсненими розрахунками (рис.2.30) діяльність ТОВ «ТерА» за досліджуваний період є неефективною. МП ВАЦАК характеризується стабільною 1% ефективністю, а у ЗАТ «Житомирські ласощі» найвищою була ефективність у 2020 р – 5%, яка знизилася у 2021 р до нульового рівня 2019 р.

Рис. 2.30 Динаміка рентабельності реалізації (Pr) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.2

4) Наступним етапом аналітичної діагностики ділової активності підприємства в контексті її фінансової безпеки є визначення й аналітична оцінка коефіцієнтів стійкого зростання підприємства. Мова йде про визначення допустимих і економічно обґрунтованих темпів зростання підприємства. Адже збалансування росту прибутків, чистого доходу та активів підприємства, повинно здійснюватися на засадах високопрофесійного фінансового управління з огляду на забезпечення фінансової безпеки. Однак, досвідчені науковці та практики фінансової науки стверджують, що швидке зростання може виснажити ресурси та призвести до банкрутства, одночасно й надто повільне зростання також. Мова йде про «золоту середину», а саме — рівень стійкого зростання. Для економічно розвинутих країн зростання на 4% вважається достатнім [9].

Доцільно зазначити, що «стійким (збалансованим) зростанням підприємства вважається таке, за якого підприємство не завдає шкоди своїм фінансовим ресурсам і не змінює фінансового ризику» [105]. Характерною

особливістю стійкого зростання є врівноважений рух коштів, тобто немає нестачі та надлишку. Підвищення обсягів реалізації потребує нарощенням майна, що можливо збільшенням власного або ж залученням позикового капіталу.

В спеціалізованій літературі для аналітичної діагностики стійкого зростання пропонується розраховувати коефіцієнти зростання.

Важливим для фінансової безпеки є можливість суб'єктів господарювання нарощувати оборотні та необоротні активи за рахунок внутрішніх джерел фінансування, що показує коефіцієнт внутрішнього зростання ($K_{ВНЗр}$).

Оскільки оптимальне «співзалежність реінвестованого прибутку, активів та темпів зростання реалізації (чистого доходу) є умовою збалансованого зростання за рахунок внутрішніх джерел фінансування» [9; 105], то:

$$K_{ВНЗр} = \frac{ЧП - Д}{A_{П}} \times \Delta ЧД = 1 \quad 2.12$$

де « $\Delta ЧД$ — темп зростання чистого доходу;

$Д$ — дивіденди, виплачені акціонерам;

$A_{П}$ — активи на початок звітної періоду.

Звідси, коефіцієнт внутрішнього зростання» []:

$$K_{ВНЗр} = \frac{ЧП - Д}{A_{П}} = \frac{ЧП^{РП}}{A_{П}} = \frac{р.2350 - р.4200}{р.1900} \quad 2.13$$

де $ЧП^{РП}$ — реінвестований прибуток

Коефіцієнт внутрішнього зростання означає можливість внутрішніми джерелами (без зовнішнього фінансування) підприємства досягнути максимального темпу приросту обсягу реалізації.

Нормативними значеннями цього коефіцієнту є:

$K_{ВНЗр} = 1$ – грошовий потік нейтральний, що означає достатність внутрішніх джерел для потреб підприємства;

$K_{ВНЗр} > 1$ – наявний позитивний надлишок готівки;

$K_{ВНЗр} < 1$ – негативний надлишок готівки.

Розрахувавши $K_{ВНЗр}$ для досліджуваних підприємств (додаток М.2.), можна зробити висновок про незначну кількість джерел для внутрішнього зростання (рис.2.31).

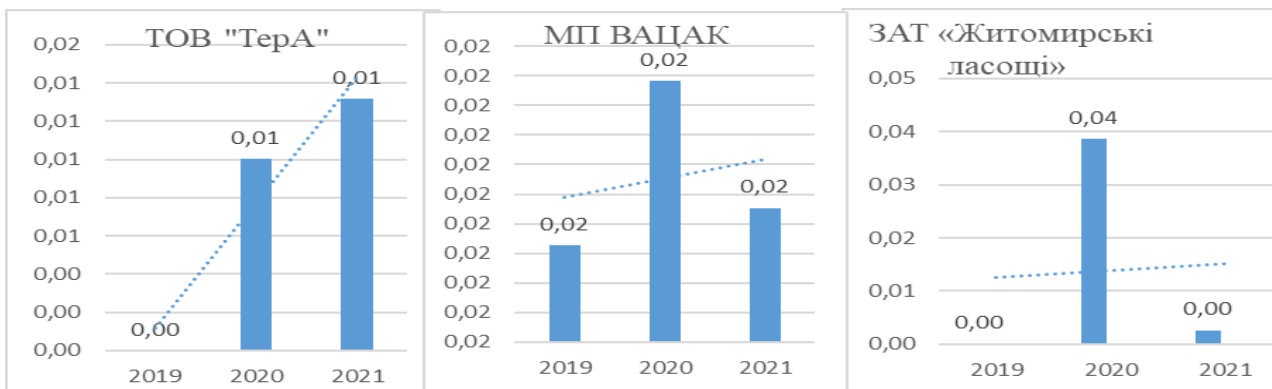

Рис. 2.21. Динаміка коефіцієнту внутрішнього зростання (КВнЗр) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*

*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.2

Зокрема, коефіцієнти внутрішнього зростання свідчать про те, що ТОВ «ТерА» може розширювати свою діяльність без зовнішнього фінансування з максимальним темпом приросту обсягу реалізації 1 %, МП ВАЦАК – 2%, а в ЗАТ «Житомирські солодощі» немає резерву.

У спеціалізованій літературі «стійке зростання характеризується як максимально можливе зростання без наявності фінансового ризику, тобто ідеальним варіантом є пропорційне збільшення зобов'язань та зростання власного капіталу» [105; 190].

Відповідно, темпи зростання реалізації, а відтак, і темпи стійкого зростання визначаються темпами зростання власного капіталу. Тому «якщо підприємство відмовляється від додаткової емісії акцій, то єдиним джерелом зміни власного капіталу є реінвестований прибуток. Звідси, «коефіцієнт стійкого зростання (КСтЗр) дорівнює відношенню реінвестованого прибутку до власного капіталу на початок звітного періоду і характеризує максимальний темп приросту обсягу реалізації, який може мати підприємство без зміни коефіцієнта фінансового ризику» [105] :

$$КСтЗр = \frac{ЧП - Д}{ВК_{П}} = \frac{ЧП^{РП}}{ВК_{П}} \quad 2.14$$

де $ВК_{П}$ — власний капітал на початок звітного періоду.

Розрахунок коефіцієнтів стійкого зростання для досліджуваних підприємств харчової промисловості (Додаток М.2) та їх порівняння із темпами фактичного

зростання (рис.2.32, та рис.2.33.) показує, що темпи фактичного зростання у кожного з підприємств більші за темпи стійкого зростання.

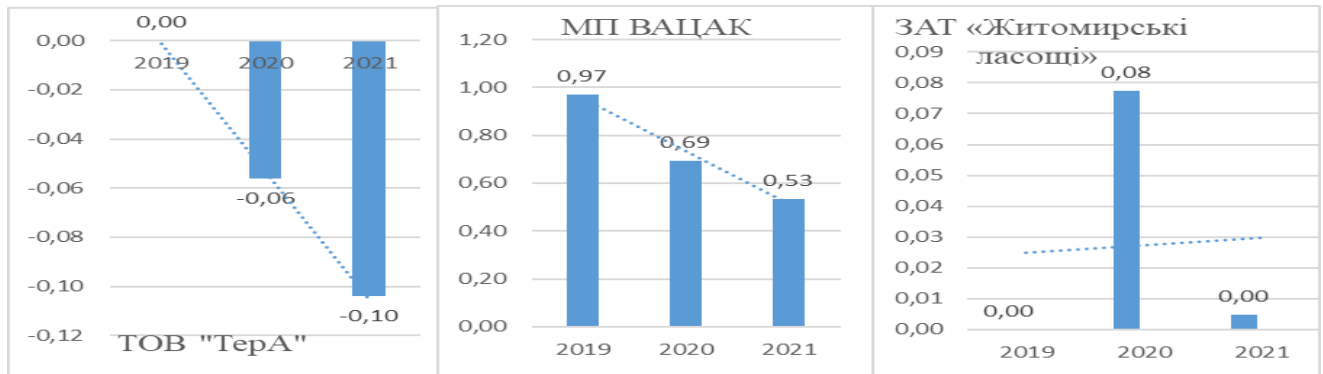

Рис. 2.32. Динаміка коефіцієнта стійкого зростання (КСтЗр) досліджуваних підприємств харчової промисловості, 2019-2021 рр.*
*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.2

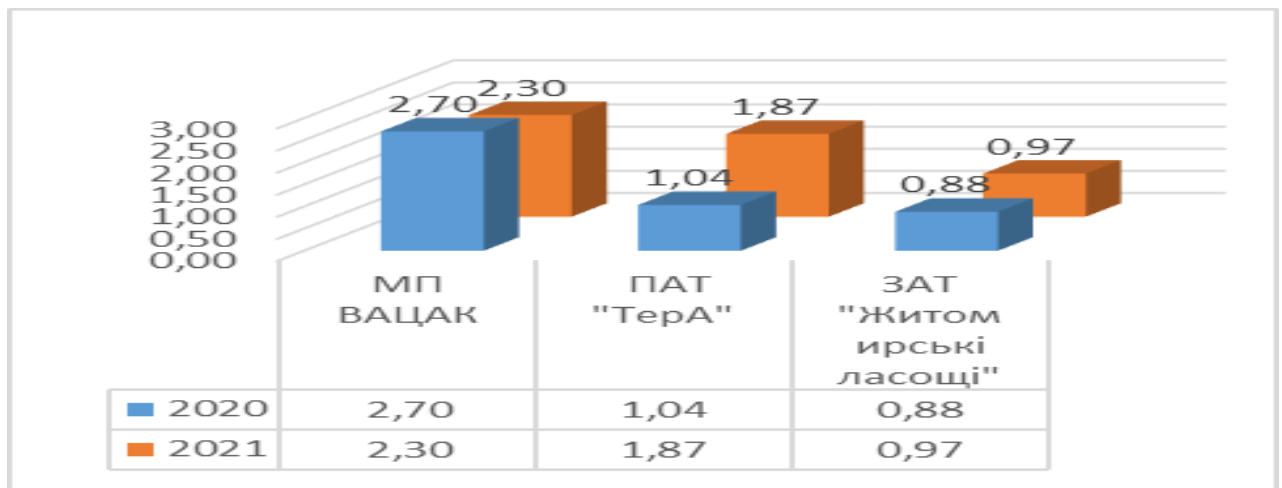

Рис. 2.33 Фактичні темпи зростання реалізації досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*
*Сформовано на основі даних [128-130] та додатку М.2

Така динаміка коефіцієнтів властива швидко зростаючим підприємствам, які відчувають нестачу грошових коштів. Вирішення цієї ситуації можливе шляхом збільшення надходження грошових коштів завдяки: «додаткової емісії акцій, тимчасового збільшення фінансового левериджу, зниження дивідендів, ліквідації малорентабельних операцій, аутсорсингу (передачі іншим підприємствам неключових операцій, що вивільнює активи), збільшення ціни, злиття з «товстим гаманцем» [9].

У випадку, коли фактичні темпи зростання реалізації менші від темпів

стійкого зростання, відбувається сповільнення розвитку підприємства. Це зумовлює надлишок грошових коштів та необхідність ефективних способів їх використання на кшталт – збільшення розміру дивідендів, скуповування власних акцій на ринку, зниження заборгованості, придбання активів чи інших підприємств (швидко зростаючих малих підприємств).

Отже, поняття ділової активності підприємства є багатокритеріальним, а моніторинг та аналітична діагностика ділової активності – це дослідження ефективності використання ресурсного потенціалу (існуючого та потенційного) в комплексі та взаємозв'язку із чинниками зовнішнього середовища, система аналітичних методів та інструментів визначення відхилення запланованого стану від існуючого, з обґрунтуванням причин та наслідків таких змін з метою прийняття вчасних управлінських рішень щодо передбачення чи попередження недопущення кризових явищ та прийняття заходів щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Висновки до розділу 2

Висвітлена в другому розділі дисертації методика аналізу складових фінансової безпеки підприємств харчової промисловості дає можливість зробити наступні висновки:

1. Ідентифіковано чинники, ризики й загрози як основний елемент впливу на фінансову безпеку підприємств харчової промисловості їх взаємозв'язок, спільні та відмінні. Визначено пріоритетність та класифікацію чинників з поділом їх на зовнішні та внутрішні.

2. Початковим етапом в аналізі фінансової безпеки є загальна оцінка фінансового стану підприємства, яка здійснена за допомогою експрес-аналізу. Будучи методом інтерпретації звітності, аналіз дав можливість дослідити основні тенденції зміни показників фінансово-господарської діяльності, застосувавши прийоми абсолютних і відносних величин, динаміки змін показників: наявності власного капіталу та власних оборотних активів, суми обсягу реалізації та фінансового результату, ефективність використання активів та діяльності

підприємств харчової промисловості: МП ВАЦАК, ПАТ «ТерА», ЗАТ «Житомирські ласощі»

3. Методологічною складовою аналізу фінансової безпеки є визначення фінансової стійкості та ліквідності підприємств харчової промисловості. Уточнено визначення фінансової стійкості, як стан ресурсного потенціалу підприємства, який уможливорює вільне маневрування фінансовими коштами та ефективне використання ресурсів для безперебійності бізнес-процесів виробництва і реалізації продукції й послуг, а також забезпечує збереження високого потенціалу у майбутньому, що дає можливість досягнути фінансової рівноваги, фінансової стабільності та фінансової безпеки підприємства.

Методологічні аспекти аналізу фінансової стійкості в контексті ідентифікації фінансової безпеки передбачає визначення абсолютних (показники забезпеченості запасів підприємства джерелами їхнього фінансування у їх співвідношенні) та відносних показників-коефіцієнтів (фінансової незалежності, фінансової залежності, концентрації позичкового капіталу, фінансового ризику, коефіцієнт фінансової стабільності, коефіцієнт довгострокової заборгованості, коефіцієнт покриття відсотків, маневреності власного капіталу).

4. Важливою групою показників, що характеризують фінансовий стан є показники ліквідності та платоспроможності, які дають оцінку фінансовому стану поточної діяльності або ж короткостроковій перспективі підприємства. Визначаючи абсолютний показник ліквідності, яким прийнято вважати величину власного оборотного капіталу, дав змогу зробити висновок про негативну тенденцію від'ємного значення показника у досліджуваних підприємствах харчової промисловості.

Така ж тенденція має місце при визначенні ліквідності підприємства за допомогою коефіцієнтів: поточної ліквідності, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності (платоспроможності).

5. Наступним етапом ідентифікації рівня фінансової безпеки є ділова активність, яка визначається ефективністю використання ресурсного потенціалу суб'єкта господарювання, що уможливорює високу конкурентоспроможність на

ринку, тобто виготовляти та реалізовувати продукцію, яка користується попитом, охоплювати значну частку ринку, мати хороший імідж серед постачальників, покупців та інших стейкхолдерів. Аналітична діагностика ділової активності – це дослідження ефективності використання ресурсного потенціалу (існуючого та потенційного) в комплексі та взаємозв'язку із чинниками зовнішнього середовища, система аналітичних методів та інструментів визначення відхилення запланованого стану від існуючого, з обґрунтуванням причин та наслідків таких змін з метою прийняття вчасних управлінських рішень щодо передбачення чи попередження недопущення кризових явищ та прийняття заходів щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Методика визначення ділової активності охоплює ряд показників та чинників, що на них впливають. Рекомендовано здійснювати аналітичну діагностику ділової активності в контексті ідентифікації фінансової безпеки на таких рівнях – аналіз зовнішнього середовища непрямого впливу, аналіз зовнішнього середовища безпосереднього впливу (галузеве оточення) та аналіз внутрішнього середовища підприємства. В умовах нестабільності суспільно-політичного й економічного життя актуальним є оцінка чинників зовнішнього середовища безпосереднього впливу: постачальники, споживачі, конкуренти, дослідження яких здійснено із використанням якісних методів аналізу.

Аналіз внутрішнього середовища підприємства, як складова ділової активності, передбачає кількісний вимір та діагностику результативних показників прибутковості й ефективності використання виробничо-фінансових ресурсів та їх оборотності.

Основні результати дослідження, що висвітлені в другому розділі дисертації знайшли відображення в наукових працях автора, що є у списку використаних джерел [54; 55; 56; 60; 62; ;71;72; 157].

Розділ 3.

ВДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

3.1. Аналіз ймовірності настання кризових станів в системі управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості

Характерною особливістю сучасного світу є значний вплив на фінансово-економічну діяльність суб'єктів господарювання зовнішніх чинників, які часто спричиняють форс-мажорні обставини. Причому це не тільки економічні чинники, але й демографічні, соціальні, політичні, медичні, які відіграють не менш важливу роль, а їх негативний вплив зумовлює виникнення кризових явищ як для економіки загалом, так і для окремих господарських одиниць. Зазначене впливає на фінансово-господарську діяльність й спричиняє виникнення неплатоспроможності, браку оборотних засобів, тобто призводить до банкрутства підприємства, яке негативно впливає на фінансову безпеку суб'єкта господарювання. Такі обставини актуалізують питання передбачення, попередження й протидії кризовим явищам та обґрунтовують необхідність впровадження в практичну діяльність антикризового управління, методи й моделі якого дають можливість здійснювати оцінку й аналіз ймовірності банкрутства та провадити заходи щодо його запобігання й забезпечення фінансової безпеки.

Відтак, виникає потреба завчасного визначення і аналізу ймовірності банкрутства підприємства та діагностування причин, що зумовлюють його виникнення та можливостей попередження з метою забезпечення фінансової безпеки агентів економічної діяльності.

Криза, кризові явища як економічні категорії, фази економічного циклу та причини їх виникнення досліджувалися такими класиками економічної думки як С. Брю, Т. Гренц, Д. Кейнс, М.Д. Кондратьєв, В.Н. Крутько, К. Макконел, К. Маркс, Д. Сорос, М.І. Туган-Барановський, С. Фішер, М. Фрідмен, Р. Хіт, А.

Штангрет, І. Шумпетер та інші. Розвиваючи наукові розвідки в царині кризових явищ, науковці Якубенко Ю. Л., Сірко А. Ю. аналізують кризу, як фазу циклу економічного розвитку, що повторюються, визначаючи, що «криза є завершенням попереднього періодичного циклу і початком наступного» [195]. Автори окреслюють актуальні причини виникнення кризових явищ в Україні, пріоритетне місце серед яких має проблема: «відсутності надійної системи економічної безпеки, яка б сприяла створенню самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої економіки та забезпечила б її захист від зовнішніх і внутрішніх деструктивних впливів» [195]. Тобто спостерігається пряма залежність впливу кризових явищ на фінансову безпеку підприємства..

Для попередження кризових явищ на підприємстві необхідно активувати систему антикризового управління, дослідниками якого є вчені А.П. Балашов, Р.І. Біловол, І.А. Бланк, Ф.А. Важинський, О.В. Коваленко, Л.О. Лігоненко, Л.С. Ситника, О.О. Терещенко, Е.О. Уткін, В.В. Чернишов.

Антикризове управління на макрорівні визначається як «система заходів з боку держави, спрямованих на забезпечення відновлення і стабілізацію розвитку економічної системи» [66].

Під антикризовим управлінням І. Бланк розуміє «постійно діючий процес виявлення ознак кризових явищ та реалізацію генерального плану недопущення поширення кризових явищ й стагнації розвитку підприємства, який здійснюється протягом усього періоду його функціонування» [14, с.7].

Грунтовне наукове дослідження присвячене антикризовому управлінню на підприємстві ідентифікує його як: «специфічну функцію управління попередження та подолання кризових явищ; процес підготовки антикризових дій; структура управлінського апарату, рівнів, повноважень, обов'язків працівників, кваліфікований і професійний управлінський персонал, який здійснює моніторинг виявлення ознак кризи» [177].

Спільним у визначеннях є оперативне виявлення кризових ознак на підприємстві з метою недопущення банкрутства підприємства. Методологічною

базою такого визначення є застосування методів і моделей аналізу ймовірності настання банкрутства.

Розробкою методів і моделей оцінки вірогідності банкрутства займалися зарубіжні вчені: Г.Спрінгейт, Е.Альтман, У.Бівер, Дж.Таффлер, М.Беніш, Г.Тішоу, Р.Ліс, Ж.Конан, М.Гольдер та вітчизняні науковці-дослідники: О. Терещенко, А. Матвійчук та ін.

Наслідком кризових явищ є труднощі, негаразди фінансово-господарської діяльності, які досліджуються та висвітлені в науковій літературі як: фінансової невдачі, економічної невдачі, технічної невдачі, негативного власного капіталу та банкрутства [204]. Бівер (1966) визначив фінансові труднощі як нездатність компанії сплачувати відсотки за боргом [199]. Altman (1968), Deakin (1972), Ohlson (1980), Zmijewski (1984) розглядали статус банкрутства компанії у своєму аналізі [197; 211; 224]. Блюм (1974) визначив фінансові труднощі як несплату компанією належних боргів [200]. Taffler (1983) розглянув стадію, коли кредитори зверталися до суду за критерієм неспроможності [216].

Відповідна література демонструє зміну парадигми від класичного юридичного визначення, такого як банкрутство, до більш широкого визначення фінансової неспроможності, яке включає економічну неспроможність, технічну неспроможність і банкрутство [212].

Відтак, дослідження основних підходів до аналізу ймовірності настання кризових явищ, які зумовлюють банкрутство в сучасних умовах господарювання є необхідним елементом визначення їх впливу на рівень фінансової безпеки підприємств харчової промисловості та зумовлюють актуальність висвітлення цих питань.

Зазначимо, що термін «криза» (з греч. krisis) «означає різкий перелом, тяжкий перехідний стан, крайня точка падіння, гостра нестача, невідповідність [25]. Інтернет-джерела тлумачать досліджувані дефініції так: «Криза – це непередбачувана, неочікувана ситуація, яка загрожує пріоритетним цілям організації при обмеженому часі для прийняття рішень» [195]. Кризовий стан це «сукупність кризових явищ, яка є критичною та може призвести до ліквідації

підприємства» [25]. Кризові явища – це «невелика кількість нестійких кризових проявів, щоб виникають синхронно один до одного у різних напрямках діяльності підприємства або певне явище, що виникає під час реалізації конкретного процесу функціонування суб'єктів господарювання» [195].

Кризові явища призводять до неспроможності суб'єкта господарювання виконати свої фінансові зобов'язання для забезпечення поточної виробничої діяльності тобто до фінансової кризи, яка є «фазою розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини» [185]. У практичній діяльності криза ідентифікується з неплатоспроможністю, відсутністю прибутку й потенціалу для ефективного функціонування, тобто з банкрутством.

У Кодексі України з процедур банкрутства визначено «банкрутство - визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури» [90].

В науковій літературі існують різні підходи. А саме: «банкрутство як визначена судом фінансову неспроможність підприємства виконувати вчасно свої зобов'язання перед кредиторами та бюджетом» [14]; «банкрутство – це такий стан, у якому підприємство не в змозі в установлені строки задовольняти вимоги, встановлені кредиторами, та зобов'язання перед бюджетом, це пов'язано з тим, що в підприємства існує проблема недостатності активів у ліквідній формі» [177, с. 166]; «реалізація катастрофічних ризиків підприємства в процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно не здатне задовольнити у встановлені терміни висунуті з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом» [106, с. 240].

Попри те, що кожен із дослідників робить акцент на різні сторони цього поняття, спільним для них є те, що банкрутство підприємств є наслідком фінансової кризи та загроза фінансовій безпеці, що потребує аналізу з метою попередження та запобігання.

Враховуючи те, що суб'єкти господарювання можуть опинитися в умовах кризи платоспроможності, тобто бути неплатоспроможними, на рівні держави розроблені нормативні документи, які частково або опосередковано регулюють та регламентують цей процес та явище. До них відносяться: «Кодекс України з процедур банкрутства» [90] (далі Кодекс); «Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» [147], затверджені наказом міністерства економіки України від 19.01.2006 № 14 (далі Методичні рекомендації); «Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій» [146], затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 27.06.1997 р. №81 (далі - Методика); «Порядок проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара» [145], затверджений наказом Міністерства фінансів України 14.07.2016 № 616 Методичні рекомендації (далі - Порядок).

Застосування державних методик діагностики фінансового стану з метою визначення загрози банкрутства підприємства передбачає ідентифікацію платоспроможності, рівня неплатоспроможності та типу ситуації банкрутства. Методичні рекомендації визначають, що «платоспроможність (ліквідність) - один з основних якісних показників діяльності підприємства, що визначає спроможність підприємства здійснювати платежі, розраховуватися з боргами в необхідному обсязі та в зазначений термін наявними у нього коштами або такими, які безперервно поповнюються за рахунок його діяльності, неплатоспроможність - неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати

зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності» [147]. Кодексом визначено «неплатоспроможність - неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом» [90].

Досліджуючи платоспроможність, як явище й процес, доцільно відмітити, що їй властива множинність ознак та характеристик, які вирізняються за зовнішніми проявами та наслідками для підприємства. Це дозволяє класифікувати платоспроможність, для вибору методів та методик здійснення аналізу та прийняття рішення щодо її забезпечення (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Класифікація платоспроможності*

*Сформовано автором

Методичні рекомендації пропонують визначати імовірність банкрутства розрахунком фінансових показників, що аналізують всі сторони діяльності підприємства, особливо фінансової з використанням методів фінансового аналізу – горизонтальний, вертикальний, абсолютних різниць, структурний.

Однак, ускладнення фінансово-господарської діяльності підприємств чинниками зовнішнього оточення й внутрішнього середовища, й, відповідно, виникнення й функціонування на ринку господарських формувань, що визначаються організаційно-правовою формою, розміром підприємства, галузевою приналежністю, створюють необхідність врахування специфіки діяльності в алгоритмі визначення фінансового стану, платоспроможності та імовірності банкрутства.

Саме такі аспекти враховані в Порядку, в якому визначення фінансового стану та імовірності банкрутства підприємства пропонується методика дискримінантного аналізу, що значно підвищує достовірність оцінки рівня платоспроможності та визначення імовірності настання кризових явищ.

Методичні рекомендації пропонують визначати імовірність банкрутства розрахунком фінансових показників, що аналізують всі сторони діяльності підприємства, особливо фінансової з використанням методів фінансового аналізу – горизонтальний, вертикальний, абсолютних різниць, структурний.

Однак, ускладнення фінансово-господарської діяльності підприємств чинниками зовнішнього оточення й внутрішнього середовища, й, відповідно, виникнення й функціонування на ринку господарських формувань, що визначаються організаційно-правовою формою, розміром підприємства, галузевою приналежністю, створюють необхідність врахування специфіки діяльності в алгоритмі визначення фінансового стану, платоспроможності та імовірності банкрутства. Саме такі аспекти враховані в Порядку, в якому визначення фінансового стану та імовірності банкрутства підприємства пропонується методика дискримінантного аналізу, що значно підвищує достовірність оцінки рівня платоспроможності та визначення імовірності настання кризових явищ.

У Методичних рекомендаціях оцінюються наступні види неплатоспроможності. «Поточною неплатоспроможністю характеризується фінансовий стан будь-якого підприємства, якщо на конкретний момент у зв'язку з випадковим збігом обставин тимчасово суми наявних у нього коштів і високоліквідних активів недостатньо для погашення поточного боргу, що відповідно до законодавчого визначення розглядається як неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі із заробітної плати, а також виконати зобов'язання щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності» [147].

Поточна платоспроможність (ПП) підприємств харчової промисловості виникає при наявності простроченої кредиторської заборгованості і визначається за формулою 3.1, тобто як різниця між сумою грошових коштів їх еквівалентів, інших високоліквідних активів та поточних зобов'язань:

$$ПП = A \text{ p. } 1030 + A \text{ p. } 1035 + A \text{ p. } 1160 + \dots + A \text{ p. } 1167 - П \text{ p. } 1695 \quad (3.1)$$

де, А – статті активу Балансу (Звіту про фінансовий стан),

П – статті пасиву Балансу (Звіту про фінансовий стан).

Якщо значення показника $Пп \leq 0$, то це є ознакою поточної неплатоспроможності.

На рисунку 3.2 зображена розраховані показники поточної платоспроможності досліджуваних підприємств, які свідчать про незадовільну платоспроможність ПАТ «ТерА» та МП ВАЦАК, оскільки значення їх показників ≤ 0 . Платоспроможним є ЗАТ «Житомирські ласощі», показники якого є вищими нормативних значень.

Якщо ж існують ознаки поточної неплатоспроможності, а коефіцієнти забезпечення власними засобами (Кзвоз) й покриття (Кп) є меншими за їхні нормативні значення – 1,0 та 0,1, то це є характерними особливостями критичної неплатоспроможності (формула 3.2).

$$Пп < 0, Кп < 1,0, Кзвоз < 0,1 \quad (3.2)$$

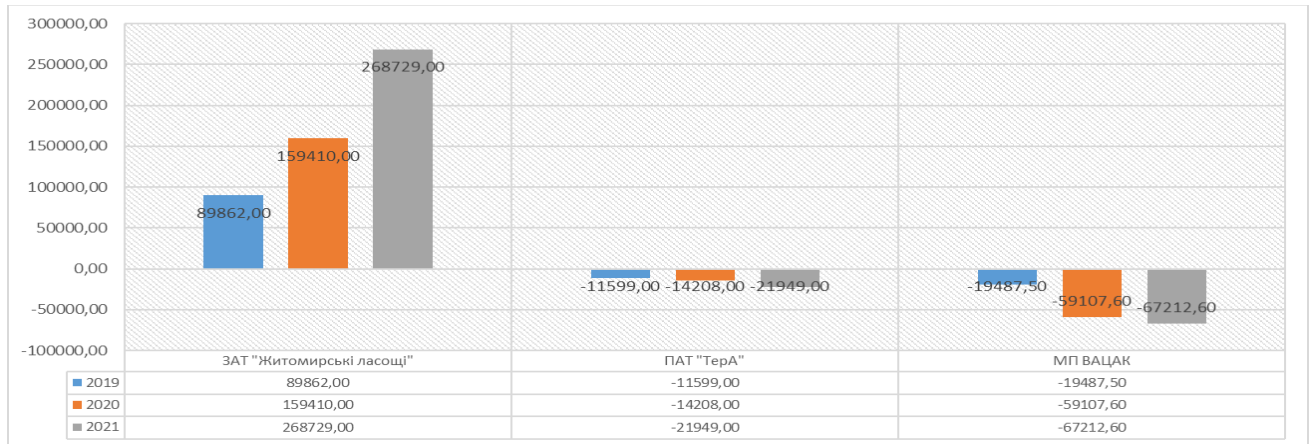

Рис. 3.2. Динаміка показників поточної платоспроможності досліджуваних підприємств харчової промисловості за 2019-2021 рр.*
*розраховано на основі [128-130]

Така нерівність характеризує фінансовий стан із високим рівнем імовірності банкрутства.

Обчислення необхідних показників $Kп$ та $Kзвоз$, які здійсненні у додатку И під номером відповідно 13,12 та їх узагальнення (Додаток К.1-К.3) свідчать про критичну платоспроможність у ПАТ «ТерА» та МП ВАЦАК.

Надкритична неплатоспроможність діагностується наявністю таких ознак:

$$Кп < 0, ФР < 0 \quad (3.3)$$

де $ФР$ – фінансовий результат.

Нині значної популярності набуло застосування статичних моделей на основі дискримінантного аналізу, який передбачає оцінку співвідношення фінансових коефіцієнтів при побудові дискримінантної функції за допомогою математично-статистичних процедур та розрахунку інтегрального показника Z . Зазначимо, що аналіз з розрахунком інтегрального показника має значну точність передбачення банкрутства суб'єкта господарювання (86 %), тому найчастіше використовується та уможливорює розробити напрями та вжити заходів щодо його попередження чи удосконалення антикризового, безпекоорієнтованого управління.

Найбільш поширеними є економіко-математичне прогнозування ймовірності настання банкрутства, здійснене методами дискримінантного

аналізу, до яких відносять: коефіцієнт У. Бівера, двофакторну, п'ятифакторну, адаптовану моделі Е. Альтмана, моделі Р. Ліса; Дж. Таффлера, Г. Спрінгейта, О. Терещенка, А.В. Матвійчука.

Так, Green D. використовував аналіз фінансової звітності з використанням аналізу коефіцієнтів як метод тестування фінансового стану компаній, що звітуються [203]. Американський вчений Beaver W.H дослідив, що аналіз фінансових показників здатний передбачити результати діяльності фірми [199].

Незадовільну структуру балансу та імовірність виявлення банкрутства у Методичних рекомендаціях [147] пропонувано визначати здійсненням систематичного експрес-аналізу фінансового стану підприємства з використанням коефіцієнта У. Бівера, який є відношенням різниці чистого прибутку й амортизації до зобов'язань (довгострокових і поточних) і розраховується за формулою 3.4, таблиця 3.1.

$$Кб = \frac{ЧП \text{ р.2350} - А \text{ р.2515}}{П \text{ р.1595} + П \text{ р.1695}} \quad (3.4)$$

де ЧП – чистий прибуток, форма №2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;

А – амортизація, форма №2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;

П – пасив, форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».

Якщо коефіцієнт У. Бівера впродовж 1,5-2 роки не перевищує 0,2, то це ознака незадовільної структури балансу, що є наслідком скорочення частки прибутку, скерованого на розвиток виробництва. Суб'єкт господарювання починає працювати в борг, а його коефіцієнт забезпечення власними засобами стає меншим 0,1. Такі ж тенденції спостерігаються у досліджуваних підприємств харчової промисловості, а розрахункові дані таблиці 3.1 вказують на можливість настання кризового стану та імовірності банкрутства.

Показник коефіцієнта Бівера знаходиться нижче допустимого оптимального значення та свідчить, що ймовірність банкрутства велика та структура балансу є незадовільною.

Таблиця 3.1

Показники аналізу й оцінки банкрутства підприємств харчової промисловості з використанням методики У. Бівера*

№ з/п	Фінансовий коефіцієнт	ЗАТ «Житомирські ласощі»			ПАТ «ТерА»			МП ВАЦАК			Критерії показників		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021	**	** *	*** *
1	Коефіцієнт Бівера	-0,47	-0,19	-0,05	-0,05	-0,08	-0,07	0,02	0,02	0,02	0,4–0,45	0,17	-0,15
2	Рентабельність активів	0,0	0,04	0,00 2	0,00	0,0	0,0	0,02	0,02	0,02	6–8	4	2
3	Фінансовий ліверидж	32,4	50,0	64,9	1,23	1,19	1,09	0,98	0,97	0,96	≥37	≥50	≥80
4	Коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом	0,30	0,52	0,66	0,68	0,61	0,75	0,29	0,47	0,46	0,4	≥0,3	0,06
5	Коефіцієнт покриття	0,97	1,05	1,02	0,55	0,52	0,68	0,52 0	0,55	0,75	≥3,2	≥2	≥1

*Розраховано на основі [128-130]

** Успішна діяльність

*** 5 років до банкрутства

**** 1 рік до банкрутства

Треба зазначити, що незадовільне значення показників спостерігається у 2019 році, що передбачало банкрутство впродовж року, однак підприємства досі здійснюють фінансово-господарську діяльність. Це підтверджує деяку невідповідність закордонних моделей вітчизняним умовам господарювання та нормативно-правовому забезпеченню, яке регламентує їх діяльність, які спотворено відображають реальний стан речей на підприємстві.

У 1960-х роках вперше розроблено формулу Z-показника Едвардом Альтманом, професором Нью-Йоркського університету, який запропонував її як рішення для трудомісткого та дещо заплутаного процесу, через який інвестори повинні були пройти, щоб визначити, наскільки близька компанія до банкрутства. Вона дала інвесторам уявлення про загальний фінансовий стан компанії. Цю модель також називають моделлю множинного дискримінантного аналізу (MDA). У першому дослідженні він використав 66 фірм, половина з яких були банкрутами. Порівнявши збанкрутілі та незбанкрутілі організації, дослідник вибрав з великої кількості лиш п'ять коефіцієнтів для прогнозування банкрутства. Результат показав 95% точності за рік до і 72% за два роки до кризи.

З роками Альтман продовжував вдосконалювати Z-показник. З 1969 по 1975 рік Альтман проаналізував 86 компаній, що перебувають у скрутному становищі. З 1976 по 1995 роки він спостерігав за 110 компаніями. Нарешті, з 1997 по 1999 рік він оцінив ще 120 компаній. З його висновків було виявлено, що Z-показник мав точність від 82% до 94%. У 2012 році Альтман запропонував оновлену версію Z-score – Altman Z-score Plus, яку можна застосовувати для оцінки державних і приватних, виробничих і невиробничих компаній, а також американських і неамериканських компаній [20]. Треба зазначити, що Collins R.A, використовуючи багато різних моделей для оцінки банкрутства у своєму дослідженні, визнав однією з найкращих моделей Z-оцінки Альтмана [197].

Алгоритми обчислення моделей дискримінантного аналізу описано у Додатку Н, модель №1-3 – це моделі Е. Альтмана.

Розрахунок імовірності банкрутства за моделлю Altman Z-score Plus показав наступні результати (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Визначення імовірності банкрутства досліджуваних підприємств харчової промисловості за моделлю Altman Z-score Plus *

Показник	ЗАТ «Житомирські ласощі»			ПАТ «ТерА»			МП ВАЦАК		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
X ₁	0,303	0,525	0,665	0,678	0,611	0,751	0,291	0,469	0,467
X ₂	0,022	0,005	0,095	-0,476	-0,292	0,066	0,000	0,000	0,000
X ₃	0,186	0,086	0,039	-0,012	0,015	0,010	0,000	0,000	0,000
X ₄	0,676	0,500	0,351	-0,231	-0,179	-0,095	0,019	0,030	0,035
X ₅	1,105	0,846	0,635	4,225	3,586	3,925	1,368	1,826	2,290
Z	2,517	2,068	1,904	4,189	3,849	4,891	1,727	2,405	2,870
Імовірн. банк-ва	Сіра зона	Сіра зона	Сіра зона	Безпечна зона	Безпечна зона	Безпечна зона	Зона лиха	Сіра зона	Сіра зона

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатку Н

Для приватних підприємств, які не розміщують акції на фондовому ринку модель Е.Альтмана має наступний розрахунок – модель №3 додатку Н (табл. 3.3).

При використанні цих двох підходів спостерігаються майже однакові результати, згідно яких ПАТ «ТерА» є фінансово стійким, а ЗАТ «Житомирські ласощі» і МП ВАЦАК знаходиться в зоні невизначеності.

Таблиця 3.3

Визначення імовірності банкрутства за п'ятифакторною моделлю Е. Альтмана *

Показник	ЗАТ «Житомирські ласощі»			ПАТ «ТерА»			МП ВАЦАК		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
X ₁	0,303	0,525	0,665	0,678	0,611	0,751	0,291	0,469	0,467
X ₂	0,042	0,039	0,002	-0,010	0,010	0,010	0,018	0,021	0,019
X ₃	0,186	0,086	0,039	-0,012	0,015	0,010	0,000	0,000	0,000
X ₄	2,087	1,001	0,541	-0,187	-0,152	-0,087	0,019	0,031	0,036
X ₅	1,105	0,846	0,635	4,225	3,586	3,925	1,368	1,826	2,290
Z	2,809	1,942	1,459	4,578	4,008	4,458	1,597	2,189	2,652
Імовірн. бан-ва	Невизначеність	Невизначеність	Невизначеність	Фін.сті йкість	Фін.сті йкість	Фін.сті йкість	Невизначеність	Невизначеність	Невизначеність

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатку Н

Двофакторна модель Альтмана охоплює два чинники і розраховується за наступним алгоритмом (№ 4 Додаток Н), а результати обрахунку є іншими ніж у попередніх обчисленнях (таблиця 3.4) і характеризують фінансовий стан досліджуваних підприємств з високою імовірністю банкрутства.

Таблиця 3.4

Визначення імовірності банкрутства за двофакторною моделлю Е.Альтмана*

Показник	ПАТ «ТерА»			ЗАТ «Житомирські ласощі»			МП ВАЦАК		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
X1	0,551	0,518	0,686	0,936	1,050	1,025	0,520	0,555	0,749
X2	1,231	1,179	1,095	0,324	0,500	0,649	0,981	0,970	0,965
Z	1,050	1,012	1,188	1,411	1,544	1,526	1,002	1,040	1,247
імовірність	велика	велика	велика	велика	велика	велика	велика	велика	велика

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатку Н

Наступною моделлю розрахунку імовірності банкрутства є модель Р. Таффлера, алгоритм розрахунку якої висвітлений під номером 7 у додатку Н.

Розрахунок показників для підприємств харчової промисловості показує дещо докорінно інший результат – низький рівень настання імовірності банкрутства для всіх досліджуваних підприємств (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5

Визначення імовірності банкрутства за моделлю Р.Таффлера*

Показник	ЗАТ «Житомирські ласощі»			ПАТ «ТерА»			МП ВАЦАК		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
X ₁	0,574	0,173	0,059	-0,010	0,013	0,009	0,000	0,000	0,000
X ₂	0,936	1,050	1,025	0,551	0,518	0,686	0,297	0,484	0,484
X ₃	0,324	0,500	0,649	1,231	1,179	1,095	0,561	0,845	0,624
X ₄	3,410	1,693	0,979	3,433	3,042	3,586	1,394	1,882	2,374
Z	1,965	1,639	1,463	1,388	1,291	1,551	0,659	1,000	1,039
Імовірн.	низька	низька	низька	низька	низька	низька	низька	низька	низька

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатку Н

Неочікуваними є результати наступної моделі дискримінантного аналізу К. Спрінгейта, яка передбачає розрахунок чотирьох чинників та вплив 19 фінансових показників, орієнтованих на майбутні доходи підприємства з точністю до 92% [185]. Чим більший прогнозний період, тим менш точним є прогноз. Розрахувавши необхідні показники за алгоритмом № 4 додатку Н, спостерігаємо, що досліджуваним підприємствам не загрожує імовірність банкрутства (таблиця 3.6).

Таблиця 3.6

Визначення імовірності банкрутства за моделлю К.Спрінгейта

Показник	ЗАТ «Житомирські ласощі»			ПАТ «ТерА»			МП ВАЦАК		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
X ₁	0,303	0,525	0,665	0,678	0,611	0,751	0,291	0,469	0,467
X ₂	0,186	0,086	0,039	-0,012	0,015	0,010	0,000	0,000	0,000
X ₃	0,574	0,173	0,059	-0,010	0,013	0,009	0,000	0,000	0,000
X ₄	1,105	0,846	0,635	4,225	3,586	3,925	1,368	1,826	2,290
Z	1,704	1,259	1,097	2,344	2,118	2,380	0,847	1,213	1,397
Імовірність.	відсутня	відсутня	відсутня	відсутня	відсутня	відсутня	потенційний	відсутня	відсутня

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатку Н

Застосування моделі Р. Ліса (1972 р.), яка обчислена за формулою №6 додатку Н показав, що у ЗАТ «Житомирські ласощі» низька, у МП ВАЦАК – висока імовірність банкрутства та погіршення фінансового стану у 2021 році у ПАТ «ТерА» (таблиця 3.7).

Таблиця 3.7

Визначення імовірності банкрутства за моделлю Р. Ліса*

Показник	ЗАТ «Житомирські ласощі»			ПАТ «ТерА»			МП ВАЦАК		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
X ₁	0,303	0,525	0,665	0,678	0,611	0,751	0,291	0,469	0,467
X ₂	0,186	0,086	0,039	-0,012	0,015	0,010	0,000	0,000	0,000
X ₃	0,022	0,005	0,095	-0,476	-0,292	0,066	0,000	0,000	0,000
X ₄	2,087	1,001	0,541	-0,187	-0,152	-0,087	0,019	0,031	0,036
Z	0,040	0,042	0,051	0,014	0,023	0,052	0,018	0,030	0,029
	низька	низька	низька	висока	висока	низька	висока	висока	висока

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатку Н

Застосовані моделі визначення імовірності настання кризи (банкрутства) відображають різні аспекти господарської діяльності підприємства, легкі в обчисленнях, прості й точні у розрахунках, дають можливість їх застосування зовнішнім користувачам, що є їхніми позитивними характеристиками.

Проте, вони розроблені для підприємств США й Західної Європи, тобто

адаптовані для умов розвинутого ринку, позаяк вони не враховують сучасних умов господарювання вітчизняного ринку, які мають свої особливості у системі ведення бухгалтерського обліку, податкового законодавства, галузеву приналежність підприємства та значний вплив інфляції на фінансово-господарську діяльність тощо.

Вітчизняними дослідниками в царині визначення ризику імовірності настання кризових явищ є науковці О. Терещенко (2004 р.) й А. Матвійчук (2005 р.).

Характерною особливістю та позитивною стороною моделі О. Терещенка є охоплення різносторонніх детермінант фінансового стану при дослідженні суб'єкта господарювання: ліквідність, прибутковість, оборотність, структура майна, капіталу, які синтезовані в алгоритмі № 7 Додатку Н (таблиця 3.8).

Таблиця 3.8

Визначення імовірності банкрутства за моделлю О. Терещенка*

Показник	ЗАТ «Житомирські ласощі»			ПАТ «ТетА»			МП ВАЦАК		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
X1	0,017	0,003	0,006	0,069	0,024	0,052	0,005	0,011	0,111
X2	3,087	2,001	1,541	0,813	0,848	0,913	1,019	1,031	1,036
X3	0,000	0,039	0,002	0,000	0,000	0,000	0,018	0,021	0,019
X4	0,000	0,046	0,003	1,011	0,107	0,090	0,013	0,011	0,008
X5	0,124	0,029	0,034	4,225	3,586	3,925	0,069	0,128	0,056
X6	1,105	0,846	0,635	0,514	0,172	0,217	1,368	1,826	2,290
Z	0,321	0,797	0,179	1,011	0,107	0,090	0,370	0,422	0,517
Імовірність банкрутства	висока	висока	висока	висока	гранична	гранична	висока	висока	висока

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатку Н

Розрахунок складових моделі О. Терещенка, дав можливість зробити висновок, що значення Z-показника досліджуваних підприємств знаходяться в межах $0 < Z < 1$. Це є ознакою високої імовірності банкрутства для ЗАТ «Житомирські ласощі» й МП ВАЦАК. ПАТ «ТетА» має граничне значення, тобто порушена фінансова рівновага (фінансова стійкість). Така майже кризова ситуація потребує прийняття негайних санаційних заходів антикризового управління, на кшталт скорочення кредиторської заборгованості, контроль дебіторської заборгованості, збільшення робочого капіталу та власних коштів.

Вчений А.В. Матвійчук, дослідивши застосування існуючих моделей в

умовах трансформаційної економіки, запропонував «модель оцінки аксіологічної (суб'єктивної) ймовірності банкрутства» [185] українських підприємств у вигляді дискримінантної функції, яка має алгоритм розрахунку №8 додатку Н (таблиця 3.9).

Таблиця 3.9

Визначення ймовірності банкрутства за моделлю А. Матвійчука*

Показник	ЗАТ «Житомирські ласощі»			ПАТ «ТерА»			МП ВАЦАК		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
X1	0,435	1,105	1,988	2,102	1,570	3,017	0,411	0,884	0,877
X2	3,410	1,693	0,979	3,433	3,042	3,586	2,440	2,160	3,670
X3	1,634	1,691	1,809	-18,326	-20,041	-41,451	73,256	60,560	65,047
X4	0,905	1,182	1,575	0,237	0,279	0,255	0,731	0,548	0,437
X5	-0,069	0,048	0,025	-0,816	-0,930	-0,458	-0,925	-0,801	-0,336
X6	-0,324	-0,500	-0,649	-1,231	-1,179	-1,095	-0,140	-0,720	-0,284
X7	2,087	1,001	0,541	-0,187	-0,152	-0,087	0,019	0,031	0,036
Z	2,478	1,283	0,808	0,016	-0,158	-0,879	3,985	3,351	3,967
Ймовірність банкрутства	низька	низька	висока	висока	висока	висока	низька	низька	низька

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатку Н

Як бачимо, з розрахунків, у ЗАТ «Житомирські ласощі» та МП ВАЦАК мають задовільний фінансовий стан та низьку ймовірність настання кризових явищ у вигляді банкрутства. У ПАТ «ТерА», навпаки, висока ймовірність банкрутства, що підтверджує результати обчислення попередньої моделі

В економічній спеціалізованій літературі є думка про найадекватнішу характеристику цієї моделі, що висвітлює існуючий фінансово-економічний стан підприємства, тому що розроблена з урахуванням специфіки функціонування суб'єктів господарювання в умовах трансформаційної економіки.

Заслуговує на увагу запропонована Міністерством фінансів України мультикритеріальна модель ідентифікації фінансової кризи (Методика МФУ) визначенням інтегрального показника фінансового стану [145]. Позитивним та необхідним є врахування галузевих особливостей та розміру суб'єктів господарювання. Так, для середніх і великих підприємств із виробництва харчових продуктів (розділи 10–12 секції С) пропонується наступний алгоритм визначення інтегрального показника № 12 додатку Н а для малих підприємств алгоритмом розрахунку є модель № 13. Фінансовий стан суб'єкта

господарювання оцінюється диференційовано із значеннями інтегрального показника та присвоєнням йому класу (таблиця 3.10).

Таблиця 3.10

Дискримінація значень інтегрального показника фінансового стану підприємств харчової промисловості за Методикою МФУ*

№ з/п	Клас	Характеристика	Значення для малих підприємств	Значення для середніх і великих підприємств
1	1	високий рівень спроможності виконувати зобов'язання та найменша ймовірність банкрутства	$Z > + 0,71$	$Z > + 0,71$
2	2	достатній рівень спроможності виконувати свої зобов'язання та незначна ймовірність банкрутства	$+ 1,39 \leq Z \leq + 0,55$	$+ 0,7 \leq Z \leq 0$
3	3	нижче середнього рівня спроможності виконувати зобов'язання	$+0,54 \leq Z \leq - 0,4$	$- 0,01 \leq Z \leq - 0,70$
4	4	фінансовий стан є нестабільний і свідчить про наявність ознак неплатоспроможності	$- 0,41 \leq Z \leq - 4,10$	$- 0,71 \leq Z \leq - 3,4$
5	5	високий рівень ймовірності банкрутства	$Z \leq - 4,4$	$Z \leq - 3,5$

*сформовано автором на основі [145]

Обчислення для досліджуваних підприємств згруповані в таблиці 3.11

Таблиця 3.11

Визначення ймовірності банкрутства за Методикою МФУ*

Показник	ЗАТ «Житомирські ласощі»			ПАТ «ТерА»			МП ВАЦАК		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
K1	0,936	1,050	1,025	0,551	0,518	0,686	0,520	0,555	0,749
K2	0,423	0,255	0,141	0,203	0,173	0,308	0,345	0,277	0,519
K3	0,676	0,500	0,351	-0,231	-0,179	-0,095	0,019	0,030	0,035
K4	0,970	1,053	1,049	-0,715	-0,460	-0,380	0,026	0,057	0,066
K5	-0,063	0,085	0,005	0,016	-0,021	-0,035	2,440	2,160	3,670
K6	-0,168	-0,102	-0,061	0,003	0,004	0,003	0,019	0,034	0,020
K7	-0,029	0,047	-0,009	0,013	0,023	0,018	0,019	0,033	0,020
K8	-0,042	0,039	0,002	0,010	-0,010	-0,010	0,018	0,021	0,019
K9	3,713	1,616	0,960	7,128	6,158	5,651	4,769	3,983	6,351
K10	0,337	0,347	0,053	0,059	0,092	0,078	0,023	0,030	0,024
Z	1,162	0,766	0,223	-1,013	-0,936	-0,728	-0,310	-0,314	-0,168
Ймовірність банкрутства	Клас 1	Клас 1	Клас 2	Клас 4	Клас 4	Клас 4	Клас 3	Клас 3	Клас 3

*Розраховано автором на основі [128-130] та додатку Н

Із таблиці 3.11 можна зробити висновок, що найгірший фінансовий стан у

ПАТ «ТерА», згідно розрахунків яому призначено 4 клас, що свідчить про наявність ознак неплатоспроможності й нестабільний фінансовий стан. МП ВАЦАК відноситься до третього класу значення інтегрального показника фінансового стану, який означає, що рівень спроможності виконувати зобов'язання є нижче середнього. Найкращий фінансовий стан був у ЗАТ «Житомирські ласощі» в 2019-2020 роках і дещо погіршився у 2021 році. Ця модель є найточнішою і, по суті, підтвердила розрахунки фінансового стану, які зроблені у другому розділі дисертаційного дослідження.

Таким чином, дослідження підприємств харчової промисловості з допомогою дискримінантних моделей підтвердив попередньо визначений результат про порушену фінансову рівновагу та фінансовий стан, що призводить до високої імовірності настання кризових явищ, тобто банкрутства. Можна стверджувати, що досліджуваним підприємствам харчової промисловості слід звернути увагу на підвищення ефективності діяльності й прибутковості, забезпечення абсолютної ліквідності, оборотності робочого капіталу та його кількості, що є основними детермінантами попередження настання кризового стану й забезпечення фінансової безпеки. Впродовж досліджуваного періоду підприємства недостатньо використовують свої активи для акумулювання прибутку. Негативним чинником для фінансової безпеки є недостатня рентабельність реалізації продукції.

Однак, зазначимо, що погіршення стану справ за досліджуваний період є впливом не тільки внутрішніх чинників господарювання, але й зовнішніх умов ведення фінансово-господарської діяльності, які є ризиками, що мають значний вплив на ефективність підприємницької діяльності. Визначення й кількісний вимір ризиків впливу на фінансово-господарську діяльність підприємств харчової промисловості є однією із складових аналізу фінансової безпеки та буде розглядатися в наступному параграфі.

3.2. Інтегральний аналіз ризиків у системі забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості

Ризик, як характерний атрибут суспільного буття, пов'язаний зі всіма сферами людської діяльності. у процесі соціальної взаємодії та досягнення відповідних цілей, зокрема щодо забезпечення національних інтересів, безпеки держави, суб'єктів господарювання. Виникнення ризику відбулося на початковому етапі становлення цивілізації з першою людиною, яка усвідомила можливість небезпеки, набувши ще більшої актуальності із усвідомленням відповідальності за прийняті рішення [3].

У науковій думці існують різноманітні погляди дослідників з цього питання. Натомість, встановлення значення категорії «ризик» є однією з передумов на шляху до визначення спеціального поняття «фінансовий ризик» в контексті забезпечення фінансової безпеки.

Ризик - це «діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити імовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі чи відхилення від мети» [25].

Крім того, ризик - це складне явище, яке характеризується розбіжностями і протилежностями у реальному його прояві, що обумовлює існування значної кількості визначень ризику з різних точок зору.

Оксфордський словник відмічає, що слово «ризик» як схильність до винагороди або готовність до невдачі, першочергово в комерційній справі, з'явилося в Італії на початку XVII століття (*risilorishio*) та згодом мігрувало до Франції (*risqué*), звідки і потрапило у середині XVIII століття до письмових джерел Англії [80].

Сучасна парадигма управління ризиками, формування якої отримало інтенсивний розвиток починаючи з 50-х років XX століття, базується на роботах переважно американських дослідників та охоплює численні характеристики, пов'язані переважно з практичними аспектами їх використання в різних галузях

економічної діяльності.

В економічній літературі є такі підходи щодо природи визначення ризику: суб'єктивний, об'єктивний та суб'єктивно-об'єктивний. Аргументуючи позицію тим, що прийняття управлінських рішень здійснюється людиною, колективом, які вступають в суб'єктивні відносини із врахуванням об'єктивних умов, доцільно підтримати думку щодо суб'єктивно-об'єктивної природи ризику. Разом з тим, величина ризику є формою якісно-кількісного вираження реально існуючих чинників невизначеності.

Відтак, у зв'язку з тим, що ризик в умовах невизначеності та складної ситуації створює необхідність вибору серед множини альтернатив та розрахунку імовірнісного результату, то він є діалектичною єдністю об'єктивного і суб'єктивного.

Взаємозв'язок та взаємодія основних елементів ризику віддзеркалюють його зміст.

Поряд з цим ризику властиві такі основні ознаки як:

- «невизначеність, одним із способів «зняття» якої є ризик і яка становить собою незнання достовірного, відсутність однозначності;
- суперечливість, яка полягає у тому, що, з однієї сторони, ризик направлений на отримання суспільно значущих результатів неординарними, новими способами, в умовах невизначеності та ситуації неминучого вибору, з іншої, ризик веде до авантюризму, волюнтаризму, суб'єктивізму тощо;
- альтернативність, яка пов'язана з тим, що ризик передбачає необхідність вибору з двох або декількох можливих рішень, варіантів, напрямків, дій;
- відсутність альтернативності свідчить про відсутність ризику» [11].

Можна виділити ще одну властивість, характерну для ризику – явище, що характеризує здебільшого майбутнє, однак не нехтуючи минулим й теперішнім. Оскільки всі події минулого тим чи іншим чином накладають відбиток на події майбутнього, забезпечують досвідом, сприяють встановленню причин та умов, що обумовлюють виникнення та реалізацію ризиків, для їх недопущення та мінімізації в подальшому.

В «портфелі» ризиків значне місце мають фінансові ризики, які ще називають «спекулятивні ризики, де можливий позитивний, так і негативний результат, особливістю яких є ймовірність отримання збитку в результаті здійснення ризикових операцій» [80]. Фінансовий ризик є результатом вибору власниками чи управлінцями з-поміж альтернативних фінансових рішень, що спрямовані на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності з можливістю понесення економічного збитку (фінансових втрат) в силу невизначеності умов її реалізації [31].

Однак, дослідження фінансової безпеки не обмежується врахуванням тільки фінансових ризиків, які притаманні фінансовій діяльності підприємства, адже «загрозу його фінансовій безпеці може становити реалізація як фінансового ризику, так і ризику у операційній чи інвестиційній діяльності» [132, с. 44]. Доцільно навести думку Л.Парфентія, який визначає, що «ризик у системі фінансової безпеки – ймовірність настання негативних фінансових наслідків (економічного збитку або фінансових втрат) його дій по причині його прорахунків чи у силу непрогнозованості та некерованості певних факторів», обґрунтовуючи це тим, що у «системі фінансової безпеки ризики можуть бути пов'язані з різними видами діяльності підприємства» [132, с. 44].

Головною метою управління ризиками є забезпечення фінансової безпеки підприємства в процесі розвитку і запобігання можливого зниження його ринкової вартості, яка визначається рівнем фінансового стану. При цьому вирішується ряд завдань: визначення небезпечних ризиків, які генерують загрозу фінансовій безпеці та ділянок фінансово-господарської діяльності, на які вони впливають; усестороння об'єктивна оцінка ймовірності виникнення кризових подій та можливих витрат і втрат, які ними спричиняються; зведення до мінімуму ризику у співвідношенні до прогнозованого рівня дохідності фінансової діяльності; зведення до мінімуму ймовірних фінансових втрат при настанні ризикової події.

Однак, відсутність адаптивного підходу і недооцінка впливу фінансового ризику підприємствами харчової промисловості негативно позначилась на

результативності їхньої діяльності та фінансовому стані, що довели нам результати попередньо зробленого аналізу.

Вивчення досліджень й підходів кількісної оцінки ризику підприємств дає можливість стверджувати про недостатність вивчення цієї проблеми, незважаючи на її актуальність. Окремі наукові розвідки існують в наукових працях [1].

Позаяк проблема ризику в сучасних умовах надважлива для забезпечення управлінського механізму фінансової безпеки, вона науковцями відповідного профілю досліджується фрагментарно, особливо питання її аналітичної оцінки.

Важливою складовою механізму управління ризиками є система фінансового ризик-аналізу. На думку І. Бланка «фінансовий ризик-аналіз це процес дослідження умов зовнішнього та внутрішнього середовища, які впливають на фінансовий стан і основні результати фінансової діяльності підприємства з метою ідентифікації та об'єктивної оцінки фінансових ризиків» [14].

Основними складові елементи методики здійснення ризик-аналізу в контексті фінансової безпеки зображені на рисунку 3.3.

Рис.3.3. Послідовність здійснення аналітичного дослідження ризику в системі фінансової безпеки підприємств харчової промисловості*

*Сформовано автором самостійно

Ефективність ризик-аналізу забезпечується його інформаційною базою, яка містить дані про: динаміку чинників зовнішнього середовища і кон'юнктури ринку в розрізі окремих його сегментів, фінансової стійкості й платоспроможності потенційних дебіторів, фінансовий потенціал партнерів із інвестиційної діяльності, портфелі пропонованих страхових продуктів та їх

рейтингу та ін. Крім того, важливою є якість та повнота інформації для виокремлення певних видів ризиків; узагальнення та побудови необхідних рядів динаміки (оцінка ризику інфляції, валютних курсів, відсоткових ставок); оцінки сум фінансових втрат при однаковій ціновій політиці; надійності джерел інформації. Однозначно, що використання недостатньої та неякісної інформації є передумовою суб'єктивного бачення й оцінки рівня ризиків і, відповідно, знижує ефективність управлінських рішень.

Ідентифікація ризиків, поділяє їх на систематичні (ринкові) та несистематичні (специфічні) [80]. З-поміж ринкових виділяють: відсотковий, валютний та ціновий ризики. Оскільки ринкове середовище характеризується значною кількістю чинників і непередбачуваних ситуацій, тому в практичній діяльності здебільшого обмежуються специфічними ризиками, які притаманні певному виду фінансово-господарської діяльності. А саме: зменшення фінансової стійкості підприємства, неплатоспроможності, кредитний, інноваційний, інвестиційний, депозитний ризики.

Найскладнішим етапом ризик-аналізу, який потребує сучасного методичного інструментарію, високого рівня технічного й програмного забезпечення, а також кваліфікованих експертів-аналітиків є оцінка ризиків у системі фінансової безпеки, особливо групи ризиків, яка реалізується в умовах невизначеності та нестабільності. При цьому важливим є визначення розміру втрат (збитку), що визначається як «максимально можливий при здійсненні фінансової операції чи певного виду діяльності без урахування можливих заходів щодо нейтралізації негативних наслідків фінансового ризику» [86]. Мова йде про збиток, тобто втрати очікуваного прибутку, доходу чи капіталу, розмір якого визначається характером фінансових операцій, розміром залучених в них активів (капіталу) і максимальним рівнем доходів від здійснення аналогічних операцій. Враховуючи допустимі межі ризику, виділяють можливі види ризику з такими обмеженнями (табл. 3.12.).

Аналітичне дослідження фінансової безпеки підприємства передбачає оцінку ризиків, здійснення якої можливе з використанням кількісних та якісних

методів. Якісні методи ідентифікують чинники й обставини, що призводять до виникнення ризикових ситуацій.

Таблиця 3.12.

Межі ризику та їх критерії*

№з/п	Види ризику	Критерії	Складові
1	Допустимий ризик R_d	$R_d < R$	R – середній рівень ризику в економіці Rmax – максимальна межа ризику
2	Критичний ризик R_{kr}	$R_d < R_{kr} < R_{max}$	
3	Катастрофічний ризик R_{kat}	$R_{kat} > R_{max}$	

*Сформовано на основі [80].

Однак, для управління ризиками на підприємствах харчової промисловості в контексті забезпечення їх фінансової безпеки важливою є кількісна оцінка, яка уможливорює вибрати оптимальне рішення із сукупності альтернативних, з врахуванням найменших витрат й втрат та можливістю попередження або ж зведення до мінімуму ризику.

Знову ж таки, застосування традиційних методів фінансового аналізу (горизонтальний, вертикальний, порівняльний, коефіцієнтний аналіз) є одним із методів кількісного вимірювання чинників і розглядався у другому розділі нашого дослідження.

Однак, ускладнення й швидкоплинність умов господарювання ставлять нові вимоги до методологічної бази та її технічної підтримки. Мова йде про застосування для аналізу ризику в контексті забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості економіко-математичних методів з метою розробки чи адаптації існуючого комплексного показника, що дозволяє дати оцінку рівню ризику формування й використання фінансового потенціалу.

Рівень ризику фінансової стійкості підприємств харчової промисловості та його зміна відслідковується за змінами інтегрального показника, згенерованого з показників, які відображають ресурсні можливості й результати фінансово-господарської діяльності. Інтегральний показник фінансового ризику – це «відповідна економіко-математична модель, яка є ефективним засобом дослідження структури задачі оцінки рівня ризику, кількісно враховує характер зв'язку між функцією і сукупністю чинників, з достатньою для аналітика

ймовірністю дає змогу прогнозувати очікуваний рівень фінансового ризику як окремого підприємства, так і сукупності підприємств, за його допомогою можна віднайти принципово нові стратегії розвитку підприємств» [186, с.146].

Діагностика й відслідковування рівня фінансового ризику підприємств, з використанням інтегральних показників, уможливує якісне здійснення аналізу фінансової безпеки й функціонування підприємств харчової промисловості, а також спрогнозувати фінансові показники, з метою розробки альтернативних сценаріїв розвитку та їх врахування в розробці чи перегляді стратегії діяльності суб'єктів господарювання в ринковому просторі.

Позаяк критерієм забезпечення фінансової безпеки визначений фінансовий стан підприємств харчової промисловості, відповідно він є віддзеркаленням прояву фінансових ризиків. Попередньо також визначено, що фінансовий стан підприємства це є комплексне поняття, що визначається системою показників: фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності, структури капіталу, ефективності діяльності. Причому між показниками існує взаємозв'язок та взаємовизначеність, що спричиняє виникнення ризику при зміні одного з них.

Так, «фінансова стійкість відображає зміну ризику підприємства відповідно до зміни частки позикового капіталу, а ліквідність, рентабельність і ризик не тільки знаходяться в тісному зв'язку, а і породжують «основне фінансове протиріччя» [186, с. 266]. У випадку нарощення підприємством боргової частки в структурі капіталу, є ризик посилення впливу фінансового важеля, але одночасно відбувається зростання рентабельності підприємства. Збільшення прибутковості також передбачає ризик неплатежів та дебіторської заборгованості, що, в свою чергу, порушує рівень ліквідності в сторону зменшення. Зниженням частки короткострокових зобов'язань зумовлює збільшення ліквідності та зменшення ризику повернення зобов'язань у ситуації поточної неплатоспроможності (рис.3.4).

Опрацювання ряду літературних джерел щодо методів та моделей визначення й оцінки ризику, дозволив застосувати із запропонованими поправками адаптації до підприємств харчової промисловості методичний

підхід, запропонований М.В. Шалановим [186,]. Методика охоплює елементи системного аналізу і економіко-статистичних методів та мінімізує вплив суб'єктивного чинника на результативні показники.

Рис. 3.4. Складові ризику у системі фінансової безпеки та їх взаємозв'язок*
*Сформовано автором самостійно

Вона ґрунтується на використанні інтегральної функції оцінки потенціалу багатовимірного динамічного об'єкта, яка передбачає коректування чинників на зважені величини. Використання цієї методики відбулося науковцями для підприємств роздрібної торгівлі та комунального господарства [186, с.146].

Адаптувавши зазначену методику до підприємств харчової промисловості, визначили необхідне коло чинників, які всесторонньо характеризують фінансовий стан досліджуваних підприємств.

Апробована методика інтегральної оцінки ризиків в системі фінансової безпеки, критерієм якої є фінансовий стан підприємства передбачає наступні етапи її здійснення, які зображені на рисунку 3.5.

Підготовчий етап охоплює визначення системи показників, які є індикаторами рівня ризику у системі фінансової безпеки. Доцільність та необхідна кількість визначених показників обґрунтовується дослідженнями нормативно-інструктивних та наукових джерел із застосування фінансових показників, які визначають ступінь генерації ризиків, їх вплив на фінансово-господарську діяльність та фінансову безпеку, з врахуванням галузевих особливостей підприємств харчової промисловості.

Зазначимо, що показники, що є складовими системи повинні відповідати вимогам: «основною інформаційною базою розрахунку є форми публічної

фінансової звітності – Балансу (Звіт про фінансовий стан) і Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід). Показники повинні бути відносними (коефіцієнти), вимірятись у частках одиниці (чи відсотках), мати однакову направленість (тобто зростання коефіцієнтів означає покращення фінансового стану і зменшення рівня ризику), давати можливість їх просторово-часового порівняння і бути присутніми у більшості методичних розробок» [186, с. 160].

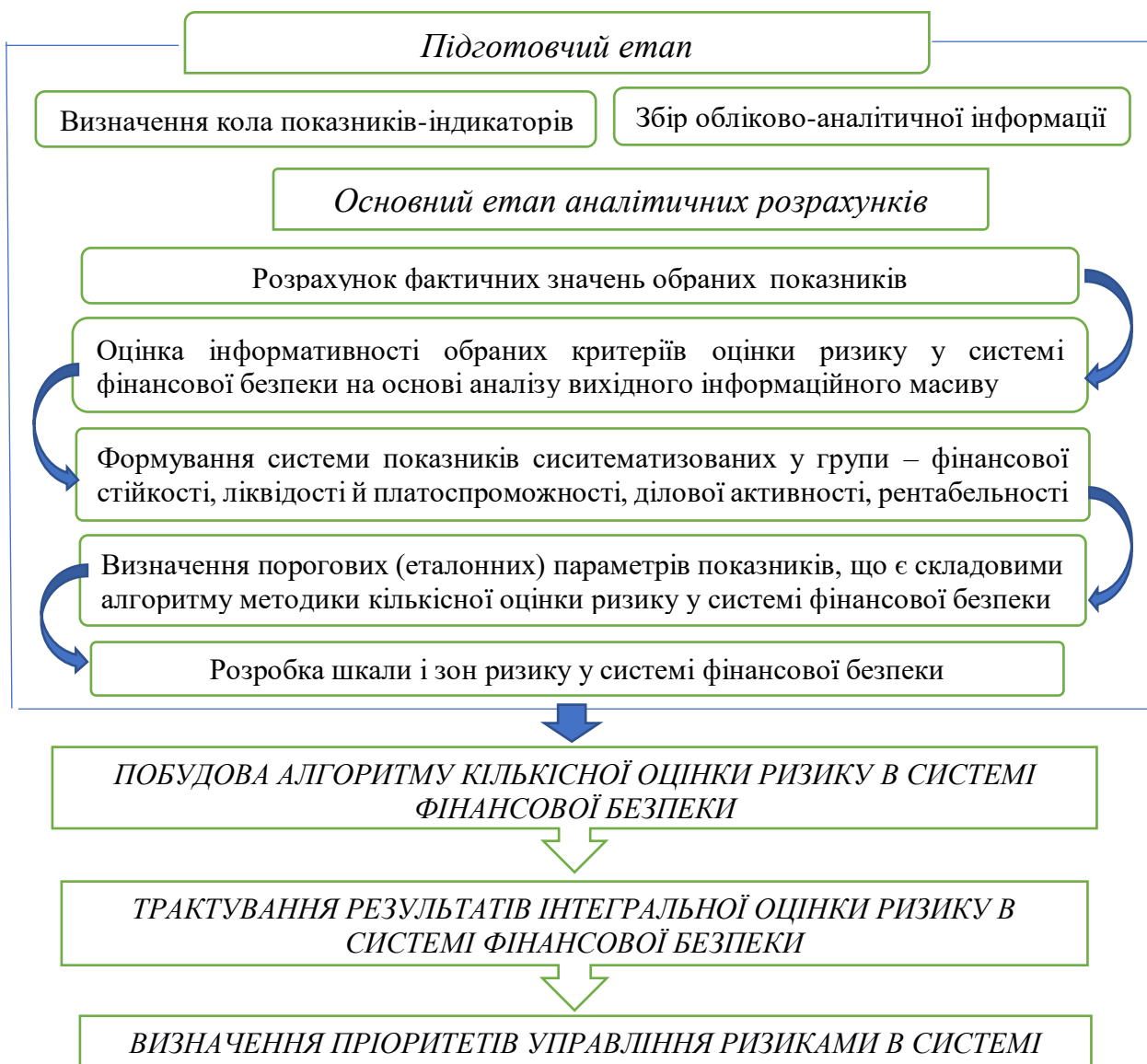

Рис. 3.5. Складові кількісної оцінки та аналізу ризику в системі фінансової безпеки*

*розроблено автором самостійно

Основний етап аналітичних розрахунків охоплює наступні складові:

- розрахунок визначених показників, групування фактичних значень одержаної інформації за важливістю;

- побудова ієрархічних взаємозв'язків кількісної оцінки на основі сформованої системи показників, що є детермінантами фінансового стану і визначення загальної інтегральної оцінки потенціалу та рівня ризику в системі фінансової безпеки;

- визначення порогових (еталонних) значень показників, відібраних для оцінки ризику коефіцієнтів з якими порівнюються фактичні їх значення у динаміці. Еталонними вважаються: -рекомендовані дослідженнями науковців, враховуючи галузеві особливості [9], -запропоновані нормативно-інструктивними документами [13], -визначені експертним шляхом середні значення показників [186], -максимально досягнуті підприємством. Встановлення еталонів дозволяє оцінити стійкість фінансового стану підприємств харчової промисловості, визначити характер його змін відповідно до бізнес-процесів, ідентифікувати чинники й характер впливу на результати діяльності та розробити заходи щодо забезпечення фінансової безпеки;

- окреслення меж запропонованих станів ризику у системі фінансової безпеки, серед яких виокремлюють такі зони: без ризику, допустимого ризику, критичного і катастрофічного ризику [11; 31; 178].

Оцінка ризику здійснюється із застосуванням розробленої економіко-математичної моделі з використанням системи фінансових показників, з'ясування залежності параметрів, з подальшим визначенням їх ієрархії, формування функції цілей і критеріїв, окреслення моделі коефіцієнту оцінки рівня ризику в системі фінансової безпеки.

Трактування отриманих результатів інтегральної оцінки уможливило визначення основних чинників, що зумовлюють величину ризику в системі фінансової безпеки.

Використовуючи поетапний аналіз й оцінку потенціальної функції фінансової стійкості для генерації заходів щодо підвищення рівня фінансової безпеки підприємства, дозволяє виділити пріоритети в управлінні ризиками.

Отже, враховуючи методiku визначення основних детермінант фінансової безпеки, яка ідентифікується фінансовим станом, сформована ієрархія системи

показників – фінансових коефіцієнтів підприємств харчової промисловості за наступними групами (рис. 3.6).

показники ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> • Коефіцієнт абсолютної ліквідності - X11 • Коефіцієнт швидкої ліквідності - X12 • Коефіцієнт покриття - X13
показники фінансової стійкості	<ul style="list-style-type: none"> • Коефіцієнт фінансової незалежності - X21 • Коефіцієнт фінансового ризику - X22 • Коефіцієнт маневрування - X23
показники ділової активності (оборотності)	<ul style="list-style-type: none"> • Коефіцієнт оборотності активів - X31 • Коефіцієнт оборотності запасів - X32 • Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості - X33 • Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості - X34
показники рентабельності	<ul style="list-style-type: none"> • Рентабельність активів X41 • Рентабельність власного капіталу X42 • Чиста рентабельність продажу X43

Рис. 3.6. Індикатори кількісної оцінки ризиків підприємств харчової промисловості*

*Сформовано автором особисто

Сформовані показники для оцінки ризику у системі фінансової безпеки об'єктивно відображають фінансово-господарську діяльність та враховують галузеву специфіку підприємств. У підприємствах харчової промисловості значну питому вагу мають дебіторська і кредиторська заборгованості. Відтак, особливу увагу приділяємо показникам оборотності (зокрема дебіторської і кредиторської) для підтримання на належному рівні самофінансування діяльності.

Важливим є наявність еталонних значень. Адже «аналітичні коефіцієнти, розраховані за фінансовою звітністю корисні для використання і їх просторово-часового аналізу лише у випадку наявності критеріїв, із граничними значеннями яких ці коефіцієнти можна порівняти» [98].

Треба зазначити, що для коефіцієнтів ліквідності й фінансової стійкості існують рекомендовані значення. Показники рентабельності й ділової активності (оборотності) оцінюються за їх динамікою, відповідно до якої можна характеризувати фінансово-господарську діяльність. У цьому випадку еталонними будуть максимально досягнуті значення. Позаяк негативна

величина фінансового результату діяльності (збиток) не завжди визначається впливом ризикових чинників, то нижній рівень не має бути від'ємним значенням (<0). Достатність грошових коштів для виплати податку на прибуток й відсотків за кредит визначає такий ж рівень безпеки.

Основними методами кількісної оцінки ризику є методи фінансового аналізу – горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний аналіз, аналіз ділової активності та фінансової стійкості, які розраховані та проаналізовані у другому розділі нашого дослідження.

Одержані результати коефіцієнтного аналізу як складової діагностики фінансової безпеки та фінансової стабільності свідчать про високий ризик структури капіталу підприємств харчової промисловості (Додаток К.1-К.3). Так, у ПАТ «ТерА» спостерігається негативне значення власного капіталу в 2020-2021 рр. Про допустимий рівень ризику структури капіталу в діяльності досліджуваних підприємств свідчить здійснення фінансово-господарської діяльності без залучення банківських кредитів, тобто фінансування товарних запасів вони здійснювали, використовуючи лише товарний кредит; існує ризик ліквідності, позаяк наближені до нормативних значень коефіцієнти ліквідності забезпечувались в основному за рахунок товарної складової; коливання рівня ділової активності сукупності підприємств, що свідчить про наявність фінансових ризиків зменшення оборотності, які негативно впливають на формування фінансового результату наявність фінансових ризиків зменшення оборотності, що спричинені коливанням рівня ділової активності та негативно впливають на продукування фінансового результату; ризик рентабельності характерний для досліджуваних підприємств впродовж 2019-2021 рр., що зменшує можливість використання ефекту фінансового важеля, який можливий через залучення банківського кредиту.

В економічній літературі одним із методів кількісного виміру ризику пропоновано здійснювати визначенням забезпечення запасів джерелами фінансування і аналізом ліквідності.

Беззаперечність застосування наведених підходів не викликає сумнівів та

характеризує критеріальну ознаку фінансової безпеки підприємств харчової промисловості – ліквідність, фінансову стійкість, ділову активність, рентабельність. Проте, розглядаючи підприємство як кібернетичну складну систему, доцільно застосувати для кількісного виміру та оцінки ризику методичний підхід, в основі якого лежить визначення інтегральної функції «оцінки потенціалу багатовимірного динамічного об'єкта» [186, с 156].

Поєднання елементів системного аналізу з економіко-статистичними розрахунками, дозволяє звести до мінімуму суб'єктивні чинники впливу на отримані результати та адаптувати, запропонований для дослідження метод до характерних особливостей підприємств харчової промисловості. Інтегральна функція, має наступний вигляд:

$$\sum_{j=1}^n \alpha_j P_{ij} = \sum_{j=1}^n \alpha_j P_{ij}^* \text{ або } \sum_{j=1}^n \alpha_j \frac{x_{ij}}{\sigma_j} = \sum_{j=1}^n \alpha_j \frac{x_{ij}^*}{\sigma_j}, \quad 3.5$$

де, α_j – значущість уніфікованих критеріїв x_i ;

x_{ij} – зміст j -го критерію в t_i період часу;

σ_j – середньоквадратичне відхилення j -го критерію;

x_{ij}^* – еталонний зміст j -го критерію;

$P_i P^*$ – уніфікований зміст фактичних й еталонних критеріїв x_i та x_{ij} .

Основним завданням адаптації – є кількісний аналіз та оцінка рівня ризику у статичі та у динаміці з допомогою інтегральної функції оцінки потенціалу багатовимірного динамічного об'єкта харчової промисловості, що уможливорює відслідковування його розвитку та зон недопустимого ризику, що впливає та визначає фінансову безпеку підприємств харчової промисловості.

Фінансовий потенціал підприємства харчової промисловості будемо розуміти як основа забезпечення оптимального фінансового стану та чинникових складових, які його визначають (рис. 3.6). Будучи кількісною характеристикою досягнутого рівня, який матеріалізується сукупністю змістовних критеріїв, фінансовий потенціал знаходиться в зоні ризику недосягнення запланованих, нормативних значень й виникнення безпеки порушення його рівня.

Отож, фінансовий стан підприємства як основа фінансової безпеки

описується системою показників $X_1, X_2, \dots, X_n$, та спостерігається у динаміці за період $[t_1 - t_n]$. Складовими інформаційної моделі-матриці «час-ознака» є x_{ij} , що означає значення j – критерію в t_i момент спостереження.

Потенціальна функція описується еталонним значенням, що визначається для всіх показників системи. Якщо підприємство хоче досягнути еталонного (найвищого) стану в майбутньому $X^* = (X_1^*, X_2^*, \dots, X_n^*)$, що характеризує рівень розвитку потенціалу, який обмежений умовною 1, то:

$$y_i = y_i^* = \sum_{j=1}^n \alpha_j \frac{x_{ij}^*}{\sigma_j} = \sum_{j=1}^n \alpha_j P_{ij}^* \quad 3.6$$

Середньоквадратичне відхилення критеріїв визначаємо за формулою:

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}{N}} \quad 3.7$$

де N – кількість періодів,

$\bar{x}_j$ - середнє значення ознаки, формула розрахунку якого наступна:

$$\bar{x}_j = \frac{\sum_{i=1}^N x_{ij}}{N} \quad 3.8$$

Значущість j -го критерію в інтегральній оцінці α_j обчислюється так:

$$\alpha_j = \frac{z_j^*}{\sqrt{\sum_{j=1}^n (P_j^*)^2}} \quad 3.9$$

за такої умови:

$$P_j^* = \frac{x_j^*}{\sigma_j} \quad 3.10$$

У певний часу t_i рівень фінансової стійкості характеризується y_i і коливається в межах: $0 - 1$, що, одночасно, є також межами мінливості ризику. Відповідно, значення y визначається як: $y^* - 1, y_i - C(t_i)$. Рівень потенціалу $C(t_i)$ уможливилює відслідкувати та оцінити ризик недосяжного до еталону значення фінансового потенціалу багатомірного динамічного об'єкта, який описується системою критеріїв, що його характеризують та формують інтегральну оцінку рівня ризику об'єкта (pt) у певний період часу та обчислюється за формулою:

$$C(t_i) = \frac{y_i}{y^*} = \frac{\sum_{j=1}^n \alpha_j \frac{x_{ij}}{\sigma_j}}{\sum_{j=1}^n \alpha_j \frac{x_{ij}^*}{\sigma_j}} \quad 3.11$$

Відтак, величина невідповідності еталонному рівню фінансового потенціалу визначає рівень ризику за формулою 3.12 (таблиця 3.13):

$$p(t_i) = 1 - C(t_i) = 1 - \frac{\sum_{j=1}^n \alpha_j \frac{x_{ij}}{\sigma_j}}{\sum_{j=1}^n \alpha_j \frac{x_{ij}^*}{\sigma_j}} \quad 3.12$$

Таблиця 3.13

Економічна характеристика та межі ризику*

№з/п	Межі	Ідентифікація ризику	Економічна характеристика
1	0	Безризиков а	Критеріями є високий рівень ділової активності та рентабельності, підприємство має високий фінансовий потенціал (0,75-1), ведуться вчасні розрахунки як дебіторської заборгованості так й за своїми зобов'язаннями.
2	0,25	Допустими й	Критеріями є достатній рівень ділової активності та рентабельності однак значення одного з блоків не відповідає еталонному. Динаміка розвитку відносно стабільна, є небезпека недоотримання або ж втрати прибутку.
3	0,5	Критични й	Діяльність підприємства перебуває під небезпекою. Динаміка показників знижується, значення потенціалу становить 0,49 – 0,25 Ділова активність на низькому рівні, прибуток ледве покриває витрати. рівень розрахунків за зобов'язаннями знижується, зростає дебіторська заборгованість та період її обороту.
4	0,75-1,0	Катастрофі чний	Критеріями є межі потенціалу становлять 0,24 – 0. Найвищий збиток, проблеми з розрахунками за зобов'язаннями, існує прострочена дебіторська заборгованість, допустима втрата капіталу й майна. Висока імовірність банкрутства.

*Сформовано на основі 186

Отже, узагальнення алгоритму формування інтегрального показника має наступну послідовність, що зображена на рис.3.7.

Розрахунок інтегрального показника відбувається у три етапи: обчислення комплексної оцінки за групами фінансових коефіцієнтів; оцінка фінансової стійкості та потенціалу; ідентифікація рівня ризику підприємства харчової промисловості.

Апробацію методики кількісної оцінки фінансового ризику здійснено за фактичними даними підприємства харчової промисловості за три роки. Однак доцільно зазначити, що для своєчасного реагування на небезпечну ситуацію та

прийняття управлінських рішень щодо заходів із підтримання фінансової безпеки доцільно таку методику застосовувати в оперативному режимі, тобто щомісячно, щоквартально.

Етап I	Обчислення комплексної оцінки у розрізі груп
1	x_{jk} – значення j -го показників k -го блоку в t_i році досліджуваного періоду
2	Обчислення середнього квадратичного відхилення j -го показника k -го блоку $\sigma_{jk} = \sqrt{\frac{\sum (x_{ijk} - \bar{x}_{jk})^2}{N}}$
3	Обчислення уніфікованих значень критеріїв $P_{ijk} = \frac{x_{ijk}}{\sigma_{jk}}$
4	Оцінювання змісту еталонних критеріїв x_{jk}^*
5	Обчислення уніфікованих значень еталону $P_{jk}^* = \frac{x_{jk}^*}{\sigma_{jk}}$
6	Розрахунок вагомості критеріїв в комплексній оцінці $\alpha_{jk} = \frac{P_{jk}^*}{\sqrt{\sum_{j=1}^n (P_{jk}^*)^2}}$
7	Обчислення змісту потенціальної функції за роками $y_{ik} = \sum_{j=1}^n \alpha_{jk} P_{ijk}$
8	Обчислення еталонного змісту потенціальної функції $y_k^* = \sum_{j=1}^n \alpha_{jk} P_{jk}^*$
9	Визначення комплексної оцінки фінансового потенціалу $C_{ik} = \frac{y_{ik}}{y_k^*}$
Етап II	Обчислення інтегральної оцінки ризику
1	Обчислення значущості груп $\tilde{\alpha}_k = \frac{y_k^*}{\sqrt{\sum_{k=1}^m (y_k^*)^2}}$
2	Обчислення змісту потенціальної функції за роками $\tilde{y}_i = \sum_{k=1}^m \tilde{\alpha}_k y_{ik}$
3	Обчислення еталонний зміст потенціальної функції $\tilde{y}^* = \sum_{k=1}^m \tilde{\alpha}_k y_k^*$
4	Обчислення інтегральна оцінка фінансового потенціалу $\tilde{c}_i = \frac{\tilde{y}_i}{\tilde{y}^*}$
5	Визначається рівень фінансового ризику $R_i = 1 - C_i$

III. Ідентифікація ризиків	
$R = (0,75-1)$	Катастрофічний рівень ризику
$R = (0,5-0,74)$	Критичний рівень ризику
$R = (0,25-0,49)$	Допустимий рівень ризику
$R = (0 - 0,24)$	Безризикова діяльність

Рис 3.7. Алгоритм формування інтегрального показника та ідентифікації ризику*
*Сформовано на основі [186]

Для оцінки ризику дані досліджуваних підприємств узагальнено в групи 1 – фінансової стійкості, 2 – ліквідності, 3 – ділової активності, 4 – рентабельності (рис.3.6), які є базою для подальших розрахунків (таблиця 3.14).

Таблиця 3.14

Групи показників підприємств харчової промисловості*

Групи	Показники	ПАТ «ГерА»					ЗАТ «Житомирські ласощі»				
		2019	2020	2021	σ_{1j}	$\bar{x}_{1j}$	2019	2020	2021	σ_{1j}	$\bar{x}_{1j}$
1	X ₁₁	-0,231	-0,179	-0,095	0,056	-0,168	0,676	0,500	0,351	0,133	0,509
	X ₁₂	-0,187	-0,152	-0,087	0,042	-0,142	2,087	1,001	0,541	0,648	1,210
	X ₁₃	2,398	3,175	3,629	0,508	3,067	-0,031	0,050	0,047	0,037	0,022
2	X ₂₁	-1,715	-1,460	-1,380	0,143	-1,518	-0,030	0,053	0,049	0,038	0,024
	X ₂₂	-0,129	-1,476	-0,972	0,556	-0,859	-0,152	1,029	0,751	0,504	0,543
	X ₂₃	-2,920	0,192	0,363	1,509	-0,788	0,512	1,001	0,992	0,228	0,835
	X ₂₄	0,069	0,024	0,052	0,018	0,048	0,017	0,003	0,006	0,006	0,009
3	X ₃₁	1,105	0,846	0,635	0,192	0,862	1,105	0,846	0,635	0,192	0,862
	X ₃₂	8,052	34,775	29,095	11,495	23,974	8,052	34,775	29,095	11,495	23,974
	X ₃₃	7,086	1,698	0,994	2,721	3,259	7,086	1,698	0,994	2,721	3,259
	X ₃₄	3,410	1,693	0,979	1,020	2,027	3,410	1,693	0,979	1,020	2,027
4	X ₄₁	0,042	0,040	0,002	0,018	0,028	0,042	0,040	0,002	0,018	0,028
	X ₄₂	0,000	0,077	0,005	0,035	0,027	0,000	0,077	0,005	0,035	0,027
	X ₄₃	0,000	0,046	0,003	0,021	0,016	0,000	0,046	0,003	0,021	0,016

*Сформовано на основі даних [128-130]

Уніфікацію фактичної бази критеріїв здійснено їх поділом на середньоквадратичне відхилення (таблиця 3.15).

Таблиця 3.15

Уніфікований зміст критеріїв*

Групи	$P_{1ij} = \frac{X_{1ij}}{\sigma_{1j}}$	ПАТ «ГерА»			ЗАТ «Житомирські ласощі»		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021
Фінансова стійкість	P ₁₁	-4,117	-3,196	-1,691	5,091	3,766	2,644
	P ₁₂	-4,486	-3,634	-2,071	3,220	1,544	0,835
	P ₁₃	4,721	6,249	7,143	-0,826	1,338	1,249
Ліквідність	P ₂₁	-12,012	-10,225	-9,668	-0,786	1,382	1,285
	P ₂₂	-0,233	-2,657	-1,750	-0,302	2,040	1,490
	P ₂₃	-1,935	0,127	0,241	2,242	4,385	4,342
	P ₂₄	3,746	1,317	2,805	2,766	0,419	0,987
Ділова активність	P ₃₁	5,753	4,407	3,308	5,753	4,407	3,308
	P ₃₂	0,701	3,025	2,531	0,701	3,025	2,531
	P ₃₃	2,604	0,624	0,365	2,604	0,624	0,365
	P ₃₄	3,342	1,659	0,959	3,342	1,659	0,959
Рентабельність	P ₄₁	2,277	2,155	0,097	2,277	2,155	0,097
	P ₄₂	0,000	2,184	0,132	0,000	2,184	0,132
	P ₄₃	0,000	2,180	0,124	0,000	2,180	0,124

*Сформовано на основі даних [128-130]

У таблиці 3.16 обчислено уніфіковані та вагові значення нормативних критеріїв за уніфікованими еталонними даними для груп: фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності та рентабельності.

Таблиця 3.16

Параметри розрахунку комплексної оцінки за групами критеріїв*

Параметри розрахунку	ПАТ «ГерА»					ЗАТ «Житомирські ласощі»				
	X_{1j}^*	P_{1j}^*	(P_{1j}^*)	α_{1j}	$\alpha_{1j}P_{1j}^*$	X_{1j}^*	P_{1j}^*	(P_{1j}^*)	α_{1j}	$\alpha_{1j}P_{1j}^*$
P11	0,5	8,930	79,746	0,348	3,105	0,5	3,765	14,175	0,108	0,405
P12	1	23,94	573,381	0,932	22,324	1	1,543	2,381	0,044	0,068
P13	1,3	2,559	6,548	0,100	0,255	1,3	34,763	1208,464	0,993	34,527
$\Sigma 1$			659,675		25,684			1225,020		35,000
P21	1	7,004	49,055	0,522	3,654	1	26,229	687,956	0,628	16,464
P22	2	3,599	12,955	0,268	0,965	2	3,965	15,725	0,095	0,376
P23	0,6	0,398	0,158	0,030	0,012	0,6	2,627	6,901	0,063	0,165
P24	0,2	10,86	118,070	0,809	8,795	0,2	32,180	1035,531	0,770	24,781
$\Sigma 2$			180,238		13,425			1746,112		41,787
P31	1,1	5,730	32,830	0,756	4,335	1,1	5,730	32,830	0,756	4,335
P32	30	2,610	6,812	0,345	0,899	30	2,610	6,812	0,345	0,899
P33	7	2,572	6,617	0,340	0,874	7	2,572	6,617	0,340	0,874
P34	3,4	3,333	11,108	0,440	1,467	3,4	3,333	11,108	0,440	1,467
$\Sigma 3$			57,367		7,574			57,367		7,574
P41	0,04	2,178	4,744	0,621	1,353	0,04	2,178	4,744	0,621	1,353
P42	0,07	1,977	3,908	0,564	1,115	0,07	1,977	3,908	0,564	1,115
P43	0,04	1,907	3,637	0,544	1,037	0,04	1,907	3,637	0,544	1,037
$\Sigma 4$			12,288		3,505			12,288		3,505

*Сформовано на основі даних [128-130]

Далі визначино комплексну оцінку фінансового потенціалу за групами показників, результати обрахунків яких наведено у таблиці 3.17

Таблиця 3.17

Обчислення значень потенціальної функції за роками*

Групи	значення потенціальної функції і комплексної оцінки фін.потенціалу	ПАТ «ГерА»			ЗАТ «Житомирські ласощі»		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8
Фінансова стійкість	$\alpha_{11}P_{11}$	-1,432	-1,111	-0,588	0,548	0,405	0,284
	$\alpha_{12}P_{12}$	-4,182	-3,388	-1,931	0,142	0,068	0,037
	$\alpha_{13}P_{13}$	0,470	0,623	0,712	-0,820	1,329	1,241
	$\Sigma=y_1$	-5,144	-3,877	-1,807	-0,131	1,803	1,562
	C_1	-0,200	-0,151	-0,070	-0,004	0,052	0,045
Ліквідність	$\alpha_{21}P_{21}$	-6,267	-5,334	-5,044	-0,493	0,867	0,807
	$\alpha_{22}P_{22}$	-0,062	-0,712	-0,469	-0,029	0,194	0,141
	$\alpha_{23}P_{23}$	-0,057	0,004	0,007	0,141	0,276	0,273
	$\alpha_{24}P_{24}$	3,032	1,066	2,270	2,130	0,323	0,760
	$\Sigma=y_2$	-3,355	-4,977	-3,235	1,749	1,659	1,981
	C_2	-0,250	-0,371	-0,241	0,042	0,040	0,047
Ділова активність	$\alpha_{31}P_{31}$	4,353	3,334	2,503	4,353	3,334	2,503
	$\alpha_{32}P_{32}$	0,241	1,042	0,872	0,241	1,042	0,872
	$\alpha_{33}P_{33}$	0,884	0,212	0,124	0,884	0,212	0,124
	$\alpha_{34}P_{34}$	1,471	0,730	0,422	1,471	0,730	0,422
	$\Sigma=y_3$	6,949	5,318	3,921	6,949	5,318	3,921
	C_3	0,917	0,702	0,518	0,917	0,702	0,518

Продовження таблиці 3.17

Рентабельність	$\alpha_{41}P_{41}$	1,415	1,339	0,060	1,415	1,339	0,060
	$\alpha_{42}P_{42}$	0,000	1,232	0,075	0,000	1,232	0,075
	$\alpha_{43}P_{43}$	0,000	1,186	0,067	0,000	1,186	0,067
	$\sum=y_4$	1,415	3,757	0,202	1,415	3,757	0,202
	C_4	0,404	1,072	0,058	0,404	1,072	0,058

*Сформовано на основі даних [128-130]

Обчислення комплексної оцінки фінансового потенціалу за групами критеріїв у таблиці 3.17, дало можливість розрахувати рівень досягнення еталонного значення потенціалу і зробити деякі висновки. Впродовж досліджуваного періоду відбуваються зміни комплексних оцінок потенціалів за всіма групами критеріїв. У динаміці спостерігається негативні покзники фінансового потенціалу на ПАТ «ТерА» за групами фінансова стійкість та ліквідність та зниження комплексної оцінки потенціалу ділової активності та рентабельності.

У ЗАТ «Житомирські ласощі» позитивним є зростання фінансового потенціалу у групі фінансова стійкість, при якому із негативного значення 2019 року значення показників зросла у 2020 році, хоча у 2021 році знову незначно зменшилися. Позитивним є зростання потенціалу за групою ліквідність. Однак, відбулося зниження ділової активності та рентабельності.

Другий етап передбачає обчислення комплексних оцінок фінансового потенціалу (таблиця 3.18), обрахувати значення інтегральної оцінки фінансового ризику загалом (табл. 3.19) та за роками (табл. 3.20).

Таблиця 3.18

Зміст комплексних оцінок рівня фінансового потенціалу за групами критеріїв*

Роки	ПАТ «ТерА»				ЗАТ «Житомирські ласощі»			
	y1	y2	y3	y4	y1	y2	y3	y4
2019	-5,144	-3,355	6,949	1,415	-0,131	1,749	6,949	1,415
2020	-3,877	-4,977	5,318	3,757	1,803	1,659	5,318	3,757
2021	-1,807	-3,235	3,921	0,202	1,562	1,981	3,921	0,202

*Сформовано на основі даних [128-130]

Таблиця 3.19

Визначення інтегральної оцінки фінансового потенціалу*

Параметри розрахунку	ПАТ «ТерА»					ЗАТ «Житомирські ласощі»				
	y ₁	y ₂	y ₃	y ₄	Σ	y ₁	y ₂	y ₃	y ₄	Σ
Еталонне значення потенціальної функції	25,684	13,425	7,574	3,505		35,00	41,787	7,574	3,505	
$(y_k^*)^2 \quad y_k^*$	659,67	180,238	57,367	12,288	909,568	1225,0	1746,112	57,367	12,288	3040,78
$\tilde{\alpha}_k = \frac{y_k^*}{\sqrt{\sum_{k=1}^m (y_k^*)^2}}$	0,852	0,445	0,251	0,116		0,635	0,758	0,137	0,064	
$\tilde{\alpha}_k y_k^*$	21,873	5,976	1,902	0,407	30,159	22,215	31,665	1,040	0,223	55,143

*Сформовано на основі даних [128-130]

Таблиця 3.20

Розрахунок інтегральної оцінки фінансового ризику*

Роки	ПАТ «ТерА»							ЗАТ «Житомирські ласощі»						
	$\tilde{\alpha}_1 y_1$	$\tilde{\alpha}_2 y_2$	$\tilde{\alpha}_3 y_3$	$\tilde{\alpha}_4 y_4$	$\tilde{y}_i$	$\tilde{c}_i$	ρ	$\tilde{\alpha}_1 y_1$	$\tilde{\alpha}_2 y_2$	$\tilde{\alpha}_3 y_3$	$\tilde{\alpha}_4 y_4$	$\tilde{y}_i$	$\tilde{c}_i$	ρ
2019	-4,380	-1,493	1,745	0,164	-3,964	-0,040	1,040	-0,083	1,326	0,954	0,090	2,287	0,162	0,838
2020	-3,302	-2,215	1,336	0,437	-3,745	-0,086	1,086	1,144	1,257	0,730	0,239	3,371	0,176	0,824
2021	-1,539	-1,440	0,985	0,024	-1,971	-0,036	1,036	0,991	1,501	0,539	0,013	3,044	0,136	0,864

*Сформовано на основі даних [128-130]

Отримані дані дають можливість визначити динаміку та ідентифікувати ризик підприємств харчової промисловості (таблиця 3.21)

Таблиця 3.21

Динаміка інтегральної оцінки ризику*

Роки	ПАТ «ТерА»			ЗАТ «Житомирські ласощі»		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Інтегральна оцінка потенціалу фінансової стійкості	-0,040	-0,086	-0,036	0,162	0,176	0,136
Ланцюгові темпи зміни, %		217,2	41,3		108,9	77,3
Рівень ризику фінансової стійкості	1,040	1,086	1,036	0,838	0,824	0,864
Зона ризику	критичного	критичного	критичного	критичного	критичного	критичного

*Сформовано на основі даних [128-130]

Опрацювання одержаних результатів кількісної оцінки фінансового ризику показав, що підприємства знаходяться у зоні критичного ризику. Однак, зміна величини ризику за досліджуваний період не виходить за критичні межі, хоча спостерігається незначне його збільшення в динаміці, що несе загрозу фінансовій безпеці й потребує уваги керівників підприємств щодо цього. Мова йде про необхідність впровадження ризик-орієнтованого менеджменту у діяльність досліджуваних підприємств харчової промисловості.

Застосована методика кількісного виміру фінансового ризику, в основі якої є визначення рівня ризику через оцінку фінансового потенціалу багатовимірного динамічного об'єкта, уможлиблює обґрунтувати прийняття управлінських рішень у короткостроковій та довгостроковій перспективі для збереження стабільності та ефективності діяльності та, відповідно, фінансової безпеки підприємства. Зважаючи на детальний аналіз фактичних даних фінансової звітності досліджуваних підприємств харчової промисловості, можна зробити висновок про недостатність управлінської праці щодо забезпечення фінансової безпеки. . На підприємствах повинна бути розроблена потужна управлінська мережа із застосуванням всіх видів управлінської діяльності. Важливе значення для передбачення та попередження впливу ризиків на ефективність фінансово-господарської діяльності має впровадження системи стратегічного управління, тобто розробка стратегії фінансової безпеки для підприємств харчової промисловості, питання якої нами будуть розглядатися в наступному параграфі.

3.3. Аналітико-організаційне забезпечення формування стратегії управління фінансовою безпекою

Управлінська діяльність керівників, власників щодо питань фінансової безпеки підприємства нерозривно передбачає розгляд цих питань та проблем на стратегічному рівні. В умовах сьогодення невід'ємним елементом системи управління підприємством та стратегічним завданням фінансової політики є не тільки визначення рівня, але й впровадження заходів та дій для забезпечення фінансової безпеки. Таке управління може ототожнюватись із однією з функціональних стратегій фінансової безпеки, яка є складовою генеральної (загальної) стратегії підприємства. Виділення окремим стратегічним напрямком фінансової безпеки обґрунтовується стрімкими глобалізаційними та інтеграційними процесами підприємницької діяльності, мінливістю та нестабільністю ринкового простору.

Досягнення поставлених завдань можливе за умов всебічного аналізу системи фінансової безпеки підприємства та визначення оптимальної фінансової стратегії підприємства, щодо утримання рівня фінансової безпеки, спрямованої на досягнення його ринкової стабільності в короткостроковому й довгостроковому періоді.

Аналіз діяльності досліджуваних підприємств харчової промисловості показав наявність поряд із зовнішніми чинниками неефективності системи управління фінансовою безпекою. Це спричинило кризові явища та управлінську зорієнтованість на виправлення результатів негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, а не на передбачення, попередження та послаблення можливих загроз й ризиків. Вирішення цієї проблеми передбачає розробку аналітично обґрунтованої стратегії управління фінансовою безпекою, яка спрямована на створення механізмів довгострокової поведінки та адаптації до змін у ринковому просторі, генерації високого ступеня стійкості до наявних та можливих загроз з метою покращання ефективності діяльності, гарантування фінансової підтримки поточного та майбутнього періодів.

Дослідженню питань фінансової безпеки та стратегічного управління фінансовою безпекою підприємств в Україні присвячені праці Ареф'євої В.О., Бланка І.А., Васильцева Т.Г., Горячевої К.С., Єрмошенко М.М., Каркавчука В.В., Кузенко Т.Б., Малик О.В., Могилиної Л.А., Олексюк Т.В., Пономаренко Е.Е., Пономарьова В.П., Сабліної Н.В., Судакової О.І., Черевко О.В., Череп О.Г., Шиянної К.А. та ін.

Наукові погляди на цю проблематику є досить дискусійними й потребують узагальнення та врахування особливостей та специфіки діяльності підприємств в кризових умовах господарювання.

Важливим завданням управління є формування стратегії діяльності підприємства, як генерального плану дій на довгострокову перспективу, складовою якої є стратегія фінансової безпеки. Формування та аналітичний супровід стратегії фінансової безпеки вимагає розуміння змісту «стратегії». Класиками теорій стратегій економічних систем запропоновано різні

трактування. А саме як: «загальний всебічний план досягнення цілей» [162]; «визначення основних довгострокових цілей і завдань підприємства, прийняття курсу дій і розподілу ресурсів, необхідних для виконання поставлених цілей є стратегією» [172]; «метод визначення конкурентних позицій та цілей організації» [139]; «комбінація п'яти «П»: стратегія як план, принципи поведінки, позиція у конкурентному просторі, перспектива, порядок дій і заходів для реалізації плану» [26]; «узагальнююча модель дій, що необхідні для досягнення поставлених цілей шляхом координації і розподілу ресурсів компанії» [172].

Відповідно, стратегічне управління «це процес, за допомогою якого менеджери здійснюють довгострокове керівництво організацією, визначають специфічні цілі діяльності, розробляють стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи всі релевантні зовнішні та внутрішні умови, а також забезпечують виконання розроблених відповідних планів при постійних змінах та розвитку» [26].

Спільним для трактувань є те, що стратегію розглядають як визначення сукупності довгострокових цілей розвитку підприємства та шляхів їх досягнення. Також відмічається дискусійність розуміння стратегії фінансової безпеки, яка трактується як: науково-методичній інструментарій (технологія) формування довгострокових фінансових цілей; стратегія діяльності підприємства, спрямована на максимізацію рівня його фінансової безпеки шляхом нейтралізації негативного впливу чинника економічної нестабільності [26]; один із видів функціональних стратегій підприємства, що забезпечує захист його фінансових інтересів від загроз внутрішнього та зовнішнього середовища шляхом формування довгострокових цілей, вибору шляхів їх досягнення у вигляді тактичних дій, адекватного коригування форм захисту при зміні впливу факторів фінансового середовища функціонування підприємства [186].

Стратегія фінансової безпеки підприємств сприяє попередженню й вирішенню фінансових проблем і спрямована на забезпечення необхідної фінансової стійкості підприємства, нейтралізації впливу загроз на його

фінансову діяльність, мінімізацію фінансових ризиків в довгостроковому періоді. Управління фінансовою безпекою підприємств формується на функціональному рівні, який визначає стратегічну орієнтацію функціональної підсистеми управління підприємством - управління фінансами.

Основними засадами розроблення стратегії фінансової безпеки підприємств є: розуміння того, що підприємство це відкрита система на діяльність якого впливають чинники зовнішнього середовища; врахування базових стратегій операційної діяльності підприємства; орієнтація переважно на підприємницький стиль стратегічного управління фінансовою безпекою; виділення домінантних сфер стратегічного фінансового розвитку; забезпечення гнучкості стратегії управління фінансовою безпекою; забезпечення альтернативності стратегічного фінансового вибору; врахування в процесі прийняття стратегічних рішень існуючих чи потенційних ризиків; забезпечення розробленої стратегії управління фінансовою безпекою підприємства відповідними організаційною структурою і культурою управління.

Метою стратегії є збільшення прибутковості, оборотності капіталу, розширення позицій у сучасних ринкових відносинах відповідно до соціально-економічного розвитку.

Розробка стратегії фінансової безпеки підприємств є важливим функціональним завданням і складним процесом управління, який охоплює сукупність певних робіт, етапів. Ефективність розробки стратегії фінансової безпеки визначається аналітичним її забезпеченням. Слід відмітити, що аналітична складова присутня на всіх етапах розробки стратегії фінансової безпеки.

Вищезазначене підтверджує, що стратегія управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості є важливою складовою продукування та виконання загальної стратегії діяльності суб'єкта господарювання. Вона генерує головні напрями розвитку фінансової діяльності й відносин підприємства.

Однак, зазначимо, що всезагальною функцією стратегічного управління є

аналітична діяльність. Аналіз в управлінні формування й реалізації стратегії фінансової безпеки є безперервним процесом. Позаяк мінливість внутрішніх і зовнішніх передумов створює необхідність редагування стратегії, процес аналізу є замкнутим (безперервним) циклом, а оцінка діяльності та внесення коректив у генерування стратегії фінансової безпеки є одночасно початковим й завершальним етапом аналітичної діяльності. Мінливість, нестабільність, агресивність зовнішнього середовища та зміни у внутрішньому передбачають систему моніторингу та у випадку потреби ревізування місії, цілей, управлінських рішень щодо заходів щодо гарантії фінансової безпеки.

Відтак, основними етапами аналітичного забезпечення формування стратегії фінансової безпеки є: попередній аналіз генерування стратегії фінансової безпеки; аналіз на стадії впровадження і реалізації стратегії фінансової безпеки підприємств; аналіз на стадії контролю за виконанням стратегії фінансової безпеки, ефективності її впровадження та коректуванням у разі необхідності (рис.3.8).

Спершу визначаються поточні та стратегічні цілі управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання, що охоплює: визначення загальної мети; побудову ієрархії цілей; формулювання індивідуальних цілей та завдань як основи гарантування їхньої реалізації. Враховуючи завдання перспективного фінансового розвитку підприємства харчової промисловості досягаються максимізація його ринкової вартості та покращання ефективності з одночасним попередженням та зведенням до мінімуму ризиків фінансово-господарської діяльності.

Спершу визначаються поточні та стратегічні цілі управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання, що охоплює: визначення загальної мети; побудову ієрархії цілей; формулювання індивідуальних цілей та завдань як основи гарантування їхньої реалізації. Враховуючи завдання перспективного фінансового розвитку підприємства харчової промисловості досягаються максимізація його ринкової вартості та покращання ефективності з одночасним попередженням та зведенням до мінімуму ризиків фінансово-господарської

діяльності.

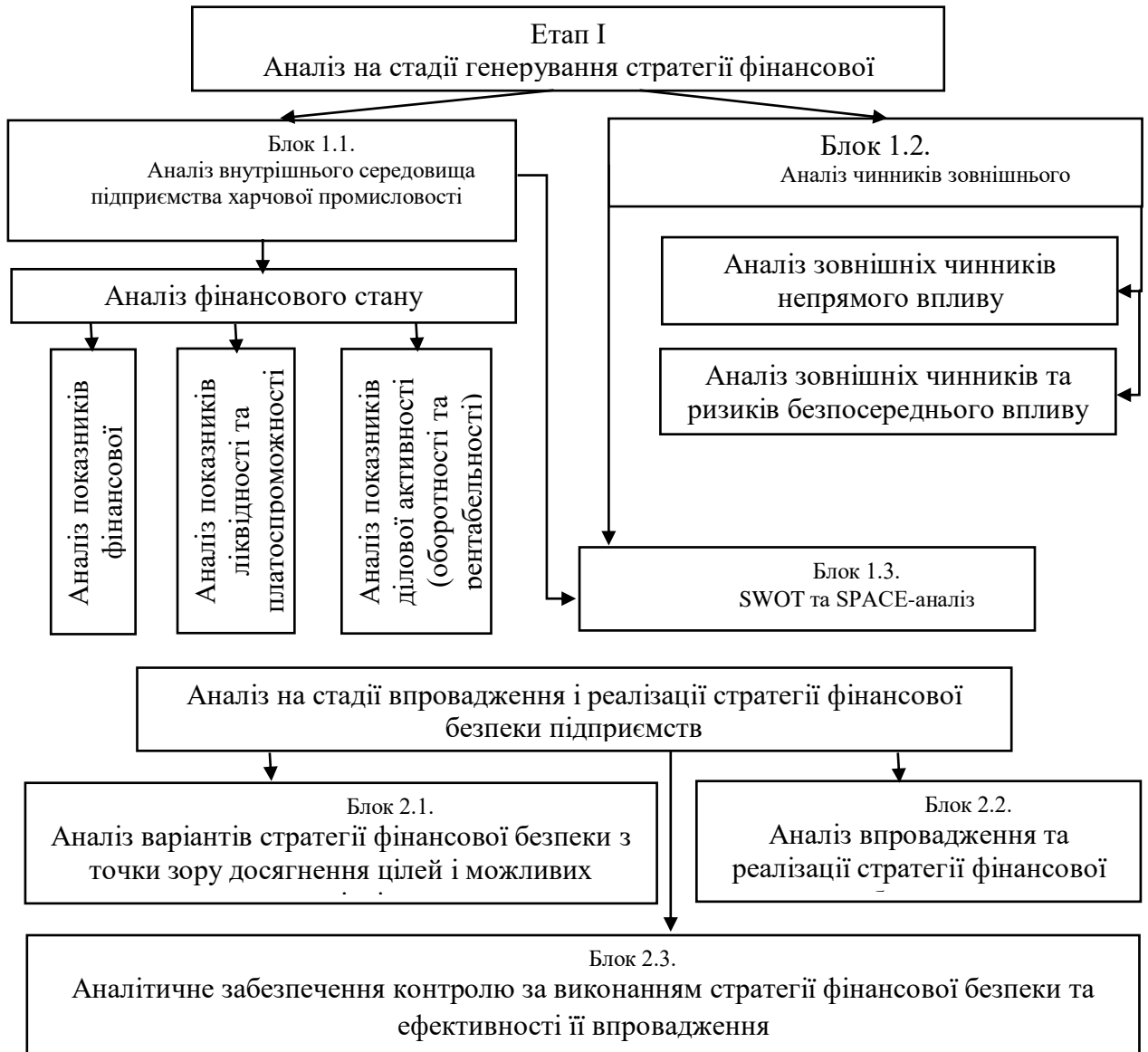

Рис. 3.8. Модель аналітичного забезпечення стратегії фінансової безпеки підприємств харчової промисловості*

*Сформовано автором самостійно

Спершу визначаються поточні та стратегічні цілі управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання, що охоплює: визначення загальної мети; побудову ієрархії цілей; формулювання індивідуальних цілей та завдань як основи гарантування їхньої реалізації. Враховуючи завдання перспективного фінансового розвитку підприємства харчової промисловості досягаються максимізація його ринкової вартості та покращання ефективності з одночасним попередженням та зведенням до мінімуму ризиків фінансово-господарської

діяльності.

На цьому етапі формування стратегії здійснюється аналіз чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства харчової промисловості, інформаційне забезпечення якого складає фінансова звітність підприємства, аналітичні огляди, спеціальні дослідження, вивчення сучасного стану фінансових ринків тощо.

Аналіз зовнішнього середовища в умовах сьогодення має особливе значення й необхідний для чіткого визначення, моніторингу та оцінки чинників макросередовища, які не мають безпосереднього впливу на підприємство та чинників і ризиків безпосереднього оточення, класифікація та перелік яких нами розроблена у параграфі 1.2. Це дає змогу управлінській системі своєчасно передбачити загрози, уможливорює сформуванню ситуаційні, альтернативні плани у випадку непередбачуваних обставин, що допомагає генеруванню стратегії фінансової безпеки та досягнення цілей і трансформувати потенційні загрози на корисні можливості. Також на даному етапі відбувається аналіз чинників внутрішнього середовища, які мають вплив на стан фінансової безпеки суб'єкта господарювання, що дозволить сформуванню заходи покращання фінансового стану та розвитку й забезпечити свій успіх.

Важливим для визначення фінансової безпеки є визначення стратегічної позиції підприємства харчової промисловості у ринковому просторі, що можливо здійсненням комплексного аналізу зовнішніх та внутрішніх чинників із використанням методів SWOT та SPACE-аналізу.

Аналіз на стадії впровадження та реалізації стратегії фінансової безпеки охоплює блок – аналіз варіантів стратегії фінансової безпеки з погляду досягнення цілей та передбачення наслідків, що дозволяє згенерувати різні можливості прогнозової оцінки.

Аналіз на етапі реалізації стратегії, дає можливість аналітично обґрунтувати управлінські рішення зі стратегічного управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості. Одним із складових елементів в моделі аналізу є формування портфелю стратегій управління фінансовою

безпекою підприємства харчової промисловості. Створення стратегічного портфелю фінансової безпеки підприємства передбачає вироблення та аналітична оцінка альтернатив стратегій управління фінансовою безпекою підприємства, їх селекція та генерування стратегічного набору. Критеріями стратегії є досягнення максимальної ефективності та пристосування фінансово-господарської діяльності підприємств до непередбачуваного, мінливого ринкового середовища та досягнення стратегічних цілей.

За допомогою застосування аналітичних моделей і методів у контролі за реалізацією стратегії є можливість відслідковувати вірність обраної стратегії, заходів щодо її реалізації та, у разі необхідності, вчасно вносити корективи у стратегію фінансової безпеки підприємств харчової промисловості.

Кожен етап та його складові виконують характерні для них завдання, при цьому використовуючи різні види, методи, моделі аналітичного дослідження. Одночасно, кожен із структурних складових дослідження, поділ між якими є доволі умовним є взаємообумовленими та взаємопов'язаними між собою, основною метою яких є досягнення окреслених результатів управління фінансової безпеки.

Не зупиняючись на детальному аналізі зовнішніх чинників впливу, розглянемо визначення пріоритетних складових у генеруванні стратегії фінансової безпеки, застосовуючи попередньо зроблені нами розрахунки.

Формування стратегії фінансової безпеки досліджуваних підприємств харчової промисловості передбачає розробку плану дій, здійснюючи економічне трактування значимості ознак у потенціальній функції інтегральної оцінки фінансового потенціалу та у функціях, сформованих за визначеними групами критеріїв системи з метою визначення пріоритетів в управлінні фінансовими ризиками.

Селекція пріоритетів здійснюється за розрахунками, що зроблені у попередньому параграфі та передбачають ранжування проблем та ризиків наступним чином. Аналізуючи потенціальну функцію інтегральної оцінки рівня фінансового потенціалу підприємства (таблиця 3.17 – 3.21), вибирається група із

найбільшою вагою у її структурі, яка потребує підсилення. Далі досліджується значимість ознак потенціальної функції певної групи критеріїв, з можливістю обрання показників з максимальною та мінімальною значимістю і т.д. Так само порядок обрання з потенціальної функції рівня фінансового потенціалу: визначається група критеріїв наступна за значущістю, ранжуються за перевагою значення цієї групи складові критерії і т.д. Результатом ранжування груп та окремих критеріїв здійснюється визначення пріоритетності ризиків, з метою їх мінімізації та забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання [186].

Потенціальна функція інтегрального аналізу ступеня фінансового потенціалу підприємств харчової промисловості за даними таблиці 3.19 має вигляд:

$$\text{ПАТ «ТерА»} : \tilde{y} = 0,852y_1 + 0,445y_2 + 0,251y_3 + 0,116y_4 \quad 3.13$$

$$\text{ЗАТ «Житомирські ласощі»} : \tilde{y} = 0,635y_1 + 0,758y_2 + 0,137y_3 + 0,064y_4 \quad 3.14$$

Потенціальна функція комплексної оцінки за групами (табл. 3.17) має вигляд:

за групою фінансової стійкості:

$$\text{ПАТ «ТерА»} : y_1 = 0,348 P_{11} + 0,932 P_{12} + 0,1P_{13} \quad 3.15$$

$$\text{ЗАТ «Житомирські ласощі»} : y_1 = 0,108Z_{11} + 0,044Z_{12} + 0,993Z_{13} \quad 3.16$$

за групою ліквідності:

$$\text{ПАТ «ТерА»} : y_2 = 0,522P_{21} + 0,268P_{22} + 0,030P_{23} + 0,809P_{24} \quad 3.17$$

$$\text{ЗАТ «Житомирські ласощі»} : y_2 = 0,628 P_{21} + 0,095 P_{22} + 0,063 P_{23} + 0,770P_{24} \quad 3.18$$

за групою ділової активності:

$$\text{ПАТ «ТерА»} : y_3 = 0,53P_{31} + 0,66P_{32} + 0,3P_{33} + 0,44P_{34} \quad 3.19$$

$$\text{ЗАТ «Житомирські ласощі»} : y_3 = 0,756P_{31} + 0,345P_{32} + 0,340P_{33} + 0,440P_{34} \quad 3.20$$

за групою рентабельності:

$$\text{ПАТ «ТерА»} : y_4 = 0,621P_{41} + 0,564 P_{42} + 0,544P_{43} \quad 3.21$$

$$\text{ЗАТ «Житомирські ласощі»} : y_4 = 0,621P_{41} + 0,564 P_{42} + 0,544P_{43} \quad 3.22$$

Здійснено ранжування значень значущості груп та їх складових потенціальної функції інтегральної оцінки фінансового потенціалу, що характеризують комплексну оцінку та уможливить визначити важливість та

послідовність заходів щодо мінімізації ризиків фінансової безпеки (таблиця 3.22, рис. 3.23).

Таблиця 3.22

Ранжування пріоритетів в управлінні фінансовою безпекою ПАТ «ТерА»*

Групи	Фінансової стійкості			Ліквідності				Ділової активності				Рентабельності		
Вагове значення	0,852			0,445				0,251				0,116		
Ранг	1			2				3				4		
Комплексна оцінка														
Показники	X11	X12	X13	X21	X22	X23	X24	X31	X32	X33	X34	X41	X42	X43
Вагове значення	0,348	0,932	0,1	0,522	0,268	0,03	0,809	0,756	0,345	0,34	0,44	0,621	0,564	0,544
Ранг	2	1	3	2	3	4	1	1	3	4	2	1	2	3

Таблиця 3.23

Ранжування пріоритетів в управлінні фінансовою безпекою
ЗАТ «Житомирські ласощі»*

Групи	Фінансової стійкості			Ліквідності				Ділової активності				Рентабельності		
Вагове значення	0,635			0,758				0,137				0,064		
Ранг	2			1				3				4		
Комплексна оцінка														
Показники	X11	X12	X13	X21	X22	X23	X24	X31	X32	X33	X34	X41	X42	X43
Вагове значення	0,108	0,044	0,993	0,628	0,095	0,063	0,77	0,756	0,345	0,34	0,44	0,62	0,564	0,544
Ранг	2	3	1	2	3	4	1	1	3	4	2	1	2	3

*Сформовано на основі даних [128-130]

Для ПАТ «ТерА» пріоритетність блоків за значущістю є такою: фінансова стійкість (фінансова стабільність, незалежність, маневрування), ліквідності (абсолютна ліквідність, забезпечення оборотних активів ВОК, загальна та швидка ліквідність), ділова активність (оборотність активів, кредиторської заборгованості, запасів, дебіторської заборгованості), рентабельності (рентабельність активів, власного капіталу, чиста рентабельність продажу).

Для ЗАТ «Житомирські ласощі» пріоритетність блоків наступна: ліквідність (абсолютної ліквідності, забезпеченість оборотних активів ВОК, загальна та швидка ліквідність), фінансова стійкість (маневрування, незалежність, фінансова стабільність), ділова активність (оборотність активів, кредиторської заборгованості, запасів, дебіторської заборгованості), рентабельність (рентабельність активів, власного капіталу, чиста рентабельність

продажу).

Ієрархія пріоритетних критеріїв визначення ризику графічно зображена на рис. 3.9.

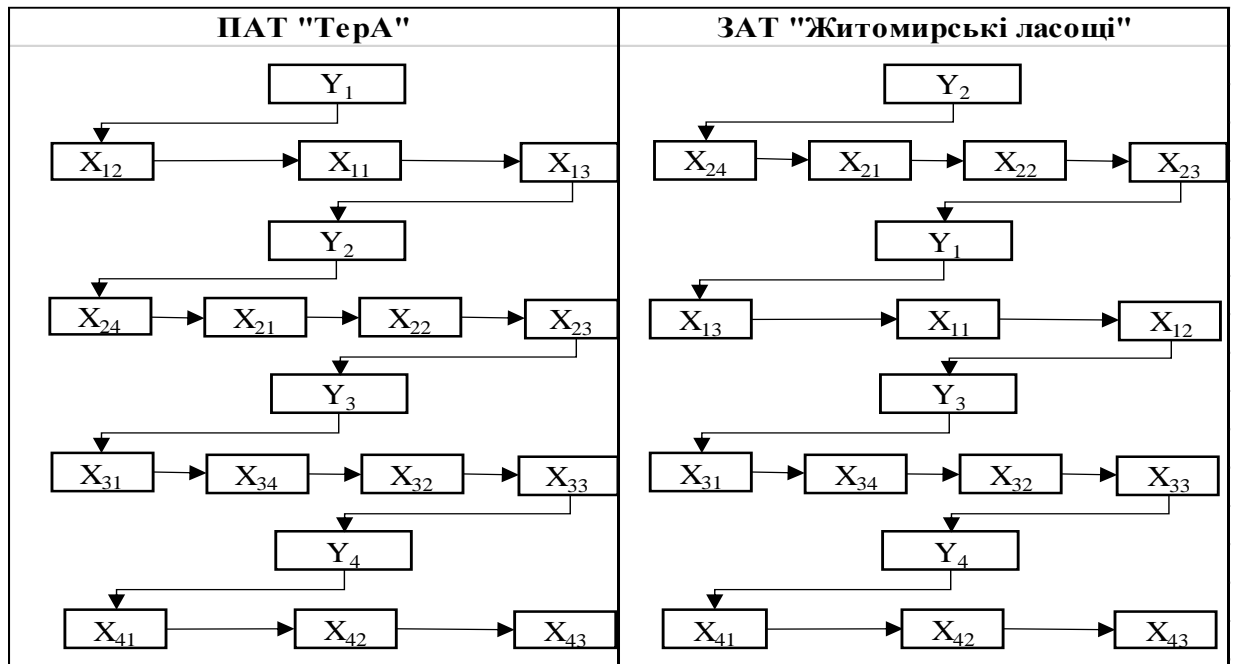

Рис. 3.9 Ієрархія пріоритетних критеріїв визначення ризику підприємств харчової промисловості*

*Сформовано на основі даних [128-130]

Комплексний аналіз та визначення пріоритетності ризиків у фінансово-господарській діяльності досліджуваних підприємств дозволяє сформувати комплекс заходів щодо їх попередження чи зведення до мінімуму (таблиця 3.24).

Генерування стратегії фінансової безпеки із попереднім вивченням зовнішніх та внутрішніх чинників та визначення пріоритетності ризиків методом ранжування, дає можливість керівництву підприємств харчової промисловості розробити систему управлінських рішень та необхідних заходів (стратегію і тактику) щодо покращання фінансового стану та досягнення конкурентоспроможного рівня потенціалу підприємства та забезпечить гнучкість в ринковому просторі.

Таблиця 3.24

Попереджувальні заходи управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості*

№	Групи критеріїв	Характеристика дій щодо управління ризиком
	2	3
1.	Фінансова стійкість	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оптимізація та постійна діагностика структурних складових фінансового забезпечення діяльності з вектором підвищення власного капіталу. 2. Збільшення суми статутного, резервного капіталу та нерозподіленого прибутку. 3. Збільшення суми власного робочого капіталу. 4. Моніторинг та діагностика розрахунків із бюджетом й уникнення штрафних санкцій. 5. Моніторинг та діагностика суми поточної заборгованості. 6. Розвідка найвигідніших кредитів у банківських установах та їх залучення з можливістю отримати додатковий ефект.
2.	Ліквідність й платоспроможність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Моніторинг та діагностика дебіторської заборгованості загалом та за переліком споживачів і терміном погашення. 2. Аналітична оцінка кількості та рівня середнього залишку грошових коштів, з можливістю гарантування платоспроможності та ефективності використання грошових активів. 3. Оптимальне розпорядження поточною заборгованістю, зменшення кількості поточних зобов'язань. 4. Ефективне формування та використання запасів – ½ запасів повинні бути сформовані власними коштами; величина запасів не повинні перевищувати величину робочого капіталу удвічі. 5. Зростання кількості робочого капіталу, збільшення частки оборотних активів.
3.	Ділова активність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відслідковування та аналіз динаміки та пропорційності виручки від реалізації товарів і собівартості продукції, гнучкість формування цін на продукцію. 2. Віднаходження методів збільшення обсягу чистого доходу з метою прискорення оборотності активів. 3. Моніторинг та діагностика розрахункової поведінки за кредиторською заборгованістю та короткостроковими кредитами (якщо є). 4. Оптимізація співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Контроль рівня та руху дебіторської заборгованості, тенденція якої є зростаючою, моніторинг розрахункової дисципліни з метою попередження простроченої дебіторської заборгованості. 5. Забезпечити швидші темпи приросту оборотних активів від темпів приросту необоротних активів.
4.	Ефективність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Діагностика й контроль ціноутворення, що обґрунтовує зростання ціни виключно із зростанням собівартості реалізованої продукції. 2. Моніторинг та аналіз витрат підприємства. 3. Аналіз та контроль продуктивності використання ресурсного потенціалу: матеріальних, фінансових, людських. Особливу увагу потребує оптимізація пасивними активами – офісних приміщень, виробничих площ. 4. Моніторинг та аналіз валюти балансу. Визначення «хворих» статей балансу. 5. Раціональність використання амортизаційних відрахувань.

*сформовано автором самостійно

Доцільно відмітити, що передбачення можливих збитків в перспективі з метою попередження або ж мінімізації рівня ризику і, відповідно, забезпечення фінансової безпеки підприємства, можливе з використанням стратегічних варіантів: «ухилення від ризику, лімітування концентрації ризиків, диверсифікація, розподіл ризику, самострахування як окремих, так і сукупності прийнятих підприємством ризиків» [186, с. 187].

Враховуючи те, що «фінансова безпека визначає граничний стан фінансової стійкості, у якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії, характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам» [186, с. 138], генерування стратегії чи їх сукупності (портфеля стратегій) є невід'ємним елементом безпекоорієнтованого управління.

В економічній літературі стверджується, що на вибір різноманітних варіантів стратегії, має вплив певна соціально-економічна ситуація, яка зумовлює оптимізацію складу стратегій фінансової безпеки підприємства. Відповідно, кожен суб'єкт господарювання формує, обґрунтовує специфічну для нього комплексну стратегію, що «враховує особливості макроекономічної ситуації, стан галузевого і регіонального оточення підприємства, його внутрішній потенціал, а також стратегію управління фінансово-економічною безпекою» [26].

Складовими стратегії фінансової безпеки підприємств в умовах нестабільної ринкової економіки є наступні рекомендовані елементи (рис. 3.10).

Стратегія попереджувальної дії передбачає визначення, прогнозування та застереження кризових подій, максимальне попередження або ж прийняття заходів щодо найменшого впливу негативних явищ. Зрозуміло, що найменш вразливим у цьому випадку буде підприємство, фінансовий стан якого є стійким. Фінансова стійкість забезпечить функціонування суб'єкта господарювання деякий час, навіть, за умови зміни параметрів зовнішніх й внутрішніх чинників чи непередбачуваних обставин.

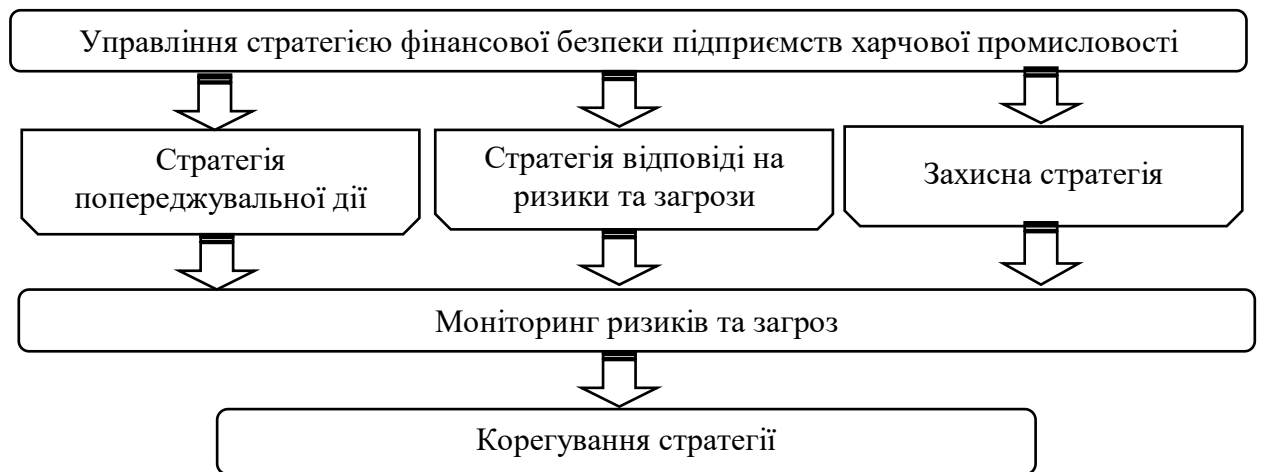

Рис.3.10. Складові стратегії фінансової безпеки підприємств харчової промисловості*

*Сформовано автором самостійно

Тобто, основою стратегії попереджувальної дії лежать заходи, що дають можливість протидіяти чи зводити до мінімуму негативні процеси, використовуючи такі характеристики як гнучкість, адаптованість, можливість змінювати цілі, бізнес-процеси в залежності від внутрішнього потенціалу.

Стратегія відповіді на ризики та загрози передбачає прийняття управлінських рішень щодо вже існуючих кризових явищ зовнішнього і внутрішнього походження. У цьому випадку вирішальне значення має професійний і компетентний менеджмент. Адже, ключовим чинником успішного розвитку економічного агента є грамотний і професійний менеджмент. Існує думка, що визначальним чинником ризику є – «чинник трьох Н» – некомпетентність, несумлінність, недбайливість [106, с. 96]. Використовуючи внутрішні резерви й ресурси, керівники зможуть протистояти негативним процесам та вивести фінансово-господарську діяльність підприємства на новий рівень або ж утримання попереднього. Нейтралізація зовнішніх і внутрішніх загроз та ризиків можлива завдяки певним діям та заходам успішного вирішення та подолання проблем, які уможливають виконувати свою місію в ринковому просторі впродовж певного часу, навіть в кризових умовах. Врегулювання негативних явищ та подій можливе з використанням портфеля стратегій, на кшталт – диверсифікація виробництва, санація, банкрутство, ліквідація тощо.

Генерування стратегії відповіді та прийняття менеджментом рішень, які дозволять нейтралізувати наслідки ризиків та загроз, можливе при здійсненні аналізу кризових явищ, зовнішніх та внутрішніх чинників впливу та резервів подолання негативних впливів, визначення та оцінка заходів із попередження загроз фінансовій безпеці, діагностика ефективності здійснюваних заходів нейтралізації кризових явищ, аналітична оцінка вартості заходів щодо забезпечення фінансової безпеки.

Одним із завдань в управлінській діяльності формування стратегії є розроблення індикаторів фінансової безпеки, а, особливо, їх порогових значень, що нами зроблено у попередніх розділах. Особливе значення порогових критеріїв фінансової безпеки обґрунтовується тим, що відхилення від них небезпечно втратою фінансової стійкості, конкурентоспроможності, гнучкості й динамічності саморозвитку у ринковому просторі та об'єктом рейдерських захоплень чи поглинань іншим економічними агентами.

Захисна стратегія передбачає однойменні дії та заходи щодо безпеки майна, інформації, персоналу підприємства харчової промисловості. У досліджуваному випадку – це дії із збереження фінансової безпеки.

Організаційна діяльність на підприємстві щодо забезпечення фінансової безпеки та створення відповідної структури, необхідна для здійснення аналізу фінансового стану та його безпеки, розроблення та впровадження заходів щодо попередження кризових явищ та досягнення фінансової безпеки на підприємстві харчової промисловості із врахування особливостей бізнес-процесів.

Для цього на підприємстві в умовах систематичних криз необхідно створити спеціальний відділ чи службу, які б відслідковували чинники й умови що загрожують фінансовій безпеці. Особливо це актуально для великих підприємств, холдингів. Для малих суб'єктів господарювання такі функції може виконувати вища чи середня ланка менеджменту – фінансовий директор, головний бухгалтер. Проте, це може бути як власний підрозділ, так і послуги консультаційних фірм чи інші послуги на договірній основі.

Попередження зовнішніх й внутрішніх небезпек і загроз фінансовій

безпеці підприємства потрібна структура контролю за фінансовою безпекою підприємства. Місце та роль таких структур зображена на рис. 3.11.

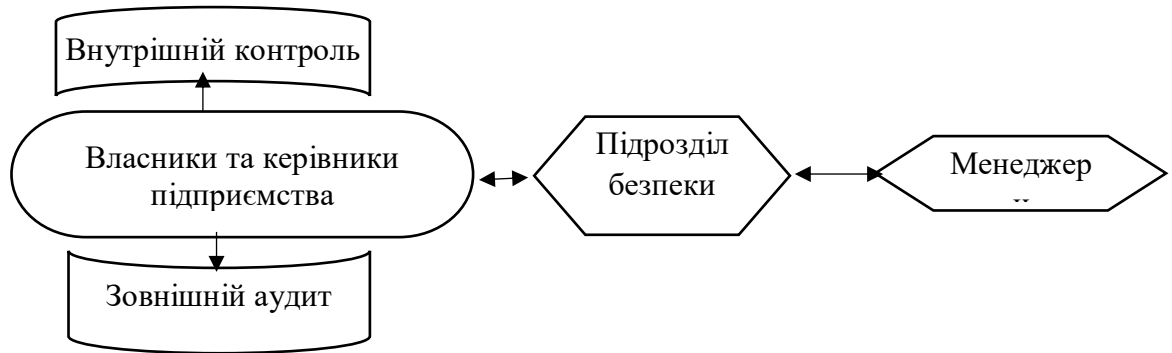

Рис. 3.11. Місце і роль спеціально-створеної структури із забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості*

*сформовано автором

Функціональними обов'язками підрозділу фінансової безпеки повинна стати кваліфікована праця із моніторингу фінансової безпеки, оперативне відслідковування та миттєва реакція на мінливість подій та явищ ринкового простору та у внутрішньому стані підприємства харчової промисловості, підготовка документальних повідомлень чи звітів для керівництва щодо передбачених проблем чи загрозливих ситуацій, які можуть вплинути на фінансову безпеку, надання рекомендацій заходів та пропозицій плану дій попередження чи виходу із кризи, контроль за виконанням безпекоорієнтованих заходів.

Основні завдання підрозділу забезпечення фінансової безпеки наведено на рисунку 3.12.

Захисна стратегія охоплює наступні завдання:

- 1) визначення показників фінансово-господарської діяльності, що є критеріями фінансової безпеки та їх нормативних або порогових значень (кількісних та якісних);
- 2) напрацювання способів та методів ідентифікації загроз і ризиків фінансової безпеки суб'єкта господарювання;
- 3) окреслення локальних зон охоплення та впливу загроз та ризиків;
- 4) визначення джерел, причин, об'єктивних і суб'єктивних чинників

загроз, механізм їх впливу на фінансову складову діяльності підприємства;

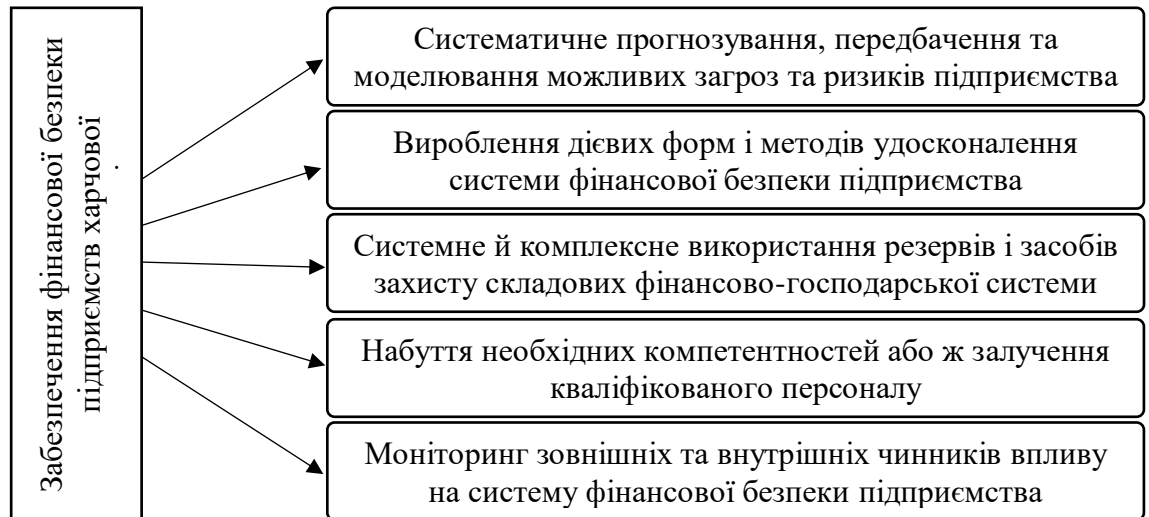

Рис.3.12. Комплекс завдань підрозділу забезпечення фінансової безпеки*
*сформовано автором

5) вироблення механізму прогнозування, визначення та попередження загрозливих впливів чинників на фінансову безпеку підприємства та окреслення проблемних моментів існуючих загроз із виявленням тенденційних можливостей їх розвитку та поглиблення;

6) продукування методів та технологій оперативного впливу та стратегічного врахування фінансово-економічної діяльності, які послабляють та зводять до мінімального рівня чинників негативної дії;

7) формування об'єктів, предметів, критеріальних параметрів контролю за управлінською діяльністю щодо забезпеченням фінансової безпеки господарських структур.

Обрання тієї чи іншої стратегії залежить від життєвого циклу господарського формування, фінансового стану та існуючої ситуації в ринковому просторі. Для цього в економічній літературі відповідного профілю рекомендують застосовувати такі методологічні прийоми, що враховують комплексне дослідження внутрішньої стану та зовнішніх чинників, як SWOT- та SPACE аналіз.

Обов'язковим у формуванні стратегії фінансової безпеки підприємства є орієнтація на результат. Така спрямованість управлінської діяльності формує

декомпозиції фінансової безпеки господарюючих суб'єктів у таких векторах: «розвинуто-орієнтованої (заснованої на зв'язку між економічною безпекою та розвитком підприємства), стійкісно-орієнтованої (заснованої на зв'язку між фінансовою безпекою та стійкістю підприємства), конкурентно-орієнтованої (заснованої на зв'язку між фінансовою безпекою та конкурентоспроможністю підприємства), вартісно-орієнтованої (заснованої на залежності фінансової безпеки та ринковою вартістю підприємства) та кризо-захисної (орієнтованої на убезпечення підприємства від руйнівного впливу кризи)» [106, с.186].

Здійснення аналітичного дослідження при розробці стратегії має враховувати, що фінансова безпека підприємств харчової промисловості повинна забезпечувати важливі фінансові пропорції та стабільність у процесі розвитку, що відбувається за допомогою збереження відносно постійних параметрів-характеристик фінансових інтересів, попередження ризиків та загроз діяльності. Одночасно, систему фінансової безпеки підприємств харчової промисловості слід розглядати у динаміці, відслідковуючи тенденції зміни її параметрів та враховувати циклічність та кон'юнктурний характер змін.

Отже, формування, реалізація стратегії фінансової безпеки потребує аналітичного забезпечення. З метою ефективності цих процесів, аналіз повинен бути всеохоплюючим і передбачати обґрунтування всіх етапів та процесів управління стратегією фінансової безпеки. Крім того, формування стратегії та тактичних дій її реалізації потребують врахування зовнішніх та внутрішніх чинників, що можуть бути як загрозами так і можливостями для ефективного провадження фінансово-господарської діяльності та визначають фінансову безпеку. Розробка й аналіз стратегії фінансової безпеки передбачає збільшення вартості підприємства, прибутковості, оборотності капіталу, розширення позицій у сучасних ринкових відносинах відповідно до соціально-економічного розвитку.

Висновки до розділу 3.

Висвітлені в третьому розділі дисертації оптимізаційні аспекти вдосконалення аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості уможливають формування наступних висновків:

1. Обґрунтовано, що аналіз ймовірності настання кризових явищ в сучасних умовах господарювання є необхідним елементом визначення рівня фінансової безпеки підприємств харчової промисловості. Методологічною базою дослідження є застосування методів і моделей аналізу ймовірності настання банкрутства. Банкрутство – це фінансова неспроможність суб'єктів господарювання вчасно розраховуватися з кредиторами та бюджетом за своїми зобов'язаннями, тому державні методики діагностики фінансового стану передбачають ідентифікацію рівня неплатоспроможності й типу ситуації банкрутства. Розрахунок показників поточної платоспроможності досліджуваних підприємств свідчать про незадовільну платоспроможність ПАТ «ТерА» та МП ВАЦАК, та платоспроможність ЗАТ «Житомирські ласощі», показники якого є вищими нормативних значень.

2. Доведено, що ускладнення умов фінансово-господарської діяльності підприємств потребують застосування статичних моделей на основі аналізу, який передбачає оцінку співвідношення фінансових коефіцієнтів при побудові дискримінантної функції за допомогою математично-статистичних процедур та розрахунку інтегрального показника Z . Для досліджуваних підприємств застосовано моделі: У. Бівера, Е. Альтмана (двофакторна, п'ятифакторна, адаптована), Е. Альтмана, Р. Ліса; Дж. Таффлера, Г. Спрінгейта, О. Терещенка, А.В. Матвійчука та методика міністерства фінансів України.

Дослідження підприємств харчової промисловості з допомогою дискримінантних моделей підтвердив попередньо визначений результат про порушену фінансову рівновагу та фінансовий стан, що призводить до високої ймовірності настання кризових явищ, тобто банкрутства.

3. У системі фінансової безпеки велике значення має врахування існуючих чи потенційних ризиків, тобто здійснення ризик-аналізу, який є

процесом визначення груп ризиків, що реалізується в умовах невизначеності й нестабільності та спричиняють настання негативних фінансових наслідків (економічного збитку або фінансових втрат).

Рівень ризику фінансової стійкості підприємств харчової промисловості та його зміни доцільно відслідковувати за змінами інтегрального показника, згенерованого з показників, що відображають ресурсні можливості та результати фінансово-господарської діяльності, а саме: фінансової стійкості; ліквідності та платоспроможності; ділової активності; рентабельності. Розрахунок інтегрального показника відбувається у три етапи: обчислення комплексної оцінки за групами фінансових коефіцієнтів; оцінка фінансової стійкості та потенціалу; ідентифікація рівня ризику підприємства харчової промисловості.

Отримані в результаті розрахунків кількісні оцінки фінансового ризику підтвердили, що підприємства знаходяться у зоні критичного ризику. Однак, зміна величини ризику за досліджуваний період не виходить за критичні межі, хоча спостерігається незначне його збільшення в динаміці, що несе загрозу фінансовій безпеці й потребує уваги керівників підприємств щодо цього. Мова йде про необхідність впровадження ризик-орієнтованого менеджменту у діяльність досліджуваних підприємств харчової промисловості.

4. Аналіз діяльності досліджуваних підприємств харчової промисловості показав те, що поряд із зовнішніми чинниками присутня неефективна система управління фінансовою безпекою. Це спричинило кризові явища та управлінську зорієнтованість на виправлення результатів негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, а не на передбачення, попередження та послаблення можливих загроз й ризиків. Вирішення цієї проблеми передбачає розробку аналітично обґрунтованої стратегії управління фінансовою безпекою, яка спрямована на створення механізмів довгострокової поведінки та адаптації до змін у ринковому просторі, генерації високого ступеня стійкості до наявних та можливих загроз з метою покращання ефективності діяльності, гарантування фінансової підтримки поточного та майбутнього періодів.

5. Аналітичне забезпечення формування стратегії фінансової безпеки

здійснювати за такими етапами: попередній аналіз генерування стратегії фінансової безпеки; аналіз на стадії впровадження і реалізації стратегії фінансової безпеки підприємств; аналіз на стадії контролю за виконанням стратегії фінансової безпеки, ефективності її впровадження та коректуванням у разі необхідності.

6. Здійснена селекція пріоритетів шляхом ранжування проблем та ризиків досліджуваних підприємств обґрунтовує продукування певного виду стратегії: попереджувальної дії, відповіді на ризики та загрози, захисної, що уможливорює сформулювати комплекс заходів щодо попередження чи зведення до мінімуму негативних впливів на фінансову безпеку.

7. Посилення організаційної діяльності на досліджуваних підприємствах щодо забезпечення фінансової безпеки передбачає створення відповідної структури, основним завданням якої є: здійснення аналізу фінансового стану та його безпеки, розроблення та впровадження заходів щодо попередження кризових явищ та досягнення фінансової безпеки на підприємстві харчової промисловості із врахування особливостей бізнес-процесів.

Основні результати дослідження, що висвітлені в третьому розділі дисертації знайшли відображення в наукових працях автора, що є у списку використаних джерел [51; 52; 53; 66; 67; 69; 159].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та сформовано прикладні пропозиції щодо оптимізації теорії, методики та практики аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості. Дослідження дозволило згенерувати ряд висновків, що відображають досягнення сформованих завдань відповідно до поставленої мети.

1. В умовах всезростаючої глобалізації та конкурентоспроможності, світових і вітчизняних криз, пандемічних явищ, військової російської агресії та інших форс-мажорних обставин активізується управлінська діяльність підприємницьких структур з максимальною спрямованістю на їх фінансову безпеку. Це передбачає узагальнення існуючих теоретичних підходів та уточнення основних термінів, які є об'єктами дослідження. Зокрема, відсутність єдиного підходу до дефініції фінансова безпека, її завдань та критеріїв ідентифікації, не дають можливості розробити єдину методологічну систему практичного використання. Тому фінансову безпеку доцільно позиціонувати як систему кількісних та якісних параметрів динамічного фінансового стану підприємства, які характеризують рівень фінансової захищеності від ендогенних і екзогенних загроз та ризиків, уможлиблюють планування та врахування у забезпеченні реалізації фінансових інтересів, завдань й стратегії, а також передбачають власний розвиток достатніми обсягами ресурсно-інформаційного потенціалу.

2. Пріоритетною та стратегічною галуззю економічної системи є харчова промисловість, підприємства якої виконують економічні завдання (участь у формуванні ВВП, створення нових робочих місць) так і соціальні функції (забезпечення зростаючої потреби у продуктах харчування, підвищення якості й тривалості життя). Основним пріоритетним критерієм забезпечення фінансової безпеки підприємства є підтримання належного фінансового стану підприємства для задоволення фінансових інтересів економічних агентів ведення бізнесу та гарантування стабільного і максимально ефективного

функціонування в певні періоди часу та досягнення стійкого, стабільного або ж зростаючого потенціалу в майбутньому.

3. Забезпечення фінансової безпеки підприємств харчової промисловості охоплює сукупність заходів, методів і засобів для одночасного захисту інтересів власників, керівників суб'єктів господарювання та інших стейкхолдерів, тобто механізм управління та його функціональних складових, основною з яких є аналіз. Опрацювання теоретичних аспектів уможливили запропонувати авторське бачення змісту аналізу фінансової безпеки як процесу дослідження причинно-наслідкових зв'язків фінансово-господарської діяльності та чинників, що впливають на стан підприємства й визначають його фінансову безпеку, віднаходження резервів підвищення ефективності та найпродуктивнішого використання існуючого потенціалу для досягнення стійкого, стабільного або ж зростаючого фінансового стану й забезпечення фінансової безпеки на певний момент та в майбутньому на оперативному та стратегічному рівнях.

Науково обґрунтований підхід до аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості відповідно до мети та цілей управління охоплює ідентифікацію критеріальних характеристик та реалізацію системи заходів зі забезпечення фінансової безпеки підприємства, які передбачають: попередній огляд фінансово-економічного стану підприємства; аналіз та оцінку фінансового стану, що охоплює аналіз ліквідності і платоспроможності, аналіз фінансової стійкості, аналіз ділової активності; аналіз ймовірності банкрутства; аналіз ризиків їх якісне та кількісне вимірювання. Використання розробленого порядку здійснення аналізу сприятиме підвищенню рівня та розроблення стратегії фінансової безпеки як складової генеральної стратегії розвитку підприємства в ринковому просторі.

4. На фінансово-господарську діяльність підприємства та його фінансовий стан зокрема впливають ряд чинників, загроз та ризиків, ідентифікація яких уможливила доведення наявності між ними взаємозв'язку, а також – виявлення спільних і відмінних рис. При здійсненні класифікації загроз

та чинників визначено пріоритетність поділу їх на зовнішні та внутрішні. Систематизація зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на фінансову безпеку підприємства зумовлює їх системне врахування, якісний та кількісний вимір в процесі здійснення аналізу фінансової безпеки, а також уможлиблює в управлінській діяльності передбачити, попередити або мінімізувати їх вплив на фінансово-господарську діяльність та фінансовий стан, як критерій забезпечення фінансової стійкості підприємств харчової промисловості.

5. Початковим етапом аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості є загальна оцінка фінансового стану підприємства, яка здійснюється методом експрес-аналізу із застосуванням прийомів абсолютних і відносних величин. Її застосування дало змогу визначити динаміку та тенденції зміни показників фінансово-господарської діяльності: наявності власного капіталу та власних оборотних активів, суми обсягу реалізації та фінансового результату, ефективність використання активів та діяльності підприємств харчової промисловості – МП ВАЦАК, ПАТ «ТерА», ЗАТ «Житомирські ласощі». Запропонована методика уможливила за допомогою нескладних формалізованих математичних процедур та незначної кількості коефіцієнтних показників дати загальну оцінку фінансового стану підприємств харчової промисловості та приймати оперативні рішення щодо його покращання.

6. Для аналізу фінансового стану, який визначає рівень фінансової безпеки доцільно застосовувати методичні підходи та комплекс аналітичних процедур аналізу фінансової стійкості, ліквідності й платоспроможності та ділової активності підприємств харчової промисловості. Методологічні аспекти аналізу фінансової стійкості в контексті ідентифікації фінансової безпеки передбачають визначення абсолютних (показники забезпеченості запасів підприємства джерелами їхнього фінансування у їх співвідношенні) та відносних показників-коефіцієнтів (фінансової незалежності, фінансової залежності, концентрації позичкового капіталу, фінансового ризику, коефіцієнт фінансової стабільності, коефіцієнт довгострокової заборгованості, коефіцієнт покриття відсотків, маневреності власного капіталу).

Оцінка фінансового стану поточної діяльності в короткостроковій перспективі підприємства здійснена визначенням абсолютного показника ліквідності, критерієм якого є величина власного оборотного капіталу. Здійсненні обчислення коефіцієнтів: поточної ліквідності, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності (платоспроможності) дали змогу зробити висновок про негативну тенденцію від'ємного значення показника у досліджуваних підприємствах харчової промисловості.

Здійснення аналітичної діагностики ділової активності підприємств харчової промисловості охоплює: аналіз зовнішнього середовища непрямого впливу, аналіз зовнішнього середовища безпосереднього впливу (галузеве оточення) та аналіз внутрішнього середовища підприємства. Методика передбачає кількісний вимір та діагностику результативних показників прибутковості й ефективності використання виробничо-фінансових ресурсів та їх оборотності. Застосування запропонованої методики сприяє ефективності управління фінансовою безпекою підприємств харчової промисловості та вчасного вжиття заходів щодо її покращання.

7. Для діагностики кризових явищ в системі управління фінансовою безпекою доцільно використовувати фундаментальні науково-методичні положення дискриптивних, статичних моделей, які передбачають оцінку співвідношення фінансових коефіцієнтів при побудові дискримінантної функції за допомогою математично-статистичних процедур та розрахунку інтегрального показника: У. Бівера, Е. Альтмана (двофакторна, п'ятифакторна, адаптована), Е. Альтмана, Р. Ліса; Дж. Таффлера, Г. Спрінгейта, О. Терещенка, А.В. Матвійчука та методика міністерства фінансів України. Використання таких моделей дає можливість уникнення чинника суб'єктивності в дослідженні ймовірності настання банкрутства фінансово-господарської діяльності та враховують галузеві особливості й розміри підприємств харчової промисловості.

Дослідження підприємств харчової промисловості з допомогою дискримінантних моделей підтвердив попередньо визначений результат про

порушену фінансову рівновагу та фінансовий стан, що призводить до високої імовірності настання кризових явищ, тобто банкрутства.

8. Рівень ризику фінансової стійкості підприємств харчової промисловості та його зміни доцільно відслідковувати за змінами інтегрального індикатора, згенерованого з показників, що відображають ресурсні можливості та результати фінансово-господарської діяльності, а саме: фінансової стійкості; ліквідності та платоспроможності; ділової активності; рентабельності. Розроблено комплексну модель аналізу фінансової безпеки з акцентом на оцінку ризиків, їх якісного та кількісного вимірювання на підприємствах харчової промисловості з урахуванням впливу характерних внутрішніх та зовнішніх чинників їх функціонування, що передбачає реалізацію послідовних методик дослідження і прогнозування фінансового стану суб'єктів господарювання з метою: підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності; мінімізації втрат від прояву загроз і ризиків; одночасного врахування інтересів керівників, власників й інших груп стейкхолдерів; як наслідок – забезпечення антикризового управління на оперативному та стратегічному рівнях. Розрахунок інтегрального показника відбувається у три етапи: обчислення комплексної оцінки за групами фінансових коефіцієнтів; оцінка фінансової стійкості та потенціалу; ідентифікація рівня ризику підприємства харчової промисловості.

9. Ідентифікація рівня ризиків уможливила здійснення селекції пріоритетів, що передбачають ранжування проблем та ризиків підприємств харчової промисловості та дозволила сформуванню комплекс заходів щодо їх попередження чи зведення до мінімуму негативних впливів на фінансову безпеку. Це обґрунтовує продукування певного виду стратегії: попереджувальної дії, відповіді на ризики та загрози, захисної. Аналітичне забезпечення формування стратегії фінансової безпеки охоплює: попередній аналіз генерування стратегії фінансової безпеки; аналіз на стадії впровадження і реалізації стратегії фінансової безпеки підприємств; аналіз на стадії контролю за виконанням стратегії фінансової безпеки, ефективності її впровадження та коректуванням у разі необхідності.

З метою підвищення ефективності управління, розробки та реалізації стратегії забезпечення фінансової безпеки, необхідним є створення відповідної структури, основним завданням якої є: здійснення аналізу фінансового стану та його безпеки, розроблення та впровадження заходів щодо попередження кризових явищ та досягнення фінансової безпеки на підприємстві харчової промисловості з врахування особливостей бізнес-процесів.

Отже, використання теоретичних напрацювань та імплементація прикладних розробок у сфері оптимізації аналізу фінансової безпеки підприємств харчової промисловості сприяє теоретичному розумінню й поглибленню знань із аналізу фінансової безпеки та практичному застосуванню комплексної методики визначення фінансового стану як основного індикатора фінансової безпеки. Використання результатів наукового дослідження дає змогу розробити стратегію і тактику розвитку підприємств харчової промисловості в контексті забезпечення фінансової безпеки, що сприяє конкурентоспроможності в нестабільних умовах господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адонін С. В., Калашнікова Ю. М. Проблеми оцінки економічної безпеки сучасного підприємства. *Економічний простір*. Випуск №148, 2019. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/handle/123456789/125388>
2. Амосов О.Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних економічних умовах: теоретичний аспект. *Проблеми економіки* № 4, 2011. С. 76-80
3. Ангел Є., Гулік А. Як українська промисловість долає воєнні виклики, 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/promyshliennost/jak-ukrajinska-promislovist-dolaje-vojenni-vikliki.html>
4. Антонова О.В. Оцінка фінансової безпеки підприємств роздрібної торгівлі: автореф. дис. ...канд. екон. наук : 08.00.04. Х. : ХДУХТ, 2014. 23 с
5. [Ареф'єва О. В.](#), Пілецька С. Т., Кравчук Н. М. Адаптивне управління фінансовою стійкістю підприємства при забезпеченні його економічної безпеки / [Проблеми системного підходу в економіці](#). 2020. Вип. 1(1). С. 80-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2020_1%281%29_14
6. Балабаниць А.В., Мацука В.М. Сучасна парадигма механізму управління фінансово-економічною безпекою держави. *Економіка та суспільств*, Випуск 39. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1412/1361>
7. Барановський О.І. Філософія безпеки : монографія: у 2 т. К.: УБС НБУ, 2014. Т.1. 831 с.; Т.2. 715 с.
8. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. Київ. 2004. 734 с.
9. Базілінська, О. Я. Фінансовий аналіз : теорія та практика : навч. посіб. 2-ге вид. К. : ЦУЛ, 2016. 327 с. URL: [http://library.tneu.edu.ua/images/stories/zmist/2015/літф/Фінансовий аналіз теорія та практика.pdf](http://library.tneu.edu.ua/images/stories/zmist/2015/літф/Фінансовий_аналіз_теорія_та_практика.pdf).
10. Батракова Т. Аналіз системоутворюючих факторів фінансового захисту суб'єктів господарювання в Україні. *Журнал європейської*

економіки. 2016. Т. 15, №3. С. 335-343. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/20550/1/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%A2..pdf>.

11. Березяню Т.В., Костиця О.В., Дорошенко В.О. Фінансовий ризик при формуванні стратегії сталого розвитку підприємства. *Економіка та суспільство*, Випуск № 35. 2022 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1010/968>

12. Біляк Ю. В. Основні загрози фінансовій безпеці корпоративних підприємств. *Агросвіт*. Випуск № 12. 2017. С. 20-30

13. Білик М.Д., Павловські О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2005. 592 с.

14. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия К.: Ника-Центр, Эльга, 2004. 784 с.

15. Ботьботенко І.В. Облікова політика як елемент інформаційного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Вчені записки Університету «КРОК»*. Ун-т економіки та права «КРОК». Вип. 20. К., 2009. с. 13-24.

16. Бубенко П. Т., Глухарев С. М., Димченко О. В. Фінансова безпека інноваційного бізнесу як фактор економічного розвитку: монографія. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 164 с

17. Бугіль С. Я. Фінансова стійкість та безпека місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів/ *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. № 1. С. 55-60.

18. Варналій З. С., Мехед А. М. Використання теорії нечітких множин для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2019. №2. С. 81-87.

19. [Васильчак С. В.](#), Дубина М. П., Вівчарук О. М., Петриняк У. Я. Формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості. [Формування ринкових відносин в Україні](#). 2018. № 5. С. 63-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2018_5_11

20. Васильців Т.Г, Волошин В.І., Бойкевич О.Р. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія. Львів, 2012. 386 с.
21. Вергун А.М. Удосконалення організаційно-економічного механізму управління фінансовою безпекою підприємства (на прикладі підприємств легкої промисловості) : автореф. дис. ...канд. екон. наук : 08.00.04. К. : КНУТД, 2015. 20 с.
22. Вергун А.М., Стріжко К.В. Сучасні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. № 6. 2015. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4142>
23. Венглюк І. Аналіз методів визначення та оцінки соціально-економічної безпеки підприємства. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 15, № 2. С. 247-256.
24. Вівчар О.І. Прагматизм прискорення бізнесу при моніторингу його економічної безпеки в контексті трансформаційних змін. *Сталий розвиток економіки*. Міжнародний науково-виробничий журнал. 2014. № 1. С. 194–199.
25. Вікіпедія. URL: <https://www.google.com/search?q=%D0%B2%D1%96%D0%>
26. Волощук Л.О. Фінансова стратегія в управлінні розвитком та економічною безпекою підприємств. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2017. №1 (1). С. 23-30.
27. Ганущак Т. В. Удосконалення облікового забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання. *Економіка: теорія та практика*. 2015. № 2. С. 56-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econom_2015_2_11
28. Геєць В. М. Концепція економічної безпеки України. *Економіст*. 1998. № 7–9. С. 63–82.
29. Геєць В.М., Кизим М.О, Клебанова Т.С. та ін. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / за ред. В.М. Гейця. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.

30. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: монографія. К.: КНЕУ, 2012. 305 с.
31. Гнилицька Л., В. Франчук С., Мельник Н., Наконечна Г., Леськів, В. Гобела. Безпекоорієнтована модель оцінювання ризику підприємницької діяльності. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, вип. 4, вип. 45, 2022, с. 202-210, doi:10.55643/fcaptp.4.45.2022.3838. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3838>
32. Головка О.Г., Губарев О.О., Кривонос А.А. Моделювання рівня фінансової безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. Випуск 16. Частина 4. 2016. С. 148-151 URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_16/4/38.pdf
33. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: Автореф. дис. ...канд.екон. наук: 08.06.01. К.: НАУ, 2006. 17 с.
34. Горячева К.С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/55127/5/Horiacheva_Finansova_bezpeka.pdf;jsessionid=C01D
35. Давидюк Т.В. Фінансово-економічна безпека чи фінансова складова економічної безпеки: епістемологічний підхід // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу, Вип. 1 (25), 2013. С. 39-51
36. Дикий А.П. Політика економічної безпеки в частині захисту бухгалтерської інформації на підприємстві в умовах використання комп'ютерних технологій. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2011_3_1/13.pdf
37. Дерій В. А. Економічний аналіз : теорія і практика : монографія / за ред. В. А. Дерія. Тернопіль : Крок, 2016. С. 222-238.
38. Дерій В., Мельничук І. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит у системі управління витратами на економічну безпеку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Вип. 1. С. 197-208
39. Добровольська О.В., Дуброва Н.П. MDA-аналіз для оцінювання ймовірності банкрутства підприємства (на прикладі АВ ТОВ «Агроцентр К») /

Проблеми системного підходу в економіці. Випуск № 1(81), 2021 С. 53-59. [URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_81_2021_ukr/9.pdf](http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_81_2021_ukr/9.pdf)

40. Драган О. О. Фінансова безпека домогосподарств: поняття та сутність. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 7-8. С. 173-176 (№ 8).
41. Дудченко Н. В., Карбівничий І. В. Аналіз сучасного стану фінансової безпеки в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 2. С. 17-20.
42. Економічний аналіз: навч. посіб. / за ред. М. Г. Чумаченка. К.:КНЕУ, 2003. 556 с.
43. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз: колективна монографія / за наук. ред. О.А.Бурбело, С.К. Рамазанова. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.
44. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К. : КНТЕУ, 2001. 309 с.
45. Єрмошенко М.М., Горячева К.С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : наук. моногр. К. : Національна академія управління, 2010. 232 с.
46. Єпіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. 295 с.
47. Жаліло Я.А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Актуальні проблеми міжнародних відносин. К.: ВПЦ Київський ун-т, Ін-т міжнар. відносин. 2001. Вип.26. С. 24-27.
48. Жарчук В. А. Фінансова безпека як складова національної безпеки країни : огляд законодавчих та науково-теоретичних. Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Вінниця, 20 квіт. 2017 р. Вінниця : ВННІЕ ТНЕУ, 2017. Т. 1 : Ч. 2. С. 109-112. URL: <http://dSPACE.tneu.edu.ua/bitstream/316497/23417/1/109-112.pdf>.
49. Жук В.М. Вирішення проблем фінансової безпеки на стиках фінансової і бухгалтерської науки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний*

менеджмент, бізнес» / Редкол.: С.М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. Київ: ВЦ НУБіП України, 2014. Вип. 200, ч. 3. С. 20-27. URL : <https://magazine.faaf.org.ua/virishennya-problem-finansovoi-bezpeki-na-stikah-finansovoi-i-buhgalterskoi-nauki.html>

50. Жук Н. Аналітичне забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємства. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 30 червня 2017 р.) Тернопіль: ТНЕУ, 2017. с. 232-234

51. Жук Н. Аналіз фінансової безпеки в системі антикризового управління підприємством. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : матеріали II всеукр.наук.-практ.конф. (м. Полтава, 23 квіт. 2019 року). Полтава, 2019. С. 177-180

52. Жук Н. Аналіз та оцінка фінансових загроз в системі управління фінансовою безпекою в умовах глобалізаційних викликів. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів* : міжнародний круглий стіл, 31 травня 2021 р., ЗУНУ, Тернопіль

53. Жук Н. Аналітична оцінка рівня фінансової безпеки підприємств. *Світ фінансів*. Випуск 3 (72), 2022 р. С.165-176

54. Жук Н. Аналіз фінансового стану як домінуючий індикатор фінансової безпеки підприємств. *Вісник економіки* №4, 2022 р.С.97-112

55. Жук Н. Аналіз зовнішніх чинників впливу на фінансову безпеку підприємств харчової промисловості. *Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України* : I Всеукр. наук.-практ. конф. присвячена пам'яті проф. Войнаренка М.П. 27-28 жовтня 2022 року (м. Хмельницький) С.208-210

56. Жук Н. Діагностика фінансового стану як функціональна складова менеджменту безпеки підприємства. *Теорія та практика менеджменту*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13 травня 2020 р.). Луцьк, 2020. С 197-199

57. Жук Н. Звітність підприємства як інформаційна складова системи фінансової безпеки підприємства. *Актуальні напрями модернізації бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в Україні*: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф., 23 травня 2018 р., м. Харків, С. 82-84

58. Жук Н. Критерії фінансової безпеки підприємства / *Теорія та практика менеджменту безпеки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (14 травня 2019 р.) / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2019. 160с. С. 42-44

59. Жук Н. Роль фінансового аналізу в системі економічної безпеки підприємства. *Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці*: тези доп. III міжн. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 18-19 квіт. 2018 р. С. 193-196

60. Жук Н. Управлінський облік як інформаційна складова системи фінансово-економічної безпеки підприємства. Концептуальні основи розвитку системи бухгалтерського і управлінського обліку та звітності : монографія. Тернопіль: ТНЕУ. Економічна думка, 2019

61. Жук Н. Фінансова безпека в управлінні підприємств сфери гостинності. *Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект* : матеріали міжн. наук.-практ. онлайн-конф., м. Чернівці, 5 трав. 2022. С. 249-253

62. Жук Н., Кузь В. Компаративний аналіз фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад Тернопільської області. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія* : матер. міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. (м. Тернопіль, лист. 2018 р.) Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 85-87

63. Жук Н., Фалатович К.-М. Економічна суть неприбуткових установ як об'єктів обліково-аналітичного дослідження. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія* : матер. V Міжн. наук.-практ. інтернет-конф., [м. Тернопіль, 28 червня 2019 р.] Тернопіль: ТНЕУ, 2019., С. 21-23

64. Жук Н., Шегера О. Аналітичне забезпечення фінансової стійкості управління комунальним некомерційним підприємством. Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку

економіки : зб. матер. доп. всеукр. наук.-практ. інтер.-конф. з міжнародною участю. Тернопіль, ТНЕУ. 2020

65. Жукевич С. Моніторинг і діагностика ділової активності в інформаційній системі управління підприємством. Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». Вип.№2, 2014р. URL : <http://www.global-national.in.ua>

66. Жукевич С. Жук Н. Аналіз ймовірності настання кризових явищ як детермінанта фінансової безпеки підприємств харчової промисловості. *Вісник економіки №..*, 2023 р. С...

67. Жукевич С., Жук Н. Аналіз стратегії фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського Союзу* : зб. праць учасників міжнар. наук.-практ. конф. (10 листоп. 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С.36-39 DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.21699275.v1>

68. Жукевич С., Жук Н. Аналіз та оцінка основних детермінант фінансової безпеки підприємства. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір* : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10 вер. 2019 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 225-228

69. Жукевич С. Жук Н. Аналітична складова управління фінансовою безпекою підприємства. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу* : тези виступів Міжнар.наук.конф. Житомир: видавництво ЖДТУ, 2017. С. 315-316

70. Жукевич С., Жук Н., Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління фінансовою безпекою підприємства. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матер. IV міжнар.наук.-практ.конф., 10-11 травня 2018 р. Тернопіль: ТНЕУ С. 233-235

71. Жукевич С., Жук Н., Методика аналізу фінансової стійкості закладу охорони здоров'я. Стан і перспективи розвитку бухгалтерського і управлінського

обліку в умовах глобалізації : монографія. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка». 2020. С. 207-222

72. Жукевич С., Жук Н. Методологічні аспекти аналізу майна підприємства в контексті управління його фінансовим станом. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матер. III міжнар.наук.-практ.конф.,10-11 жовтня 2014 р. Тернопіль: ТНЕУ - С. 203-205

73. Жукевич С., Жук Н., Фінансовий аналіз в управлінській інформаційній системі: суть, значення, основні напрями здійснення. *Облік, економіка, менеджмент: наукові нотатки* : міжнар. зб. наук. праць. Випуск 4. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. С. 127-134

74. Жукевич С., Карпишин Н, Шегера О. Аналіз фінансової стійкості закладів охорони здоров'я в умовах сталого розвитку. *Світ фінансів*. Випуск 3 (72), 2022 р. С. 111-126

75. Жукевич С., Рожелюк В. Діагностика основних фінансових детермінант економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці* : тези доп. III міжнар. наук.-практ. конф. (м.Ужгород 18-19 квіт. 2018 р.) Ужгород: Вид-цтво УжНУ «Говерла» 2018, С.254-257

76. Жукевич С., Рожелюк В. Фінансова стійкість підприємства в контексті сталого розвитку України. *Світ фінансів*. Тернопіль, ТНЕУ, «Економічна думка», 2018 р. С. 75-85

77. Іваник А. Ю., Погріщук Г. Б. Фінансова безпека держави та шляхи її забезпечення. *Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Вінниця, 12 квітня 2016 р. Вінниця : ВННІЕ ТНЕУ, 2016. Т.2, ч. 1. С. 84-85. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/retrieve/13945/%d0%86%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf>.

78. Іванюта Т. М. Аналіз стану кондитерської галузі та виявлення чинників економічної безпеки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 12. С. 99-103.
79. Іващенко О.В. Четверіков П.М. Система фінансово-економічної безпеки підприємства. Scientific researches and their practical application. modern state and ways of development (2–12 October 2012). URL :<http://www.sworld.com.ua/index.p>
80. Карпишин Н.І., Жукевич С.М. Аналіз й оцінка фінансових ризиків в системі управління суб'єктів господарювання. *Інноваційна економіка*. №5-6 [63]. Тернопіль. 2017, С.180 – 185
81. Картузов, Є. П. Аналіз механізму управління фінансовою безпекою підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 7. С. 118-124.
82. Картузов Є.П. Методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки* №7(133), 2012, С.118-124 URL: [file:///D:/Users/Admin/Downloads/ape_2012_7_15%20\(1\).pdf](file:///D:/Users/Admin/Downloads/ape_2012_7_15%20(1).pdf)
83. Кириченко О.А. Кудря І.В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 10. С. 22-26.
84. Кириченко О., Кім Ю. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 238.
85. Клименко К. В., Мельник В. В. Запровадження інституту омбудсмена з фінансів та інвестицій в контексті забезпечення належного рівня фінансової безпеки. *Інвестиції : практика та досвід*. 2016. № 18. С. 14-20.
86. Кльоба Л. Г. Фінансова безпека та ризики банківської інвестиційної діяльності. *Інвестиції : практика та досвід*. 2016. № 12. С. 6-12.
87. Коваленко Д.І., Легка А. О. Механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *International scientific journal*. 2015. № 8. С. 118-122. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2015_8_2
88. Ковальчук Т. М. Фінансові інтереси підприємства як основа забезпечення його фінансової безпеки. *Економіка, фінанси, менеджмент*:

актуальні питання науки і практики. Вип. №2. 2015. С. 38-44 URL : <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/881a53c7-1ff8-43bc-95a6-061e18454a24/content>

89. Ковальчук Т. М., Вергун А. І. Аналіз взаємозв'язку показників ділової активності та фінансової стійкості підприємства. *Економічний аналіз.* 2015. Т. 21, № 2. С. 108-114.

90. Кодекс України з процедур банкрутства. Документ 2597-VIII, Редакція від 12.01.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

91. Кондратенко Н. О., Писаревський І. М., Боровик М. В. Теоретико-методичні аспекти управління фінансовими ризиками промислових підприємств / *Економіка та суспільство*, Випуск 40. 2022 <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1498/1444>

92. Конституція України : офіц. текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

93. Концепція фінансової безпеки України (проект) URL: www.ufin.com.ua.

94. Кравчук Н. Я. Фінансова безпека України в системі глобальних та євроінтеграційних координат. Інституційні та економічні засади європейської інтеграції : навч. посіб. / за ред. С. І. Юрія, А. Ф. Мельник. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. С. 516-528.

95. Крокус І., Мацедонська Н. Індикатори стану фінансової безпеки України. *Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. м. Вінниця, 12 квіт. 2016 р.: у 2-х т. Вінниця : ВННІЕ ТНЕУ, 2016. Т.2, ч. 1. С.11-12. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/retrieve/13665/%d0%9a%d1%80%d0%be%d0%ba%d1%83%d1%81.pdf>.

96. Крючко Л. С. Теоретичні засади фінансової безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід.* № 15. 2013. С. 49-52

97. Кузьмінська О.Е. Сутність фінансової безпеки як об'єкта аналізу. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 184-192.
98. Кузенко Т. Б., Сабліна Н. В. Фінансова безпека підприємства: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 123 с. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25172/1/2020>
99. Кудрицька Ж.В. Система управління фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
100. Кулик І. Фінансова безпека України в умовах поглиблення глобалізаційних процесів. Розвиток освіти, науки, економіки в умовах інтеграційних процесів : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. м. Вінниця, 20 квіт. 2017 р. Вінниця : ВННІЕ ТНЕУ, 2017. Т. II : Ч. 1. С. 74-75.
101. Купира М.І., Іванісік С.В. Фінансова безпека підприємства: вектор менеджменту. *Луцький національний технічний університет. Економічний форум* 4/2021. С.79-84 URL: https://lntu.edu.ua/sites/default/files/fls/ekonomichniy_forum_4_2021_0.pdf
102. Купчак П. М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія / за ред. доктора економічних наук, професора Л. В. Дейнеко. К. : Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. 152 с.
103. Куцик В.І., Бартиш А.І. Фінансова безпека підприємства самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.4 С. 250–255.
104. Лаврова Ю. Фінансова безпека підприємства: класифікація загроз. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 9, ч. 2. С. 274-277.
105. Лучко М. Р., Жукевич С.М., Фаріон А.І. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 302 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/19240/1/Fin%20analiz%20Verstka.pdf>.
106. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. 2-ге вид., пере - робл. К. : НІСД, 2015. 348 с

107. Магута Р. М. Безпека у фінансовій сфері та критерії її оцінки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 5. С. 29-35
108. Майборода А.В. Управління системою забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 Львів : УБС, 2021. 22 с.
109. Малик О.В. Формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04. Хмельницький : ХНУ, 2016. 20 с.
110. Марусяк Н. Л., Бак Н. А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 109–113. DOI: [10.32702/2306-6806.2022.2.109](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.2.109)
111. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави : навч. посібник. Львів, 2020. 356 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2964/1/FinansovaBezpeka_30-04_2020.pdf
112. Медведєва І. Б. Фінансова безпека суб'єкта господарювання в контексті національної безпеки у фінансовій сфері. *Економіка розвитку*. 2014. № 1. С. 75-83.
113. Мелих О. Ю. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва: теоретичний та практичний аспекти. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства : погляди науковців і практиків* : зб. тез доп. третьої всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. м. Тернопіль, 10 квіт. 2017 р. Тернопіль : Вектор, 2017. С. 138-141. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/19203/1/138-141.pdf>.
114. Меліхова Т.О. Теоретичні підходи до визначення сутності та поняття механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 2. Чистина 1.2018. С.143-147 URL: <http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/91/89>

115. Мельник С. І. Методологічні засади управління фінансовою безпекою підприємств: дис....д.е.н.:21.04.02. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, 2020. 490 с.
116. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 384 с.
117. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.13 р. № 1277. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.
118. Микитюк В. М., Т. М. Паламарчук, О. П. Русак Основи економічного аналізу : навч.-метод. посібник / за ред. В. М. Микитюка. Житомир: Рута, 2018. 440 с.
119. Миколайчук А. Аналіз чутливості вартості суб'єкта підприємництва до показників фінансової безпеки. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 11, ч. 2. С. 339-344.
120. Мінакова С.М., Мехович С.А. Фінансова безпека підприємства: аналіз стратегічних пріоритетів. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 40. 2019. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/56506/1/PES_2019_40_Minakova_Finansova_bezpeka.pdf
121. Мних Є.В., Барабаш Н.С. Фінансовий аналіз: навч.посіб. К.: Київ.нац.торг.-економ.ун-т, 2014. 412 с
122. Музиченко А. С. Сутність фінансово-економічної безпеки підприємства. URL: http://knutd.edu.ua/publications/conference/20.03.2015/Musichenko_8.pdf
123. Мулик Я.І. Механізм визначення фінансової безпеки підприємств на основі порогових значень показників фінансового стану. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу* № 1(31), 2015 р, С. 311-323 URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/54424/53284>
124. Мулик Я.І. Обліково-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємств: автореф. дис. ...канд. екон. наук: 08.00.09. – Вінниця, 2015. –21 с.

125. Орлик О. В. Дослідження сучасних підходів щодо дефініції поняття «фінансова безпека підприємства». *Інноваційна економіка*. 2017. № 1-2. С. 179-183.
126. Основи економічного аналізу : навч.-метод. пос. / за ред. В. М. Микитюка. Житомир: Рута, 2018. 440 с.
127. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
128. Офіційний сайт ЗАТ «Житомирські ласощі». URL: <https://zl.com.ua/>
129. Офіційний сайт МП ВАЦАК. URL: <https://zl.com.ua/>
130. Офіційний сайт ПАТ «ТерА». URL : <http://tera.ua/reg-info-emitenta/>
131. Павлюк Ю.В., Лактіонова О.А. Методика оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. URL: [file:///D:/Users/Admin/Downloads/812-1647-1-SM%20\(1\).pdf](file:///D:/Users/Admin/Downloads/812-1647-1-SM%20(1).pdf)
132. Парфентій Л. А. Управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічної нестабільності : монографія. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 184 с.
133. Петрук О. М., Петрук А. О. Теоретичні засади забезпечення безпеки операцій банків з похідними фінансовими інструментами. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 3(101). С. 87-98.
134. Петрук О.М., Костишин Ю.С. Механізм митного контролю в системі забезпечення фінансової безпеки держави. *Облік і фінанси*, 2020. № 2 (88). С. 93-134.
134. Петрук О.М., Костишин Ю.М. Ідентифікація та оцінка загроз системі фінансової безпеки держави у сфері митного контролю. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*, 2020. Вип. 2 (46). С. 40-51.
135. Погріщук Г.Б., Мацедонська Н.В. Управління фінансовою безпекою підприємства в сучасних умовах / Мукачівський державний університет. Випуск 12 . 2017. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/102.pdf
136. Поддєрьогін А., Сілік О. Аналіз визначення фінансової діагностики підприємства. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2017. № 1. С. 37-43.

137. Пойда-Носик Н.Н., Черленяк І.І. Управління фінансовою безпекою на макро-та мікрорівнях: теоретико-методологічні засади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»* № 1(57) (2021) URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/235724>

138. Полторак А. С. Системна таксономія фінансової безпеки. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. Вип. 3 DOI: 10.31521/2313-092X/2018-3(99) URL: <https://visnyk.mnau.edu.ua/statti/2018/n99/n99v3r2018poltorak.pdf>

139. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. 390 с.

140. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.21 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 25.05.2021).

141. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

142. Про національну безпеку України : Закон України від 21.07. 2018. № 2469-V111 в ред. від 24.11.2021. Відомості Верховної Ради України від 03.08.2018. № 31. стор. 5. ст..241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#top>

143. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України 07.02.2013 № 73.

144. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ президента України №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

145. Про затвердження Порядку проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої

здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара. Наказ міністерство фінансів України від 14.07.2016 № URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-16#Text616>

146. Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій. Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій N 22 від 23.02.98 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98#Text>

147. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Наказ Міністерства економіки України 19.01.2006 №14 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Tex>

148. Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки. Наказ Міністерства фінансів України від 14 лютого 2006 р. № 170. URL: <http://uazakon.com/big/text982/pg1.htm>.

149. Про затвердження Положень про порядок здійснення аналізу фінансового аналізу, що підлягають приватизації. Наказ Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26.01.2001 р., № 49/121. URL: <http://www.portal.rada.gov.ua/>

150. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері. Розпорядження кабінет міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р

151. Радіонов Ю. Д. Фінансова безпека України: проблеми та шляхи забезпечення. *Економіка та держава*. 2015. № 11. С. 55-59.

152. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія. Львів : ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.

153. Чібисова І.В., Івашина Є.М. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_31/Chibis.pdf.

154. Рожелюк В.М. Організація бухгалтерського обліку діяльності переробних підприємств: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2013. 488 с.
155. Рожелюк В.М. Організація внутрішнього аудиту в системі менеджменту підприємства. Розвиток науки і аудиторської діяльності в Україні за 20 років : матер. наук.-практ. конф., 26-27 квітня 2013 р. - Тернопіль, 2013. Ст. 106-110
156. Рожелюк В.М. , Денчук П.Н. Заходи забезпечення захисту облікової інформації. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу*: тези виступів міжнар. наук. конф. Житомир: Видавець О.О. Євенок, 2017. С.144-146.
157. Рожелюк В.М., Жук Н.Т. Експрес-діагностика фінансового стану в системі управління безпекою підприємства. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, лист. 2017 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2017. с. 232-234
158. Рожелюк В.М., Жук Н.Т. Нормативно-правове забезпечення облікової складової комерційної таємниці підприємства. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу*: тези виступів Міжнар.наук.конф. Житомир: видавництво ЖДТУ, 2017. С. 315-316
159. Рожелюк В.М., Жук Н.Т. Фінансові ризики та загрози в системі економічної безпеки підприємств. *Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку*: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Миколаїв, 20-21 лист. 2018р. Миколаїв: МНАУ, 2018. С. 42-44
160. Роїк Б. Фінансова безпека суб'єкта господарювання та шляхи її гарантування. *Управління соціально-економічним розвитком в умовах глобалізації* : зб. тез наук.-практ. конф. м. Івано-Франківськ, 31 трав. 2016 р. /відп. за вип. Г. І. Ляхович. Івано-Франківськ : ІФННІМ ТНЕУ, 2016. С. 41-43. URL: : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/4586/1/%d0%a0%d0%be%d>
161. Савицкая, Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. Мн.: ИП «Экоперспектива», 1997. 498 с

162. Секторальна експортна стратегія 2019–2023: Міністерство економічного розвитку і торгівлі URL:
[file:///C:/Users/SV/Downloads/Food_and_Beverages_Sector_UKR_fin_1809%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/SV/Downloads/Food_and_Beverages_Sector_UKR_fin_1809%20(2).pdf)
163. Семанюк В., Мельник Н. Вплив цифрових технологій на інформаційне середовище бізнесу в умовах п'ятої промислової революції. Вісник економіки. 2022. Вип. 3. С. 203–212. DOI:
<https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.203>
164. Сердюков К.Г., Головченко Ю.В. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємства. *Економіка і суспільство: Економіка та управління підприємствами*, Випуск № 9, 2017 р. С.627-631
165. Ситник Н.С., Джиговська Л.І. Методика оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства: зміст та функціональні складники. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 46-2. 2019. С.65-70 URL:
http://bses.in.ua/journals/2019/46_2_2019/13.pdf
166. Слободян Н. Г. Аналіз і прогнозування фінансової стійкості підприємства в сучасних умовах : методологія і практика. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 18, № 2. С. 239-245.
167. Смірнов Ю.А., Панфілова Т.С. Оцінка фінансової безпеки підприємства на основі ідентифікації його фінансового стану. *Економіка промисловості*. 2013. Вип. № 1-2 (61-62). С. 313-317.
168. Сорока Л., Шевченко О. Фінансова безпека як функціональна складова економічної безпеки підприємства URL:
<http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1581>
169. Стащук О. В. Зовнішні та внутрішні загрози фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. *Другі наукові читання пам'яті С. І. Юрія* : зб. наук. праць. м. Тернопіль, 28 лист. 2016 р. / відп. за вип. О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. –С. 131-135. – Режим доступу :
<http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/13151/1/%d0%a1%d1%82%d0%b0%d1%89%d1%83%d0%ba.pdf>.

170. Стацук О. В. Фінансова безпека акціонерних товариств: концептуальні засади теорії та практики : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Олена Володимирівна Стацук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2018. – 528 с.

171. Стацук О. В. Перспективи імплементації окремих методик у практику оцінювання стану фінансової безпеки корпоративних структур. Проблеми системного підходу в економіці. 2018. Вип. 2. С. 87-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2018_2_17.

172. Стратегія забезпечення державної безпеки. Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>

173. Столбов В.Ф, Шаповал Г.М. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств// <http://eprints.kname.edu.ua/35404/1/103-108%20%D0%A1%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%B1%D0%BE%D0%B2%20%D0%92%D0%A4.pdf>

174. Субботович Ю., Антропова О. Індикатори фінансової безпеки України. *Світ фінансів*. 2013. № 2. С. 144-151. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/10024/1/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%AE..pdf>

175. Сусіденко О. В. Фінансова безпека підприємства : теорія, методи, практика: монографія К. : ЦУЛ, 2017. 128 с. URL: http://culonline.com.ua/Books/Finansova_bezpeka_pidpr_Susidenko.pdf

176. Талалаєв В. О., Тереховська В. І. Аналіз і оцінка безпеки бізнес-процесів підприємств споживчої кооперації. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія "Економічні науки"*. 2015. № 2. С. 84-91

177. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 272 с.

178. Томашук І. В., Томашук І. О. Управління фінансовими ризиками підприємства як складова забезпечення сталого функціонування суб'єкта економіки. *Економіка та суспільство* Випуск №39. 2022. URL: <file:///C:/Users/SV/Downloads/1400-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%804.pdf>
179. Тринька Л.Я. Проблеми обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки підприємств URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/15960/1/12tly.pdf>
180. Тупалська О. Коронавірус 2020 та харчова безпека: чи буде Україна з продовольством, а бізнес з гривнею. *Агрополіт – гаряча агрополітика*. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/721-koronavirus-2020-ta-harchova-bezpeka-chi-bude-ukrayina-z-prodovolstvom-a-biznes-z-grivneyu>
181. Ухналь Н. М. Фінансова безпека України в контексті сучасних трансформаційних процесів. *Наукові праці НДФІ*. 2014. Вип. 2. С. 126-138.
182. Харчова промисловість: апетит хороший, але є над чим працювати. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/kharchova-promislovist-apetit-khoroshij-ale-je-nad-chim-pratsjuvati.html>
183. Хижняк Ю.О. Методичний підхід до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 23. С. 305-312.
184. Ходжаян А. О. Фінансова безпека в системі забезпечення стійкого розвитку економіки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 4. С. 3-6.
185. Феофанова І. В., Феофанов Л. К. Фінансова гнучкість як фактор фінансової безпеки БІЗНЕС-ІНФОРМ № 9. 2017. С.228-232
186. Фінансово-економічна безпека: стратегічна аналітика та аудиторський супровід: монографія / за заг. ред. Т. В. Момот. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 340с
187. Фінансова безпека підприємства : навч. посібник / за ред. З.С. Варналія. Львів: Ліга-Прес, 2018.
188. Чеберяко О. В., Кривовяз М. А. Економіко-теоретична сутність системи забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Економіка та держава*. 2015. № 11. С. 94-97

189. Чібісова І.В., Івашина Є.М. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_31/Chibis.pdf
190. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 566 с.
191. Цвігун І. А. Історико-філософський аналіз та дефініція категорії "безпека". *Економіка та управління АПК*. 2011. № 5. С. 20-24
192. Цвайг Х.І., Галайко Н.В. Загрози фінансовій безпеці підприємства та шляхи їх усунення. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 11. 2016. С. 181-185.
- Швець Ю.О. Методи аналізу ймовірності настання банкрутства на промислових підприємствах. *Вісник запорізького національного університету*. № 2 (34), 2017. С. 36-45
193. Шеремет О. О. Фінансовий аналіз : навч. посібник. К. : Кондор, 2010. 194 с
194. Щодо Методичних рекомендацій по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій. Лист державної податкової адміністрації України n759/10/20-2117 від 27.01.98 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2117225-98#Text>
195. Якубенко Ю. Л., Сірко А. Ю. Сутність кризових явищ в Україні та напрями їх подолання. *Агросвіт*. 2021. № 24. С. 39–45. DOI: [10.32702/2306-6792.2021.24.39](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.24.39)
196. Яременко О. Ф. Класифікація чинників фінансової безпеки промислових підприємств. *Наукові записки. Серія "Економіка"*. Випуск 16 С.242-247
197. Altman, E.I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23. 1968. С.589-609. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1968.tb00843.x>
198. After VUCA, the transformation to a BANI world. URL: <https://ideasen.llorenteycuencia.com/2021/03/16/after-vuca-the-transformation-to-a-bani-world/>

199. Beaver W.H. Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*, 4, 1966. 71-111. URL: <https://doi.org/10.2307/2490171>
200. Blum M. Failing Company Discriminant Analysis. *Journal of Accounting Research*, 12, 1974. C.1-25. URL: <https://doi.org/10.2307/2490525>
201. Collins R.A An Empirical Comparison of Bankruptcy Prediction Models. *Financial Management*, 9, 1980. C. 52-57. URL: <https://doi.org/10.2307/3665168>
202. Garry J. Schinasi. Defining Financial Stability / Schinasi Garry // IMF Working Paper Series. 2004. WP/04/187. P. 1–16.
203. Green D. To Predict Failure. *Management Accounting*. 1978. C.39-45.
204. [Hasan Demirhan](#), [Güven Sayilgan](#). Predicting the Financial Failures of Manufacturing Companies Trading in the Borsa Istanbul (2007-2019). *Journal of Financial Risk Management*. Vol.10 No.4, December 2021. DOI: [10.4236/jfrm.2021.104023](https://doi.org/10.4236/jfrm.2021.104023) URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=112858>
205. Hguen H. T. Theoretical aspects of fuzzy control / H. T. Hguen, M. Sugeno, R. Tong, R. R. Yager. New York, John Wiley & Sons, 1995. 359 p
206. Kenton W. Altman Z-Score: What It Is, Formula, How to Interpret Results. Updated June 21, 2022 URL: <https://www.investopedia.com/terms/a/altman.asp>
207. Lewis D.S. Financial security & personal wealth. wis. Transaction Publishers, 2005. 249 p.
208. Mudi R. K., Pal N. R . A self-tuning fuzzy PI controller. *Int. Jo. Fuzzy sets and systems*. 2000. № 115. P. 327–378.
209. Muravskyi Volodymyr. Accounting and Cybersecurity: Monograph. Scientific Editor Z.-M. Zadorozhnyi. Kindle Publishing, KDP, Seattle. USA. 2021. 200 p.
210. Muravskyi V., Muravskyi V., & Shevchuk O. Classification of stakeholders (users) of accounting information for the enterprise cybersecurity purposes. *Herald of Economics*, 1(99), 2021. 83-96. doi:<https://doi.org/10.35774/visnyk2021.01.083>

211. Ohlson, J. A. Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy. *Journal of Accounting Research*, 18. 1980. 109-131. <https://doi.org/10.2307/2490395>
212. Rashmi Soni. Application of Discriminant Analysis to Diagnose the Financial Distress/*Theoretical Economics Letters*. Vol.9 No.4, April 2019 URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=92229>
213. Rozeliuk V., Semanyuk V Business accounting management in Ukraine under the conditions of European integration/ *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 4 Number 4. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2018, 282-291 pages
214. Semanyuk Vita. “Necessity and Problems of Formation of Alternative Paradigm of the Development of Accounting Science.” *International Journal of Accounting and Economics Studies* 5.2 (2017): 169. Web.
215. Shanker Sheila Accounting Information Systems & Security/ Sheila Shanker, Demand Media URL: <http://smallbusiness.chron.com/accounting-information-systems-security-3955.html>
216. Taffler R. J. The Assessment of Company Solvency and Performance Using a Statistical Model. *Accounting and Business Research*, 13, 1983. C. 295-308. URL: <https://doi.org/10.1080/00014788.1983.9729767>
217. Varnalii Z., Mehed. A. Financial security of business subjects in the conditions of the digital economy. *Financial and credit activity Problems of theory and practice*, 4(45), 2022. 267–275. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3813>
218. Zadorozhnyi Z.-M., Muravskiy V., Shevchuk O., & Bryk M. Innovative Accounting Methodology of Ensuring the Interaction of Economic and Cybersecurity of Enterprises. *Marketing and Management of Innovations*, 4, 2021. C. 36-46. URL: <http://doi.org/10.21272/mmi.2021.4-03>.
219. Zadorozhnyi Z.-M., Muravskiy V. and Muravskiy V. Combined Outsourcing of Accounting and Cybersecurity Authorities, 11th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT). 2021. 544-547. URL: <https://doi.org/10.1109/ACIT52158.2021.9548649>.

220. Zadorozhnyi Z.-M., Muravskiy V. and Shevchuk O. Influence of Organizational Factors and Forms of Accounting Outsourcing on Enterprise Cybersecurity. 11th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT). 2021. 540-543. URL: <https://doi.org/10.1109/ACIT52158.2021.9548370>.

221. Zadorozhnyi Z., Muravskiy V., Shevchuk O. & Muravskiy V. The accounting system as the basis for organising enterprise cybersecurity. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 3. 2020. 147-156. URL: [10.18371/fcaptp.v3i34.215462](https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215462).

222. Zadorozhnyy Z.-M., Muravskiy V., Yatsyshyn S., & Shevchuk O. Accounting of wages with the use of biometrics to ensure cybersecurity of enterprises. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice, 3(38), 2021. 162–172. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i38.237446>.

223. Zachosova N., Kutsenko D., Koval O. Strategy and mechanism of management of financial and economic security of enterprises in the conditions of war, industry 4.0 and the world of BANI. Financial and credit activity Problems of theory and practice, 4(45), 2022. 223–233. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3819>

224. Zmijewski M. E. Methodological Issues Related to the Estimation of Financial Distress Prediction Models. Journal of Accounting Research, 22, 59-82. 1984. URL: <https://doi.org/10.2307/2490859>

ДОДАТКИ

Додаток А

Визначення й розуміння дефініції «безпека»

№з/п	Джерело	Тлумачення
1	2	3
1	Проект Закону України «Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб»	Безпека – цілеспрямований процес забезпечення функціонування та сталого розвитку об'єкта
2	Проект Закон України «Про Службу безпеки України»	Безпекове середовище - сукупність актуальних для української держави явищ, обставин, умов, станів, характеристик та інших факторів, що впливають на рівень державної безпеки;
3	Закон України «Про національну безпеку України»	воєнна безпека - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз; громадська безпека і порядок - захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз; державна безпека - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру
4	Н. Л. Гавкалова та Ю. С. Чаплигіна	безпеку розуміють як стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення або неможливості її функціонування і розвитку «...стан захищеності підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, що гарантує найбільш продуктивне використання ресурсів підприємства і досягається шляхом гармонізації та взаємоузгодження інтересів підприємства з інтересами суб'єктів у часі та просторі»
5	О. М. Марченко	безпека у найбільш широкому значенні характеризує конкретний стан і ступінь захищеності будь-якого об'єкта (суб'єкта) від негативних впливів та його спроможність протистояти змінам умов функціонування
6	Т. Б. Кузенко, Н. В. Сабліної, О. Ю. Литовченко	певний стан захищеності будь-якого суб'єкта у системі його зв'язків від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який оцінюється його рівнем й забезпечує самозбереження та розвиток у теперішньому й майбутньому

Продовження додатку А

1	2	3
7	В. Кузнєцова	розглядає поняття безпеки у єдності з протилежною їй категорією «небезпека». Під безпекою він розуміє об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на соціальний організм, в результаті якого йому може бути заподіяно будь-які збитки, шкода, що погіршує його стан, додає його розвитку небажані динаміку та параметри (характер, темпи, форми і т. д.). «сукупність актуальних чинників, що забезпечують сприятливі умови для розвитку країни, держави, особистості»
8	Я. А. Жаліло	«в загальному розумінні безпека – це низький рівень загроз, які можуть перешкоджати стійкому функціонуванню певного суб'єкта»
9	В. Серебряніковим	безпека – це діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства, народів з пошуку, запобігання, послаблення, ліквідації та спрощення небезпек, здатних їх знищити, призвести до втрати фундаментальних і духовних цінностей, завдати непоправної шкоди, стати на шляху їх виживання і розвитку
10	Л. Коженєвскі	безпекою він розуміє певний стан захищеності будь-якого суб'єкту від загроз, який можливо досягти лише за умов певної діяльності
11	Л.А. Парфентій	безпека – це динамічний стан захищеності суб'єкта (об'єкта) від загроз (ризиків) зовнішнього та внутрішнього характеру, який є можливим у разі їх низького рівня та/або здійснення превентивних заходів щодо нівелювання їхнього впливу, і забезпечує його самозбереження та розвиток як в поточному, так і в перспективному періодах.
12	О. М. Підхонний, Н. О. Микитюк, І. П. Вознюк	під безпекою підприємницької діяльності.. варто розуміти стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності на всіх етапах його функціонування від зовнішніх і внутрішніх загроз, що мають негативні, перш за все, фінансові, а також організаційні, правові та інші наслідки

Додаток Б

Основні підходи до визначення «економічної безпеки підприємств»

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та ін.	У більш загальному аспекті економічна безпека – це характеристика, сутність якої полягає в нормальному функціонуванні економічної системи взагалі, можливості нормальної роботи внутрішньої економічної системи та безболісного включення у світову економічну систему. Коло суб'єктів економічної безпеки охоплює не тільки державу, а й підприємство та особу, які здійснюють самостійну діяльність і забезпечують власну економічну безпеку. Таким чином, залежно від суб'єкта виділяють економічну безпеку особи, підприємства та держави
2	Васильців Т. Г.	Економічна безпека підприємства – це такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та воно одночасно гарантує: найефективніше використання ресурсів, інтелектуального й кадрового потенціалу; стабільність функціонування, сталість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування. Відповідно головною метою реалізації заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства є гарантування його стабільного та максимально ефективного функціонування, а завданнями такої роботи є досягнення мети функціонування підприємства; забезпечення ефективного використання ресурсів, запобігання руйнівному впливу зовнішнього середовища; здійснення фінансової стійкості та платоспроможності; охорона комерційної таємниці та інформації; досягнення безпеки персоналу підприємства, майна і капіталу [9]
3	Лисенко Ю. Г., Міщенко С. Г., Руденський Р. А., Спиридонов А. А.	Безпека фірми – це такий стан виробничо-економічної системи, за якого функціонують механізми запобігання або зменшення ступеня впливу загроз стабільності функціонування і розвитку підприємства. Забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає досягнення високих фінансових результатів діяльності та фінансової стійкості; забезпечення технологічної незалежності та високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу; високу ефективність системи управління, оптимальність та ефективність організаційної структури; високий рівень екологічності; якісну правову захищеність усіх аспектів діяльності; захист інформаційного середовища; безпека персоналу, його капіталу, майна та комерційних інтересів
4	Олейников Є. А.	Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і для забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому

Продовження додатку Б

1	2	3
5	Клейнер Г.Б	Економічна безпека підприємства (фірми) – це такий стан суб'єкта господарювання, за якого життєво важливі компоненти структури й діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін
6	К. С. Половнєв	Економічна безпека промислового підприємства – це безперервний процес забезпечення на промисловому підприємстві, що перебуває в певному зовнішньому оточенні, стабільності його функціонування, фінансової рівноваги й регулярного витягання прибутку, а також можливості виконання поставлених цілей і завдань, здатності його подальшого розвитку та вдосконалення на різних стадіях життєвого циклу підприємства і в процесі зміни конкурентних ринкових стратегій
7	М.Єрмошенко, К. С.Горячева	Економічна безпека підприємства – це такий стан його економіки (економічної системи), який можна характеризувати внутрішньою збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі реалізації власних економічних інтересів свій сталий і ефективний розвиток
8	Л.А. Парфентій	під економічною безпекою підприємства необхідно розуміти стан захищеності його економічної системи від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, як реальних, так і потенційних, який характеризується її стабільністю функціонування та спроможністю до розвитку в майбутньому і досягається завдяки цілеспрямованій діяльності щодо його забезпечення
9	В. І. Мунтіян	економічна безпека – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що містить механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Додаток В

Визначення дефініції «фінансова безпека підприємства»

№	Автор	Визначення фінансової безпеки підприємства
1	І. О. Бланк [5]	«кількісно і якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періоді» [5, с. 34]
2	К. С. Горячева, М. М. Єрмошенко [2]	«...такий його фінансовий стан, що характеризується: збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством; стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; здатністю забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи» [2, с. 122]
3	О.В. Ареф'єва [4]	«діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній і стратегічній перспективах» [4, с.82]
4	Колектив авторів під ред.А.Крутової [16]	«розуміється його динамічний фінансовий стан, що характеризується стабільною захищеністю пріоритетних фінансових інтересів підприємства від ідентифікованих ендогенних і екзогенних загроз та здатністю забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів, місії і завдань, а також власний розвиток достатніми обсягами фінансових ресурсів» [16, с.132]
5	О.Ю. Амосов [3]	«визначається як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, що виражається у високих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його розвитку» [3]
6	П. Т. Бубенко, С. М. Глухарев, О. В. Димченко [7]	«здатності підприємства самостійно розробляти й проводити фінансову стратегію, відповідно до цілей та завдань корпоративної стратегії, в умовах невизначеного й конкурентного середовища. Це стан підприємства, який: 1) дозволяє забезпечити фінансову рівновагу, стабільність, платоспроможність і ліквідність підприємства у довгостроковому періоді; 2) задовольняє потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення виробництва; 3) забезпечує достатню фінансову незалежність підприємства; 4) дозволяє гідно протистояти існуючим і виникаючим небезпекам і погрозам, що прагнуть завдати фінансової шкоди підприємству, або змінити небажано структуру капіталу, або примусово ліквідувати підприємство; 5) забезпечує достатню гнучкість при прийнятті фінансових рішень; 6) забезпечує захищеність фінансових інтересів власників підприємства» [7, с. 76]

Продовження додатку В

1	2	3
	Ю.Г. Лисенко	Фінансова безпека підприємства це кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну можливість захисту його пріоритетних, збалансованих фінансових інтересів від визначених реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі фінансової політики підприємства [10].
	Л. С. Крючко	Сутність фінансової безпеки суб'єктів підприємництва це здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність, ефективно та стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ»
	Г. Шиназі	фінансова безпека підприємств це здатність сприяти та розширювати економічні процеси корпорації, управляти ризиками діяльності та нівелювати їх наслідки. Більше того, категорія фінансової безпеки – така категорія, яка характеризується ознакою неперервності у часі: вона може лише видозмінюватися як похідна сукупності всіх елементів категорії фінанси
	М.М.Парфентій	фінансовою безпекою підприємства будемо розуміти його динамічний фінансовий стан, що характеризується стабільною захищеністю пріоритетних фінансових інтересів підприємства від ідентифікованих ендегенних і екзогенних загроз та здатністю забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів, місії і завдань, а також власний розвиток достатніми обсягами фінансових ресурсів.
	Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук	політикою забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства варто вважати комплекс заходів, які мають економічну та правову природу і спрямовані на досягнення та підтримку безпечного стану життєздатності підприємства, що здійснюються відповідно до стратегічного плану його розвитку
	О.І. Вівчар	забезпечення належного рівня безпеки бізнесу є однією із фундаментальних засад підтримання його життєздатності в умовах динамічного економічного середовища. Безпека бізнесу є основою збереження стійких конкурентних позицій підприємства, передумовою ефективного його функціонування та стабільного розвитку, а управління безпекою є невід'ємним елементом культури ведення бізнесу та його якості. Якість бізнесу визначається основними елементами, такими як економічна ефективність, соціальне спрямування, безпека.
	Є.П. Картузов	встановлює такі умови забезпечення фінансової безпеки підприємства у розрізі вивчення економічної безпеки, як високий ступінь гармонізації й згодження фінансових інтересів підприємства з інтересами навколишнього середовища та інтересами його персоналу; наявність на підприємстві стійкої до загроз фінансової системи, яка спроможна забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, місії і завдань; збалансованість і комплексність фінансових інструментів і технологій, які використовуються на підприємстві; постійний і динамічний розвиток фінансової системи (підсистеми) підприємства.

Продовження додатку В

1	2	3
	Ю.О. Хижняк]	фінансова безпека підприємства є кількісною та якісною детермінантою його фінансового стану та забезпечує першочерговий захист збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних та потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, параметрами яких є визначається на основі фінансової філософії компанії; розглядає фінансову безпеку як напрямок розвитку фінансової діяльності підприємства, зміцнення стану соціально-економічної безпеки, надійності та безпеки, що свідчить про налагоджену систему ефективного управління фінансами підприємства.
	Я.І. Мулик	фінансова безпека це стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує його самозбереження та розвиток у поточній та стратегічній перспективах» [2, с. 201], що характеризує результативність як складову безпеки на основі оцінки фінансової рівноваги, платоспроможності, ліквідності, інвестиційної привабливості.
	М.І. Купира	фінансова безпека підприємства це захищений стабільний стан підприємства, за якого простежується нейтралізація впливу негативних факторів, що в підсумку працює на покращення фінансового стану та базисно веде до самонаповнення, самовідтворення, ефективного управління, стійкого розвитку та формування якісного інвестиційного клімату
	Бондарчук Н.В., Фесенко А.В.	фінансова безпека - це складова економічної безпеки підприємства, що полягає у забезпеченні такого фінансового стану, який характеризується якістю та збалансованістю наявних фінансових ресурсів, а також стійкістю до існуючих та можливих загроз і здатністю виконання певних завдань» [...С.240].

Додаток Г.1

**Класифікація чинників впливу на фінансову безпеку
підприємств за науковцем Н. Магасем**

Зовнішні фактори		
Ознака	Вид фактора	
Економічні	Запровадження реформ Купівельна спроможність споживачів Доступність кредитних ресурсів Податкова політика Інфляційні процеси Експортно-імпортна політика	
Правові	Організаційно-правові форми підприємницької діяльності Правові основи підприємництва Нормативно-правові акти монетарної та фіскальної політики Регулювання валютної та митної політики	
Ринкові	Захоплення нових ринків збуту Бажання споживачів Переваги конкурентів Тривалість життєвого циклу продукції	
Технологічні та технічні	Нова альтернативна техніка Рівень розвитку НТП Якісна сировина та матеріали	
Географічні	Розміщення підприємства Регіональна підприємницька політика Кліматичні умови та наявність природних ресурсів Доступність транспорту та зв'язку	
Соціально-культурні	Культурні цінності споживання Національна свідомість Охорона культурних та національних цінностей	
Міжнародні	Зацікавленість в національному ринку Міжнародні інвестиції Міжнародне торговельне право	
Внутрішні фактори		
Тип фактора	Види факторів	Підвиди факторів
Людський	Професійні	Кваліфікація та досвід роботи Рівень організаційних та творчих здібностей
	Культурні	Національно-культурна свідомість Політичні ідеологічні погляди Внутрішня культура
	Соціально-психологічні	Особливості типу характеру Бажання навчатись Вміння працювати в колективі Лідерські якості
Інформаційний	Пошук та ідентифікація даних	Сприйняття та пошук нової інформації Вміння синтезувати та аналізувати дані Вміння роботи висновки та зберігати інформацію
Технічне забезпечення	Користування	Вміння користуватися сучасною технікою для оброблення та аналізу інформації
Системний фактор		Тип оргкультури Тип стратегії Організація праці Мотивації до роботи

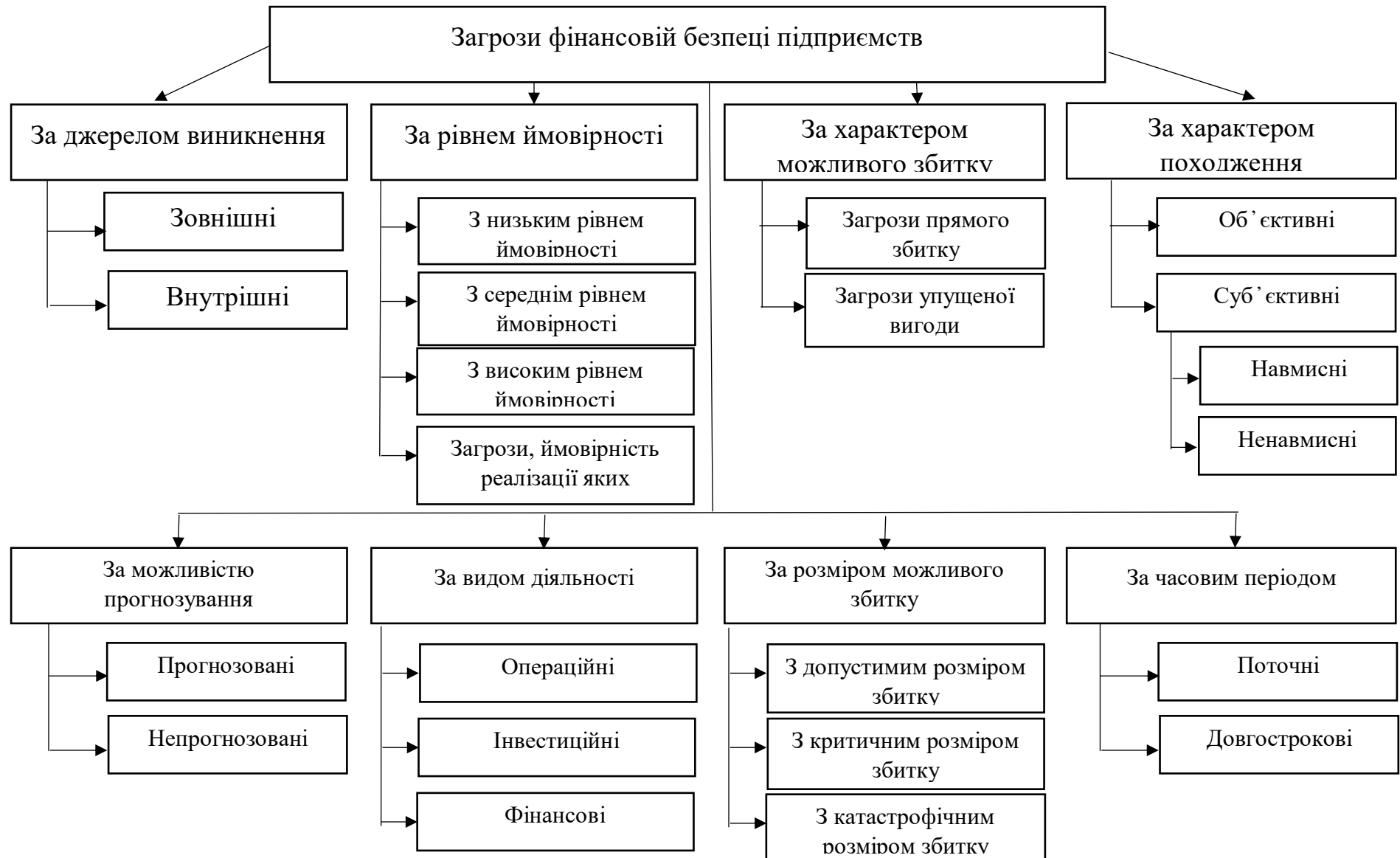

Додаток Г.1

Класифікація Т. В. Ганущак

№ з/п	Чинники
A	на рівні держави:
1.	наявність антикризової політики в державі;
2.	створення інституцій з питань фінансової безпеки (Союз недержавних служб безпеки, Український союз промисловців та підприємців, Національна корпорація антикризового управління економікою (НКАУЕ));
3.	наявність інституцій, які забезпечують безпеку підприємств, контролюючи їх діяльність (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Державна фіскальна служба України, Державна казначейська служба України, Державна аудиторська служба України);
4.	підготовка фахівців від робітничих професій до спеціалістів з безпеки;
5.	наука (дослідження ризиків, загроз, небезпек, що погіршують фінансову безпеку підприємств, наукове обґрунтування розробки ефективної системи фінансової безпеки, дослідження напрацювань міжнародного досвіду забезпечення фінансової безпеки);
B	на рівні підприємства:
1.	чітко сформовані місія, цілі та завдання на підприємстві;
2.	склад, структура продукції та послуг;
3.	рівень технічного та технологічного оснащення;
4.	загальна величина витрат, співвідношення між постійними і змінними витратами;
5.	оптимальний склад і структура активів, ефективне управління ними (зокрема запасами);
6.	склад і структура фінансових ресурсів;
7.	прибутковість діяльності;
8.	наявність внутрішніх фінансових резервів;
9.	дисципліна виконання певних вимог, однакових для всіх;
10.	єдність керівництва – сукупність дій, які спрямовані на досягнення однієї і тієї ж мети;
11.	узгодженість індивідуальних інтересів із загальними (інтереси одного працівника не повинні переважати над інтересами організації);
12.	винагорода та стимулювання праці;
13.	централізація управління;
14.	дотримання принципу справедливості та рівності працівників;
15.	корпоративний дух на підприємстві;
16.	створення умов для творчої роботи;
17.	єдність персоналу

Класифікація загроз фінансовій безпеці

Додаток Ж

**Методика розрахунку агрегованого аналітичного балансу
підприємства**

Актив	Рядки активу балансу	Пасив	Рядки пасиву балансу
1. Необоротні активи (НА)	рядок 1095	1. Власний капітал (ВК)	рядок 1495
2. Запаси (З)	рядки 1100+1110	2. Розрахунки та інші пасиви (КЗ)	рядки 1695–1600+1700
3. Оборотні активи (ГК+ДЗ), у тому числі:	рядки 1160+1165+1120+1125+1130+1135+1140+1145+1155+1170+1190+1200	3. Кредити та інші позикові кошти (КК+ДК), у тому числі:	рядки 1595+1600
грошові кошти та короткострокові фінансові інвестиції (ГК)	рядки 1160+1165	короткострокові кредити та інші позикові кошти (КК)	рядок 1600
дебіторська заборгованість та інші оборотні активи (ДЗ)	рядки 1120+1125+1130+1135+1140+1145+1155+1170+1190+1200	довгострокові кредити та інші позикові кошти (ДК)	рядок 1595
Баланс	рядок 1300	Баланс	рядок 1900

Додаток 3.1

Агрегований баланс ПАТ "ТерА"																		
Статті балансу	2019		2020		2021		Відхилення (зміна)											
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	В абсолютних величинах			В питомій вазі		Темп зростання			% до зміни підсумку		Ціна 1% зростання валюти, тис. грн	
							20/19	21/19	21/20	20/19	21/20	20/19	21/19	21/20	20/19	21/20	20/19	21/20
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
1. Необоротні активи (НА) в тому числі	3264	32,24	4806	38,91	5263	24,89	1542	1999	457	7,35	14,02	1,47	1,61	1,10	18,14	5,20	31,23	4,00
нематеріальні активи	10	0,20	625	5,06	516	2,44	615	506	109	2,24	2,62	62,50	51,60	0,83	4,59	1,24	260,10	0,10
основні засоби (ОЗ)	3254	32,14	4152	33,62	4747	22,45	898	1493	595	9,69	11,16	1,28	1,46	1,14	13,55	6,77	20,78	5,80
2. Оборотні активи (ОА) в тому числі	6860	67,76	7545	61,09	15879	75,11	685	9019	8334	7,35	14,02	1,10	2,31	2,10	81,86	94,80	0,89	174,40
Запаси (З)	4234	15,58	4752	38,47	7471	35,34	518	3237	2719	19,76	3,14	1,12	1,76	1,57	29,38	30,93	56,12	41,75
Дебіторська заборгованість	1577	15,58	2081	16,85	6594	31,19	504	5017	4513	15,61	14,34	1,32	4,18	3,17	45,53	51,34	208,78	142,00
Гроші кошти та поточні фінансові інвестиції (ГК)	859	8,48	353	2,86	1195	5,65	506	336	842	2,83	2,79	0,41	1,39	3,39	3,05	9,58	3,67	27,50
Баланс	10124	100	12351	100	21142	100	2227	11018	8791	0,00	0,00	1,22	2,09	1,71	1,00	1,00	229,09	149,48
Пасив																		
1. Власний капітал (ВК)	-2334	23,05	-2210	17,89	-2002	9,47	124	332	208	13,58	8,42	0,95	0,86	0,91	3,01	2,37	1,85	0,88
Зареєстрований (пайовий) капітал	1750	17,29	1750	14,17	1750	8,28	0	0	0	9,01	5,89	0,00	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Додатковий капітал	4217	41,65	4217	34,14	4217	19,95	0	0	0	21,71	14,20	0,00	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Резервний капітал	50	0,49	50	0,40	50	0,24	0	0	0	0,26	0,17	0,00	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-8351	123,05	-8227	66,61	-8019	37,93	124	332	208	85,12	28,68	0,99	0,96	0,97	3,01	2,37	197,52	1,03
2. Розрахунки та інші пасиви (КЗ)	12458	123,05	14561	117,89	23144	109,47	2103	10686	8583	13,58	8,42	1,17	1,86	1,59	96,99	97,63	197,52	135,42
3. Кредити та інші позикові кошти (КК+ДК), у тому числі	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
короткострокові кредити та інші позикові кошти (КК)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
довгострокові кредити та інші позикові кошти (ДК)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Баланс	10124	100	12351	100	21142	100	2227	11018	8791	0,00	0,00	1,22	2,09	1,71	1,00	1,00	229,09	149,48

Додаток 3.2

Агрегований баланс МП ВАЦАК

Статті балансу	2019		2020		2021		Відхилення									
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	Абсолютне		%		Темп зростання		У % до зміни підсумку		Ціна 1% зростання валюти, тис. грн	
							21/19	21/20	20/19	21/20	20/19	21/20	2019	21/20	20/19	21/20
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Актив																
1. Необоротні активи в тому числі	24833,1	70,87	37607,00	53,08	69185,30	53,27	12773,9	31578,3	-17,79	0,19	1,51	1,84	0,36	0,54	192,45	579,94
нематеріальні активи	11,20	0,03	14,40	0,02	63,30	0,05	3,20	48,90	-0,01	0,03	1,29	4,40	0,00	0,00	-0,96	1,15
основні засоби	23797,3	67,91	19799,10	27,95	52671,20	40,56	-3998,20	32872,1	-39,97	12,61	0,83	2,66	-0,11	0,56	-34,26	873,49
2. Оборотні активи в тому числі	10207,0	29,13	33237,50	46,92	60680,30	46,73	23030,5	27442,8	17,79	-0,19	3,26	1,83	0,64	0,46	748,95	500,01
Запаси	3300,80	9,42	16548,9	23,36	16641,70	12,81	13248,1	92,80	13,94	-10,54	5,01	1,01	0,37	0,00	663,21	-0,07
Дебіторська заборгованість	6748,70	19,26	15923,8	22,48	30368,90	23,38	9175,10	14445,1	3,22	0,91	2,36	1,91	0,26	0,24	215,49	274,49
Гроші кошти та поточні фінансові інвестиції	157,50	0,45	764,80	1,08	13845,10	10,66	607,30	13080,3	0,63	9,58	4,86	18,1	0,02	0,22	28,49	2366,91
Баланс	35040,1	100	70844,5	100	129865,6	100	35804,4	59021,1	0,00	0,00	2,02	1,83	1,00	1,00	722,90	1080,92
Пасив																
1. Власний капітал	654,20	1,87	2135,60	3,01	4572,90	3,52	1481,40	2437,30	1,15	0,51	3,26	2,14	0,04	0,04	47,36	51,19
2. Розрахунки та інші пасиви	19645,0	56,06	59872,40	84,51	81057,70	62,42	40227,4	21185,3	28,45	-22,1	3,05	1,35	1,12	0,36	1225,02	285,82
Кредити та інші позикові кошти (КК+ДК), у тому числі	14740,9	42,07	8836,50	12,47	44235,00	34,06	-5904,40	35398,5	-29,60	21,59	0,60	5,01	-0,16	0,60	-36,39	1771,03
короткострокові кредити та інші позикові кошти (КК)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-1,00	-1,00
довгострокові кредити та інші позикові кошти (ДК)	14740,90	42,07	8836,50	12,47	44235,00	34,06	-5904,40	35398,5	-29,60	21,59	0,60	5,01	-0,16	0,60	-36,39	1771,03
Баланс	35040,1	100	70844,5	100	129865,6	100	35804,4	59021,1	0,00	0,00	2,02	1,83	1,00	1,00	722,90	1080,92

Додаток 3.3

Агрегований баланс ЗАТ "Житомирські ласощі"																
Статті балансу	2019		2020		2021		Відхилення									
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	Абсолютне		%		Темп зростання		У % до зміни підсумку		Ціна 1% зростання валюти і статей, тис. грн	
							20/19	20/21	20/19	21/20	20/19	21/20	20/19	21/20	20/19	21/20
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1. Необоротні активи (НА) в тому числі	193 321	69,69	151 541	47,51	138 619	33,47	-41780,00	-12922,00	-22,18	-14,04	0,78	0,91	-1,01	-0,14	-328,51	-119,20
нематеріальні активи	2 181	0,79	2 181	0,68	2 181	0,53	0,00	0,00	-0,10	-0,16	1,00	1,00	0,00	0,00	-1,00	-1,00
основні засоби (ОЗ)	190 703	68,75	148 245	46,48	134 869	32,57	-42458,00	-13376,00	-22,27	-13,92	0,78	0,91	-1,02	-0,14	-331,05	-122,69
2. Оборотні активи (ОА) в тому числі	84 069	30,31	167 395	52,49	275 522	66,53	83326,00	108127,00	22,18	14,04	1,99	1,65	2,01	1,14	1658,16	1778,7
Запаси (З)	38 050	13,72	7 759	2,43	9 040	2,18	-30291,00	1281,00	-11,28	-0,25	0,20	1,17	-0,73	0,01	-62,77	13,92
Дебіторська заборгованість	44474,0	16,03	159221,0	49,92	264834,0	63,95	114747,00	105613,00	33,89	14,03	3,58	1,66	2,76	1,11	4107,05	1755,67
Гроші кошти та поточні фінансові інвестиції (ГК)	1 545	0,56	415	0,13	1 648	0,40	-1130,00	1233,00	-0,43	0,27	0,27	3,97	-0,03	0,01	-4,04	47,96
Баланс	277 390	100,00	318 936	100,00	414 141	100,00	41546,00	95205,00	0,00	0,00	1,15	1,30	1,00	1,00	476,69	1235,24
Пасив																
1. Власний капітал (ВК)	187 528	67,60	159 526	50,02	145 412	35,11	-28002,00	-14114,00	-17,59	-14,91	0,85	0,91	-0,67	-0,67	-239,21	-129,65
2. Розрахунки та інші пасиви (КЗ)	89 862	32,40	159 410	49,98	268 729	64,89	69548,00	109319,00	17,59	14,91	1,77	1,69	1,67	1,67	1232,74	1841,87
Кредити та інші позикові кошти у тому числі	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-1,00	-1,00
короткострокові кредити та інші позикові кошти	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-1,00	-1,00
довгострокові кредити та інші позикові кошти	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-1,00	-1,00
Баланс	277 390	100,00	318 936	100,00	414 141	100,00	41546,00	95205,00	0,00	0,00	1,15	1,30	1,00	1,00	476,69	1235,24

Додаток И

Індикатори аналізу й оцінки фінансового стану підприємства

№ з/п	Назва показників	Характеристика показника	Методика обчислення	Формула розрахунку	Еталонне значення
1	2	3	4	5	6
1.	Коефіцієнт фінансової незалежності (забезпеченості власним капіталом) (Кфн)	Характеризує концентрацію власного капіталу.	Власний капітал/Сукупний капітал	$\frac{\text{ф. 1 р. 1495}}{\text{Ф. 1 р. 1900}}$	0,5 ↑
2.	Коефіцієнт фінансової залежності (Кфз)	Мультиплікатор власного капіталу є оберненим показником до коефіцієнта фінансової незалежності.	Валюта балансу / власного капіталу	$\frac{\text{ф. 1 р. 1900}}{\text{Ф. 1 р. 1495}}$	< 2 0,5-1
3.	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу (Ккпк) (Deb Ratio)	Показує частку залученого майна в активах підприємства та ступінь залежності підприємства від кредиторів.	Позиковий капітал (ПК)/валюта балансу Або 1 - Кфн	$\frac{\text{ф. 1 р. 1595} + \text{ф. 1 р. 1695}}{\text{ф. 1 р. 1900}}$	↓
4.	Коефіцієнт фінансового ризику (Кфр) (коефіцієнт фінансового левериджу, коефіцієнт фінансової стійкості)	Характеризує кількість позикових коштів, залучених підприємством на 1 гривню вкладених в активи власних коштів.	Довгострокові + поточні зобов'язання/Власний капітал	$\frac{\text{ф. 1 р. 1595} + \text{ф. 1 р. 1695}}{\text{ф. 1 р. 1495}}$	< 1 ↓
5.	Коефіцієнт фінансової стабільності (Кфс)	Характеризує покриття боргів власним капіталом	Власний капітал /Довгострокові + поточні зобов'язання	$\frac{\text{ф. 1 р. 1495 гр. 4}}{\text{ф. 1 р. 1595} + \text{ф. 1 р. 1695}}$	>1
6.	Коефіцієнт інвестування		Власний капітал + Довгострокові зобов'язання / Необоротні активи	$\frac{\text{ф. 1 р. 1495 гр. 4} + \text{р. 1595}}{\text{Ф. 1 р. 1095 гр. 4}}$	> 1
7.	Коефіцієнт довгострокової заборгованості (Кдз)	Показує відсоток довгострокових зобов'язань у капіталізованих джерелах (суму довгострокових зобов'язань і власного капіталу).	Довгострокові зобов'язання / Власний капітал + Довгострокові зобов'язання	$\frac{\text{ф. 1 р. 1595}}{\text{ф. 1 р. 1495} + \text{р. 1595}}$	

Продовження додатку И

1	2	3	4	5	6
8.	Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел (Кфнкд)	Показує відсоток власного капіталу в капіталізованих джерелах	Власний капітал/ Власний капітал + Довгострокові зобов'язання	$\frac{\text{ф. 1 р. 1495}}{\text{ф. 1 р. 1495} + \text{р. 1595}}$	↑
9.	Величина власних оборотних коштів (власного оборотного капіталу)	Показує частину власного капіталу, що спрямована на формування оборотних активів	Власні і прирівнені до них кошти – Необоротні активи	$\frac{\text{Ф. 1 р. 1495 гр. 4}}{\text{– р. 1095 гр. 4}}$	↑
10.	Коефіцієнт маневрування (Кмнвк)	Визначає частку власного капіталу, що вкладена в оборотні активи.	Робочий капітал (РК)/ Власний капітал	$\frac{\text{ф. 1 р. 1195 – р. 1695}}{\text{ф. 1 р. 1495 гр. 4}}$	↑
11.	Коефіцієнт покриття запасів (Кпз)	Характеризує, наскільки запаси забезпеченні (покриті) робочим капіталом.	Робочий капітал / сума запасів	$\frac{\text{ф. 1 р. 1195 – р. 1695}}{\text{ф. 1 р. 1100 гр. 4}}$	> 0,6-0,8
12.	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	Показник свідчить про забезпеченість підприємства власними оборотними засобами.	Власний оборотний капітал / Оборотні активи	$\frac{\text{Ф. 1 р. 1495 гр. – р. 1095}}{\text{Р. 1095 гр. 4}}$	↑
13.	Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття, ліквідність третього ступеня)	Характеризує достатність оборотних активів для задоволення поточних зобов'язань	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	$\frac{\text{ф. 1 р. 1195 гр. 4}}{\text{Ф. 1 р. 1695 гр. 4}}$	1-2 ↑
14.	Коефіцієнт швидкої ліквідності (ліквідність 2-го рівня)	Характеризує можливість погашення підприємством поточних зобов'язань поточними активами без запасів	Оборотні активи - запаси / Поточні зобов'язання	$\frac{\text{ф. 1 р. 1195 – 1100 гр. 4}}{\text{Ф. 1 р. 1695 гр. 4}}$	0,6 – 1 ↑
15.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (коефіцієнт термінової ліквідності)	Характеризує частку поточних зобов'язань, яка може бути погашена миттєво (наприклад, у випадку критичного стану)	Грошові активи / Поточні зобов'язання	$\frac{\text{ф. 1 р. 1160 + 1165 гр. 4}}{\text{Ф. 1 р. 1695 гр. 4}}$	0,2– 0,6 ↑
16.	Коефіцієнт покриття відсотків (Кпв)	Є відносним показником довгострокової платоспроможності.	Величина прибутку до сплати відсотків та податків (ЕВІТ) / витрати на сплату відсотків	$\frac{\text{Ф. 2 р. 2190 + р. 2250}}{\text{Ф. 2 р. 2250}}$	↑
17.	Коефіцієнт рентабельності продажів за фінансовими результатами від операційної діяльності (ЕВІТ)		Фінансовий результат від операційної діяльності / чистий дохід від реалізації	$\frac{\text{Ф. 2 р. 2190 + р. 2250}}{\text{Ф. 2 р. 2000}}$	↑

Додаток К.1

Показники фінансово-господарської діяльності ПАТ «ТерА»

№	Показники	Нормативні значення	Роки			Відхилення	
			2019	2020	2021	21/20	21/19
1	Коефіцієнт фінансової незалежності (забезпеченості власним капіталом) (Кфн)	0,5 ↑	-0,231	-0,179	-0,095	0,084	0,136
2	Коефіцієнт фінансової залежності (Кфз)	0,5-1	-4,338	-5,589	-10,560	-4,972	-6,223
3	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу (Ккпк)	↓	1,231	1,179	1,095	-0,084	0,136
4	Коефіцієнт фінансового ризику (Кфр)	< 1 ↓	-5,338	-6,589	-11,560	-4,972	-6,223
5	Коефіцієнт фінансової стабільності (Кфс)	>1	-0,187	-0,152	-0,087	0,065	0,101
6	Коефіцієнт інвестування	> 1	-0,715	-0,460	-0,380	0,079	0,335
7	Коефіцієнт довгострокової заборгованості (Кдз)		0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
8	Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел (Кфнкд)	↑	1,000	1,000	1,000	0,000	0,000
9	Величина власних оборотних коштів (власного оборотного капіталу)	↑	5598,000	7016,000	7265,000	249,000	1667,000
10	Коефіцієнт маневрування (Кмнвк)	↑	2,398	3,175	3,629	0,454	1,230
11	Коефіцієнт покриття запасів (Кпз)	> 0,6-0,8	-0,129	-1,476	-0,972	0,504	-0,843
12	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	↑	-1,715	-1,460	-1,380	0,079	0,335
13	Коефіцієнт поточної ліквідності	1-2 ↑	0,551	0,518	0,686	0,168	0,135
14	Коефіцієнт швидкої ліквідності (ліквідність 2-го рівня)	0,6-1 ↑	-2,920	0,192	0,363	0,171	3,283
15	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,6 ↑	0,069	0,024	0,052	0,027	0,017
16	Коефіцієнт покриття відсотків (Кпв)	↑	0,000	1,000	2,000	1,000	2,000
17	Рентабельність обороту з реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	↑	0,000	0,004	0,003	-0,002	0,003

Додаток К.2

Показники фінансово-господарської діяльності
ЗАТ «Житомирські ласощі»

№	Показники	Нормативні значення	Роки			Відхилення	
			2019	2020	2021	21/20	21/19
1	Коефіцієнт фінансової незалежності (забезпеченості власним капіталом) (Кфн)	0,5 ↑	0,676	0,500	0,351	-0,149	-0,325
2	Коефіцієнт фінансової залежності (Кфз)	0,5-1	1,479	1,999	2,848	0,849	1,369
3	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу (Ккпк)	↓	0,324	0,500	0,649	0,149	0,325
4	Коефіцієнт фінансового ризику (Кфр)	< 1 ↓	0,479	0,999	1,848	0,849	1,369
5	Коефіцієнт фінансової стабільності (Кфс)	>1	2,087	1,001	0,541	-0,460	-1,546
6	Коефіцієнт інвестування	> 1	0,970	1,053	1,049	-0,004	0,079
7	Коефіцієнт довгострокової заборгованості (Кдз)		0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
8	Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел (Кфнкд)	↑	1,000	1,000	1,000	0,000	0,000
9	Величина власних оборотних коштів (власного оборотного капіталу)	↑	5793,000	7985,000	6793,000	-1192,000	12586,000
10	Коефіцієнт маневрування (Кмнвк)	↑	-0,031	0,050	0,047	-0,003	0,078
11	Коефіцієнт покриття запасів (Кпз)	> 0,6-0,8	-0,152	1,029	0,751	-0,278	0,904
12	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	↑	-0,030	0,053	0,049	-0,004	0,079
13	Коефіцієнт поточної ліквідності	1 -2 ↑	0,936	1,050	1,025	-0,025	0,090
14	Коефіцієнт швидкої ліквідності (ліквідність 2-го рівня)	0,6 -1 ↑	0,512	1,001	0,992	-0,010	0,480
15	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,6 ↑	0,017	0,003	0,006	0,004	-0,011
16	Коефіцієнт покриття відсотків (Кпв)	↑	0,000	1,000	2,000	1,000	2,000
17	Рентабельність обороту з реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	↑	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Додаток К.3

Показники фінансово-господарської діяльності МП «Вацак»

№	Показники	Нормати вні значення	Роки			Відхилення	
			2019	2020	2021	21/20	21/19
1	Коефіцієнт фінансової незалежності (забезпеченості власним капіталом) (Кфн)	0,5 ↑	0,019	0,030	0,035	0,005	0,017
2	Коефіцієнт фінансової залежності (Кфз)	0,5-1	53,562	33,173	28,399	-4,774	-25,163
3	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу (Ккпк)	↓	0,981	0,970	0,965	-0,005	-0,017
4	Коефіцієнт фінансового ризику (Кфр)	< 1 ↓	52,562	32,173	27,399	-4,774	-25,163
5	Коефіцієнт фінансової стабільності (Кфс)	>1	0,019	0,031	0,036	0,005	0,017
6	Коефіцієнт інвестування	> 1	0,620	0,292	0,705	0,414	0,086
7	Коефіцієнт довгострокової заборгованості (Кдз)		0,958	0,805	0,906	0,101	-0,051
8	Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел (Кфнкд)	↑	0,042	0,195	0,094	-0,101	0,051
9	Величина власних оборотних коштів (власного оборотного капіталу)	↑	-24178,9	-35471,4	64612,4	-29141,0	-40433,5
10	Коефіцієнт маневрування (Кмнвк)	↑	-14,427	-12,472	-4,456	8,016	9,971
11	Коефіцієнт покриття запасів (Кпз)	> 0,6-0,8	-2,859	-1,609	-1,224	0,385	1,635
12	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	↑	-0,974	-0,943	-0,934	0,009	0,040
13	Коефіцієнт поточної ліквідності	1-2 ↑	0,520	0,555	0,749	0,193	0,229
14	Коефіцієнт швидкої ліквідності (ліквідність 2-го рівня)	0,6-1 ↑	0,352	0,279	0,543	0,265	0,192
15	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,6 ↑	0,008	0,013	0,171	0,158	0,163
16	Коефіцієнт покриття відсотків (Кпв)	↑	0,000	1,000	2,000	1,000	2,000
17	Рентабельність обороту з реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	↑	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Додаток Л

Алгоритм розрахунку показників ділової активності підприємства

№ з/п	Показник	Алгоритм розрахунку	Джерело інформації	Нормативне значення
1	Оборотність усіх активів (КОА), оборотів	Чистий дохід / Середні активи	$\frac{\text{ф. 2 р. 2000 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1900 гр. 3 + 4}/2}$	Збільшення
2	Оборотність постійних активів (фондовіддача) (КОПА), оборотів	Чистий дохід / Середні постійні активи	$\frac{\text{ф. 2 р. 2000 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1095 гр. (3 + 4)}/2}$	Збільшення
3	Оборотність робочого капіталу (КОРК), оборотів	Чистий дохід / Середній робочий капітал	$\frac{\text{ф. 2 р. 2000 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1195 - 1695 гр. (3 + 4)}/2}$	Збільшення
4	Оборотність оборотних активів (КООБА), оборотів	Чистий дохід / Середня величина оборотних активів	$\frac{\text{ф. 2 р. 2000 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1195 гр. (3 + 4)}/2}$	Збільшення
5	Оборотність запасів (КОЗ), оборотів	Чистий дохід / Середні запаси або Собівартість реалізованої продукції / Середні запаси	$\frac{\text{ф. 2 р. 2000 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1100 гр. (3 + 4)}/2}$ $\frac{\text{ф. 2 р. 2050 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1100 гр. (3 + 4)}/2}$	Збільшення
6	Оборотність дебіторської заборгованості (КОД), оборотів	Чистий дохід / Середня дебіторська заборгованість	$\frac{\text{ф. 2 р. 2000 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1120 гр. + .. + 1155 (гр. 3 + 4)}/2}$	Збільшення
7	Оборотність кредиторської заборгованості (ККЗ), оборотів	Чистий дохід / Середня кредиторська заборгованість або Собівартість реалізованої продукції / Середня кредиторська заборгованість за товар	$\frac{\text{ф. 2 р. 2000 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1695 - 1610 - 1600 (гр. 3 + 4)}/2}$ $\frac{\text{ф. 2 р. 2050 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1605 + 1615 гр. (3 + 4)}/2}$	Збільшення

Продовження додатку Л

8	Тривалість одного обороту оборотних засобів (ДО), днів)	Тривалість періоду / Оборотність оборотних активів (КООБА)		Зменшення
9	Тривалість одного обороту запасів (ДЗ), днів	Тривалість періоду / Оборотність запасів (КОЗ)		Зменшення
10	Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості (ДД), днів	Тривалість періоду / Оборотність дебіторської заборгованості (КОД)		Зменшення
11	Тривалість одного обороту кредиторської заборгованості (ДКЗ), днів	Тривалість періоду / Оборотність кредиторської заборгованості (ККЗ)		Зменшення
12	рентабельність активів (сукупного капіталу), Ра	Прибуток до сплати відсотків і податків / середня вартість активів	$\frac{\text{ф. 2 р. 2190 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1900 гр. 3 + 4/2}}$	Збільшення
13	рентабельність чистих активів, Рча	Прибуток до сплати відсотків і податків / середня вартість чистих активів (власний капітал+довгострокові зобов'язання)	$\frac{\text{ф. 2 р. 2190 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1495 + 1595 гр. 3 + 4/2}}$	Збільшення
14	рентабельність власного капіталу, Рвк	Чистий фінансовий результат / інвестований власний капітал	$\frac{\text{ф. 2 р. 2350 – р. 2355 гр. 3}}{\text{ф. 1 [(р. 1400 + 1410 гр. 3) + (р. 1400 + 1410 гр. 4)]: 2}}$	Збільшення
15	рентабельність оборотного капіталу, Рок	Операційний прибуток/ середня вартість оборотних активів	$\frac{\text{ф. 2 р. 2190 гр. 3}}{\text{ф. 1 р. 1195 гр. 3 + 4/2}}$	Збільшення
16	рентабельність реалізації, Рр	Чистий прибуток/чистий дохід	$\frac{\text{ф. 2 р. 2350 гр. 3}}{\text{ф. 2 р. 2000 гр. 3}}$	Збільшення
17	коефіцієнт внутрішнього зростання (КВнЗр)	реінвестований прибуток-дивіденти/ власний капітал	$\frac{\text{р. 2350 – р. 4200}}{\text{р. 1900}}$	
18	коефіцієнт стійкого зростання (КСтЗр)	реінвестований прибуток /власний капітал	$\frac{\text{р. 2350 – р. 4200}}{\text{р. 1495}}$	

Додаток М.1

Показники ділової активності (оборотності) досліджуваних підприємств харчової промисловості

Показники ділової активності (оборотності) ТОВ "ТерА"							
№ з/п	Показники	2019	2020	2021	Темп зростання		
					20/19	21/20	21/19
1	Оборотність усіх активів (КОА), оборотів	4,23	3,59	3,93	0,85	1,09	0,93
2	Оборотність робочого капіталу (КОРК), оборотів	-7,64	-6,31	-11,42	0,83	1,81	1,49
3	Оборотність постійних активів (фондовіддача) (КОПА), оборотів	13,10	9,22	15,77	0,70	1,71	1,20
4	Оборотність оборотних активів(КООБА), оборотів	6,24	5,87	5,23	0,94	0,89	0,84
5	Оборотність запасів (КОЗ), оборотів	0,99	9,32	11,11	9,42	1,19	11,23
6	Оборотність дебіторської заборгованості (КОД), оборотів	25,60	18,20	12,81	0,71	0,70	0,50
7	Оборотність кредиторської заборгованості (ККЗ), оборотів	3,43	3,04	3,59	0,89	1,18	1,04
Показники ділової активності (оборотності) МП ВАЦАК							
	Показники	2019	2020	2021	20/19	21/20	21/19
1	Оборотність усіх активів (КОА), оборотів	1,37	1,83	2,29	1,33	1,25	1,67
2	Оборотність робочого капіталу (КОРК), оборотів	-5,08	-4,86	-14,60	0,96	3,01	2,87
3	Оборотність постійних активів (фондовіддача) (КОПА), оборотів	1,93	3,44	4,30	1,78	1,25	2,23
4	Оборотність оборотних активів(КООБА), оборотів	4,70	3,89	4,90	0,83	1,26	1,04
5	Оборотність запасів (КОЗ), оборотів	14,52	7,82	17,87	0,54	2,29	1,23
6	Оборотність дебіторської заборгованості (КОД), оборотів	7,25	8,18	10,47	1,13	1,28	1,44
7	Оборотність кредиторської заборгованості (ККЗ), оборотів	2,44	2,28	3,67	0,93	1,61	1,50
Показники ділової активності (оборотності) ЗАТ «Житомирські ласощі»							
	Показники	2019	2020	2021	20/19	21/20	21/19
1	Оборотність усіх активів (КОА), оборотів	1,10	0,85	0,64	0,77	0,75	0,57
2	Оборотність робочого капіталу (КОРК), оборотів	-52,89	33,79	38,72	-0,64	1,15	-0,73
3	Оборотність постійних активів (фондовіддача) (КОПА), оборотів	1,58	1,78	1,90	1,12	1,07	1,20
4	Оборотність оборотних активів(КООБА), оборотів	3,64	1,61	0,95	0,44	0,59	0,26
5	Оборотність запасів (КОЗ), оборотів	8,05	34,77	29,10	4,32	0,84	3,61
6	Оборотність дебіторської заборгованості (КОД), оборотів	7,09	1,70	0,99	0,24	0,59	0,14
7	Оборотність кредиторської заборгованості (ККЗ), оборотів	3,41	1,69	0,98	0,50	0,58	0,29

Додаток М.2

Показники рентабельності ТОВ "ТерА"

№ з/п	Показники	2019	2020	2021	Відхилення		
					20/19	21/20	21/19
1	Рентабельність активів (сукупного капіталу), Ра	0,00	0,01	0,01	0,00	0,66	0,00
2	Рентабельність чистих активів, Рча	0,00	-0,08	-0,10	0,00	1,25	0,00
3	Рентабельність власного капіталу, Рвк	0,00	-0,06	-0,10	0,00	0,00	0,00
4	Рентабельність оборотного капіталу, Рок	0,00	0,02	0,01	0,00	0,54	0,00
5	Рентабельність реалізації, Рр	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
6	Коефіцієнт внутрішнього зростання (КВнЗр)	0,00	0,01	0,01	0,00	0,98	0,00
7	Коефіцієнт стійкого зростання (КСтЗр)	0,00	-0,06	-0,10	0,00	0,00	0,00
Показники рентабельності МП ВАЦАК							
	Показники	2019	2020	2021	20/19	21/20	21/19
1	Рентабельність активів (сукупного капіталу), Ра	0,02	0,03	0,02	1,26	0,80	1,00
2	Рентабельність чистих активів, Рча	0,05	0,19	0,06	3,58	0,33	1,17
3	Рентабельність власного капіталу, Рвк	0,97	0,69	0,53	0,71	0,77	0,55
4	Рентабельність оборотного капіталу, Рок	0,08	0,06	0,05	0,78	0,80	0,63
5	Рентабельність реалізації, Рр	0,01	0,01	0,01	0,86	0,72	0,62
6	Коефіцієнт внутрішнього зростання (КВнЗр)	0,02	0,02	0,02	1,15	0,90	1,04
7	Коефіцієнт стійкого зростання (КСтЗр)	0,97	0,69	0,53	0,69	-0,16	-0,44
Показники рентабельності ЗАТ «Житомирські ласощі»							
	Показники	2019	2020	2021	20/19	21/20	21/19
1	Рентабельність активів (сукупного капіталу), Ра	0,04	0,04	0,00	0,95	0,05	0,04
2	Рентабельність чистих активів, Рча	0,00	0,08	0,01	0,00	0,06	0,00
3	Рентабельність власного капіталу, Рвк	0,00	0,08	0,00	0,00	0,06	0,00
4	Рентабельність оборотного капіталу, Рок	0,00	0,08	0,00	0,00	0,04	0,00
5	Рентабельність реалізації, Рр	0,00	0,05	0,00	0,00	0,06	0,00
6	Коефіцієнт внутрішнього зростання (КВнЗр)	0,00	0,04	0,00	0,00	0,04	0,00
7	Коефіцієнт стійкого зростання (КСтЗр)	0,00	0,077	0,005	0,00	0,06	0,00

Дискримінантні моделі визначення імовірності банкрутства

№ з/п	Автор моделі	Алгоритм розрахунку моделі	Зони дискримінації
1	2	3	4
1	Altman Z-score Plus	$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 0,999X_5$ X_1 – оборотний капітал/загальна сума активів; X_2 – нерозподілений прибуток/загальна сума активів; X_3 – прибуток до сплати відсотків і податків/загальна сума активів; X_4 – ринкова вартість власного капіталу/загальних зобов'язань; X_5 – продажі/загальні активи	$Z > 2,99$ Безпечна зона $1,81 < Z < 2,99$ «Сіра» зона $Z < 1,81$ Зона лиха
2	Altman Z-score для невинробничих фірм	$Z = 6,56X_1 + 3,26X_2 + 6,72X_3 + 1,05X_4$ X_1 – (поточні активи – поточні зобов'язання)/загальні активи; X_2 – нерозподілений прибуток/загальна сума активів; X_3 – прибуток до сплати відсотків і податків/загальна сума активів; X_4 – балансова вартість власного капіталу/загальна сума зобов'язань.	$Z > 2,6$ Безпечна зона $1,1 < Z < 2,6$ «Сіра» зона $Z < 1,1$ Зона лиха
3	Altman – для ПП, які не розміщують акції на фондовому ринку	$Z = 0,717x_1 + 0,847x_2 + 3,107x_3 + 0,420x_4 + 0,998x_5$ x_1 – оборотний капітал /активи x_2 – чистий прибуток/ активи x_3 – операційний прибуток/ активи x_4 – власний капітал /зобов'язання x_5 – дохід від продажу /активи	$Z > 2,99$ Безпечна зона $1,23 < Z < 2,99$ «Сіра» зона $Z < 1,23$ Зона лиха
4	Двофакторна модель Е.Альтмана	$Z = 0,3877 + 1,0736X_1 + 0,0579X_2$ X_1 - оборотні кошти/короткострокові зобов'язання, X_2 – поточні і довгострокові зобов'язання /валюта балансу	$Z > 0$ більше 50% $Z < 0$ менша 50% $Z = 0$ =50%
5	Модель К.Спрінгейта (1978 р.)	$Z = 1,03x_1 + 3,07x_2 + 0,66x_3 + 0,4x_4$ x_1 – робочий капітал / загальна вартість активів; x_2 – операційний прибуток/загальна вартість активів; x_3 –прибуток до сплати податків/короткострокові зобов'язання; x_4 – обсяг продажів / загальна вартість активів	$Z < 0,862$ потенційний банкрут $Z = 0,862$ граничне значення ймовірності банкрутства $Z > 0,862$ відсутність ймовірності банкрутства

Продовження додатку Н

1	2	3	4
6	Модель Р. Таффлера (1977 р.)	$Z = 0,53X1 + 1,13X2 + 0,18X3 + 0,16X4$ X1 – прибуток від реалізації продукції/короткострокові зобов'язання; X2 – оборотних активів/ зобов'язання; X3 –короткострокові зобов'язання/всіх активів; X4 –власний капітал/позичковий капітал.	$Z > 0,3$ низька $0,2 < Z < 0,3$ гранична $Z < 0,2$ висока ймовірність банкрутства
7	Модель Р. Ліса (1972 р.)	$Z = 0,063X1 + 0,092X2 + 0,057X3 + 0,001X4$ X1 -оборотний капітал / активи; X2 – прибуток від реалізації/ активи; X3 – нерозподілений прибуток/ активи; X4 – власний капітал / позичковий капітал	$Z > 0,037$ низька $Z = 0,037$ гранична $Z < 0,037$ висока ймовірність банкрутства
8	Модель О. Терещенко (2004 р.)	$Z = 1,5X1 + 0,08X2 + 10,0X3 + 5,0X4 + 0,3X5 + 0,1X6$ X1–грошові надходження/ зобов'язання; X2–валюта балансу/ зобов'язання; X3–чистий прибуток/ середньорічна сума активів; X4 – прибуток /дохід від реалізації; X5– виробничі запаси/ дохід від реалізації; X6 – дохід від реалізації / основний капітал.	$Z > 2$ низька $1 < Z < 2$ граничне значення, фінансова стійкість порушена $0 < Z < 1$ висока ймовірність банкрутства
9	Модель А. Матвійчука (2005 р.)	$Z = 0,033X1 + 0,268X2 + 0,045X3 + 0,018X4 + 0,004X5 + 0,015X6 + 0,702X7$ X1 – оборотні активи/необоротні активи X2 – чистий дохід від реалізації/поточні зобов'язання X3 – чистий дохід від реалізації/власний капітал X4 – баланс/чистий дохід від реалізації X5 – (оборотні активи – поточні зобов'язання)/оборотні активи X6 – (довгострокові зобов'язання + поточні зобов'язання)/Баланс X7 – власний капітал/(забезпечення наступних ви- трат і платежів + довгострокові зобов'язання + поточні зобов'язання)	$Z > 1,104$ фінансовий стан задовільний і низька ймовірність банкрутства $Z < 1,104$ висока ймовірність фінансової кризи

Продовження додатку Н

1	2	3	4
12	Методика МФУ для середніх і великих підприємств із виробництва харчових продуктів (розділи 10–12 секції С)	$Z = 0,035 \times K1 + 0,04 \times K2 + 2,7 \times K3 + 0,1 \times K6 + 1,1 \times K7 + 1,2 \times K8 + 0,05 \times K9 - 0,8$ <p> K1 – оборотні активи/ поточні зобов'язання; K2 – монетарні оборотні активи/поточні зобов'язання K3 – власний капітал/ валюта балансу; K6 – фінансовий результат від операційної діяльності / чистий дохід від реалізації; K7 – обсяг прибутку до вирахування витрат за відсотками, сплати податків та амортизаційних відрахувань (ЕВІТДА)/чистий дохід від реалізації+ інші операційні доходи; K8 – чистий фінансовий результат/валюта балансу; K9 – чистий дохід від реалізації/операційні оборотні активи. </p>	$Z > + 0,71$ найменша ймовірність банкрутства $+ 0,7 \leq Z \leq 0$ незначна ймовірність банкрутства $-0,01 \leq Z \leq -0,70$ нижче середнього рівня спроможності виконувати зобов'язання $-0,71 \leq Z \leq -3,4$ фінансовий стан є нестабільний і свідчить про наявність ознак неплатоспроможності $Z \leq -3,5$ високий рівень ймовірності банкрутства
13	Методика МФУ для малих підприємств із виробництва харчових продуктів	$Z = 0,01 \times MK1 + 0,03 \times MK2 + 2,2 \times MK3 + 0,03 \times MK4 + 0,95 \times MK7 + 1,3 \times MK8 + 0,06 \times MK9 + 0,2 \times MK10 - 0,7$ <p> MK1 – оборотні активи/ поточні зобов'язання; MK2 – монетарні оборотні активи/поточні зобов'язання MK3 – власний капітал/ валюта балансу; MK4 – власний капітал /необоротні активи; MK7 – фінансовий результат від операційної діяльності/чистий дохід від реалізації інші операційні доходи; MK8 – чистий фінансовий результат / валюта балансу; MK9 – чистий дохід від реалізації/операційні оборотні активи; MK10 – фінансові результати перед оподаткуванням/довгострокові та поточні зобов'язання. </p>	$Z > + 0,71$ найменша ймовірність банкрутства $+1,39 \leq Z \leq +0,55$ незначна ймовірність банкрутства $+0,54 \leq Z \leq -0,4$ нижче середнього рівня спроможності виконувати зобов'язання $-0,41 \leq Z \leq -4,10$ фінансовий стан є нестабільний і свідчить про наявність ознак неплатоспроможності $Z \leq -4,4$ високий рівень ймовірності банкрутства

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових
видань України з присвоєнням категорії «Б»:

1. Жукевич С., Жук Н., Фінансовий аналіз в управлінській інформаційній системі: суть, значення, основні напрями здійснення. *Облік, економіка, менеджмент: наукові нотатки*. Випуск 4. Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. С. 127-134 (0,6д.а.; особисто автору належать 0, 3 д.а.)
2. Жук Н. Аналітична оцінка рівня фінансової безпеки підприємств. *Світ фінансів*. Випуск 3 (72), 2022 р. С.165-176 (0,9 д.а.)
3. Жук Н. Аналіз фінансового стану як домінуючий індикатор фінансової безпеки підприємств. *Вісник економіки №4*, 2022 р.С.97-112 (0,8 д.а.)
4. Жукевич С., Жук Н. Аналіз ймовірності настання кризових явищ як детермінанта фінансової безпеки підприємств харчової промисловості. *Вісник економіки*. 2023. Вип. 1. С. 182–200. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.01.182> (0,9 д.а.,; особисто автору належать 0,45 д.а.)

Монографії

5. Жук Н. Управлінський облік як інформаційна складова системи фінансово-економічної безпеки підприємства. Концептуальні основи розвитку системи бухгалтерського і управлінського обліку та звітності: монографія. Тернопіль: ТНЕУ. Економічна думка, 2019 (0,8 д.а.)
6. Жукевич С., Жук Н. Методика аналізу фінансової стійкості закладу охорони здоров'я. Стан і перспективи розвитку бухгалтерського і управлінського обліку в умовах глобалізації: монографія. Тернопіль: ВПЦ «Університетська думка». 2020. С. 207-222 (0,9 д.а.,; особисто автору належать 0,45 д.а.)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Жукевич С., Жук Н. Методологічні аспекти аналізу майна підприємства в контексті управління його фінансовим станом. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали III міжнар.наук.-практ.конф., 10-11 жовтня 2014 р. Тернопіль: ТНЕУ С. 203-205 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)
8. Жукевич С., Жук Н. Діагностика ділової активності в інформаційній системі управління підприємством. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали IV міжнар.наук.-практ.конф., 10-11 травня 2016 р. Тернопіль: ТНЕУ, С. 333-335 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)
9. Жук Н. Аналітичне забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємства. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 30 червня 2017 р.) Тернопіль: ТНЕУ, 2017. с. 232-234 (0,2 д.а.)
10. Рожелюк В.М., Жук Н.Т. Експрес-діагностика фінансового стану в системі управління безпекою підприємства. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, листопад 2017 р.) Тернопіль: ТНЕУ, 2017. с. 232-234 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)
11. Жукевич С. Жук Н. Аналітична складова управління фінансовою безпекою підприємства. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу*: тези виступів Міжнар.наук.конф. Житомир: видавництво ЖДТУ, 2017. С. 315-316 (0,1 д.а., особисто автору належать 0,05 д.а.)
12. Рожелюк В.М., Жук Н.Т. Нормативно-правове забезпечення облікової складової комерційної таємниці підприємства. *Розвиток обліку, аналізу і аудиту суб'єктів суспільного інтересу*: тези виступів міжнар.наук.конф. Житомир: видавництво ЖДТУ, 2017. С. 315-316 (0,1 д.а., особисто автору належать 0,05 д.а.)

13. Жук Н. Роль фінансового аналізу в системі економічної безпеки підприємства. *Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці*: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 18-19 квітня 2018 р. С. 193-196 (0,3 д.а.)
14. Жук Н. Звітність підприємства як інформаційна складова системи фінансової безпеки підприємства. *Актуальні напрями модернізації бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в Україні*: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 23 травня 2018 року Україна, м. Харків, С. 82-84 (0,2 д.а.)
15. Жук Н., Кузь В. Компаративний аналіз фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад Тернопільської області. Облік, оподаткування і контроль: збірник матеріалів III Міжнар.наук.-практ.інтернет-конференції. С.85-87 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а)
16. Жукевич С., Жук Н. Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління фінансовою безпекою підприємства. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матеріали IV міжнар.наук.-практ.конф., 10-11 травня 2018 р. Тернопіль: ТНЕУ С. 233-235 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а)
17. Рожелюк В.М., Жук Н.Т. Фінансові ризики та загрози в системі економічної безпеки підприємств. *Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв; 20-21 листопада 2018р. Миколаїв: МНАУ, 2018. С. 42-44 (0,2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)
18. Жукевич С., Жук Н. Аналіз та оцінка основних детермінант фінансової безпеки підприємства. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 року). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 225-228 (0,3 д.а.,; особисто автору належать 0,15 д.а.)

19. Жук Н. Критерії фінансової безпеки підприємства. *Теорія та практика менеджменту безпеки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (14 травня 2019 р.) / Відп. ред. проф. Л. М. Черчик. Луцьк, 2019. 160с. С. 42-44 (0,2 д.а.; особисто автору належать 0,1 д.а.)
20. Жук Н. Аналіз фінансової безпеки в системі антикризового управління підприємством. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 2 (м. Полтава, 23 квітня 2019 року). Полтава, 2019. С. 177-180 (0,3 д.а.)
21. Жук Н., Фалатович К.-М. Економічна суть неприбуткових установ як об'єктів обліково-аналітичного дослідження. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, (м. Тернопіль, 28 червня 2019 р.) Тернопіль: ТНЕУ, 2019., С. 21-23 (0, 2 д.а., особисто автору належать 0,1 д.а.)
22. Жук Н. Діагностика фінансового стану як функціональна складова менеджменту безпеки підприємства. *Теорія та практика менеджменту*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13 травня 2020 р.). Луцьк, 2020. С. 197-199 (0,2 д.а.)
23. Жук Н., Шегера О. Аналітичне забезпечення фінансової стійкості управління комунальним некомерційним підприємством. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки*. Збірник матеріалів доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, Тернопіль, ТНЕУ. 2020 (0,12 д.а., особисто автору належать 0,06 д.а.)
24. Жук Н. Аналіз та оцінка фінансових загроз в системі управління фінансовою безпекою в умовах глобалізаційних викликів. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-*

економічних викликів: Міжнародний круглий стіл, 31 травня 2021 р., ЗУНУ, Тернопіль (0,2 д.а.)

25. Жук Н. Фінансова безпека в управлінні підприємств сфери гостинності. *Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції*, м. Чернівці, 5 травня 2022. С. 249-253. (0,4 д.а.)
26. Жук Н., Жукевич С. Аналіз стратегії фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Роль бухгалтерського обліку, аудиту та податкової політики у розбудові незалежної України на шляху до Європейського Союзу: зб. праць учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (10 листоп. 2022 р.)*. Житомир : Поліський національний університет, 2022. С.36-39 DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.21699275.v1> (0,3 д.а., особисто автору належать 0,15 д.а.)
27. Жук Н. Аналіз зовнішніх чинників впливу на фінансову безпеку підприємств харчової промисловості. *Фінансово-економічна платформа парадигмальних змін повоєнного розвитку України*. І Всеукраїнська науково-практична конференція присвячена пам'яті проф. Войнаренка М.П., (м. Хмельницький, 27-28 жовтня 2022 року) С.208-210 (0, 2 д.а.).

кондитерська фабрика

код за ЄДРПОУ 00375697, ІПН 003756919184, № св. ПДВ 100329530

Приватне акціонерне товариство «ТерА»
Україна, 46006, м. Тернопіль,
вул. Пирогова, 11, тел./факс (0352) 25-57-11,
e-mail: terazbut@gmail.com, www.tera.ua

Вих. № 15 від «07» лютого 2023 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукових досліджень
Жук Наталі Тарасівни
на тему:
«Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості»

Довідка видана Жук Наталі Тарасівни в тому, що у виробничо-господарській та комерційній діяльності ПрАТ «ТерА» використовують основні положення дисертаційного дослідження, які запропоновані аспіранткою. Заслужують на увагу основні положення дослідження: формулювання індикаторів фінансової безпеки підприємств харчової промисловості; методики визначення фінансової стійкості, ділової активності, імовірності банкрутства та інтегральна діагностика ризиків фінансової безпеки суб'єктів господарювання, які враховують галузеву специфіку підприємств харчової промисловості з використання економіко-математичних методів і моделей.

Практичне використання результатів наукового дослідження у господарсько-фінансовій діяльності дає змогу розробити стратегію і тактику розвитку в контексті забезпечення фінансової безпеки підприємства, що забезпечує довготермінову конкурентоспроможність ПрАТ «ТерА» в умовах нестабільності ринкових умов господарювання.

Директор ПрАТ «ТерА»

Олександр Мамай
Олександр МАМАЙ

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

«МІТ МІКС»

09161, Київська обл., Білоцерківський р-н, місто Узин, вул. Заводська, будинок 23А
Ідентифікаційний код юридичної особи: 42241839; ІПН 422418326507
р/р UA 303808050000000026009727627
email: mitmikstov@gmail.com

Вих. № 89-3

від 24 січня 2023 р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів наукових досліджень
Жук Наталі Тарасівни
на тему:

«Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості»

Довідка видана Жук Наталі Тарасівні, аспірантці кафедри обліку і оподаткування Західноукраїнського національного університету про практичне впровадження запропонованих результатів її дослідження. Основними результатами та положеннями наукового дослідження, що запропонувала авторка і були реалізованими у фінансово-господарській діяльності є: визначення й аналіз критеріїв та чинників, що впливають на фінансову безпеку, методика аналізу фінансової стійкості, методика інтегрального аналізу ризику в системі забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Застосування вищевказаних результатів, які запропонувала аспірантка враховані при розробці стратегічного плану та в щоденній практиці аналізу фінансового стану підприємства, моніторингу чинників зовнішнього середовища з метою мінімізації ризиків та утримання конкурентних позицій на ринку.

Директор ТОВ «МІТ МІКС»

Л.В. ЦІЛЩЬКА

Україна, 10003, м. Житомир, вул. Покровська, 67 (Шорса, 67)
Код ЄДРПОУ 00382071
Тел.: приймальня (0412) 413-200, факс (0412) 418-324
відділ збуту (0412) 413-204, відділ експорту (0412) 413-201,
відділ постачання (0412) 413-205.

67, Pokrovska Str (67, Shorsa), Zhytomyr, 10003, Ukraine
Code of ISREOU 00382071
Tel. +38-0412-413-200, +38-0412-413-201,
+38-0412-413-204, +38-0412-413-205,
Fax +38-0412-418-324.

Вих. № 123 від «17» жовтня 2022.

Спеціалізованій вченій раді
Д58.082.03 Західноукраїнського
національного університету

ДОВІДКА

Про впровадження результатів наукових досліджень
Жук Наталі Тарасівни
на тему:

«Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості»

Довідка видана Жук Наталі Тарасівні, аспірантці кафедри обліку і оподаткування Західноукраїнського національного університету про практичне впровадження запропонованих результатів її дослідження. Основними результатами та положеннями наукового дослідження, що запропонувала авторка і були реалізованими у фінансово-господарській діяльності є: визначення й аналіз критеріїв та чинників, що впливають на фінансову безпеку, методика аналізу фінансової стійкості, ліквідності підприємства як пріоритетні індикатори встановлення фінансової безпеки.

В.о. Голови правління

Рогаль О.К.

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ

вул. М.Грушевського, 8, м. Тернопіль, 46021, тел.: (0352) 52-33-83 факс: 52-33-83

E-mail: mail@economy.te.gov.ua, Web: http://www.economy-te.gov.ua Код згідно з ЄДРПОУ 40388463

від 11.11.2022 № 042-11/1010 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про практичне впровадження результатів наукових досліджень

Жук Наталі Тарасівни

на тему:

**«Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової
промисловості»**

Департаментом економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації взято до уваги пропозиції аспірантки кафедри обліку і оподаткування Західноукраїнського національного університету Жук Наталі Тарасівни щодо аналізу фінансової безпеки підприємств. Практичного впровадження набули запропоновані результати її дослідження: методика визначення фінансової стійкості, ділової активності, які слугують аналітичним інструментарієм оцінки фінансової безпеки суб'єктів господарювання, а також використовуються при розробці стратегічних планів соціально-економічного розвитку області.

Директор департаменту економічного розвитку і торгівлі
Тернопільської обласної державної адміністрації

Галина ВОЛЯНИК

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ
ПРОДУКТІВ ТА ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ
Держпродспоживслужба

STATE SERVICE OF UKRAINE
ON FOOD SAFETY
AND CONSUMERS PROTECTION
SSUFSCP

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ
ДЕРЖПРОДСПОЖИВСЛУЖБИ
В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Микулинецька, 20,
м. Тернопіль, 46008,
тел. (0352) 52-10-10,
E-mail: info@dpss-te.gov.ua,
сайт: www.dpss-te.gov.ua,

код згідно з ЄДРПОУ 40310895

MAIN ADMINISTRATION
OF SSUFSCP

IN TERNOPIL REGION
20, Mykulynetska str., Ternopil, 46008,
phone (0352) 52-10-10,

E-mail: info@dpss-te.gov.ua,

WEB: www.dpss-te.gov.ua,

код згідно з ЄДРПОУ 40310895

№ 37 від 29.11. 2022 р

на № _____ від _____ р

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень

Жук Наталі Тарасівни

на тему:

«Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості»

Видана Жук Наталі Тарасівні про те, що у Головному управлінні Держпродспоживслужби в Тернопільській області використовуються основні положення дисертаційного дослідження, а саме: ідентифікація та аналіз ризиків та загроз, що впливають на фінансову безпеку; визначення й аналіз критеріїв фінансового стану, ділової активності та фінансової безпеки підприємства; методика визначення імовірності банкрутства суб'єктів господарювання в умовах нестабільності та форс-мажорних обставинах із застосуванням економіко-математичних методів та моделей.

Використання результатів наукового дослідження дає змогу розробити стратегію і тактику розвитку організацій в контексті забезпечення фінансової безпеки, що забезпечує довготермінову конкурентоспроможність управління за трансформаційних і нестабільних ринкових умов господарювання.

Начальник
головного управління
Держпродспоживслужби
в Тернопільській області

Ігор РОГАЛЬСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

(з навчальної роботи)

Національної академії

Служби безпеки України

доктор юридичних наук,

старший дослідник

Віталій ГРЕБЕНЮК

« 15 » 03 2023 року

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

ЖУК Наталі Тарасівни на тему «Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості» на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 071 – Управління та адміністрування за спеціальністю 071 – Облік і оподаткування.

Комісія у складі: голови – завідувача кафедри фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії СБ України доктора економічних наук, професора Чеховської М.М., членів комісії – професора кафедри фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії СБ України доктора економічних наук, доцента Столяренко О.М.; доцента кафедри фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії СБ України кандидата економічних наук, доцента Лісовської О.Л.

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Жук Наталі Тарасівни на тему «Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості» використані співробітниками кафедри фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії СБ України при підготовці і викладанні лекцій з навчальної дисципліни «Фінансово-економічна безпека», зокрема, у лекції «Економічна безпека підприємництва в Україні» використано здійснений Жук Н.Т. аналіз сучасних проблем та актуальних загроз фінансовій безпеці підприємницькій діяльності.

Таким чином, результати дисертаційної роботи Жук Наталі Тарасівни на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 071 – Управління та адміністрування за спеціальністю 071 – Облік і оподаткування

на тему «Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості»
впроваджено у навчальний процес Національної академії СБ України.

Голова комісії

Завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії СБ України
доктор економічних наук, професор

«15» 03 2023 року

Марія ЧЕХОВСЬКА

Члени комісії

Професор кафедри фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії СБ України
доктор економічних наук, доцент

«15» 03 2023 року

Олена СТОЛЯРЕНКО

Доцент фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії СБ України
кандидат економічних наук, доцент

«15» 03 2023 року

Олена ЛІСОВСЬКА

29/19-1629a/b

15.03.23

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 475051;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Жук Наталі Тарасівни на тему:
«Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості»
у навчальний процес
Західноукраїнського національного університету**

Довідка видана Жук Наталі Тарасівні про те, що основні результати її дисертаційного дослідження «Аналіз фінансової безпеки підприємств харчової промисловості» використовуються у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін: «Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання», «Основи фінансово-економічного аналізу», «Управлінський облік», де, поряд з іншими, розглядається проблематика, що стосується теми наукових пошуків дисертантки; при написанні наукових робіт студентами; в процесі підготовки навчальних та навчально-методичних праць.

Висновки і пропозиції, запропоновані Наталею Тарасівною Жук, дають можливість покращити методологію наукових досліджень і методику викладання дисциплін обліково-аудиторського циклу; сприяють удосконаленню ефективності та якості підготовки фахівців з обліку і оподаткування; формують розвиток у студентів загальнотеоретичних знань, спеціалізованих навиків і вмінь.

Перший проректор

Микола ШИНКАРИК

Вик. Наталя Починок 330673516614

ЗУНУ

№ 126-28/468 від 20.03.2023

